

HISTORIA
NAVIGATIONIS
 IN BRASILIAM,
 QUÆ ET AMERICA
 DICITVR.

QVA DESCRIBITVR AVTORIS
 nauigatio, quæque in mari vidit memoriæ pro-
 denda: Villa Vignonis in America gesta: Bra-
 liensium vitæ & mores, à nostris admodum a-
 lieni, cum eorum linguæ dialogo: animalia etiam,
 arbores, &que herbæ, reliquaque singularia & no-
 bis per nos incognita.

A I~~ANNE~~ IANNE LERIO BVRGVNDO
*Gallicè scripta. Nunc verò primum Latinitate
 donata, & variis figuris illustrata.*

EXCVDEBAT
 EYSTATHIVS VIGNON.
 ANNO MDLXXXVI.

O/b. 6. II. 3366

ILLVSTRISSIMO
ET POTENTISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO,
D. VVILHELMO LAND-
GRAVIO MASSIÆ, Comiti in
KATZENBOGEN, DIETZ, ZI-
GENHAY & NIDDA, &c. Domino
suo clarissimo.

EXTVS iam ferè, opinor, a-
gitur annus, Princeps Illu-
strissime, ex quo doctissimus
vir Cassiodorus Reinius mihi
ex urbe Francofurto scripsit, se aliquãto an-
tè cùm apud Celsitudinem tuam Castellis
esset, ex te audiuisse, gratissimum tibi fore,
si liber quem de Americana peregrinatione
mea Gallicè scripseram, amplificatus & La-
tinè conuersus tibi legendus offerretur. Eius
enim semel à C. V. Gallicè perlectum pro-
pter nouitatem rerum, & historia mirabi-
litate vehementer placuisse. Ac mihi quib-

EPISTOLA.

dem audita iam pridem erat incredibilis illa benignitas & māsuetudo animi tui summa eruditione ac præsertim naturalis philosophia, & historiarū cognitione cōiuncta. Nā cū illius libri mei capita, & memoria- lia quadam annis ab hinc sexdecim clarissi- mo Iuriconsulto doctōri Hotomano Celsitu- dinis tuæ studiosissimo in oppido Caritea ostendissem (quò propterea Curiales Gallia tem- pestates confugeramus) memoria teneo il- lum sæpenumero mirificè quoddā tuum in hoc literarum genere studium prædicas- se: neque se Principem ullum esse, qui ve- hementius harum rerum cognitione dele- ctaretur. Quod idē nuper à me à Reinij li- teris consultus multis verbis confirmavit. Ac sanè acceptis illis literis si per tempus locūque in quo tum eram (eram autem in Burgundia, ubi sacro verbiungebar mini- sterio, ad quod summa Dei misericordia sum vocatus) mihi licuisset manus operi admo- vere brevi tempore negotium confecissem. Magnè enim cupiebam aliquid præ- stare, quod Cels. V. probaretur. Nunc verò in hoc nouo exilio meo, ut animi dolorem, quem ex renouata patriæ nostræ laceratio- ne concipio, lenirem, operam dedi, ut meus ille liber Latine conuersus, & multis pa-
rti-
bus

EPISTOLA.

bus auctus, atque amplificatus sub Illustris-
simi tui nominis auspicijs euulgaretur.

Videbit autem celsitudo vestra narratio-
nem prodigiorum, & monstrorum admirabi-
lem, ac ne mihi quidem, nisi oculatus testis
ipse ac spectator fuisset, credibilem: sed ve-
rè ac liquido confirmare hoc possum, cum
multa in illa vastitate Oceani monstra vi-
derim, tum nulla unquam equè prodigiosa
vidisse, ut illa sunt, quae hodie terram olim
omnium amœnissimam ac florētissimam in-
festant. Ita sunt omnia perfidia, periurio,
ac sceleribus operosa. Annus iā agitur tri-
cesimus, cum Ecclesia nostra, bustis atque in-
cendijs Germania ustulata, refrigerij aliquid
fese in mari medio & solis terris, locisque
desertis aperituras sperabant. Inde Villaga-
gnonis iusdam perfidia reiecta, rursus se
in portum, unde exierant, contulerunt. Hic
dici vix potest, in quàm immanes beluas
inciderint. Ac sanè quis est qui audito cæ-
sorum numero non perhorrescat? numeran-
tur autem ad quaterdecies centena hominū
millia, qui per hos viginti quatuor annos
bellis civilibus interierunt. Sempër ne igi-
tur, ut ille apud Sallustium dicebat, in fuga
in sanguine, in cruore versabimur? Verùm
hæc perpetua Ecclesie Christiane conditio

EPISTOLA.

est, ut semper à Sathana, & Sathana ministris quamcunque se in partem conferat, vexetur. Animaduerti cum sub ea cœli plaga nauigaremus, quæ vulgò Zona torrida dicitur, genus esse quoddam piscium volatilium, quorum mihi naturam & conditionem Ecclesiarum nostrarum calamitas in memoriam reuocat. Nam siue in aquam se immergerent, confestim à piscibus qui Albacora dicuntur, & magnitudine sunt ve-
 grandis, crudeliter infestantur: siue illius periculi vitandi causa, ex aquis euolarent, tum à diris volucris, quæ per illa spatia volitant, laniabantur. Similitudo nostrarum Ecclesiarum conditio est. Sed tamen, ut Paulus ad nostram consolationem scripsit, dum pre-
 mimmur, non opprimimur, dum æternis afficimur, non deserimur: dum deiecerimur, non interimimus. Quin potius prout abundant ærumna & perpeffiones Christi in nobis, ita per Christum abundat etiam consolatio nostra. Fugamur quidem & plagis cadimur, atque incertis sedibus vagamur: propter Christum interficimur totos dies: habiti sumus quasi oves destinatae maectationi. Sed hoc certissimo solatio nos sustentamus: idcirco laboramus & contumelijs afficimur, quia speramus in Deo viuo, qui fidelium suorum
 confer-

2. Cor. 4. 8-9.

2. Cor. 1. 5.

1. Cor. 4. 19.

Rom. 8. 35.

1. Tim. 4. 10.

conseruator est.

Atque optamus quidem ex animo, & Deum toto pectore obtestamur, ut vestras Ecclesias Germanicas, & pios earum Pastores pari consolatione ac Spiritu suo Paracletos sustentet. Sed cum diuturnum istud quorundam otium & tranquillitatem consideramus, vereri nobis interdum subit, ne vetus illud Poeta aliquando usurpare possint:

Nunc patimur ~~h~~ gapacis mala: senior
armis

Luxuria incubuit, victumque ulciscitur
orbem.

Nam ut ferrum, si non utare, rubigine contaminatur: ita vera religio plerumque nimio otio & diuturnitate pacis, & quasi torpore consumpitur. Quod ne unquam in Hassicis Ecclesiis accidat, quas Deus tuae, Princeps Illustrissime, fidei credidit, atque commendauit, spero Celsitudinem vestram pro sua perenni & constanti pietate curaturam: praesertim cum illam semper audiuerimus Ecclesiarum nostrarum studiosissimam fuisse: tantamque doctrinae concordiam, quanta inter omnes earum pastores elucet, semper adamasse. Quo lubentius in hac praefatione Illustrissimo tuo nomini dicata, sum adductus, ut earum omnium nomine Celsitudi-

EPISTOLA.

nem tuam obsecrarem, ne curam earū primū ab Illustrissimo, & beata memoria Principe parente tuo PHILIPPO susceptā: deinde tibi tanquam hereditariam ab ipso traditam, & commissam desertam esse patiare: sed eam & pietati tuæ commendatā meminervis, & Illustrissimo Principi MAURITIO Celsitudinis tuæ filio, spei heroicæ adolescenti, commendes. Pro mea verò virili parte, Princeps Illustrissime, à tua Celsitudine peto, quas oque primū, ut hoc meum munusculum qualecunque meæ erga te benevolentia pignus, hilari fronte bonamque in partem accipias. Deinde, ut me patiari in tuorum, tuæque Celsitudini addictorum numero locum aliquem obtinere, quo ne unquam indignus videar, sedulo quæ diu vita suppetet, operam ac studium adhibebo. Vale Illustrissime ac & potētissime Princeps.
Cal. Febr. 1586.

Illustris. Celsit.
vestræ

addictissimus.

I. LERIVS.

Εἰς Λεραῖον.

Ἐν δοίῃ μάλα θυμὸς ἔμοι φίλε, πῶς σ' ὀνομῶ,
Ἡὲ Λαερτιάδην, ἠὲ Μελησιγένην.
Πρὶν γὰρ πολλὰ πάσας τ' εἶδες τ', ἰδὲ πόλλ' ἑπαληθεῖς
Ὅψ' ἀπενόσησας, ἄλλος ἔων Ὀδυσσεύς·
Ὅυ μέντοι πολίπορος ἦν, μάλλον δ' ἑ πολίτας
Κεῖνες ποίησας, ἄτερ ἴκοιο, Θεῶ.
Νῦν δ' αὖ Ὀκεανόντι πηγῶν ἢ πείρατα γαίης,
Καὶ Δαισυρῶνι, κλοπιμένους τὲ ἀνέμους,
Κύματα τ' ὀκειδέεσσά, ἀπολλυμένους τὲ ἐπιήρους,
Πῶς ἔκ' ἄλλος ἔφους φίλε Μελησιγενῆς;

Is. Caf.

AD IOANNEM LERIVM
AMERICANÆ HISTO-
riæ Scriptorem.

IGNOTAS quondam & nostro procul
orbe remotas
Gentes, monstrosa Barbariæque feras,
Stridentésque sonos lingue ventrésque nefandos,
Humanis saturos sanguinibus, ecce, refers.
Credo equidẽ, Lercæ: Doces tam visa. Sed euge,
Te dignum nodum unice solve precor.
Talia, dic, portenta hominum, tam rara benigni
Temperies cœli num generare queat?
Et quos inculta mites creat arbore fructus,
Mite solum indomita fertilitas nitens?

Horrida Monstra hominum, quæris, num gignat
amœna
Temperies cœli, fertilitasque soli?
Gignit. Sed causas doceant qui semina rerum,
Quique arcana tenent interiora viri.
Num maiora vides hominum portenta creari,
Qua cœlum multò mitius atque solum?
Testis culta novem studiis Europa sororum,
Que toto, princeps, erigit orbe caput.
Hic quæ horrida viget pudeat memorare, libellis
Vt possis nostris maior adesse fides.

I. I. B.

IN

IN HISTORIAM AME-
RICANAM AB IOANNE
Lerio Conscriptam.

HUMANES mores tu qui audis & esse
ra monstra,
Qua fert terra orbis nomine dicta noui:
Miraris pectus plusquam gestare ferinum
Humanos vulgus, ora que sueta polo.
Primorum sunt haec vox monumenta parentum,
Infecit tristis sua genus omne labe.
Hinc veri quoniam simulachrum numinis, amens,
In saeuis meruit degenerasse feras.
Sunt quibus indulgit caeli clementia larga,
Vnde foret cultu mitius ingenium.
Cultioris mores, ni vita temperet usus,
Omnes consimilis barbaries teneat.

ST. T.

IN IOANNEM LERIVM
EIVSQUE DE AMERI-
cana peregrinatione hi-
storiam.

ANT A noui Leræ refers miracula
mundi,

*Tàmque nouas rerum, omq; hominum facies,
Vt cupiam lustrare oculis idæ singula, ni me
Terreat unda furens, Barbariſque virum.
Atqui tolle moras, cupidum perque omnia deduc:
Nobis Oceano ſat via tuta patet.
Tutò inter ſeuos, humanâque viſcerum flammis
Torrentes, fas eſt viuere laſtrigatas.
Oceanum rabie ſuperat gens Galla furem,
Et ſuperat ſeuos, barbara, laſtrigatas.*

G. M. N.

TOTIVS HISTORIÆ SVM-
ma capita.

*Prefatio qua Theueti errores ac fraudes
coarguuntur.*

Cap. I.

VÆ causa tam longinquæ,periculo-
sæque in Brasiliam nauigationis fue-
rit. Pag.1.

Cap. II.

Ascensus in nauibus Iuliobonæ:itêmq̃ oc-
cursus nauium & expugnatio: tēpestates, lit-
toræque & Insulæ primùm obuiæ. Pag.7.

Cap. III.

Bonitæ, Albacoræ, Auratæque, & fues ma-
rini, piscesque volatiles: aliique quos tum vi-
dimus, & cepimus sub Zona torrida. Pag.16.

Cap. IIII.

De Equinoctiali circulo, tempestatibus,
ventorum inconstantia, pluuiis corruptis, ca-
loribus, siti, aliisque incommoditatibus, quas
circa illam mundi plagã sustinuimus. Pag.26.

Cap. V.

De primo Indiæ Occidentalis conspectu,
& incolentium Barbarorũ: deque iis quæ no-
bis in mari acciderunt ad tropicum vsque
Capricorni. Pag.32.

Cap. VI.

Qui noster fuerit aditus Castelli Collignij
apud Brasilienses, quemadmodum à Villaga-
gnone accepti: sêque ille gesserit, tum in ne-
gotio religionis, tum in reliquis imperij sui
partibus. Pag.42.

Cap. VII.

Descriptio sinus Ganabaræ, qui & Genève-
rensis appellatur: Insulæ castelli que Collignij,
atque Insularum adiacentium. Pag. 72.

Cap. VIII.

De ingenio, robore, statura, nuditate, ornā-
mentis corporis virorū & fœminarum Bra-
siliensium, apud quos annum ferè sum com-
moratus. Pag. 70.

Cap. IX.

De crassis radicibus & crasso milio, ex
quibus Barbari farinam conficiunt, qua in pa-
nis vtuntur locum: de que eorum potione
quam *Caou-in* appellant. Pag. 98.

Cap. X.

De feris, prægrandibus lacertis, serpētibus,
aliisque Americæ monstrousis animalibus.
Pag. III.

Cap. XI.

De variis Americanis aubus à nostris dif-
fidentibus, de magnis vesperilionibus, api-
bus, muscis, culicibus, aliisque regionis illius
insectis. Pag. 125.

Cap. XII.

De nonnullis piscibus apud Americanos
maximè vulgaribus, de que eorū piscatu. Pag. 139

Cap. XIII.

De Arboribus, herbis, radicibus, exquisi-
tissimis que fructibus, qui in Americano pro-
ueniunt solo. Pag. 146.

Cap. XIII.

De bello, præliis, fortitudine, & armis Bar-
barorum. Pag. 169.

Cap.

Cap. XV.

Captiuos suos quo tractét modo Barbari, quibusque cæremoniis in iisdé maectandis & deuorandis vtantur: Quibus per occasionem immanissimæ crudelitatis alia exempla adiecta sunt. Pag.183.

Cap. XVI.

Quid nomine religionis apud Barbaros Americanos veniat: De erroribus in quos ab impostoribus, quos *Craibes* vocant, inducuntur: déque crassissimæ Dei ignorance quæ apud eos obtinet. Pag.220.

Cap. XVII.

De coniugio, polygamia, & consanguinitatis gradibus, quos Barbari obseruant: déque liberorum apud eos educatione. Pag.232.

Cap. XVIII.

Quid leges, quidque politia apud Brasilienses nuncupari possit: Quàm humaniter excipiantur hospites: Déque lachrymis ac fictis sermonebus quibus hospites in ipso ingressu à mulieribus excipiuntur. Pag.241.

Cap. XIX.

Quam curâ morbis suis adhibeant Barbari: de eorum sepultura & exequiis: déque infano eorum circa mortuos luctu. Pag.263.

Cap. XX.

Colloquium in ipso aditu Brasiliensis oræ inter indigenas *Tououpinambaultios Tououpinenkin* Brasiliçè ac Latinè cõscriptû. Pag. 271.

Cap. XXI.

De nostro ab America discessu, déque naufragiis, & alijs non minimis periculis, quæ

primùm in reditu nostro euasimus. Pag. 298.

Cap. XXII.

De extrema fame, tempestatibus, aliisque non paucis periculis, à quibus in Galliam redeuntes diuina ope erepti sumus. Pag. 318.

AVTORES IN HAC HISTORIA citati.

Biblia sacra.

Iosephus.

Eusebius.

Nicephorus.

Plutarchus.

Cicero.

Ouidius.

Appianus.

Orosius.

Amara.

Benzo.

Calchondilus.

Viretus

Hist. Eccles. Gallica.

Matthiolus

Bodinus.

Popelinerius

Theuetus refutatus

IOHANNIS LERII
IN HISTORIAM SVAM
PRÆFATIO,

*Qua Theveti eiusque Praes ac fraudes præcipuè
coarguit.*

MIRABVNTVR fortasse nonnulli,
quòd cùm annus hic sit decimus
Septauus, ex quo ab America, quæ
& Brasilia, redij, tãdiu historiã hãc
in lucẽ esse distulerim. Idcirco operæpre-
tium facturum me existimãti, si statim qui-
bus fuerim causis præpeditus exponã. Cùm
primùm in Galliam remigraui, & eos quos
in ipsa America Braslica Rubrica conscri-
pseram cõmentariolos (quibus quidquid ob-
seruatu dignum fuerat visum annotatum
erat) cù quibusdam cõmunicauì, vlteriùs pro-
gredi animus non erat. At illi crebris flagita-
tionibus vrgerè, vt ea quæ tumultuariè & pau-
cis exaraueram, fusiùs & ordine conscribe-
rem: ne, inqueiebant, tot & tanta memoratu
digna, obliuione sepulta interirent. Anno i-
taque 1563. in paulò ampliorem excreuerunt

P R A E F A T I O .

commentarium: cuius exemplar vnicum vir quidam bonus, cui à me cōmissum erat, cū ad me mitteret, ecce; Lugduni à custodibus portę est interceptū, vt de eo recuperādo quā tumuis diligenter perquisito spes nulla esset relicta. Inde factum est vt aliquantō post repetite ab exscriptore autographo, maculis liturisque obsito, ipse (excepto Americano Colloquio quod exstat huius libri capite 20. cuius exemplum supererat nullum) de integro descripsi. Quod opus vbi ad finem est perductum in Charitēsi oppido, vbi tūm degebam, bellicis tumultibus denuò imminentibus, fuga saluti consulere, libris chartisque relictis sum coactus. Quibus non multō post direptis, periit hic quoque alter Americanus commentarius: itaque cum labore meo & spe rursus fraudatus. Tandē cū de priori illa iactura questus essem apud nobilem quēdam nec infimę authoritatis virum, designato illius quoque nomine cuius in manus commentariū illum incidisse nūciatum fuerat, vsque adeò diligentem huic negotio nauauit operam, vt recuperatum Anno 1576. mihi apud se benignè excepto reddiderit. Sic factum est vt hiltoriam hanc manus meas veluti fugientem adhuc edere nō potuerim. Sed, vt ingenuè dicam quod res est, accedebant & alia quę me ab editione deterrebant, Quòd nimirum tenuitatis meę mihi probè conscius eram, vtpote qui iis quę in graui scriptore requiruntur instructus non essem:

tum

P R A E F A T I O.

tum etiam quòd, eodẽ quo ab America remi-
 graui Anno videlicet 1558, inciderat in man-
 meas Liber Singul. Americ. à Portæo ex bre-
 uioribus Theueti commentariis seu potius
 commentis scriptus. Ac sanè quãuis non me
 latebat (quod Fumæus præfatione in Gener.
 Indic. Histor. apertè est professus) librum il-
 lum singulariter mendaciis esse refertum: Si
 eo contentus author vlteriùs non esset pro-
 gressus, nunc etiam fortasse quicquid est hu-
 ius opellæ à me fuisse suppressum.

At verò hoc Anno 1577. in Theueti Cos-
 mographiam incidens (is forsitan nos omnes
 qui eò nauigassemus è viuis sublatos, aut si
 qui essent superstites aduersum se in arenam
 descendere non aufuros credebat) hominem
 animaduertens non modò pristinos errores
 renouare, sed etiam in nos fictis criminibus
 conuictis, ue non ferendis digredi. Quod cur
 faceret, nò alia est inductus occasione quàm
 ea qua seruet in Ministros, atque ad eò nos om-
 nes vna cum illis in Americam deuectos
 maledicta congerere libidine. Hæc me pro-
 pè inuitum, vt integram nauigationis nostræ
 historiam ederem pertraxerūt. Ne cui autem
 dubium sit iurè an iniuria de nouo isto
 Cosmographo conquerar, calumnias quibus
 nos Cosmographiæ suæ Tom. 2. libr. 21. cap.
 2. fol. 908. insperfit describere placet.

*Ceterum (inquit) penè mihi exciderat, seditio-
 nem paulò ante ex dissidiis quatuor Ministrorum
 quos eò Calvinus miserat vt cruerum suum Euan-*

P R A E F A T I O.

gelium plantarent exortam esse. Horum primarius nomine Richerius, ante annis non ita multis, Carmelita & doctor Sorbonicus Lutetia fuerat. Egregij isti Concionatores cum eo demum studio tenerentur, ut diuitias ex re qualibet facerent, & quicquid ad manum esset raperent, clandestinis consiliis & factionibus effecerunt ut ex nostris quidam trucidarentur. Verum capti sontium nonnulli poenas dedere, quorum cadavera piscibus obiecta sunt. Alij verò fugam salutem consulere, in quibus erat ipse Richerius, qui paulo post Rupellam, (quo in loco etiamnum agere existimo) Ministerio operam daturus appulit. Non multum verò abfuit, quin hac tragædia irritati Barbari impetum in nos facerent, reliquosque interficerent.

Hæc sunt Theueti verba quæm potuimus fideliter reddita: Ad quæ lectorum diligenter attendere velim. Cum enim, neque ille à nobis, neque nos ab illo in America conspecti fuerimus, nedum ut nostri causa in vitæ discrimen adductus sit, eum hac in parte non minus mendacem quàm impudentem egisse calumniatorem, indicabo. Prius autem, quòd viam præcludamus excusationi quam prætexere posset narrationem institutam non ad illud demum tempus quo in America vixit, sed ad consequens etiam referri, in primis quæro, an possint illius tam expressa verba alia ratione exponi, nisi ut particula (nos) qua se in illo quoque numero fuisse satis indicat, eodem fuisse irretitum periculo affirmet? Si verò instet, in mentem sibi nunquam venisse

P R A E F A T I O.

vt Ministros de quibus agitur in America à se visos affirmaret, quid alio ipse scribat loco videamus.

Ceterum (inquit) si diutius illic mansissem, populi illius miseri animas lucrifacere conatus fuisset potius quam in fodienda terra eruendis à natura reconditis thesauris operam posuissem: veruntamen tum quia eorum lingua non satis eram peritus, tum etiam quòd Ministri à Caluino missi istud onus in se receperant, instituta decessi. Apage hominem mendacissimum. Si autem bonus iste Catholicus Romanus contempti à se seculi ex Francisci Regula quã profitetur, aliud specimen non edidit præterquam quòd Thesauros in visceribus terræ reconditos parui fecit: miraculumque aliud nullum præter Barbarorum conversionem, quam nisi à Ministris fuisset impeditus erat tentaturus, postquam luce clarius falsum id esse demonstra- uero, metuendum sanè est ei ne in Calendarium Pape post mortem non referatur, neue Sancti Theueti nomine non coretur. Cæterum vt quicquid iste garrit meras esse nugas commonstrem, nolim disputationem institui an verisimile sit necne, istum (qui nihil non congerit vt suis ineptiis colorem inducat) Ministros silentio prætermittendum edito Sing. Americ. libro, si eos in America vidisset, nedum vt crimina patraissent, quorum nomine eos tandem accusat edita Cosmographia annis post minimum 16. Conuincetur enim suo ipsius testimonio libr. Sing. Am.

Tom. 2. lib.
21. cap. 8. pag.
925.

P R A E F A T I O .

Libr. Sing.
Amer. cap. I.
24. 25. & 60.

ad Friense promōtorium 4. Idus Nouembr.
Anno 1555. quatrduo verò post ad Ganaba-
ræ sinum appulisse : vnde excessit Anno cō-
sequente prid. Cal. Febr. Nos verò, vt in hi-
storiæ progressu docebo, ad Castellum Col-
lignium nō nisi Nonis Mart. Anno 1557. ap-
pulumus. Quæ cū ita sint constetque satis
annum & eo ampliùs à Theueti discessu ad
nostrum aduentum intercessisse, qua fronte
conspectu se nostro illic vsu fuisse ausus est
asserere? Annò potuit intercapedo 400000.
passuum tam graue periculum ab eius capite
remouere? Potuit fanè, at iste Cosmographi-
cè mentiri (hoc est vniuerso orbi) gestiebat.
Iam verò, postquam primum hoc caput in il-
lum retorlimus, nihil superest quod respon-
sione indigeat. Attamen vt vno verbo quod
ab isto afferri potest expediam. Ad seditio-
nem illam quod attinet de qua sermonem in-
stituere voluit: Primum quidem, quamdiu in
America viximus vllam subortam. Ne per-
nego, tantum abest vt nostrum quicquid mor-
te sit affectus: si verò instet negari non posse
quin à Villagagnonis domesticis facta fuerit
in eum cōiuratio, cuius inuidiã in nos deri-
uare conetur: Respondeo ante aduentum no-
strum contigisse, Quod vt constet eidentif-
simè, non defensorem, non testem aliū quàm
ipsum Villagagnonem appello. Quapropter
Epistolam, qua ad D. Ioannis Caluini literas
à nobis in Americam perlatas respōdit, licet
iam pridem fuerit excusa, & ad fidem facien-
dam

P R A E F A T I O.

dam, exemplar Brasilica Rubrica cōscriptum diligenter afferuetur, in vsum duplicem, hoc loco adscribere visum est: Primò, quòd ea refutatur Theuetus, Deinde quòd cuius religionis professionem tū temporis simularet Villagagne, luculenter indicat.

Villagagnonis ad Calvinum epistola.

Exprimi nō posse puto, quo me affecerint Egaudio tuæ literæ, & qui ad me vnà venire fratres: huc me uedactum inuenerunt, vt mihi magistratus gerendus esset & munus Ecclesiasticum subeundū. Quæ mihi res maximam anxietatem obtulerat. Ozias ab hac vitæ ratione me auertebat. Sed præstandum erat ne operarii nostri, quos mercede traduxeram, gestis adducti consuetudine, eius se vitiis contaminarent: aut religionis desuetudine, in ἀποστασίαν deuoluerētur. Quam mihi sollicitudinem ademit fratrum aduentus. Adiecit hoc etiam commòdi, quòd si qua ex causa posthac erit nobis laborandum, aut periculum incurrendum, non deerunt qui sint mihi solatio, & me consilio iuent. Cuius rei facultatem abstulerat periculi nostri suspicio. Qui enim fratres mecum è Francia traiecerant, rerum nostrarum iniquitate permoti, alius alia causa illata Ægyptum repetiuerunt. Qui fuerunt reliqui, homines egentes, mercede conducti quos pro tempore nancisci potueram: eorum hæc erat conditio, vt

P R A E F A T I O :

ab eis mihi potius esset metuendum quàm petendum solatium. Hæc autē huius rei causa est, vbi appulimus, simul omnis generis se nobis opposuere difficultates, vt vix inirem rationem quid potissimum esset agendum. Regio erat incultissima, nulla erant tecta, rei frumentariæ nulla copia. Sed aderant homines feri, ab omni cultu & humanitate alieni, moribus & disciplina penitus à nobis discrepantes, sine religione, honoris, virtutis, recti aut iniusti nulla notitia. Et me subiret dubitatio an in bestias humanæ pecie præditas incidissemus. Contra hæc incommoda, erat summo studio & celeritate nobis prospiciendum, & comparandum remedium, dum naues ad reditum instruebantur, ne eo subsidio destitutos indigenæ rerum nostrarum cupiditate capti nos imparatos oppræerent & interficerent. Huc quoque accedebat Lusitanorum infida vicinitas: qui etsi quam incolimus regionem tueri non potuerunt, huc tamen nos esse intromissos ferunt ægeris, & infano odio prosequuntur. Eam ob rem vno tempore hæc omnia se nobis agenda proponebant. Receptui nostro locus deligendus, expurgandus, & complanandus, munitiones circumducendæ, propugnacula excitanda, tecta ad impedimentorum custodiam extruenda, materia conquirenda, & aduerso colle, locis impeditissimis, humeris ob bestiarum penuriam comportanda. Præterea, quòd indigenæ in diem viuant & agriculturæ non flu-

P R A E F A T I O.

studeant, nullo certo loco cibaria congesta
 reperiēbamus, sed erat victus noster è lōgin
 quo raptim petendus. Qua ex re manum no-
 stram (quantulacumque esset) distineri oportebat, & minui. His adducti difficultatibus,
 qui me amicitiae causa sequuti fuerant, rebus
 nostris diffisi (vt suprā demonstraui) pedem
 retulerunt. Ego quoque non nihil com-
 motus sum, sed cū mecum reputarem, ami-
 cis affirmasse me hac ratione è Francia mo-
 uere, vt quam curam rebus humanis impen-
 deram, eius studij è imperta vanitate, regno
 Christi excolendo adhiberem, iudicaui me
 in voces & hominum reprehensionem incur-
 surum & nomini meo iniuriam facturum, si
 labor aut periculi opinio à cœpto me deter-
 reret. Præterea cū Christi negotium gerē-
 dum esset, credidi non defuturum sed ad fœ-
 licem exitum perducturum. Ergo me confir-
 maui, vtmque omnem ingenij intendi in ra-
 tionem eius rei perficiendæ, quam summa
 vitæ meæ deuotione susceperam. hac autem
 via id assequi me posse exiltimaui, si vitæ in-
 tēgritate hoc meum propositum comproba-
 rem, & quam operariorum manum traduxe-
 ram, ab infidelium consortio & familiaritate
 auerterem. In eam sententiam animo meo
 inclinato non sine Dei prouidentia factum
 esse visum est, vt in hæc negotia inuoluere-
 mur: sed ideò accidisse, ne otio corrupti libi-
 dini & lasciuiae operam daremus. Præterea
 succurrit nihil esse tam arduum, quin conan-

P R A E F A T I O .

do superari possit. Proinde ab animi fortitudine petendum esse auxilium, & continenti labore familiam exercēdam, huic nostro studio Dei beneficentiam non defuturam. Itaque in insulam, duobus millibus passuum à continenti remotam transmisimus: ibique domicilio nostro locum delegi, vt̄ adempta fugæ facultate manum nostram in officio continerem, & quòd fœminæ sine viris suis non essent ad nos commeuræ, delinquendi occasionem præriperent. Accidit tamen vt̄ ex mercenariis 26. voluptatis illecti cupiditate, in meam necem conspirauerint: sed die constituta consilio exequendo, re mihi per vnum ex consciis enunciata, eo ipso momēto quo ad me opprimendum armati admatu-
rabāt, hoc modo periculum effugimus. Quinque è meis domesticis ad arma convocauī, & aduersum ire cœpitum tātus coniuratis incelsit terror, tantāque perturbatio, vt̄ nullo negotio facinoris authores quatuor qui mihi fuerāt designati corripuerimus, & vincula coniecimus. Eo casu reliqui consternati, positis armis delituerūt. Postridie vnum cathenis exoluimus vt̄ causam suam diceret liberiùs: sed effuso cursu in mare se præcipitem egit, & suffocauit. Reliqui vt̄ è vinculis causam dicerent adducti, sine quæstione vtrò exposuerunt quæ per indicem comperta habuimus. Vnus ex ipsis paulò antè à me castigatus, quòd se scorto cōiunxisset, iniquiore esse mente cognitus est, & ab se coniurationis

P R A E F A T I O.

tionis initium factum esse: atque scorti patrē muneribus deuinxisse, vt eum è nostra potestate eriperet, si scorti copula prohibere contenderem. Hic suspendio sceleris pœnas luit. Duobus reliquis delicti gratiam fecimus: ita tamen vt, in cathenis terram exercerent. In aliis quid esset peccati exquirendum mihi esse non putauì, ne compertum scelus inultum ommitterem, aut si supplicio castigare vellem, cùm facinus ad multitudinem pertineret, nō supereissent qui op. à nobis institutum perficerent. Itaque diuulsata animi mei offensione peccatum condonauimus & omnes animo bono esse iussimus. Non ita tamen à solitudine nos abduximus: quin quòd in vnoquoque esset animi ex studio, curaque sua diligenter venaremur. Et cùm labori eorum non parcerem sed assidua mea præsentia ad opus eos vrgerem, non solùm prauis consiliis viam præclusimus, sed breui tempore insulam nostram munitionibus & validissimis propugnaculis sepiuimus. Interim pro ingenij mei captu, eos monere & à vitiis deterere non desistebam, atque mentes eorum Christiana imbuere religione, indictis à me manè & vesperi publicis & quotidianis precibus. Qua cautione & diligentia reliquam anni partem quietiorem habuimus. Ceterùm eam quam exposuimus curam, nobis ademit nauium nostrarum aduentus. hinc enim nactus sum viros, à quibus non solùm mihi sit minime cauendum, sed quibus salutem meã

P R A E F A T I O.

possim tutò committere. hac oblata mihi facultate, decem ex omni copia delegi, apud quos imperij nostri potestatem deposui, discernens vt nullæ res posthac nisi consilio gerantur. Adeo si quid in quenquam durius statuerem, nisi consilij authoritas & consensus accederet, infirmum esset & inane. Hoc tamen mihi reseruavi, vt lata sententia supplicij veniam dare mihi liceat: Sic omnibus prodesse, nemini nocere possẽ. Hæ demùm sunt artes quibus dignitatem nostram retinere, tueri & propugnare conserui. Dominus noster Iesus Christus ab omni malo te tuosque collegas protegat, Spiritu suo vos confirmet, vitamque vestram ad opus Ecclesiæ suæ quã longissimè producat. Fratribus meis charissimis Cephæ, & De la fleche fidelibus plurimã salutem meis verbis velim impertias. Collignio è Francia Antarctica prid. Cal. April. 1557. Si ad Renatam Franciæ heram nostram quicquam literarum dederis, hanc quæso, meo nomine diligentissimè saluta.

Addita est insuper ad calcem huius epistolę clausula Villagagnonis ipsius manu scripta, quam hoc loco præcidere non dubitavi, quia in sequentibus aduersus ipsum afferenda erit. Nihilominus tamen ex his quæ adscripsi constat satis debacchatum falsissimè Theuetum in nos, quos affirmat in Castello Collignio seditionis authores extitisse. Patet enim quo tempore exorta est, eò nondum nos appulisse. Quapropter mirari subit vsque ad eò di-

P R A E F A T I O .

digressionem hanc homini placere, vt præter ea quæ iam attigimus vbi de Scotorum fide verba facit quasi libidinem non possit explere, sic denuò scribat.

Quorum fides mihi quoque est perspecta in quibusdam tum nobilibus tum militibus, nobiscum in Galliam Antarcticam transportatis, coniuratione contra nos facta à Neustris quibusdam, qui ob barbara gentis illius ac propè rationis expertis lingua peritiam, cum Regulis duobus spe prædæ adductis de nobis peruenendis conuenerant: cuius cum facti essent certi tres Scoti, rem totã Villagagnoni mihi que indicarunt. Pro quo scelere meritas dederunt pœnas coniurati: quorum in numero cum essent Ministri à Caluino missi, participes supplicij facti sunt, in mare siquidem sunt demersi.

Tom. 2. libr.
16. cap. 8. fol.
665.

Rursum Theuetus, hoc loco quid sibi velit ignorat. Is enim tria facinora confundit quorum vnum e mentito, à me priùs est refutatum. Quæ supersunt duo, diuersis temporibus contigerunt. Tantum igitur abest vt Scoti coniurationem ipsi indicarint: quin imò cum ex eorum esset numero quos eo nomine accusat Villagagno quòd in Aegyptum, hoc est ad Papatù rediissent (ex quo etiam colligere licet eos omnes quos sibi socios adiunxerat de nomine religioni dando quam tum stabilire profitebatur, fidem obstrinxisse) non magis secundo hoc & vero quidem periculo, quàm priore fictitio & e mentito est periclitatus. Ad tertium quod attinet, quo affirmat nonnullos *seditiosorum Ri-*

P R A E F A T I O.

Richerij sociorum extremo supplicio affectos, eorumque cadauera piscibus obiecta fuisse. Respondeo nihil minùs veritati consentaneum, eo præfertim quo à Theueto narratur modo. Quãuis enim à Villagagnone postquã à verè religionis professione defecit pessimè excepti fuimus: nihilominus tamen, quòd viribus nõ esset superior, in nostrum nullum ante discesum Philippi & Richerij, quibuscum sum regressus manus iniecit: quin cum vi retinere nos neque auderet nec esset, ipsius cum venia, fraudulenta tamen, dimissi sumus. Hoc quidem verum est, vt alibi dicitur, quinque ex nostris postquam octauo die naue afflictã ægrè naufragium euasimus, scapha vectos Americam repetijse. Quorum tres in mare præcipites dedit: non quòd vilius essent seditionis rei, sed (vt testatur Martyrum historia) propter Euãgelij professionem quam abiecerat Villagagno. Porrò, si non malignè saltem imprudèter, in eo nõ minùs peccat Theuet⁹ quòd Ministros fuisse istos asserit, quàm cum quatuor Ministrorum missionem vni Caluino tribuit. In quo rursus dupliciter errat: Constat enim Pastorum electiones in Ecclesiis reformatis iuxta disciplinã apud illas constitutã normam fieri, nimirum consensu complurium ad hoc electorum populòque probatorum, ac proinde non vni cuiquam veluti Papæ permitti. Ad numerum quod attinet, plures duob⁹ Richerio & Charterio tum temporis (nec vllos credo postea)

P R A E F A T I O .

edè nauigasse dici non potest. Si tamen instet se vsque adeò de rebus istis scrupulosè non egisse quin eos omnes qui nauigarant facilè Ministros appellet, Respondeo, quemadmodum satis nouit in Ecclesia Romana non singulis hominibus vsuuenire vt Franciscani dicatur, sic (absit verbo inuidia) nos reformatos quibus confusionem à nobis arcere est in votis, non omnes fungi Ministerio. Cæterùm quia non minùs honorifico Ministri titulo quàm falso seditiosè Richeriũ ornauit. (concedo etiam liberaliter Sorbonicum doctoratum ab illo fuisse procul abiectum) mali fortasse consulet nullam sibi gratiam à me referri, Franciscanique demùm decorari nomine: placet vt illi gratificer Cosmographũ nominare, nec eum vulgarem sed vsque adeò generalem vt, quasi in hoc orbe desint obseruatu digna, lunarem adire non dubitet, vnde nugas in suos libros transferat. Quæ me non mediocriter commouent, (Gallus enim sum, Regisq; mei fame studiosus) præsertim quòd hic non modò Cosmographi Regij nomine inflatus, stipendiisque pessimè collocatis sit auctus: sed etiam quòd nugas ne epistola quidem dignas regia autoritate protectas in vulgus emittat. Ne quid autem eorum quæ ab illo dicta sunt intactum relinquam, quamuis id responsione indignum iudicem, quod, dum alios omnes Frãncisci pedemetur, cuius fratres, cuiusmodi est Theuetus, in suas peras latiorésque manicas nihil

P R A E F A T I O

non conijciunt, scripsit *Ministros in Americam appulsoſ diuitiaruꝝ studioſiſſimos, quicquid ad manum veniret rapere ſolitoſ* : tamen quando iſtud (tam verũ quàm Franciſcanorum Alcorani e mentitæ fabulæ) aliud nihil eſt quàm vltro ad certamen eòſ prouocare, quos in America nec vidit vnquã, nec ab illiſvlla eſt contumelia affectuſ, ex eorũ cum ſim numero, ſpicula quæ in noſ vibrauit vt regeram, agè, aliaſ hominiſ ineptiaſ detegamus.

Atque vt illum non ſuo iugulẽ gladio, Quid iã ad hæc reſpõdebit, quòd cum Sing. Amer. libr. totidem ſcripſiſſet verbis, *ſe triduo tantum in Frièſi promontorio maſiſſe*, tomo verò Coſmographiæ ſecundo aſſerere non dubitet *ſe in eo loco aliquot meſeſ egiſſe*? Si ſaltem vnum dixiſſet meſem, dieſque illic eſſe ſeptimana noſtrate paulò longioreſ, fidem adhibere ſi qui voluiſſent liberum fuiſſet : ſed nondum (quod pace illiuſ dictum ſit) dieſ ſub torrida Zona longiſſimoſ in meſeſ noſtrateſ tranſmutari didicimus. Cæterum iſte lectoribuſ illudere perſeuerat : quamuiſ enim à me in ſuperioribuſ ſuo ipſiuſ teſtimonio ſit conuictuſ non vltra duoſ meſeſ cum dimidio in America vixiſſe, nimirũ à 3. Id. Nouembris Ann. 1555. ad prid. Cal. Februar. conſequentiſ anni, quo quidem tempore, quãtum accepi, vix ac ne vix quidem ab ea intula quæ à Villagagnone muniebatur exceſſit, tamen tam longè latèque ſermonẽ diffundit vt non modò eum vidiffe, audiſſe ac obſeruafſe tot popu-

Cap 24. fol.
21.

lib. 21. cap. 4.
fo. 913.

P R A E F A T I O.

pulorum mores quartam illam Mundi partem incolentium, sed etiam tractum omnem Indiæ illius Occidentalis ab ipso pedibus mensuratum fuisse credas: cui tamen labori, ne decem hominis vires sufficiant. Ac sanè nullus erat ex Nestrijs interpretibus, quorum tamen nonnulli iam nouem illic annos exegerant, qui se vitra 80. passuum millia progressum fuisse diceret: tum quòd deserta loca & inaccessa passim occurrant, tum ob *Margaritum* metum (si non procul à Tonoupinambaulsjs, alijunt) Nilominus tamè Theuetus affirmare non veretur se 120. passuum millia & eò ampliùs iter fecisse per sylvas impeditissimas interdium noctùque cum Barbaris, obuia tamen fera à qua læderentur nulla. Ego verò huic postremo de feris facilè fidem adhibeo: Eum enim tam fuisse à ferarù insultibus securum ausim affirmare, quàm ab spinarum rupiùmque incommodis immunem. Illud verò quis non miretur, quòd alicubi iacet, *ea qua de Barbarorum moribus scribit compertiora sibi fuisse, postquam eorum idioma didicisset.* Cuius tamen adèò obscurum edit specimen vt vocem, *Pa*, quæ sonat, *ita*, interpretetur, *tu quoque.* Hoc igitur in præsentia obseruare libet, vt non minùs appareat quæ sit istius, quoad idioma Barbarorum, peritia, ac in sequentibus patebit quanto sit præditus iudicio: qui non dubitarit scribere ante ignis vsum fumo vti Barbaros consueuisse: Viderit igitur ànnon potiori iure ab eo irridebitur à

Ibid. cap. 3.
pag. 916.

P R A E F A T I O .

Bellefore-
stius Epistol.
dedicat. Cos-
mograph.
sue præfixa.

quo eo nomine accusatur, quòd ubi duos aut tres menses apud quosdam populos egit horridas quas didicerat voces in medium afferat, quã linguæ istius peritiã sibi arrogavit. Ergo, quisquis es, que ne diligentius percõteris, sed iis indubitatam fidẽ adhibeto quæ confusè de Americæ norum lingua effutiet Theuctus. Ille enim suum *Mair momen & Mair pochi* in medium afferens, strenuè tibi imponet.

Quid verò dicendum quòd adeò vehementer eos increpet, qui Americam Indiæ Occidentalis nomine vocant? vult enim franiæ Antarticæ nomen quod illi imposuerit immutatum remanere, (quam tamen nominis impositionem sibi cum Gallis omnibus qui eò cum Villagagnone essent trãsportati communem facit) Ipse verò eam multis in locis Indiam Americanam nominet? In summa etiam si sibi ipsi non constat, si quis castigatiorum & refutationum quas alienis laboribus adhibet rationem habere velit, dicat cæteros omnes rerũ omniũ ignaros, vnum verò Theuctũ cucullatum singula oculis perlustrasse.

Iam enim præfatio, si quid, hæc nostra legens, animaduertat à se quoquo modo delibatum, statim futurũ vt, pro suo more proque sua arrogantia, in has voces erũpat: heus tu, mihi hoc es furatus. Etenim si Belleforestius ille, non solùm ὀμότεχνος ipsi, sed & qui istius Sing. Amer. librum Ode proluxa cohonestarat, effugere non potuit quin à The-

ucto,

Sing. cap. i.
pag. 2.

P R A E F A T I O.

ueto, infelix Philosophus & miser tragicus,
 per contemptū crebrò sine nominatus: Si, in-
 quam ferre non potest Theuetus vt Cosmo-
 graphus alter, qui non raro, nihilò tamen ap-
 tiùs quàm ipse, inuehitur in miseros Hugno-
 nottos secum conferatur, quid mihi, tenui
 meo calamo immanem hanc colossam ag-
 gredi auso? Dubium sanè non est, quin vbi se
 suis coloribus depictum à me videbit, instar
 Goliathi illius, diris deuorando me, quasi de-
 uoraturus inhiet, Papaeque fulmina iaculetur
 in me, meumque hoc opusculum. Atqui licet
 aduersum me vi Patroni sui Francisci iunio-
 ris, ab inferis Quoniambecum suum excita-
 re posset quem duobus tormētis æneis onu-
 stum quasi tutò hæc displodere posset in sua
 Cosmographia depingendum curauit, cœp- Lib. 21. pag.
 to non desistam, quinimmo in sequentibus, 952.
 quibus potero modis insequar, quin confi-
 do fore vt præclaram illam suam Henricopo-
 lin quam in medijs nubibus Americanis fun-
 dauit diruam deleamque. Sed dum ad certa-
 mē me instruo, dūmque mōnito per tempus
 licet vel ad impetus nostros sustinendos ap-
 parari, vel etiam si volet in deditiōem veni-
 re, lectorem rogatum velim vt illud cōdonet
 quod dum istius nugas, quæ huic nostro opus-
 culo edendo occasionem præbuerunt, suis
 ipsius scriptis refello paulò fuerim prolixior.
 Ac sic tādē finem impono licet, ex quo pri-
 mū editus est hic liber, admonitus sim à
 quodam tum in Papatu degente, nunc verò,

PRÆFATIO.

abiecta cuculla, ministerio in Ecclesia reformata fungēte, à Theueto in Patriā meā se missum fuisse, quò in me vitāmq; meā inquireret, nec defuisse quosdā veræ religionis professionem præ se ferentes qui ea in re suam operam præstare pollicerentur. Hinc fit vt, quod alias dixi, denuò repeto, cùm ne Theuetum viderim quidem, ne dum vt me priuatum offēderit vnquam, nullo alio studio nullaque alia de causa illi me obstitisse, nisi vt criminationes, amouētem quibus Euangelium eiúsque primos in America præcones est infectatus. Idem dictum velim impuro illi Apostatæ Launoeco qui lib. 2. quem vt Apostasiam suam confirmaret edidit eò vsque impudentiæ deuenit, vt scribat Ministros, etiamsi de religione nulla esset mentio, in scriptis suis non abstinuisse quin doctissimos quosque viros, in quibus Theuetum ponit, morderent. Atqui apparet quo loco à me est refutatus cum ex professo reformationem Religionem, quique eam profitētur lacēssiuisse. Quare impudentissimus omnium hominum Launoecus, qui me sibi (vt ait) probè notum (in quo à vero longissimè abest, neque enim Dei beneficio commercium mihi vnquam fuit cum illo) mendicum appellat, quique ipse in Papali culina mendicus, Christo, vera aquarum perennium scaturigine relicto, ad putidas Papæ cisternas potum redijt, de Papatu fortiter tuendo cogitet, donec ipse suique similes, postquam inutilem suam operam

P R A E F A T I O.

Antichristo laboriosè natiarint, tãdem debitam mercedem reportet, atque ita corã Deo, & hominibus miserrimè euadat. Sed ad rem vt redeam. Respondeat si libet, Theuetus quæ aduersus ipsũ scriptæ verane sint an falsa, hic enim est rei cardo, Ne autem subterfugia captet ex inquisitione in me vitãque meam. Me autem non minùs atque ipse, Cosmographus sit licet, exerto capite incedere norit. Porrò si quid à vero alienũ afferat expectet à me ex suis ipsius scriptis tam solidas refutationes, vt nõ opus sit in Americã vsque excurrere quo cuius sint farinæ iudiciũ fiat.

Hoc tandem loco prima huius libri editione refutandis Theueti nugis finẽ imposueram: Hoc tamẽ testatus, vt nuper dixi, si quid à vero alienum proferret, responsum à me portaturum. Atqui quemadmodum olim calumniæ impudentissimæ quibus nos iam antea infectatus fuerat, nimirum quòd illũ perimere in Castello Collignio voluissẽmus, ex quo tamen vt antea demonstratum est, ante aduentum nostrum excesserat, me vt aduersus ipsum hæc scriberẽ pertraxerunt, ita vt si à mendaciis illis & caluniis abstinuisset quæcunque in ipsum dicta sunt, à me fuissent vt *πάρεργα* omisã: sic etiam nunc postquam non modò non respondit prout erat admonitus sed & ita furiosè in me egit lib. virorum Illustrium ab eo nuper edito, vt arrepta ex eo oc- Cap. 149. casione quod paucis à me de *Quoniam beco* suo dictum fuerat, nihil minùs quàm apposi-

P R A E F A T I O.

Prouer. 26. 4. tē de me detraherā : Ex Salomonis p̄scri-
 pto, qui stulto secū dū stultitiam suā respō-
 deri iubet, perficiat, ut hic qui vltro me ite-
 r̄m laceſſiuit mentis os audaciæ successus ex-
 periat. Ne autē p̄postero ordine agam,
 quod illi omnibus p̄scriptis est familiare, &
 disputationem hanc aduersus ipsum recto
 ordine institutam, morēque meo istum con-
 tinuo suo gladio iugulem, ipsius verba de-
 scribere pergā. Quāquidē igitur Quo-
 niambecus ille post mortem vsque adeo est
 à Theueto laudibus ornatus ut optimo iure
 felicior dici hac in parte possit quā fuerit
 Alexander Magnus, qui tāto Homeri flagra-
 bat desiderio qui suarum laudum p̄co esset.
 Agē alterum laudum eius p̄coniū à Theue-
 to in libro Sing. Ameri. conscriptū, quod le-
 pidissimē his verbis est exorsus audiamus. *Ve
 autem fidem faciā Americanos rarissimis & exqui-
 sitissimis tam animi quā corporis, encausto flori-
 b̄sque ornatos esse, vnum horrendum illum Quo-
 niambecum in mediū proferre volo, de quo verba
 facere meritō possum : qui illum vidi, audiui satis-
 que otiosē obseruauī ad flumē Ianariū quod est ad
 23. gradū ultra Aequatorem sitū citrāque polum
 Antarcticum ad gradū 66. cum dimidio. Ad hęc
 imprimis lectorē attendere velim, valeātne
 hęc consecutio ānon. Theuetus vidit, au-
 diuit, satisque otiosē obseruauit horrendum
 suum Quoniambecū: ergo Americani encau-
 sto & floribus rarissimis exquisitissimisque
 cū animi tū corporis sunt ornati. Omitto
 quod*

PRAEFATIO.

quod hominibus encaustis florúmque tribuit
 ornatum, qui aptiùs aruis, oratis, picturis, re-
 bus denique metallicis arte affabrefactis tri-
 bueretur. Optimus itaq; Dialecticus vix ma-
 gno labore præclarum istud argumentú The-
 ueticum confirmaret, cum tamen mendacium
 conclusionis vice apperuit dum affirmat me
 voluisse flumē, quod ipse appellat Ianarium,
 ego Geneuram ad 23. gradú citra polum An-
 tarcticum collocare. Ex iis enim apparebit
 quæ 7. huius lib. cap. 1. hac re dicentur, non
 modò istud à me nō scriptum esse, sed nusquã
 mihi in mentem venisse. Sed sicut optimè
 quidam obseruauit Theuetum floridam Re-
 gionem cum aliis cōiungere quæ interuallo
 plus quàm decies centenū passuū milliū inter
 se distāt, & vice versa alias proximas ab ea re-
 mouere: Sic etiam in historiarum narratiōe
 mentiri illi est tam familiare vt nihil suprã.
 Quæ cum ita sint pudeat censorē istū eos in-
 sectari, quos falsi cōuincere non potest. Addit
*Quoniam becum statura non multum à Giganti-
 bus aliena fuisse, corpore prægrãdi, nec minùs cras-
 so, viribus non vulgaribus, quibus etiam præcipuè
 ad hostes perdomandos inque suam potestatem redi-
 gendos utebatur.* Huius historiæ cap. 8. qua sint
 statura Americani, è quibus fuit iste *Quoniam-
 becus* demonstrabo: interim dicam obiter eã
 respectu nostri prodigiosam censeri non de-
 bere. De *Quoniam beco* quod attinet, etsi non
 eo inficias quin sæpe ab Interpretibus Neu-
 striis, qui vnã nobiscū erant in Castello Col-

vide Histor.
 Florid. cap 5.

PRAEFATIO.

lignio audierim istum *Quoniambecum* (quem frequentius quam percipisset Theuetus viderat) inter fortissimos reputari solitum, tamen à nemine vnquam prægigante, neque gigatea stirpe prognato, est habitus. Nec sanè ad giganteam staturam propius accedebat, quam solent grandiusculi quæ circumspici inter nos solent, homines, in quibus ne prægrandem illum & iam fama satis notum, Parisiensem fabrum ferrarium aliòseque consimiles cõprehenderim. Itaque apparet Theuetum etiam hac in parte lectoribus imposuisse. Idè quoque facit cùm addit quæ sequuntur de Barbari istius *eminètia, qua præ cæteris omnibus conspicuus erat, quòdque hostes suos sibi subijciebat.* De subiectione Barbarorum suo loco dicetur non nisi voluntariam esse, nullamque aliam præter cultum & honorem quo Iuniores solent eos prosequi qui prouecta sunt ætate, à quibus quòd rerum experientia sint præditi in bellum deducuntur, hostibus verò subiectionem aliam non imponunt præterquam quòd, vt Cap. 15. dicetur, postquam in vinculis quantum temporis visum fuerit detinuerunt, eos mactatos vorant. De eo quod addit Theuetus *Quoniambecum vsque adeò viribus valuisse, vt dolio vini in vlnis comportando par esset, vtrique istorum perforandum & ebibendum relinquo, cùm vt tanto onere leuetur fictitius iste Vulcanus, cuius humeris cõtinuò imposita sunt ænea tormenta duo, tum vt, fugatis hac ratione hostibus, genio indulgeant.*

PRAEFATIO.

geant. Quæ tamen fuga scisci Deo & hominibus contigit: ac proinde, quod tamen persuadere nititur Theuetus, nulli vnquam hominum risum commouit. Meritò itaque subiungit, *Historiam non profecto vulgarem*, (de-
 buit addere nec veram, nec cuius familiarem, *istamen qui bono naso fuerunt præditi nõ erit difficile persuadere rem istam ab eo perfici potuisse, habita præsertim ratione roboris tãti corporis.* Per me sanè, si qui sint qui naso credere aut velint aut possint, licet ut si pars illa olfactui est aptior, vulgòque apud nos bono esse naso de canibus dicatur, quibus nos comparare videtur Theuetus, dignus sanè est cuius naso plagæ infligantur. Atque hæc pro responsione sint ad ea quæ addit, *michi non posse persuaderi Barbarum illum, eo modo humeris suis tormenta duo imponere potuisse, nihilo veritum, ut eorum repercussione laderetur.* Quibus assentior non inuitus: nam neque persuaderi istud mihi potest, nec fidem vllam habeo. Nec sanè habebunt ij omnes qui, meliùs quàm faciat Theuetus, norunt humanos humeros arcium muris duritiæ non esse pares, ac proinde ne minoribus quidem tormentis displodendis aptos. Quare licet mihi non sit persuasum (quod ineptissimo, hyperbolico sermone mihi impingit) *ostrei mei testis, vniuersa noui illius Orbis arcana recludi*: quod sanè glorioso & arroganti Theueto optimè conuenit, qui, vt antè dictum est, sibi vni explorata omnia, reliquos verò rerum om-

P R A E F A T I O.

nium ignaros esse existimat, admitto quod addit: *Nolle se experientia expugnare me,* (cuius nimirum profus est expers) *quamuis enim in meum conspectum non uenerit is de quo fit sermo: rationi tamen obsequentem me non futurum, sine experientia stultorum magistra.* Inter quos (et si longè aliter sentiat) non postremum locum obtinet Theuetus. Addit, *Non statim futurum ut causa vincam, quia non consequitur, si vel ego vel alij quipiam.* Quoniam beco similes non simus, à maximo illo *Næ* (putà regno experte) *ea non fuisse gesta qua de eo narrauit fideliter.* Ego verò respondeo, nec etiam futurum ut causa cadam: cuius tamen controuersiæ lectori iudicium omne defero. Absit autem à me cæterisque, quos hoc loco innuit Theuetus, ut villo modo bardum illum & ferum Quoniambecum referamus, cuius tamè gesta posteris tam sedulò mandauit Theuetus. At qui me rursus lepida, sanè, hac inuectiua petit, *Næ autem diu multumque in argumentis subtilioribus atque è Philosophiæ penu depromptis immorer, rem totam Lerijs ipsemet confirmauit.* Tum claudicans utroque pede subiungit argumentum. *Primò* (inquit) *dato nec tamen cōcesso, Libros quos sibi vendicat ab ipso fuisse conscriptos, nimirum de obsidione Sancerrana, deque in Americam profectioe, quamuis ij omnes quibus est notus (in quibus est Spineus qui duodecim annos in America eodem tempore quo Lerijs vixit) non possunt adduci ut credant ab eo conscriptos fuisse.* Deus bone, quis est qui audi-

P R A E M I A T I O .

ta tam acuta Philosophia non obstupescat! Theuetus Leriū sibi ipse committit! Enim-
 uerò si, ex vnguibus Leriū vt est in prouerbio,
 apparet profectò istum ingenio præditum
 esse incude obtusiore. Quis enim isthæc con-
 uertat, *Non concedit libros, quos de Sancerrana
 obsidiōe, & de profectio in Americã edidi, à me
 scriptos fuisse. Quid ita vero? Quoniam* (inquit)
*qui me probè norūt adduci nō possunt vt credant, li-
 bros illos, industria mea fuisse elaboratos.* Notan-
 dum itaque est in præmissis, Theuetum, qui suo
 marte, vix ac ne vix quidem, vnam aut alte-
 ram paginam accuratè scribere potest (vtitur
 enim quorundã iuuenum eruditorū opera in
 scriptis suis ornãdis, quod mihi à iuvene quo-
 dam cuius opera vsus erat, est renūtiatū) qui-
 que alieno labore expolitas narrationes or-
 dine digerere nescit, ceteros suo metitur pe-
 de. Quare hæc in Theuetum ipsum, cui opti-
 mè quadrant, regero: testor que (quod sine ar-
 rogantia dictum velim) scripta mea aliis ex-
 polienda nō modò non dedisse, sed etiam e-
 ruditos quosdam (quibuscum ea communi-
 caui, vt dignane essent quæ ederentur ipsi di-
 spicerent) à grauioribus studiis auocare reli-
 gionem mihi fuisse. Quod verò addit *eo-
 rum qui me norunt nullos adduci posse vt credant
 tale quid à me scriptum fuisse*, in genere falsum
 est. Ad Spinæum quod attinet (cuius mētio-
 nem assentatoriè facit Theuetus, prout suo
 virorum Illustr. libro gratiam inire magnam
 à viris quibusdam non obscuri nominis spe-

P R A E F A T I O

rabat, quam tamen non est consequutus: quippe talia flocci faciunt, confido fore ut re bene perspecta, quod illi tribuit Theuetus abnuat, non minùs atque cõmunius est Theuetum nobis crimen hoc impudentem ut ipse & aliorum cõdem finus impoliti, impudentem agere calumniatorem. Sed bene est quod dum sibi defensionẽ quærit, arma quib⁹ repellatur mihi subministrat: siquidem meminit probè Spinæus, quem à nostris ab America reditu non vidi, nihil nisi placidè & modestè illic à nobis gestum fuisse. *Caterum* (inquit ille) *possem, velati complures alij, eorum quæ ex alienis laboribus in usum suum transtulit, non pauca mihi vindicare.* Autores quibus sum vsus ad libri marginem annotavi: ad Theuetum verò quod attinet, aliud de sua quàm à scriptis meis requirat, etenim si quid inesset, quòd reliqua conspurcarent, non patienter ferrem. *Sed ne diuerticulum videar querere, detur ei qua diximus conditione,* inquit Battologus iste *ut ij libri quos sibi vindicat ab eo sint scripti, dummodò agnoscat (quod diffiteri non potest) ea conditione hominem qua fuit Lælius, adeò narrationibus instituendis non esse informatum, ut ea possit perficere qua alieno labore edidit.* Mea fanè refert parum, detne, an admittat quod impedire nequit Theuetus. De cõditione mea autè quod addit, duplici expediam responsione. Theuetum itaque, qui me sibi ignotum mendicum dicit, in primis monitum velim, si qua sim oriundus familia, fide dignis testibus esset

pro-

P R A E F A T I O .

probandum, fore ut merito eum interuallo post me relinquerem. Non tamen quod humanam nobilitatem pariter quam par sit faciam, nisi adhibito Dei amore omnium virtutum fonte. Præterea si mecum esset iste comparandus, (quod non fit) quid queso sordidius Franciscano isto, qui quod peram mendicus olim circumgesarit, in rei memoriam, ut est verisimile, Diogenem mendicorum sordidissimum pera humero imposita, suo Virorum Illustri. libro depingendum curauit? Cæterum habeo de quo mihi gaudeam, quandoquidem Theuetus eorum omnium qui hac ætate aliquid scripserunt fastuosissimus sponte agnoscit, se hoc scriptorum genere à me superari: quamuis aliorum omnium respectu minimū me esse, non inuitus agnosco. Quæ obrem suam ipsius confessionem veluti pro me facientem lubens admitto. Atqui odiosissimis suis repetitionibus delectatus, addit, *Ne autem existimet, obijci à me sibi nihil posse præter professionis imperitiam: non parum sanè dolerem, si ego, non infimæ, per Dei gratiam, sortis homo, similis essem Theueto, in cuius scriptis nullo respectu habito Cosmographicæ professionis, quam Regum nostrorum facilitate est adeptus, nihil est tam prophænum, tam ridiculum, tam puerile, tam denique à vero alienum quod non legatur: cum tamen nonnisi grauiâ, serâ, verâ, tractare debuisset.* Huius autem rei testes eos appello qui lectis Theueticis scriptis liberè & a-

PRÆFATIO.

pertè sententiã sunt iucturi: adultores enim
 Theueto similes nunc moror, quippe sus-
 ctos: & fide indignos esse, res ipsa loquitur.
 Addit, *Videamus quomodoannon quedam minus
 credibilia scripserit Læsus, quam sit Quoniam be-
 ci historia.* Omnino sanè nulla. Quòd si secus
 erat, cur non exemplum saltem vnum in me-
 dium attulit? aures verè legentium obterere
 non cessauit his verbis? *Pudet me*, debuit ad-
 dere quòd impudentiã me sim mentitus,
manuum calamo admonere. Etiam si tota hæc nar-
 ratio, quam paucissimis verbis expedire non
 erat difficile, Theueti ingenium referat, si ta-
 men ingenuè quod res est fateri vellet, non
 dubito quin alij quicquid est ornatus accep-
 tum ferret. *Ut pro meritis excipiam nugatorem
 istum, qui fabulis compleuit.* Bona verba The-
 uete: itane cæteros tuo metiris pede? *paucula
 scripta.* Non omnia vidit, hæc tamen nò mo-
 ror: iste verò longè sibi meliùs cõsulisset si
 aut pauciora, eoque meliora, aut sanè omni-
 no nulla edidisset, *quæ sub illius exstant nomi-
 ne.* Theuetum tamen, vsque adeò vrunt vt
 (quantum à fide dignissimo viro accepi) quæ
 in eum emisi 500. coronatis redempta vellet.
At crepet licet: Cur enim Euangelium infamans,
 eos à quibus ne tantillum quidem est
 læsus laceßiuit? Addit præterea, *eos qui non o-
 mnino malè in me sunt affecti, pudore suffundi:*
 Ego verò respondeo me nulli vnquam (Dei
 beneficio) cur in me malè fuerit affectus oc-
 casionem præbuisse, nedum vt pudoris vl-
 li cau-

P R A E F A T I O .

li causa fuerim. Det igitur fideiufforem The-
 uetus, quandoquidem ad confinxit, si fidē
 sibi vult haberi. Ad sententia quod attinet
 verba, *ineptias, nenas, garrulas, fabulas quibus eo-
 rum*, inquit, *oculos pascere volo, qui in legendis
 meis libris*, quos itidem *ineptias* vocat, *ope-
 ram ponunt*: video me ipsum hominem in me
 vehementer exacerbatum, quòd victum se
 sentiret hæc omnia mihi, tum in hac præ-
 fatione, tum in ipsa historia in se scripta sur-
 ripuisse. Apparet igitur istum, qui paulò ante
 furti crimē, mihi affungebat, plumis meis or-
 natum esse: quas tamen, tanquam ipsi accom-
 modatissimas, nō inuitus relinquo. Itē de eo
 quod subiicit dictum velim *me eò impudentia
 deuenisse, ut subtilius in nominis mei significatio-
 nem inquirendo, affirmarim, Leri, Barbarorum
 lingua ostreum sonare*. Quod equidem verifsi-
 mum esse affirmo. Norūt enim nautæ, cæte-
 rique qui eò nauigarunt Leri-pes dictionem
 compositam, ostreum ea lingua sonare. Im-
 pudentiam verò quam mihi impingit, i-
 psi relinquo. Nihilominus tamen mordere
 non desinit, ait enim, *Quamuis id mihi cōceda-
 tur*, putà nomen meum Americanorum lin-
 gua ostreum sonare, *tantus tamen autoritate
 non erat, quantus videri cupit, quoniam*, inquit,
*ostreum eram testis, non sanè meis, sed Colligny Ca-
 stelli septo à Villagagnone reclusum*. Nonnihil
 hoc loco de balænis interferit, de quibus, si-
 cut etiam de testinibus & crocodilis suo di-
 cemus loco. Autoritas verò, de qua agit,

P R A E F A T I O.

quid ad rem obsecro? Quid item reclusio illa in castelli Collignii cepto? An iste, qui bonam ætatis suæ partem in monasterio trāsegit, ubi nonnullos eiusdem fratribus *in pace* repositos vidit, ac forte non ipse reposuit, nos veram religionem amplexos, instar monachorum, in illo castello reclusos fuisse autumat? Toto cælo aberrat factus: quinimò Christiana fruentes libertate, quòcunque ferebat animus ire licebat: & eiusmodi hominum hypocrisim palam faciebamus. Nunc autem id mihi obijciat quod alicubi à me dicitur, nos non nisi venia impetrata ex illo loco egredi solitos, quòd omnibus erat commune si ad me vnum restringere vult, tam clarum stultitiæ suæ edit specimen, quàm luculenter ignoratiam probavit suam cum scripsit, *Sacras literas agricultura Abelis mentionem facere*: etenim si paulò attentius aduertat animum, intelliget Abelem pastorem, Cainum verò terræ cultorem fuisse. Genes. 4.2. Etenim fortè in typographum culpam reijciat, cuius excusatio sine ope euadere conabitur. Sed non ita succedet in sexcentis suorum operū locis in quibus manifestè falsarius deprehenditur. Tandem Theuetus quem satietas nunquam capit *Quoniã becum* suum efferendi (quẽ etiam pro meritis excipio) ait, *haud dubiè illum Margaiatibus, Lusitanis & alijs hostibus maximo fuisse terrore*, Esto sanè: quemadmodum enim iam antè dixi pessimè in eos fuisse animatum, sic quàm crudeliter posset ab eo exceptos fuisse non

Singul. Am.
cap. 58.

P R A E F A T I O.

non negarim. Tribuit *item robur, & vires
immani illius corpori non minores*, ac si tale
fuiſſet monſtrum quale fuit Athleta ille qui
Anno 1582. menſibus Maio & Junio, Con-
ſtantinopoli in ſpectaculis à Sultano Soly-
mano exhibitis admiranda perfecit. Quippe
trabem in altum attolabat, quam deinde ſi-
ne manu adminiculorum humeris excipiebat,
quam homines duodecim loco mouere vix
potuiſſent. Præterea homini proſtratus, cathe-
niſque ferreis humeris femoræque vinctus,
lapidem ab hominibus decem magno labo-
re ad motum pectore geſtabat. Nec plus ex
eo laborabat quàm cum homines quatuor ſe-
curibus & maſſis ligna oblonga ventri illius
impoſita diſſindebant. Alia item proſus ad-
miranda præſtabat quæ nota ſunt ex historia
hac de re nuper edita. Obſecro vos, ſi *Quo-
niambecus* Theueticus, qui ſtatura fuit medio-
cri, ad iſtius monſtroſum robur & proceri-
tatem admirandam acceſſiſſet, num longè ab
eo impenſius fuiſſet celebratus quàm fuerit
viqua à Poetis Briareus ille? Quod verò af-
fert de prudètia & pietate Barbari iſtius præ-
tereo, neque enim eſt quòd immerer. Venio
igitur ad ea quæ ſequuntur. *Lactator*, inquit,
*erat omnium de quibus unquam audivim ſum-
mus.* Excepto Theueto, qui ſaſtu & arrogan-
tia plenus, cum Lutetiæ tum alibi ad libros à
ſe ſcriptos coemendos neminem non ſoli-
citat. In quo Solomonis præcepto non paret

PRÆFATIO.

Prou.27.2. Laudet alienus, & non os tuum: extraneus & non gloria tua. Præterea quod addit, *Barbarum istum compluria hostium suorum millia à se perempta iussisse iactare solitum.* Sed perlepidum est quod sequitur. *Illius palatium hostium capitibus fuisse extrinsecus ornatum: ditio- nem verò admodum perulosam, quàmque flumina & montes ab alijs diuisarent.* Tantam verò tē- poris iacturam quam mihi me pigeat fecisse re- futandis Theueta nuntio, tamen hoc loco eos omnes qui eò tum appellerunt appellare iuuat, vt aperte dicant annò quo tempore illic de- gebat Villagagno ædificiorum genus aliud fuit, præter illud quod à me cap.16. his verbis describitur: instar pergularum hortensium nostratium sunt casæ, oblongæ, humiles & rotundæ: lignis herbisque tectæ: quarum præstantissimam, vix ausim cum haris Euro- pæis comparare.

Quid igitur de tam magnifico *Quoniam- beci* palatio à Theueto conficto dicemus? nisi vt cū sua Hericopoli fictitia, de qua prius, atque etiam in sequentibus nonnihil sumus dicturi, inter nubium Chimæras collocemus? De *ditione* cuius meminit, iam est à nobis dictum, atque inferius dicetur: non modò quoad *Quoniambecum* sed quoad cæteros duces qui à Barbaris in singulis pagis eligi solēt. Igitur vt huic paraphrasi in Theueta caput hoc 149. libri Viror. Ill. tandem aliquando finem imponam, videamus quid nobis veluti pro bel-
lariis

P R A E F A T I O.

lariis afferuauit. Ait eo loco quo de flumine
 vaforum deque illius in America situ agit,
 perinde esse atque est locus ille inter Castilionem
 pagum & Colongæum, quæ Vallarum pons ab indigēis
 nominatur: rupes enim in vallarum modum exci-
 cisa efficiunt ut Rhodanum qui ad radices, credo
 montis in eas se ingerit, o bullientis speciem re-
 ferat. Ad quæ paucis respondeo, Ardelionem
 istum qui in illas rupes Rhodanum ingerit
 admodum esse impudentem: quandoquidem
 iis omnibus qui e Germania aut Heluetia
 Lugdunum comitant, notū est Rhodanum
 ab eo loco duobus passuum millibus esse re-
 motum, quin rupes altissimæ, si illac flueret,
 essent superandæ è quibus torrens ille quem
 Valferinam indigenæ nominant, quique ad
 Meridianum pagum, quæ iter est Geneva Sā-
 claudium, originem habet. Theuetum igitur,
 vt hæc loca, nisi malit à describendo prorsus
 abstinere, veriùs describere discat ad præru-
 ptas hæc rupes relinquo. Moneo tamen im-
 prudenter immanem illam testudinem cui à
 nobis imponetur cap. huius libri 3. periculum
 esse ne præceps tuat non in Rhodanū ipsum
 sed in torrentem illum rapidissimum, citissi-
 méque submergatur. Hæc fuere opponenda
 iis quas in me non ita pridem emisit Theue-
 tus ineptiis: Intelligat autem futurū vt quo-
 tiescunque me laceffet experiatur, licet cucu-
 lam suam cum mitra commutarit, nihilo plus
 Abbatem se à nobis reformidari, quàm olim

P R A E F A T I O .

Franciscanum: etiam si *Paronastium* suum Floridæ Regem Leonis exuviis amictū *Quoniābeco*, vt in me inuictū faciat, esset adiūcturus. Ac sanè efficeret potuisse vt viri quidam, quibus nullo modo sum comparandus, calamo tandem manum admoueant, eumque ita tractent vt notatis celsis erroribus quæ passim in ipsius scriptis occurrunt, vniuersa illius opera, ne excepta quæ in *Cosmographia* nec viror. *Illustr.* libro ad *Tomatarios* relegend. In quibus tamen pessime collocatam esse egregiam operarum tum typographicam, tum cælaturæ operam, nemo non dolet.

Ad finem properanti mihi occurrit *Genebrardus*, is *Chronologiæ* suæ editione postrema, postquam nos (quos hereticos appellat, nec probat tamen) conuiciis proscidit, scripturæque locum in nos detorsit, scribit, *navigationem nostram infortunium ijs attulisse, qui ante nos eò nauigabant: infœlicitatem vero motibus à nobis excitatis auctâ fuisse, vt proinde Villagagno nos partim strangulauerit, partim in patriâ puniēdos præmiserit mox, ipse, nempe Anno 1558. insecuturus.* Ego verò respondeo quoad *infœlicitatem* illam quam nobis tribuit, *Præfationem* hanc cæterósque locos in quibus *Theuetus* à nobis refutatur iis satisfacere posse qui rectum de causâ nostra iudicium ferre volent. Addit autē me vnum fuisse ex authoribus *tragœdiarum* quas nobis affingit. Atqui impurus ille *Apostata Launœus*, atque
 adeò

P R A E F A T I O.

adeò Theuetus ipse longè humiliori me loco collocât, quàm vt vllius auctor essem, nec sanè tum eram. Videbitur itaque Genebrardus quomodo cum sociis illis suis cõsentiat: quibus, si quando concilietur, responsum forsitan audiet. Interim testor tota illa navigatione talem me (per Dei gratiam) præstitisse, vt nullus sit à Religione mea quantumuis alienus qui conqueri de me meritò possit.

Cæterùm lectores rogatos velim ne eo offendantur quòd, quàm mortuos excitaturus, Villagagnonis apud Americanos gesta in hac historia palam ediderim: præterquam enim quòd argumento quod mihi assumpsi necessariò cohærent, testor si superstes esset multò plura me adiecturum fuisse.

Tandem verò pauca quædam de meo instituto sunt dicēda. Religionem inter ea quæ diligenti obseruatione digna censentur primum obtinere locum nemo vnquam negauit. Hinc fit vt (quamuis fusiùs quænam à Barbaris colatur huius libri cap. 16. sim dicturus) hoc loco nonnulla obiter attingere mihi videatur necesse: præsertim cùm narrationis initium à quæstione fecerim quam satis suspicere (meo quidem iudicio) nō possum, nedum vt à me soluatur. Video igitur eos qui optimè ex sensu à natura indito de his rebus senserunt, dixisse quidem, notionem illam, quòd à supremo quodam pendeant res omnes hominum, animis ita naturaliter infixam

P R A E F A T I O.

esse vt auelli nullo modo possit: Itaque quãuis in cultus diuini ratione controuersie nõ pauca exortæ sint, fundamentum tamen hoc cõuelli non posse, hominem instinctu quodam à natura indito eò trahi vt religionem aliquam, seu vera illa seu falsa, profiteatur. Attamen istis sapienter determinatis non dissimularunt, vbi ad illud ventum est quò propensius humanum fertur ingenium in negotio religionis illud frequenter vsuuenire quod ait Poeta,

Ancid. 9.

Sua cuique Deus fit dira cupido.

Quæ duo vt Barbaris nostris applicemus, constat eos homines cum sint, notione hac omnibus communi præditos esse, homine aliquid esse maius, à quo bonum malumque pendeat, tale saltem quale sibi fingunt. Quò referri debet cultus ille quem *Caraibibus* suis exhibent, à quibus statis temporibus bonum malumue omen sibi adferri credunt. Summum autem bonum in hostium ultiones fortiter persequenda (quod olim Romanis, hodie etiã Turcis vsuuenit) ponunt. Cultus verò ille qui apud alios populos Religionis nomen obtinet apud eos locum nullum habere dici potest: Quin & illud addi, eos (si que gēs in toto orbe terrarum) sine Deo vitam hanc transigere. Attamē hac in parte minùs fortasse sunt damnandi quòd & miseriam suam excæcationemque aliquatenus agnoscunt, (quamuis nec pœnitentiam agunt, nec remedio vtuntur

tur

tur oblato) suamque mentem non dissimulat.

Ad reliqua quod attinet, summæ capitulum quas ad libri initium apposuimus quid in toto historiæ progressu tractetur satis indicant: ut & primum cernit qua occasione ad nauigationem istam suscipiendam permotissimus cõmonstrat. Præterea typos tres prout prima libri huius editione eram pollicitus addidi: plures etiam cõscribere optabam: at typographus in cælatura scriptibus faciendis negavit se suffecturum.

Cæterum non me latet quod vulgò dici solet: Senes, eosque qui à longinquis peregrinationibus sunt reduces, quòd nemo sit qui obstitat, non rarò mentiendi licentiam sibi arrogare? Ego verò testor me, qui & mendacia & mendaces odi, si qui sint qui fidem adhibere nolint multis sanè ante hæc tempora inauditis quæ à nobis commemorantur, non eo esse animo, quo in rem præsentem veniãt, ut ad illa loca deducam. Nec magis commovebor istis quàm adhuc cõmotus sum postquam mihi renuntiatum est non deesse qui fidem iis non haberent quæ à nobis de horrenda illa fame Sancerrana sunt scripta, quã ausim affirmare minùs asperam, quamuis diu turniorem, ea fuisse quam in mediis vndis remigrãtes perpeffi sumus. Enimuerò si isti, de quibus fit sermo, fidem iis derogare non verentur quæ in ipsius Gallix veluti medullio, plus 500. testibus superstitibus conti-

P R A E F A T I O.

gerunt, quidni de illis dubitent quæ in remotissimis regionibus facta sunt, maioribus verò nostris inaudita, id est, ut nonnisi experientia ipsa hominum animis insidere possint? Me autem hoc loco fateor non pudebit, ex quo in Americam transportatus sum, quæ & incolarum viuendi ratione, & animantium forma ipsaque adeo terræ forma à nostris Europæis, Asiaticis, & Africanis prorsus alienis respectu nostri nouus Orbis meritò dici potest, opinionem abiecit quam de Plinio nonnullisque aliis induerã. Vidi enim per multa non minùs prodigiosa quàm quæ in eorum scriptis fide indigna censentur. Siquidem ea quæ oculis cernuntur penitiùs animum penetrât. Ad genus orationis quod attinet, iam ante, tenuitatem meam probè mihi perspectam esse testatus sum. Non dubito autem quin multorum iudicio phrasibus nō sim vsus tum ad rem nauticam, tum alias satis accommodatis. Illis itaque satisfactus non esse certò scio: præsertim verò Gallis nostris quorum aures delicatissimæ nil nisi tersum sermonibusque nouis ornatum admittunt. At verò multò minùs iis placebimus qui libros omnes ut pueriles & steriles damnant, nisi aliunde desumptis historiis luxurient: Quamuis enim ad ea quæ tractaui multas accommodare facile mihi erat, tamen excepta Gomaræ Ind. Occid. historia, qua ob rerum multarum cum his nostris affinitatem non rarò

P R A E F A T I O.

rarò sum vsus , vix vlla in medium afferre contigit : nisi quòd poema hac editione nonnulla memoratu dignè addidi. Ac fanè (quantum mihi cerneretur) historia quæ proprio suo argumeto ornatur repudiatis aliarum veluti alienis plurimis, legentium animos à proposito minus remouet, efficit vt authoris scopû lector faciliùs possint assequi. Præterea ab iis qui commentarios istius ætatis legunt à non tædium parit, allegatio illa sententiarum propè infinita quantumuis ad rem accommodatarum? Ne autem mihi quis obijciat quòd vt, Theuetum antè, nunc etiam alios reprehendens in eandem tamen incurram reprehensionem: Si quis est, inquam, qui improbet (quasi arrogantiùs dicta) quod vbi de vita & moribus Barbarorù verba facio frequenter has vsurpem formulas, vidi, interfui, accidit mihi, atque alia eiusdem generis. Respondeo res illas ad meum ipsius argumentum pertinere: deinde res designare non rumoribus auditis sed & oculis ipsis & experientia confirmatas, immo ausim dicere à nemine alio vsquã obseruatas, multò minùs memoriæ proditas. Quod non de vniuersa America dictum velim, sed de illa plaga quã per annù incolui, nimirù sub tropico Capricorni apud Barbaros Americanos quos *Tououpinambausios* appellant. Denique fidem do iis qui veritatem simplici sermone prolatam mendacio verborum exquisito ornatu fucato præferunt , fore vt ea quæ à me sunt

P R A E F A T I O.

in hac historia tractata verissima esse com-
periant, quin etiam nonnulla esse quæ, quòd
maioribus nostris fuerunt ignota, admira-
tione digna sint replicanda. Deum orbis
& tot præstantissimarum rerum condito-
rem & conseruatorum oro, vt meum hoc
opusculum ad nominis ipsius gloriam ce-
dat. Amen.

PLVS VIDERE VIAM HABERE.

PSALMVM CVM HVIC NA-
uigationi accommōtatissimum, ex D.
Th. Beza paraphrasi poetica descri-
ptum hoc loco apponere visum est.

EIA Deum cantate Inū, cantate benignū,
Cunctisq; argum seculis.
Dicite crudeli quos ille redemit ab hoste,
Vos dissipat, colligens,
Quâ sol exoritur, quâ noctis cōditur vmbriis,
Quâ mundus æstuat, & riget, (tes,
Vt miseros quondã per inhospita saxa vagan
Fame, sitique torridos,
Clamantes vos semianimes exaudiit ille,
Malisque cunctis eruit.
Deduxitque viis deserta per auia rectis,
Cultisque statuit vrbibus. (ctis,
Clementē hunc, inquã, cantate, & dicite cun-
Res iste quantas gesserit.
Quos miseros vesana famēsq; sitisq; recabat,
Potu, cibóque recreans.
Vos quoq; contēpti tandē quos numinis ira
Eius rebelles vocibus, (bras
Carceribus clausit tetrīs, mortisque per vmb-
Vinclis reuinxit ferreis, (lore,
Quos tãdem edomitos longo fera corda do-
Opisque prorsus indigos,
Audiit oppressos tantorum mole laborum,
Potentēque eruit manu, (bris,
Carceris & tetri è tenebris, ac mortis ab vmb-
Ruptis reduxit vinculis,

Clementē hūc cātā alacres, & dicite cunctis
 Res iste quantas gesserit.
 Ingenti abrumpenturatos robore postes,
 Vectēsque frangens ferreos.
 Vos quoque neglecti qui recti tramite, tātæ
 Pœnas luitis audentiæ, (tis
 Prostratis quibꝰ est cunctas omnis nausea, mor
 Pulsantibus iam limina,
 Quos tamen ad sese cernātes audit, & vnā
 Semel loquutus oculam, (chro
 Quamlibet oppressos seruat, veluti que sepul
 Putres iacentes eximit, (ctis
 Clementē hunc cantate alacres, & dicite cun
 Res iste quantas gesserit:
 Hic, in quā, laudes cantate, huiusque sonoris
 Narrate gesta cantibus.
 Ac vos tranantes pictis vada falsa carinis,
 Maris coloni diuitis
 Magna Dei verè miracula cernitis, alti
 Dispersa campis æquoris.
 Nam simulac iussit, rapidi tota æquora venti
 Ad ipsa tollunt sydera,
 Abripitur pariter ratis, & nunc nubila tãgit,
 Tumentē vecta gurgite,
 Tartara nunc cōtra præceps cōtendit ad ima,
 Ipsis que iungitur inferis.
 Vorticibus miseri titubāt hinc vndiq; nautes,
 Ceu turba nutat ebria.
 Nil artis præcepta iuuāt, animique, manúsque,
 Spe destitutis concidunt.
 Clamant: clamātes superū pater audit, & istis
 Angu-

Angustiis mox eripit.

Æquora iussa cadūt subitæ, fluctūsque filētes
Tranquilla lambunt littora.

Incolumes illi optato fertore condunt,
Miris ouantes castris.

Clementē hunc igitur cōstate, & dicite cūctis
Res iste quanta pesserit. (teruē,

Narrate hūc, inquā, populūque senūmque ca-
Dignūque fertore audibus.

Irriguū iste solum salcis immutat arenis,
Quæ tota forbent flumina,

Et fœcunda prius salfugine rura colonis
Iratus implet impiis.

Hic bibulis contra fontes educit arenis,
Desertaque madidat sola:

Infamēque fame cāpos mortalibus implet,
Vrbis frequentis incolis.

Hic segetes, illic assurgunt ordine vites,

Hinc messis, hinc vindemia. (propago,

Succrescit numerosa hominū pecudūmque
Fauente numine cœlitus.

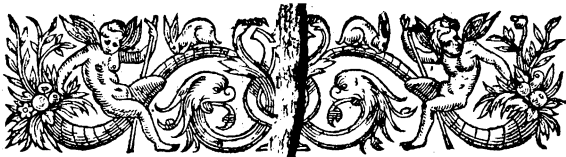
Et tamen his rursus casus, variisque labores
Temporibus imminent suis,

Expositis varia in ludibria regibus ipsis,
Inque vltima repulsis sola,

Elatis contra miseris, multaque beante
Prole sterilem prius domum.

Hæc hilares spectate boni, cogantur ad ista
Vt impij obmutescere.

Ecquis erit verò sapiens qui denotet ista,
Bonum vt Deum norit satis?

HISTORIA

NAVIGATIO-
NIS IN BRASILIAM,
QUAE ET AMERICA
dicta est.

QUAE DESCRIBITUR AV-
toris nauigatio, quæque in mari vidit me-
moriam prodenda: Villagagnonis in Ameri-
ca gesta: Brasiliensium victus & mores, à no-
stris admodum alieni, cum eorum linguæ
dialogo: animalia etiam, arbores, atque her-
bæ, reliquæque singularia, & nobis penitus
incognita.

CAP. I.

*Quæ causa, tam longinqua periculoseque, in
Brasiliam expeditionis, fuerit.*

QUONIAM, quæ sit amcenitas,
amplitudineque & vbertas, quartæ
orbis terrarum sectionis, quæ Ame-
rica Brasiliæque vulgò dicitur: qui-
busque cingatur insulis, & regionibus conti-

neatur; quas antiqui penitus ignorarunt: quamque multis petita navigationibus, annis abhinc octoginta, ex quo primum innotuit: plerique nostra memoria Cosmographi, in explicandisque rebus gestis versati homines docuerunt: illo omni argumento, magis latèque diffuso liberati, hac quidem historia, complecti decreuimus ea duntaxat, quæ per eundem & redeundum, & apud feros Americanos, quibuscum circiter annum vixi, experiendo & obseruando, visu audituque percepimus. Quod vt planius exponam, ab initio quænam adeo longinquæ, difficilisque expeditionis, causa fuerit, breuiter, explicabo.

Autoris scopus.

Conatus Villagagnonis.

Anno 1555. Nicolaus Durantius, eques Meientensis, cui cognomen additum est Villagagno, suam in Gallia conditionem agrè ferens, maxime quòd apud Nannetes, vbi tunc agebat, offendisset: compluribus in locis, cū honestis omniū ordinum hominibus cōmunicat, se iamdiu decreuisse, nō modò longinquā in terrā discedere, vbi puritatē Euangelicā liberè amplexus Deum coleret: verum etiā esse in animo, iis sedē ponere omnibus, qui vt proscriptiones (quæ tunc temporis erant acerbissimæ, adeo vt multi quotidie mortales nulla neq; sexus, neq; dignitatis habitatione, regio passim edicto, senatoriisque sententiis, bonis fisco addictis, religionis ergò viui cremarentur) euitarent, eò confugere vellent.

Addebat, tū ijs quibuscum ageret, colloquendo: tum absentibus per literas: se mira cum audisset, de eius partis Americæ, quæ Brasilia dicitur

tur

tur, pulchritudine atque virtute, libenter, vt & sedem poneret, votique compos esset, eò profecturum esse. Qua diffinitione, hominum quorundam illustrium, qui veræ pietati nomen dederant, conciliatis animis, quòd ea voluntate, quam ille fingebat, istiusmodi receptum desiderabant: mareque Gasparis Coliniij, beatæ memoriæ, & maris præfectus cum esset, regique Henrico eius nominis secundo, charissimus: docuisset, ne si Villagagno expeditionem suscepisset, magnas opes inueniri posse, multaque alia, quæ toti regno prodesse: auctor fuit, vt duabus instructis nauibus, & armatis, & CCXXVI M. HS. à rege donatus, mari se committeret.

Gaspar Colinius, in Gallia mari præfectus navigationis auctor.

Ad hæc, antequam è Gallia Villagagno excederet, data fide, honestis hominibus, qui ea de causa sequebantur, confirmarat: se, quo in loco consisteret, vt sincerè Deus coleretur, operam esse daturum. Quibus ita constitutis, comparataque nauarum & opificum manu, quam secum abduceret, anno 1555. mense Maio, mare ingressus, varièque iactatus, tandem difficultatibus superatis omnibus, Americam Nouembri tenuit.

Cùm suos in terram exposuisset, de munienda rupe, quæ ad ostium sinus, qui ab Americanis *Ganabara* dicitur, cogitauit. ille vt postea exponam, tribus & viginti gradibus, vltra Aequinoctialem circulum, porrectus est: nimirum sub Capricorni Tropico, vnde nostri fluctibus repulsi, necessario duo milia passuum progredientes terram versus, insulam antè desertam tenuere: quòd tormētis

expositis, impedimentisque omnibus, ut sese cum à feris gentibus, tum à Lusitanis defenderent, qui iam in continentem multa communicant, aggerem committare cœperunt.

Villagagno
Geneuam
scribit.

Interea Villagagno, mira se propagandi Evangelij cupiditate, ardere simulabat, suisque persuadere nitebatur, ut nauibus onustis, & ad reditum in Galliam paratis, nuntium literasque Geneuam mitteret, ab Ecclesiâque peteret, ut sibi, quoad eius fieri posset, in re tam pia auxilio esse vellet: vrgebatque, ut quod in animo habuisset, quòdque totis viribus desiderasset, perficeretur, non ministros modò Verbi diuini mittendos esse: verum etiam, qui se suosque in disciplina continerent, ferâque nationes ad cognitionem salutis adducerent, homines in fide Christiana bene fundatos, comites pastoribus adiungendos.

Philippus
Corguillierius, se ad
Villagagnonem
itutum
profiteretur.

Quibus literis Ecclesiæ Geneuensi redditis, primum actæ Deo sunt gratiæ, de amplificato Christi regno, in tam disita regione atque immani, populòque qui in maxima veri Dei ignorantia versabatur. Deinde, ut istiusmodi postulatis satisfieret, posteaquam Colinius apud Gallos Thalassiarcha ad quem Villagagno ea de causa scripserat Philippum Corguillierium, qui se prope Geneuam contulisset, eiusque fuisset iuxta Castellionem in Gallia vicinus, per literas hortatus esset, ut eos qui ad Villagagnonem ire vellent, deducendos susciperet: is & pastorum Geneuensium quotidianis vocibus excitatus, & singulari erga opus tam pium voluntate, non
sene-

senectutem neque valetudinem excusans, negatiâque & liberos, qui tot regionibus interpositis essent relinquendi, se profecturum esse pollicetur.

Restabat omninò, vt de pastoribus eligendis ageretur: itaque Philippus amicisque cum quibusdam, qui tùm Geneuensi, sanctioribus literis operam dabant, communicat: præcipuè cum Petro Richierio, quinquaginta tùm annis nato, Gulielmòque Chartier. Ii communi sententia respondent, si Ecclesia se legitimè vocasset, non recusaturos esse. Quibus à collegio pastorum Geneuensium, cùm essent interpretati desumptas è sacris voluminibus periodos, de more approbatis, suòque vt fungerentur officio admonitis, duce Philippo se nauigaturos ad Villagagnonem, sponte sua professi sunt, vt Euangelium in America publicarent.

Adiungendi erant etiam comites, qui summa religionis Christianæ capita probè tenerèt, ex literisque Villagagnonis periti artifices: nihilò secius neminem circumuenire Philippus: demonstrare, longo difficilique itinere, terra trecentis, mari quadragies centenis milibus passuum superandis, elaborandum esse: delatisq; Brasiliam, panis loco farinã ex radicibus apponendam, vinòque abstinendum, quòd eo Brasilienses careant: vt que nouo in orbe, quod & literę Villagagnonis declarabant, nouo victui, dapibusq; à nostra Europa penitùs alienis, afsuescendũ esse. Qua de causa, qui res incognitas audire quàm experiri mallent, neque solum vertere cuperèt,

Richierius
& Charterius
ministri, in
Americam
missi.

Quæ in Bra-
lia viuendi
ratio.

vt & maris tempeſtates, Zonámque Torridam paterentur, & Polus viderent Antarcticum, de nominibus dandi non admodum fuere ſolliciti.

Eorum nomina, qui Geneua profecti, nauigauerunt in Americam.

Attamen multum appellando & conquirendo, cæteris, vt videtur, melius animati, Philippo ſe, Richerióque & Chriſtopherio dant comites Petrus Bordonius, Matthæus Verneuilus, Ioannes Bordelius, Andréas Pontius, Nicolaus Dionyſius, Ioannes Gardinus, Martinus Daud, Nicolaus Rauiquetus, Nicolaus Carmulus, Iacobus Ruffus, egóque Ioannes Leriſ, duos & viginti annos natus, qui tum vt Dei gloriæ, pro ſua erga me miſericordia ſeruirem: tum vt nouum orbem cognoſcerem: illis tredecim ſucceſſuri, anno 1556. 4. Id. Septemb. Geneua ſum egreſſus.

Caſtillionem petimus exitinere, ibique Colinium, quem mari præfectum fuiſſe demõſtraui, conuenimus, is non vt incepto tantum inſiſteremus adhortatur, verum etiam pollicitus ſe, in iis quidẽ rebus, quæ ad nauigationẽ pertinerent, auxilio futurum: in ſpem nos erigit fore, vt permagnas vtilitates, Deo fauente, noſtri labores afferrent. Inde Lutetiam profecti, dum meſem integrum, in vrbe commoramur, tum nobiles aliquot tum plebei, cum de nauigatione audiuiſſent, ſe nobis adiunxere: Rhotomagóque tandem præteruecta, Iuliobonæ, qui portus in Neuftria obtigerat, in apparãdis rebus ad profectio-nem neceſſariis, armandaque claſſe. meſem alterum conſedimus.

C A P. III.

Ascensus in naues Iuliobona: itémque occurfus nauium & expugnatio: itémque bestates, litoraue & infula primum obuia.

TAQVE PRIMUM Boisius Villagagnonis nauos, qui antè Iuliobonam aduenerat, pecunia regia tribus instructis nauibus, prouisáque re frumentaria, pro imperio iuberet: 13. Cal. Decembr. in naues conscendimus. Ipse Boisius, ex nauibus vna, quæ Roberga minor appellabatur, octoginta nautis militibusque occupata, legati nomen imperiúque habuit. Alterá, duce Mario, Robergæ maioris titulum præferentem, gubernatore autem Ioanne Humberto Hareflorisiensi, vt res ipsa docuit, experientia in nauigando singulari, centum & viginti mortalibus, quo in numero censebar, attribuit. Tertia quæ Rosea, ceturionis nomine vocabatur, annumeratis sex puerulis, ad linguam Americanorum addiscendam, transportandis: quinque autem, vnà cum moderatrice, virginibus (quæ primū è Gallia mulieres, magna Barbarorum admiratione, qui tantum nudas antè vidissent in Brasiliam delatæ sunt) nonaginta circiter hominibus completa est.

Boisius clas-
si præficitur.

Eo die ipso, cum è portu solueremus, tormētorum strepitus atq; tympanorū, buccinarūmq;

E portu na-
ues soluant.

soni, cæteraque eiusmodi, quæ nauibus in expeditionem euntibus solemnia esse consueuerunt, circa meridiem audiri solent. Primum in mari Cauxio, duobus à portu salutari milibus, anchoræ iactæ, quo in loco, profluet, nautis militibusque recognitis, & præfectione imperata: eius nauis quam conscendit, nam funis anchorarius abrumpitur, anchoraque labore maximo recuperata, profectio in crastinum indicta est.

Itaque 12. Cal. Decembris, è terra prouectis, & Britanniam sub dextra relinquuntibus, duodecim dierum tempestate coorta: plerique metu & nausea vehementer conflictati præcipuè qui mare nunquam viderant, singulis se momentis absorbendos esse cogitabant. Resque profectò est admiratione dignissima, nauem è ligno quantumuis magnam atque firmam Oceani vim pati posse. Nam ut è crassissimis trabibus naues fiant, arctèque fibulis vinciantur: quemadmodum qua eram delatus, circiter centum pedes in longitudinem, in latitudinem verò viginti patebat quænam est. cum altissimo latissimoque Occidentali Oceano, magnitudinis tantulæ collatio? Qua de causa cum nauigandi artem vniuersam, tum sigillatim acum nauticam, ad moderandos cursus maritimos excogitatam, nemo satis vnquam laudauerit: quam tamen antè annis ducentis & quinquaginta esse in usu, quidam memoriæ prodidèrunt. Igitur, cum dies tredecim, magnis difficultatibus, nobis esset nauigatum, Deo fauente, tranquillitas reddita est.

Nauigationis, ac usque adeò maritimæ præstantiæ.

Con-

Consequenti post diei Dominico, duabus onerariis nauibus Britanicis, ex Hispania redcuntibus occurrimus: periculumque abfuit, quin nauæ nostri, cum esse capere eripere possent, intellexissent, eas penitus depilarent. Quemadmodum enim demonstrari, tormentis cæteroque omni apparatu bellico instructi, confidebant, neque si infirmis nauibus occurissent, ab iniuria facile temperabatur.

Et quoniam in huius sermone incidimus, quæ nauarum sit rapacitas, hoc primo nauium occurfu, declarare visum est. Qui enim robore & armis præstant, quod etiam in continente nimium sæpè accidit, reliquos prædæ habent. Afferunt tamen, cum vela obuios contrahere iubent, se iamdiu tempestate aut malacia terrâ non attigisse, rebus egere omnibus, orantque vt pecunia redimere liceat: qua in colloquutione nauibus occupatis, ne scilicet onere pessum eant, præstantissima quæque extorquent. Obiicientibus (quod sæpè nobis erat vñsitatum) iniquissimum esse hostes iuxta sociosque prædari: solennia terrestribus etiam copiis verba reponunt: more belli accidere, sibi vt quisque prouideat.

Nauarum
rapacitas.

Addam, quod exemplis postea comprobabitur, cum Hispani Lusitanique, se Brasiliã adiiisse primos, omnemque adeo continentem, quæ à freto Magellanico, qui meridiem versus quinquaginta gradibus extenditur, ad Perusium, citraque Aequinoctialem lineam glorientur: eaque de causa possidere affirmant, Gallos verò

se in iure suo interponere : si mari vincant, crudelissimè interficiunt, in eamque feritatem aliquando deuenere, ut utem vt viuentibus detraherent, teterrimè re genere mortis afficerent. Galli contra, et Americæ participes esse demonstrant: neque à Hispanis Lusitanisque vinci facillè patiuntur, neque acerrimè tuentes par pari hostibus referunt, qui eadè certè classe manum conferere non audent.

Vt ad nos redeam, huiusmodi tempestate coorta, sex septemve dies mare adè intumuit, pleaque vt fluctus non tantùm foros superarent; verùm etiam, cùm eius rei periculum faceremus, de qua Psalmus 107. meminit, sensibus penè orbat, ebriorum more vacillabamus: nauis autem ita fluctuabat, nemò vt ex nautis stare posset. Vt eodemque Psalmo continetur, cùm suprà montes aquarum altissimos, maximèque timendos erecti : è vestigio infrà profundissimos hiatus de mersi, tamen inter tot facta conseruamur: sentimus profectò admirandam Dei optimi maximi potentiam. Naque, cùm periculo tam sint affines, qui nauigant: Poeta qui latitudine lignorum, quibus nauigia facta sunt, eos à morte separat, videtur, quam par sit longius seiungere. cuius, quòd sint elegantissimi versus adscribere visum est.

I nunc, & ventis animam committe, dolofo

Confusus ligno, digitis à morte remotus

Quattuor, aut septem, si sit latissima tæda.

Tempestate sedata, cùm Deus qui mari pro arbitrio imperat, ventum secundum excitasset,

Mire Deus
mari, pro ar-
bitrio impe-
rat.

set, ad mare Hispanum peruenimus, Nonisq̄ue Decembr. obiectum habuimus promontoriū Sacrum. quo in loco, Hispanica naui obuiam facta, arte, de qua paulante diximus, nostri epibatæ sex septemve Hispaniensis vini dolia, ficus, malaque Aurantæ exportarunt.

Sacrum Promontorium.

Septimo post die, tres insulas delati sumus ex Fortunatis: tres qui è Neustria nauigant, Gratiolam, & Mancilotam, & Fortauenturam nominant, antiquis autem appellabantur, Aprofitus & Iunonia, Ombriosque: septemque numero sunt, quas nunc, vt opinor, omnes, Hispani occupant. Et quamuis in orbe describendo, quidam Fortunatas insulas, sub vndecimo citrà Acquatorem gradu collocent: cum me presente, Astrolabus litem adiudicaret, inuenimus, ad vicesimum octauum Arcticum versus sitas esse: idcirco fatendum est, suo aliorumque periculo, decem & septem gradibus, istiusmodi Cosmographos aberrare, quibus eas insulas à nobis remouent longius.

Fortunatarum insulæ.

Hic scaphis eductis, viginti ex nostris bene armati, ad populandūque progredientes, conspicati ab Hispanis, & repulsi, fuga naues petierunt. Attamē cum se in omnes partes conuertissent, nauigiolo piscatorio metu ab suis derelicto facti obuiā, cum maximā vim marinorū canum, circinorumque nauticorum abstulere, nihilque omninò, ne velis quidem exceptis reliquerunt: tum quòd de Hispanis peius mereri non possent, quos vlcisci percupiebant, scaphā vnā cum lintre securibus depresserunt.

Dùm tres dies, ob phalaciam propè Fortuna-
 tas infulas commoratur hamis retibúsq; in-
 gentē piscum copiam cepimus: ideóque veriti,
 quòd aqua dulcis non suppetebat, ne siti pre-
 meremur, plus dimidia parte, in mare coniecim-
 us. Genera, canes marini, Auratæ, piscésque
 alij quorum ignorabamus nomina. erant etiam
 Trichides, corpore tam paruo, vt caput cum
 cauda (quæ nihilò minus allata est) cohærere vi-
 deatur: capite autem galatæ cristatę persimili, sa-
 tis prodigiosæ. Decimo septimo cal. Ian. mari
 tertio intumescente, scapham quæ vni ex nau-
 bus adhærebat, fluctus tam citò compleuit; vt
 pessum iret: vixque duo nautæ, qui asseruabant,
 demissis è naui funibus periculum effugerent.
 Illud etiã cōmemorandum videtur quod acci-
 dit, tēpestate dies quatuor defæuiente: coquus
 quidam laridum in cado ligneo temperans, flu-
 ctu supra foros elato, cùm cibum in mare lon-
 gè proiectum amisisset: fluctus alter oppositus,
 eundem in locum vi magna retulit, neque ca-
 dum subuertit, veréque prædium restituit, quod
 vt aiunt, præter casam fugerat.

Trichides
 prodigiosa.

Admirabilis
 fluctuum re-
 ciprocatio.

Canaria.

Ad 15. Cal. Ian. die veneris Canariam in cō-
 spectu habuimus. consequenti autem Domini-
 co propius facti, erat constitutum ibi cōmeatū
 expedire: aduerso tamen vento infulam nō te-
 nuimus. Hæc amœna est admodum, quam &
 incolūt Hispani, gignitq; saccharum in arundi-
 nibus, & vina præstantissima. Cæterùm tanta
 est altitudine, vt LX passuum milibus interie-
 ctis conspici possit. A quibusdam Taneriffe di-
 citur

citur, opinantibus antiquorum Atlântem esse, à quo mare vocatur Atlanticum. Alij contrà, autumant duas esse insulas, Canariam & Taneriffen. quæ his, quod ad me attinet, manebit sub iudice.

Eo die ipso sumus conspicati myoparonem Lusitanum: qui cum neque fugere posset, quòd vento ferebatur aduectus, neque armis confideret: contractis de montibus, Boisio se tradit in manus. Nec morati esturiones, ut qui iandiu decreuissent, suæ clauis nauem adiungere, quâ Hispanis Lusitanisve sperabant se crepturos: in myoparonem, ne auferere posset, quosdam ex suis imponunt. Veruntamen, cum nescio quibus de causis, Lusitano gratificari vellent, si confestim myoparonem alterum inuenisset adduxissetque, quem eripuissent, redditum iri promissere. Ille, ut qui sibi melius esse vellet, quam alteri, accepta, ut postularat, vnà cum armis scapha, viginti autem ex nostris, cum quibusdam ex militibus suis: prædonis more, pyratiam enim, ut opinor factitabat: ut de improviso fortunam experiretur, longè classem contendit anteuertere.

Tum legebamus oram Africæ, à Mauritanis occupatam, ab ea ferè disiuncti quatuor milia passuum: estque, ut à multis tunc fuit obseruatum, terra valde plana, humilisque adeò, ut quantum oculi valebant, montibus nullis officientibus, ea nobis videremur altiores, ita ut, breui submergenda crederetur, nauibusque superanda. Et quamuis, oculo iudice, se ad hunc

Myoparonis
deditio.

Mauritania

modum res habeat, in omnibus ferè littoribus tamen cùm illustrius appareret hoc in litore: cùm tantam ego placiditatem, quæ vallis haberi poterat: contra, mare tranquillissimum, quod altissimi mōtis effigiētia ferebat, intuerer: memoria repetens quæ, non de re, sacræ docent literæ: illud excellentissimum Dei opus, magna cum admiratione, contemplabar.

Iob. 38. 8. 10
11. Psal. 104.
9.

Myoparonis
expugnatio.

Vt ad piratam redeamus, qui vt diximus, scapha erat antegressus, ad Cal. Ian. quo die natus est Christus, in Liburnicam incidit, quā tormentis petere, vique retinere contendit, & ad nos adducere. Quæ res valdè nostris cēturionibus placuit. nauis erat enim eximia, & plena sale candido: quam, vt decreuerant, in Brasiliā ad Villagagnonem deduxēre. At in fide Lusitanis præstantia, de restituendo myoparone, crudeles adeò extiterunt: vt Hispanis & Lusitanis, in vnum idemque nauigiū coniectis, ne frusto quidē nautici panis relicto, velis dilaceratis, scapha etiam ablata, qua destituti terrā tenēre nō possent: mitiore consilio vsi esse viderentur, miseris si depressissent, quam si ita dimisissent. Nā nisi alicundē scapha laborantibus opitulata sit, certū est, aut naufragio tandē, aut fame perisse.

Nautarum
audelitas.

Duarum nauum
deditio.

Hoc facinore, compluribus inuitis, perpetrato: longè fumus in altum prouecti, secundo flante Vulturno. Ne autem lectori fastidium pariam, si tot naues expugnatas, figillatim commemorē: crastino, tertioque post die, cùm resisteret nemo, duas in potestatem, redegimus. Cùm Liburnicam, quæ prius occurrit, epibata nostri, præ-

præcipuè qui myoparonem Hispanicū ascendere prædè habere cuperent: eaque de causa essent minoribus tormētis, progressibus tamè vltro citroq; colloquuti, in iniuria tēperarunt. Ex Hispaniensi altera, vltimum, pennis nauticus, aliaque cibaria direpta. Gallus tamè rei iacturā magis conquerebatur Hispanus, quàm gallinæ. hâc aiebat, cùm proccipulo mari ponere nō intermitteret, ouū sibi cotidie in naui sufficere.

Die dominico, qui proximè sequutus est: cūm is, qui specularatur signū de more dedisset, animaduersis quinque nauibus (de quarū magnitudine atq; forma diiudicare nequiuimus) nauitæ nostri, quibus fortasse non sum placiturus, eorū virtutibus prædicādis, expediti & ante victoriā præana concinentes, se cōsequi posse arbitrabantur. Sed cūm nos aduerso, illi secundō vento delati, velis, vt aiunt, remisque fugerent: quāuis, magno ne classis euerteretur periculo, pedē vndique faceremus, ad prædandumq; milites incumberent: frustra defatigati manū conferere non potuerunt.

Ne quis autem quæ cōmemorauī hactenus, falsitatis accuset: nos videlicet, cum Brabliā peteremus, mare infectum habuisse: obuiis aut fuga salutis consulentibus aut vela demittentibus: affirmabo tribus omnino nauibus, quæ tormētis erāt instructissimæ, adè vt quæ me accepisset, maiora octodecim ex are tormēta, minora è ferro plus triginta sustineret: nautas militesq; decreuisse, vt qui omnes ferè essent Neustrii (gens in naumachiis omnium quæ Occidētē versus nauigant, bellicosissima) si Lusitanæ classis

Neustrii in
naumachiis
excellunt.

Ofor. in Hi-
stor. Lus. lib.
8. & 9.

occurrissent conflictu, magna spe victoriæ. Animosum certè conatum, si ab iis qui res gestas memoriæ prodiderunt, nominatúmque ab Oforio repetamus, quantum armis Lusitani excelluerint; quâ ratione, quâque varias deuicerint: cum bello contra Mauritinos in Africa contulerent, & Orientem versus contra Indos discurrerent. opponi tamen posset Gallos Barbaris, experientia præstare (ex quibus cum initio petebatur extiterè, qui aluearibus apum in hostes coniectis se defenderent) neque sine sanguine & sudore, tam fortes viros vnquam posse superari.

C A P. III.

Bonita, Albacora, Aurataque, & suis marini piscesque volatiles, aliquæ: quos tum vidimus, tum cepimus sub zona Torrida.

EX illo tempore, tranquillitate, vñ ventóque accommodatissimo, ad tertium ferè gradú citra Aequinoctialem peruenimus. ibi máximam suam Marinorum copiam & Auratarum, eorúmque piscium cepimus quos Albacoras & Bonitas, qui è Neustria nauigant, appellare cõsueuêre: ex aliisq̃ generibus quamplurimos. Quo in numero erant & piscium volantium. de qui

Pisces volan-
tes.

quibus, cùm nauæ mentem facerēt, existimabam nobis imponere: donec ita se rem habere comprobauit experientia. Tum è mari emergere, & sublimè volando gregatim petere pisces vidimus, in moribus alaudarum sturnorumque: volatus vero altitudine hastam æquabat, largitudine centum passus. Sæpenumerò ad malum nauium impingentes cadebant, & manu facilè capiebantur. Sic est, vt eundo & redeundo animaduerti solentoties, haleci valdè similis: paulò tamen & longior & rotundior: habétque sub gutture paleolam, alis ad modum vespertilionis toto corpore contextis porrectisque. sapore autem suauissimo & probatissimo. Cæterùm, quoniam huius generis nullum citrà Tropicum Cancrì videram, primò existimabam quod calore gauderēt, sub Torrida Zona degere, in neutràmque partem Polos versus excedere. Sed cùm quidam scripserit marinas hirundines, propè magellanicum fretù videri: quas opinor easdem esse, rem in medio relinquere vitium est. Obseruaui etiã istiusmodi pisces nusquam tutò agere posse. Nam cum in mari degunt Albaïoras prædonésque alios è piscibus habent inimicissimos: si subuolando periculum effugere tentant, aues sunt marinæ, à quibus capti vorantur.

Aues marinæ.

Dicendù quoque aliquid videtur de his aui- bus que prædam è mari pro victu habèt. Hæ sunt adeò cicures, vt supra foros funésq; nauium sidè- tes, capi manu patiãtur. quarù certissima, vt qui de iis gustauerim, penitusque cognouerim, hæc

B

est descriptio, plures sunt, ut accipitres, leucophæata; magnitudinis cornicum esse videntur nudati paulo plus carnis habent passere: ut mirum sit corpore tam paruo capere posse, atque in usum vertere piscis multo se maiores, atque crassiores. Denique non sunt intestino, pedibusque planis, ut anatæ.

Bonita piscis.

Quod ad cæteros pisces attinet, de quibus paulo ante diximus: Bonita nulli sapore cedit, Cyprinis communibus dissimilis, cum squamis tamen careat: illas maximo vidi numero, circiter quadraginta dies quibus ferè nostris nauibus adhæserunt, idque accidere verisimile est, quod pice naues vinctæ sint.

Albacoræ.

Albacoræ autem à Bonitis forma non admodum alienæ, tamen cum & viderim, & comederim Albacoras, quinque pedum longitudine, crassitudine corporis humani, quod ad earum magnitudinem, nulla esse potest cum Bonitis collatio. Deinde cum nullo modo sint Albacoræ viscosæ, sed carne ut salax friabili, nullis aculeis, paucis visceribus, inter pisces optimos sunt annumerandæ. Et quamvis quæ ad condiendam Albacoram, necessaria videbantur, præstò non essent (ut accidit peregrè nauigantibus,) ideòque sale cõtenti, latis orbibus, igne tostam ederemus: tantillo tamen apparatu erat nobis gratissima. Quamobrem si Cupidiorum natio, quæ mare tentare non audet: nihilòque fecius (ut de fele vulgò dicitur) ficcis pedibus, abligurire pisces percupit; Albacoram in cõtinenti tam facillè mercaretur, quàm reliqua genera;

genera; ecquid dubitatis quod in vnà cū pisce digi-
 tos sæpe circumlambere. Et enim dixi de hirū-
 dinibus marinis, cūm Albacoræ degant inter
 Tropicos, in altóque mari versentur, nō ita lit-
 toribus appropinquant, vt à piscatoribus inte-
 græ ad nos peruenire possint. Quod verò ad A-
 fricanos attinet, qui nō se ad Orientē accolūt,
 Perusiósque qui Occidentem versus, tum &
 Albacoras facillè piscantur: tum incorruptè suis
 apponere, credibile est.

Aurata, quæ meo iudicio ita vocatur, quòd in Aurata.
 aqua luteo esse colore videatur, & auro quã si-
 millima, figura Sulmoni proxima est; differt ta-
 mē dorso depresso. expertus ita pronūtio; Au-
 ratã nō tātum ceteris de quibus mentionē feci-
 mus, bonitate præstare: verū etiã nego, in mari
 fluminibúsq; quicquam inueniri posse suauius.

Suum autē marinorum duo sunt genera, vnū Succs marini.
 rostro acuto, vt anseres, alterū tã obtuso, vt cūm
 è mari attollit, sphæra esse videatur. Idcirco ab
 ea similitudine, quæ est illi cū cucullatis, capita
 monachorū appellabamus. Ex iis animaduerti-
 lōgos circiter fenūm pedū, cauda lata, bifidáq;
 in capite omnib. erat foramē, quo spiritū duce-
 re, & vndã vibrare solebant. Cūm incipit mare
 commoueri, super aquam eminentes, præcipuè
 nocte tempestate, conflictati, virides apparent,
 viridémque reddunt maris effigiem. præterea
 in morem suū terrestriū, altè anhelant stertunt-
 que. Quamobrem nautæ illos vagari & respi-
 rare conspicati, tempestatem certissimè præsa-
 giunt, quod & sæpe sum expertus. Et quan-

Ingens suū
marinorum
copia.

Modus piscā
di suis mari
nos.

Suum mari-
norum inte-
stina.

uis, cū tranquillitas esset, pelago modò crispante, vndique super mari-
norum circumiecta multitudi-
ne, quæ ad prospici posset, totum
mare illis constratum videretur: tamen cū nō
tām faciles captu essent, quàm pisces reliqui es-
se consueuissent, prope collibuisse in promptu
non erant. Itaque, vt lectori satisfaciam cumu-
latius, qua tandem arte capiātur, explicabo. Qui
probè inter eos, piscatur, modum callet, cōspi-
catus ē proa, harpagonemque ferreum manu
tenens longurio reuinctū longo crassoque vt
hasta dimidiata: qui etiam funi alligatur viginti
circiter pedum: gregatim accedentibus, quē fe-
rire possit eligens, tanta vi harpagonem iacula-
tur, vt si rectè percutiat, ferro sus adunco te-
neatur: tum relaxato fune, quo ad fieri potest,
dum se dolore saucius in omnes partes cōuer-
tit, ferroque magis induit, sanguis eum paula-
tim virēsque deficiunt. Nec morati nautæ cæ-
teri, manu ferrea, quæ & ipsa longurio adhæret
captum in nauē pertrahunt. Hac ratione, vigin-
ti quinque in itinere cepimus.

Quo ad intestina, si vt porco, ita & sui ma-
rino quatuor tanquam pernæ demantur diui-
daturque & visceribus, spina etiam dorsi, costis-
que ablatis eundem in modum pendeat, hic illi
valdè similis erit. Iecur eodem sapore. Caro ta-
men recens dulcior & deterior. Pinguedo in
omnibus quos vidi, pollicis crassitudinem non
excedebat, nullāmque puto inueniri quæ duos
superet digitos. Itaque, ne nobis amplius impo-
nat id, quod Lutetiæ alibique laridum quadrage-
simæ

fime piscatores appellans. Quisq;que marini pinguedinē esse arbitratur: Nam ea cum plus quatuor digitum crassitudine pateat, Balænae censenda est. Ceterum quoniam in quarundam alio quas venati sumus paruulum sunt reperti, quos ut lactentes afflos apponebamus, nulla contraria opinio nisi habita ratione magis existimo siue marinas ut scrophas, ut eos quam oua parere. Qua de re si accuser, arbitrium eorum qui experti sunt potius, quam qui scripta tantum legere prouocans: ut rem diiudicare mei non est instituti, ita nemo, quin ea quae viderim certa esse credam, iure interdicturus est.

Per multos etiam Requiens, ut à Neustriis Requiens. appellantur cepimus. Ii quoque mari sedato virides apparent: quibusdam longitudine quatuor pedes superantibus, crassis pro magnitudine corporis. Tamē quod eorum caro minus probetur, necessitate compulsi & meliorum inopia, nauae Requiens attingunt. Pelle sunt aspera serataque capite plano atq; lato. ore patulo tamquam lupi Molossiae Britannici. Cum hac de causa monstrosi sunt, tum dentibus acutissimis danosi: quemque semel corripuerint, aut dilacerant: aut in mare deprimunt, Qui lauant in Oceano sibi à Requentibus valde timere coguntur. Requiens
damnosus, Nec cum essent educti supra foros nauium, quod saepe accidit, hamis è ferro digitali crassitudine minus ab iis cauendum erat quam à feris canibus. Quapropter cum neque capti, neque liberi ab iniuria temperarent: parūque ad vescendum accommodati censerentur: quos eramus

piscatili lancinantes, acque cruciantes, vt damno-
 sis animantibus dignum erat, claua ferrea ma-
 ctabamus. Decisis atque quando branchiis, doli-
 que circulo per caudam traiecto, in mare pro-
 iiciebamus: tum se ipsas iactantes quòd diu non
 mergebantur, ingentibus nos voluptate perfun-
 debant. Cæterum, et si in Zona Torrida, non
 sint ea magnitudine testudines, qua in Rubro
 Indico ve mari Plinius testudines dicit, vt singularum
 superficies contegendis habitabilibus casis, pa-
 randisque cimibus accommodentur: tamẽ cum
 tantæ ibi existant, vt parum sit credibile, breui-
 ter attingere visum est. Proponam igitur speci-
 men, quo de magnitudine lector iudicare po-
 terit, vnam videlicet in naui Boisiana captam,
 adeò grandem exitisse, vt octoginta homini-
 bus, quos naus acceperat, more nautico pran-
 dentibus, largè suffecerit: superior testa ouali
 effigie, lata duos pedes cum dimidio, & iusta
 crassitudine centurioni Mario ad clypeum data
 est. carne tam proximè ad vitulinam accedunt,
 vt lardo traiecta, tostæque, eodem sapore vi-
 deantur. Hic quoque vt animaduerti, earum est
 piscatus. Tranquillo mari, aliàs enim rarò appa-
 rent, in summa pelagi euectis, Sol testam ac-
 cendit, vt pati non possint: itaque se inuertunt
 ad temperandũ calorem, diuque in gyrũ versant:
 hoc cõspicati, manu ferrea commissuræ testa-
 rũ impacta, vi magna nautæ quatuor aut quin-
 que connitentes, in phaselum pertrahunt.

Hactenus de marinis testudinibus scripserã.
 At Theuetus in sua virorum illustrium Histo-
 ria, Quoniam beci mentione facta gigantis fi-

Marinæ te-
 studines.
 Plinius lib.
 9. cap. 10.

Modus piscã-
 di marinas
 testudines.

et ita graphicè ostendit periculsum ingenium. Quemadmodum enim perit huiusce Commē-
 tarij exordio in me inuectis ineptissimè tandē
 exclamat. *Quid dicemus hie prodigiosis testudi-
 nibus illis, quas tam horrenda magnitudine sub
 Torrida zona finxit, ut octoginta homines una im-
 pleuerit (qui fortasse non curiebant) testa autē supe-
 rior contegenda habitabilis esse suffecerit, quā desti-
 nasse hominibus nō arbitror, sed insectorum generi.*
 Cū igitur Theuetus magis se denuò induerit,
 cadat fanè in foueam, vndè nunquam poterit
 emergere. Itaque audiamus quæ scribat cap. 14.
 Singular Amer. de testudinibus loquens, quas
 dicit esse in insulis pertinentibus ad viride pro-
 montorium. cuius quidem hæc sunt verba. *In-
 ter illas testudines, ait, quedam reperiuntur tam
 ingenti magnitudine, ut homines quatuor unā re-
 tinere non possint: quod tum vidi, tum ab explora-
 ta fidei auctoribus didici. Plinius etiam tradit, tam
 immanes in mari Indico testudines existere, ut cas-
 sam testa integat, interque insulas Rubrimaris eis-
 dem testis ad cymbas utuntur. In mari Persico fre-
 tōque Carmania similes inueniri Plinius idē author
 est, Deinde Theuetus quot modis capiātur explica-
 tis cogitandū relinquo, ait, quāta testa sit crassitudo
 si cū amplitudine cōferatur. Nā qui & fretū Ma-
 gellanicum incolunt Barbari & qui sunt Argē-
 teum iis ad excipiendos ictus hostium pro scutis utū-
 tur: Similiter & pro vallo Amazones (has com-
 mentus est Theuetus, nusquam enim apparent)
 mare Pacificum accolentes, cū oppugnata tu-
 griola defendunt. Testamque asseuerare ansim*

Plinius lib.
9. cap. 10.

adeò esse firmam ut in muscoli tormenti, quod manu gestatur, glande trahi non possit: Insulani circa viride promontorium affatim vescuntur testudine, ut apud nos bubula aut veruecina: Nam & viculina similis est, eiusdemque saporis. Hæc ille: quæ ut cætera prætermittam, per se satis aperte accusationem qua me, dicendo aspergere conabatur in autorem retorquent. Et quoniam, parum de prouerbio cogitavit, quo fecit mendacem esse memorem operare, quàm perfricta fronte calumniatorem agat, demonstrandum est clariùs. Ac primùm lectoribus animaduertendum est, quod Theuetus accusat, nempe testudinis testa posse casam contegi, non à me sed à Plinio quem laudavi esse dictum: Hunc etiam locum citauit prolixius, bonus ille reprehensor. Et si vitio vertenda est auctoris prolatio, primus peccauit Theuetus scilicet. quamobrè vno verbo tum ego à culpa liberor, cum ille cõuincitur. Restat vt purgem id, quod insinuat esse commemoratum elatiùs nimirum testudinè in nauì Boifiana captam octoginta mortalibus largè cibũ præbuisse. Quid tum? An magis vero est simile Theuetũ vidisse tã magnas testudines, vt à quatuor piscatoribus retineri nõ possent: qui non modò porcum retinerent, tãta corporis mole: verùm etiam bouem, vnde homines plus mille quingenti lautè pranderèt. Si tamen robore cum celebri Quoniam beco essent comparandi, quem ineptissimus ille censor cõmētus est. Alias enim vt iocãdo ait, se nõ arbitrari, casam testudinis coclea intectas, me homini-

minib. sed insectorū genere destinasse: (quāuis Pliniū accuset) si aut Pignus, aut deplorata valetudine homines piscarentur, magnum esset periculū scilicet ne prodigiū illa testudo effugeret. Itaque vt coerceatur pressius, dandum est homini consilium, vt ascendat bestiam, assumpto etiam è testa clypeo, cui minusculi tormenti glande transfuerberari non possit, accersat quoque Amazonas (quæ usquam sunt) infinita multitudine ad opem ferendam conuocata, si monstrum illud sæuiat. Denique sibi egregiè providebit, euocato nominatim Quoniambecco, qui per magnum vini dolium vlnis amplexus, & facillimè sustinens, singulæque humeris maiora ex ære tormenta, ministris comitantibus, ad præbendos calices, ignemque tormentis admouendum, ita primam firmet aciem. Quare, quoniam in confutationibus præstigiatorum illi agere visum est hac veste indutum, decreui hominem dimittere. Hæc habui de testudinibus breuiter explicanda & aliis piscibus, postea mentio fiet de Delphinis, atque etiam Balænis, pluribusque Cetaceis.

Theuetus
suis coloribus
depingitur.

C A III.

De Aequinoctiali circulo, tempestatibus, ventorum inconstantia, pluuia corruptis, caloribus, siti, aliisque incommoditatibus, quas circa illam mundi plagam sustinuimus.

Ventorum
inconstantia
circa Aequa-
torem.

T de nauigatione absoluaui, tribus aut quatuor citra Aequinoctialem lineam gradibus, vento destituti, tēpestate aduersa non modò vsi sumus, pluuia maliciaque inuicem succedentibus, verùm etiã (vt nauigatio difficilis atq; periculosa est circa Aequatorē) obseruaui ventorū inconstantia saepe accidisse, vt tribus nostris coniunctim hærentibus nauigiis, vnumquodque subito peculiari flatu raperetur, figuramque trianguli Orientē Occidentēque versus & Septentrionē delata, efficerent: nulla nautarū industria prohibente. Illa ventorum conflictatio, erat momentanea, erumpébantque vortices, qui & subito cursum remorabantur, & è vestigio vela tam impotenter infflabāt, vt mirum sit nauem non inuertisse millies.

Pluuia fœda
& contagio-
sa.
Aestus ma-
ximus.

Præterea quæ sub Aquinoctiali circulo decidit pluuia, fœda contagiosaque est, vt si collapsa corpus attigerit, enascantur pustulæ, vestesque maculentur. Sol autem mirè feruet, qua de causa caloribus pressi maximis, ingenti quoque siti la-

laborabamus: quòd aqua dulcis, poculétáue alia (si prandioli tempus demerit & cęnule) nos omnino deficeret. Vnde accidebat, quod mihi vsu venisse memini, halitus consupto, vt hora plus obmutescerem. Hac necessitate cõpulsi nauetę, nihil magis habet in vobis, quàm vt aqua falsa cũ dulci commutetur. Si quis opponat (repudiato in vndis pereunte sit Tantalus) fieri posse vt aqua marina bibatur, vt humectando saltē palato inferuiat: Respondeo nullis omninò remediis aquæ falsæ per ceram colandæ, alitèrue distillandæ (præterea quàm fluctuationes nauium instituendis fornacibus, lagænisque conseruandis minimè conueniunt) effectum esse, nisi quis vellet, simulatque ori admouisset, ipsa etiã euomere viscera, vt ea degustationi accommodaretur, & potui multò minus, Attamen vitro infusa splendore & puritate nulli cedit. postremò aqua marina (quod & sum admiratus & Philosophis examinandum relinquo) si lardum, halem, & iauæ carniũ & piscium genera valde salita temperes, & magis dulcia fient, & citius quàm si fontana.

Nautarum desiderium. Aqua marina minimè potabilis.

Vt vnde sum digressus eò redeam, fastigium nostræ, sub Zona Torrida, miseræ fuit, quòd maximis & continuis imbribus ad carinam vsque permeantibus nautico pane corrupto & mucido, quo tamen utebatur admodum exigue vermes vnà cum pane, tot inerant enim, quod micæ, nihil abominati, ne siti conficeremur, edebamus: vitata quoque aqua dulci oppletaque vermibus

Nauticus nautis corruptus.

cùm è vasis effunderetur stomacho nullus erat tam firmo quin expueret. Qui autem bibebant, vna manu tenere poculum, altera ob foetorem nares comprimere congebantur.

Aduersus deli-
catis inue-
nitur.

Interea quid vobis inuentum venit, hominum delicatissimi, calorem exiguum ferre non potestis, tunicaque interiori, commutata, benè tersi, opaco in conclauis splendido, cathedra lectuloue impositi, otiosi agitis? vobis cordi non est ad mensam accumbere, si lances nitidissimæ, vitra benè lota, candidiora niue ipsa mantilia, dapes exquisitissimæ apparatusque, vinum deest Smaragdo clarius? Vultis nauigare vt ad hunc modum vitam traducatis? vt autor vobis nequaquam sum futurus, eaque de re minus cogitabitis, | cùm quid in reditu acciderit audietis: ita cùm de mari mentio incidit, & nauigationibus tam longis, vos vellem oratos qui ex libris tantum sapitis, quòdque multò est deterius, ex eorum fabulis, qui mare nunquam viderint vt elato supercilio Minervam non doceretis: hoc est vt interpretor, iis paululum cederetis, qui tot incommoda perferendo ea sunt experti, quæ nullo certè modo in animum irrepunt, nisi periculum ipse fecerit.

Gubernator
navis egregius
sine literis.

Addam cùm ad ea quæ ante commemoravi de varietate ventorum atque tempestatem, in bribus fætidis & caloribus: tum quæ in Oceano generaliter fiunt, præsertim sub Aequatore: vidisse me Ioânem Meunium Harefloriensem, ex nostris gubernatoribus, qui cùm literas nesciret, cognoscendo Astrolabo, chartisq; nauticis,

&

& Baculi Iacob affecutus est tantam nauigandi peritiam, vt sapenunturò, maximè que cum esset tempeftas, silentium, imponeret viro benè docto, quem nominare non habeo necesse: cùm iste tamen pacato Vari explicandis Theorematis excelleret. Nec interea propositum est, quicquam detrahere de iis artibus, quæ in scholis docentur, & literarum monumentis conseruatæ sunt. Sed ignoperè vellem, nulla vt hominum autoritas, & ratio cum experientia contenderet. Veniam igitur à lectoribus efflagito, si in memoriam reuocans nos aqua putri, & mucido pane vixisse, permultasque rerum incommoditates perpeffos esse: misera illa conditione, cum lautis censorum istorum dapibus comparanda, sum ab incepto sermone paululùm digressus, & in eos inuectus. Accidit sæpè ob eas de quibus antè diximus difficultates, quæ postea demonstrabuntur fusiùs absumpto omni com meatu citra Zonã torridã, retrò quæ abiisse quod æquatorem superare non possent.

Cùm hac miseria conflictati circumeundo, & paulatim appropinquando, triginta quinque diebus transmitters tentassemus, pridè Nouembr. Febr. Deo propitio, Aequatorem attigimus. Aequator autem dicitur, non tantum quòd sub hac linea, dies noctibus perpetuò sunt æquales: verùm etiam quòd cùm Sol ad eam redit, quod in anno bis accidit, nimirum ad 5. Cal. April. & Id. Septembr. eadem toto in orbe dierum & noctium existit æqualitas, ita vt qui sub Arctico & Antartico degunt, duob. illis demùm in anno dieb. lucẽ noc-

Aequator
quarè di-
ctus.

Elevatio Poli Antarcticici. tēque participant euestigiò Sole ab eorum conspectu alternatim recedente ad sex omninò menses.

Quo igitur die mihi Zonam sumus præter-
uecti nautę solemniter surpauere: Etenim ad me-
moriam eius rei conseruandam, qui nunquam
sub AEquatore fuerunt, eos funibus alligatos
in mare demittunt: aut panniculis cacabo affri-
catis atro vultum inficiunt, vectoribus tamen
se pecunia redimere licet, quod & mihi conti-
git.

Historia vni-
uers. Ind. lib.
3. cap. 98.

Itaque Iapyge secundo delati sumus ad quar-
tum gradum vltra AEquinoctialem. Hic Polus
Antarcticus primùm à nobis est visus (quem
Neustrij Stellam Su appellabāt) quibusdam stel-
lis, vt ab illo tempore animaduerti, in modum
crucis depictū: ideòq; sydus integrū in stellā Su
nominant. Retulere, vt quidā scribit, qui hoc pri-
mùm iter sunt aggressi, albidam circa Polū An-
tarcticū nubeculam perpetuò videri quatuor-
que stellas, crucis forma, cum tribus alijs, quę
Septentriones valdè referunt. Iamdiu Polus Ar-
cticus à conspectu nostro aberat: obiterque di-
cam, non modò sub AEquinoctiali Polum v-
trumque non apparere, quemadmodum ple-
rique arbitrātur, sed neutrū, nisi duobus emen-
sis vltra citraue gradibus.

Sol pro Ze-
nith.

Id. Feb. cū sudum esset, Nautęque Solis al-
titudinem Astrolabo depræhendissent, affir-
mant ad perpendiculum radiare. Idcirco,
quamuis periculi faciendi gratia, pugiones,
cultellos, aliáqueid genus supra foros defigere-
mus,

mus, nostris in celocibus: hodie, meridiano prefertim tempore, umbra nequam est visa. Duodecim ferè gradus prouectis tēpestas tres, quatuorue dies aduersa extitit: paulò post è contrario tanta malacia facta est, ut interea celocibus immotis, perpetuò hìc mansissemus, nisi ventus flauisset.

Toto itinere nocte nondum Balænae obuiam erāt factæ, tum prope vidimus. Quae in numero vna, quæ nullimè potuit conspici, iuxta nauim emergens, quoad se commoueret, scopulus credita est, vt metuerem ne impacti, fracta celoce periremus: obseruauì cùm se in mare absconderet, antè caput exerentem, ore plus doliis aquæ duobus eiecisse, demergentēque tantum excitasse fluctum, denuò vt vererem ne in gurgitem nos ad se pertraheret. Estque profectò res horrenda, vt in Psalmis, Iobōque legimus, eiusmodi monstra tam facilè in Oceano ludere.

Vidimus etiam Delphinas compluribus piscium generibus comitatos, & militari ordine incedentes: in mari subrubido esse colore putantur, ex istis vnus sexies septiesue, tanquam gratulari vellet, celocem qua eram vectus circumdedit: nos inuicem nihil non tentauimus, is vt caperetur, sed cautè cùm refugeret capi nunquam potuit.

Balænae.

Psc. 104. 26.
Iob 40. 26.Delphinas
pisces alii
comitantur.

C A P. V.

De primo India Occidentalis conspectu, et incolentium Barbarorum, & de que iis que in mari acciderunt ad tropicum usque Capricorni.

Dies quo primum America nobis detecta est.

Americus Vesputius in Americam primus nostra memoria nauigauit.

Huassou locus asper.

Margaiates Gallis inimicissimi.

ND E secundo diu flante Fauonio, ad v. Cal. Mart. anno 1557. mane circiter octauam horam, in conspectu Occidentalem Indiam habuimus: quæ & Brasilia, & quarta orbis sectio antiquis penitus incognita & America dicitur: eius nomine, qui circiter annum 1497. primus eam detexit. Explicare superuacaneum est, quam læti quanque alacriter Deo egimus gratias, tam propè intuentes continentem optatissimam, breuîque adeundam. Explorato igitur, quod eramus conspicati terram esse (decipi enim facilè est nubibus in aerem abeuntibus) eo die ipso, flatu secundo, & prora in altum constituta, cùm Boisius esset antegressus, anchoræ iactæ sunt mille passibus interiectis, à regione aspera *Huassou* Barbaris appellata tum educta è nauis scapha, & tormentis aduentu significato, vt assolent, qui illas regiones adeunt: virorum mulierumque statim manus ingens visa est stare in littore. Hi omnes, vt à quibusdam ex nostris, qui loca illa iam antè cognouerant, est animaduersum: erant natione *Margaiates* Lusitanis confederata, Gallis autem inimi-

cifſima: vt captis nulla liberationis merces ſol
uēda eſſet alia, quàm vt iactati concifſiq. bar
baros ſaginarēt. Tū quoque vidimus menſe Fe
bruario (qui ferè tota in Europa eſt frigidifſi
mus, gelūque impedit, ſic quid è terra pro
deat) nemora & lucos, herbāsque tam eſſe vi
rides, quàm ſunt in Gallia, Maio & Iunio mē
ſibus, quo vere per virtutē fruuntur Braſi
lienſes.

Nemora,
herbæque
ſemper vi
rent in A
merica.

Hoſtilis *Ouetacatum* atque Gallorum in
ter ſe animus, quem vtrūque vehementer diſſi
mulabant, impedimento non fuit, quo minùs
è naucleris vnus, qui eorum linguam medio
criter nouerat, cum nautis aliquot ſcapha con
ſcenſa, littus peteret, vbi magna multitudine
Barbari conſtiterant. Nec tamen intra teli
iactum accedere, ſed vereri ne à feris homini
bus capti, interfectique torrerentur. Ita e
minus oſtendere cœperunt cultellos, ſpecula,
pectines, aliāque id genus, cum quibus ad vi
ctum pertinētia, commutare ſi vellēt, petebāt.
Qua re à quibuſdam qui propius acceſſerant,
intellecta, nec rogati pluribus, mira celeritate
quæſitum excurrere. Mox redeunte Nauclero
farina quapiam ex radice, qua panis loco v
tuntur Braſilienſes, pernæ, carnēsque ex apro
rum genere, aliāque ad victum neceſſaria, fru
ctus etiam magna copia, quales gignit regio,
allati. Præterea vt & dona offerrent, & ad
uentum gratularentur, ſex, vna comitatē ſœ
mina Barbari ſcapham ingreſſi, ſpontè ſua
nos inuiſere. Quos cum primū vidifſem, le
ctoribus cogitandum relinquo, quàm eos ſim

Farina extra
dice, aliāque
Barbarorum
cibaria.

Primi Bar
bari ab au
thore viſi,
& deſcripti.

attentè contemplatus, de quibus etsi commodius & fusius agendum est suo loco, hic tamen attingere obiter nonnulla decreuimus. Principio tum viri, tum fœminæ nudi æquè agunt, atque quum ex vtero prodire, ad ornatum toto corpore atrati. Cæterùm viris est familiare sinciput attingere in formam coronæ monasticæ, occipitis verò crines dimittere, quos tamen vt hiis sunt qui apud nos alunt comam, circa collum refecant. Ad hæc pertuso inferiori labro, viridi colore politulum lapidem, capitati argentei latitudine atque crassitudine insertum gestant, quo dextræ foramen illud aperiunt clauduntque. Hunc ad venustatem vsurpant: quo tamen auulso, & in labro inferiori, tanquam ore altero hiante apparent turpissimi: fœminæ labrum minimè perforant, sed vt nostrates crinem valdè summittunt, auriculas autem adedè traiciunt, vt digitum accipiant: vnde candida ossa pendere supra humeros fluctuare solent. Aliò reiicienda videtur eorum confutatio qui Americanos esse villosos falsò sunt opinati. Antequam autem Barbari à nobis discederent, duo senes qui auctoritate præstabant, demonstrant, illa in regione maximam esse vim Brasiliij optimi, cui & secando, & exportando suam operam pollicentur, resque ad victum necessarias: nihilque prætermittunt, quò persuadeant, vt manere vellemus. Præterea quàm aliò tendebamus, manendi ratio non erat: quod cùm inimici essent, & multitudine

Astucia Barbarorum
ad decipiendos Gallos.

vincerent, hoc consilio instabant, ut si terram tenuissimos, more suo, vulneribus confectos deuorarent. At cum *Margaites* tormenta & quicquid ad eam naues nostras aduexerant, valde essent admirati: neque (maximis de causis, præcipue ne Gallorum periculo fieret, si forte illuc appellerent) in animo haberemus vim facere, ad suos qui expectabant in littore, veniam redeundi postulamus. Itaque, quoniam nullus est apud eos pecuniarum locus, cum rebus quas attulerant, hamos, indusia, cultellos, specula, idque genus quamplurima commutauimus, quæ quidem sunt ad negotiandum apud Brasilienses accommodatissima. Ad extremum ut quum nos adire Barbari, pudenda liberaliter ostenderant, ita, quum exire, & in scapha federe vellent, indusia quæ à nobis accepissent, ad umbilicum usque colligentes, atque ne macularent veriti, in natibus demonstrandis nequaquam parci fuere, mira certe vanitas & digna quæ legatione fungatur. Nam etsi proverbio feratur apud nos pellem indusio esse chariorem: illi contra, excellenti erga nos magnificentia fortasse, nates aperiendo, pelle arbitrantur indusium esse præferendum.

Pecunia
Barbari ca
rent.

Urbanitas
verè barba
ra.

Hoc in loco paululum immorati, quamuis noua illa cibaria primum aliena viderentur, necessitate coacti, tamen auidè comedebamus. At postridie eius diei, qui Dominicus erat, sublatis anchoris, vela fecimus. Terram legentes viginti ferè millibus passuum interpositis, obiectum habuimus Castellum

Spiritus Sã
 &us Castell
 lum Lusita
 norum.

Lusitanorum; quod illi Spiritum Sanctum, Barbari *Moab* appellant. Hi celoces nostras, myoparonemque adeò conspicati, quem suis ereptum esse facilè coniecercunt, tormentis vtrimque ter aut quater displofis: quòd extra iactum effemus pilæ abierunt innoxia.

Tapemiry. Igitur littoribus appropinquante cursu continuato, plagam præteruecti sumus quam *Tapemiry* appellant: hinc in continentem mare influit, parua sunt insulae, quique has incolunt Barbari, vt mea quidem fert opinio, Gallorum socij foederatique sunt.

Paraibæ. Vterius paulò circiter gradus viginti, habitant *Paraibæ* quorum in regione, quemadmodum præternauigando animaduerti, tumuli eminent in caminorum figuram abeuntes.

Breuia &
 Syrtes.

Calendis Mart. Breuia & Syrtes legimus, scopulis & lingulis intermixtas, quæ loca, ne illis naues pereant, maximoperè nautæ solènt effugere.

Quetacates. Ex aduerso Breuium planiciem sumus conspicati, amplitudine triginta miliarium: hanc incolunt *Quetacates* homines adeò feri, vt neque pacem inter se colant, & cum finitimis omnibus aduenisque bellum gerant. Cùm verò ab hostibus premuntur (à quibus tamen nunquam iugum accepere) mira pernicitate morti se eripiunt, qua & inter venandum, feras ex ceruorum genere quodam assequuntur. Omnium Brasiliensium more, nudi penitus agunt, nihilo tamen secius ad nates vsque comam demittunt, contra quam reliquorum fert consuetudo

udo, qui, ut paulò antè diximus, dicemúsque postea fusiùs cùm sincipit attendent, tũ circa collum crinem refecant. Denique efferati *Ouetacates* illi, regiunculam inuicti habitantes cruda carne vescuntur in morem canum, luporúmque, lingua etiam dissidēt à finitimis, ut inter Occidentalis Indiæ populos immanitate ac sæuitia insignes, meritò censendi esse videantur. Cæterùm quòd nullum cum Gallicis, Hispanis, Lusitanis, &c. commercium habeant, aliisque transmarinis, carent nostris omnino mercibus. Attamen ut postea audiui à quodam interprete Neustrio, si eas finitimi cū *Ouetacibus* communicare desiderant, hac utuntur permutatione, *Margaias*, *Caraias*, aut *Tououpinambaultius* (quæ gentes sunt vicinæ) aliive Barbari, seipsi *Ouetacati* non credentes, ostentant eminus falcem, cultellum, pectinémve, aut speculũ, aut alia eiusmodi, nutúque conquirunt an permutationem velit facere. Tum si consentiat, vicissim plumas depromit, aut virides lapides, qui, ut demonstraui-mus, labris includuntur, aut quædam non absimilia. Deinde locum designant ab hinc trecentisquadringentisve passibus: hic alter in lapidem stipitémve quæ putat esse commutãda reponens, longè abit. Nec moratus *Ouetacas* ad tollendum accedit, quæ ille deposuerat, eodémq. in loco relinquendũ, quæ ipse ostenderat. Fidem hætenus seruant, permutatione verò facta, cùm alter eò rediit, vnde primò visus est, violatis induciis magna cõtentione certatur, quis cuique permutatum eripiat. Nec

dubium est quin *Ouetacas*, venatici canis leuitate, primâs ferat. Itaque nostris hominibus qui arthritide laborant, claudis, tardisque sūt pedibus, nequaquam censeo, si de conferendis mercibus cogitant cum *Ouetacatibus* negotiationem instituendam esse. Cantabritamen, quorum etiam lingua differt à cæteris, ut quæ notum est, agilitate præstant, optimèque ambulare videntur; cum duobus his rationibus cum *Ouetacatibus* comparandi sunt, tum eos quis meritò dignissimos existimet, qui vnà discurrerent, Quin & annumerari possent, qui Palmarum flumen accolunt, quadam in regione Florida. Hi (ut memoriæ proditum est) ceruum assequi, totumque diem irrequieti solent currere. Præterea Gigantes ad flumen Platã (eodem authore) tanta velocitate, ut fugientes capreas sæpe manu retineant: Sed age dum relaxatis habenis, veredos bipedes illos dimittentes. Sed ut si libet, Euro citius euolent, interdum etiam ut est verisimile non sine graui lapsu, tribus in plagis America (stantibus inter se tamen Plateni præsertim & Florida plus tricies centenis passuum milibus) & in quarta Europæ, niue stipatiùs concidant ad institutum sermonem reuertamur.

Hist. yniuer.
Ind. lib. 2.
cap. 46. &
84.

Maq. hé.

Ouetacatum transmissa regione, aliam in conspectu statim habuimus, quam *Maq-be* appellabant, incoliturque à Barbaris, quos tantum dicam, ob eas rationes quæ modò explicatæ sunt, minimè in vtramque, ut aiunt, aurè dormire: cum ad incurfionem faciendam, paratissimos habeant finitimos. Hoc in litore,

tore, magna rupes in turris modum se at-
tollit: quæ sole tacta lucet adeò & radiat,
vt quibusdam Smaragdi genus esse creda-
tur. Idcirco à Gallis & Lusitanis hæc præ-
ter nauigantibus *Mag-hensis* Smaragdi no-
men habuit. Ferunt hanc rupem nauibus adiri
non posse, quòd ad libellam summæ aquæ scopu-
li eminentes, plus quam millibus passuum
excurrant in pelagus: Irra etiã negant vllam
inueniri semitam, qua spes ascendatur.

Paruæ ibi sunt tres Insulæ, *Mag-henses* ap-
pellatæ, quarum ex aduerso cum iactis ancho-
ris noctem quieuissemus, postridie sublatis
dolonibus Friense Promontorium tenere cõ-
tendebamus. Vento tamen reiecti, eò vnde
manè profecti essemus, reuertimur: quo in lo-
co ad Iouis diem in anchoris stetimus, parum
que, vt audietis, abfuius à naufragio. Etenim
postridie eius diei ad vi. Non. Mar. quo Bacha-
nalia celebrantur ab hominibus malè feriatas,
ante ieiunium Quadragesimæ, hora vndecima
pomeridiana, cum primùm acquiesceremus,
adeò repente procella extitit, vt cum tempe-
statem ferre non posset funis anchorarius ab-
rumperetur, nauis autem fluctuans, & vi vnda-
rũ littus petens eò delapsa sit, vt cum aqua dua-
bus vlnis & dimidia non esset altior (qua bre-
uiore ne parua quidẽ nauis sustineri poterat)
nihil propius fuerit quã vt in vado adhæresce-
ret. Tũ gubernator iacta bolide, cum eò rẽ de-
uenisse intelligeret, quãquã illi munus incũbe-
bat, vt bono essemus animo iubere, bis aut ter
exclamauit, Actum est, Actum est. Nautæ

Proxima
discrimen
ex quo euã-
simus.

verò cùm diligentissimè alteram iecissent anchoram, quæ, Deo fauente, substitit ne in scopulos vnus ex Maghenibus insulis (profligata salute, si id quidem accidisset, quòd mare commotius illisam nauem confregisset) deferremur impedimento fuere. Hoc periculo trium ferè horarum spatio fumus defuncti, nec interea proderant nautica eleusmata, quæ commodiùs in alto vsurpantur, quàm propè littora, vbi tempestates maxime sunt timendæ. Cùm autem, sedato mari, dies illuxisset, propterea quòd, vt diximus, aqua dulci utebamur vitiatâ; quidam ex nostris aquatum profecti in desertas *Maghenfes* insulas, non modò terram ouis auibùsque multigenis (& tamen ab iis, quæ sunt apud nos valde forma dissidentibus) constratam inuenere, sed quòd non essent hominibus assueti tam erant cicures, vt manu capiti, sustibusque interfici sustinerent, ita vt à nostris aquatoribus in scapham constipatè magna copia exportarentur. Ea de causa, cùm superiori nocte laboribus extrahenda, nautæ famem excitassent (quamuis in diem, qui à cineribus nomen habet incidissemus) ne Catholicis quidem Romanensibus exceptis, aues illas promiscuè comedere. Ac profecto qui contra veritatem Euangelicam, Christianis, stato tempore, carnis vsu interdicit: cùm signa in regiones illas nondum intulisset, in quibus etiam nulla erat mentio de superstitosæ abstinentiæ legibus conseruandis; locus ipse ab eis solutos esse nautas plus satis admonebat. Die Iouis quo *Maghenfes* insulas reliquimus, vento vsi

Auiū multitudine in Maghenibus insulis

secūdo, postridie quarta pomeridiana Friense Promontorium attigimus, qui portus est ora totius, ob Gallorum navigationes, nobilissimus. Hic anchora iacta, tormentis que aduentu significato, centurio & naus magister, quum aliquot militibus in terram egressi, obuios habuere, magna multitudine, Barbaros, ij vocabantur *Tououpinambaultij* Gallorum socij atque fœderati. A quibus cum accepti sumus comiter, tum quid agerent *Paycolas* (sic enim Vilagagnonem appellabant) didicimus, quæ res nobis quidem longè accidit gratissima. Eodē in loco, hamis retibusque pisces multos cepimus, complurium generum, & ab iis qui in nostro mari degunt, valde forma dissimiles. In quibus maximè varium, atque prodigiosum genus erat, quod ea de causa describā. Hornū magnitudine vitulum ferè æquabat, rostro quinque pedes longo, lato sesquipede, vtrunque dentes acuti, tanquam ferræ prominebāt. Quum verò eductus in terram, rostrum adeò ingens, huc & illuc vibraret, mutuò alter alterum appellans, admonebat, tibias vt remoueret. Cæterum carne est durissima, vt enim essemus famelici, ea tamen, quatuor & viginti horas, cocta vesci nūquam potuimus. Hic etiam primū vidimus, non tantum sublime volātes Psittacos, & gregatim, vt in Gallia cornices, columbæ que: verum etiam vt ex illo tempore obseruauī, binos in aere sibi cohærentes, quæ admodū apud nos turtures solēt. Cū igitur sexaginta fere millia passuum itineris superessent, quàmque citissimè fieri posset, cōtenderemus: ad

Friense Promontorium.

Tououpinambaultij cum Gallis fœderati.

Prodigiosus piscis.

Agmen Psittacorum volantium.

Sinus Gana
bara.

Friense Promontorium, breuior quàm erat in votis, mora facta est. Itaque eo die ipso sublatis vesperi dolonibus, tam prosperè nauigatū vt sequenti Dominico, Non. Mart, anno 1557. Oceanum sub dextra relinquentes, in sinum ingrederemur, à Barbaris *Ganabara* nuncupatum, à Lusitanis verò *Geneurenfis*, quòd *Calend. Ianu.* quem ita vocant, eum primò sinum adierant. Posteaquam honoris *Villagagnonis* causa, quingētūm ferè passuum interuallo, tormenta displosimus, & nobis ille respōdit: (Castra enim fecerat in parua quadam huiusce sinus insula, vt ante demonstraui mus:) anchoræ sunt in propinquo iactæ. Hæc igitur summa est eorum, quæ inter nauigandum in *Brasiliam*, tum passi sumus, tum vidimus.

C A P. V I.

Qui noster fuerit aditus Castellī Colinij apud Brasilienses quemadmodū à Villagagnone accepti: sēque ille gesserit, tum in negotio religionis, tum in reliquis imperij sui partibus.

Appulsus
in Castellū
Colinium.

ITA QVÆ cūm naues in portu starent, sinus *Ganabara*, non longè à continenti, quisque impedimentis in scapha collocatis, castrum *Colonium* petimus. Egressi, quòd non tantum à frequentibus periculis ereptos, sed etiā felicissimè deductos in terram optatissimam cogitaremus: primūm Deo egimus gratias, deinde *Villagagnonem*

adimus, expectātem nos in platea. Quē cū singillatim salutāsemus, ille vultu sereno, vt videbatur, vnūquēque amplexus, perhumaniter appellauit. Tum qui nos deduxerat, Philippo, Richeríoq., & Chartierio ministris, breuiter cū demonstrāssent, quānam causa nos ad nauigationem tantis difficultatibus suscipiendam excitāssent; nempe, vt ex literis, quas Geneuam scripserat, Ecclesiam ad verbum diuinum exactam in Brasilia conderemus: excipiens ille ad hunc modum loquutus est: Ego certē cū diu totōque animo illud ipsum desiderarim, vos istis conditionibus accipio libētissimē, quōdque nostram Ecclesiam, puritate velim autecellere, ab eo die ipso vitia coerceri, sumptuosa vestimēta & quicquid adeo nos à Dei cultu reuocare posset, tolli iubeo. Tum sublatis in cælum oculis & manibus: Habeo tibi grates, ait, summe Deus, quod ea nunc mihi, quæ à te tandiu, tamque ardēter expectāui, dederis. Moxque cœtū alloquēs, filij, ait, (vobis enim sum pater) quemadmodū Christus nihil sua causa fecit, sed omnia pro nobis, ita enim spero Deū me in viuīs cōseruaturū esse, donec munitione perfecta, me carēre possitis; quicquid nūc agere decreui, tū vestra, tū eorū gratia molior, qui huc, eadē, qua vos, mēte vēturi sunt, Constitui enim sedem ponere fidelibus expulsis Gallia, Hispaniis, & transmarinis regionibus: quo metu Regisque ac Cæsaris, reliquorūque principum liberati, purē Deum colere possint. Ita nos primū Villagagno affatus est die Mercurij ad VI. Id. Mart. 1557.

Quemadmodum nos Villagagno acceperit.

Quibus nos primū verbis affatus est Villagagno,

Prima con-
cio in Ame-
rica.

Villaga-
gnonis ge-
stus inter
audiendū
concionem

Quam be-
ne prandio
simus à Vil-
lagagnone
accepti.

Quo sermone peracto, imperat vt cū suis paruo in conclau, quod construxerat in meditullio insulæ conueniremus, ad rem sacram. Tum precibus ad Deum fufis, quintóque Psalmo in cœtu modulato: verba illa xxvii. Psalmi interpretans, *V num petij à Domino, illud requiram vt habitem in domo Domini omnibus diebus vita mea*, primam concionem in America Richerius habuit. At Villagagno, dum ille cōtextus exponebatur, frequenter manus iungere, ad cœlum tollere oculos, altè crebrò suspirare, aliáque eiusmodi facere, quæ in admirationem vnum quémque raperent. Ad extremum, Gallicarum Ecclesiarum formula, quæ quidem reformatæ sunt & dicuntur, precibus conceptis cœtus dimissus est. Nos tamen qui nouissimè adueneramus, eodem in conclau prandimus, dapes appositæ farina ex radicibus *Baucanatus* piscis, hoc est assus in morem Barbarorum, aliæque radices in cineribus coctæ (de quibus rebus omnibus, earúmque natura ne orationis confundatur series alio loco dicemus) potus autem (quod fons tota insula nullus, neque puteus, aut aquæ dulcis flumen existat) è cisterna aut colluuiōe potius decidentis pluuiæ, tam subuiridis atque sædæ, quàm illa est quæ in veteri fossa, oppletaque ranunculis stagnare consueuit. Nihilo tamen secius, ad stomachum facere videbatur, quod in nauib. pessimã corruptissimámq. biberamus. Bellaria fuere, otiúmque à laboribus tantæ nauigationis: statim à prandio, ad communiendum Castellum, quod de nomine Colinij vo-

cabatur deducti fumus. Ita nos perhumaniter accepit Villagagno, primo aduentus die. Vespere i cum ad quietem domicilia quærentur, Philippus & Pastores duo vile cubiculum nacti sunt in vmbilico insulæ, vt q; pietati fauere crederetur casa nobis attributa: hanc è Villagagnonis mancipiis Barbarus porrò herbis contegere, atque in liqore extruere satagebat. Tum, vt Americani plent, suspensis è xilino culcitris in sublime quieuius. Postridie cum necesse non haberet Villagagno tam longa nauigatione debilitatos atque æstu, qui est ferè semper in Brasilia maximus, adeò vehementer vrgeret: ad hæc malignè cibum præbere, videlicet bina in diem acetabula ex crudæ farinæ radicibus (quam partim aqua putri è cisterna subigentes, vt pulticulã edebamus, partim crudam, vt Barbari) labor idem, vt & diebus, qui postea consequuti sunt, renouatur. Ea certè diligentia, vt tot incommoditatibus cõflictatus, atque à mane ad vesperam in opere esse cõactos, paulò inclementius accipere videbatur, quàm officium boni patris (qualem se nobis aduenientibus demõstrat esse futurum) postulabat. Desiderio tamen arcis illius muniendæ, quàm se fidelibus extruere præ se ferebat: quodq; Richerius è ministris ætate prouectior ad excitandos omnium animos demonstraret, in Villagagnone nos alterum habere Paulum (qui tum profectò de Christiana pietate propaganda excellentissimè differebat) nemo est inuētus quin vltra vires mensem integrum in opere uersaretur assiduè, quod ta

men præter consuetudinem accidisset. Itaque Villagagnonem pernego iure conqueri potuisse, quandiu ad Euangelij præscriptum vitã composuit: vnquam illi pro arbitrio nostram operam defuisse.

Disciplina
Ecclesiasti-
ca primùm
à Villaga-
gnone con-
stituta.

Vt autem ad rem redeam, prima nostri aduentus hebdomade, non tantùm Villagagno suffragatus est, verum etiam instituit, vt ad publicas preces, quæ opor-^{te} singulis diebus, absoluto, si bant: binè Dominico, singulè diebus reliquis horariè conciones adderentur, sèque omnino velle docuit, purè vt sacramenta ex Dei verbo administrarentur, nullaque additione humana violata. vigère præterea disciplinam Ecclesiasticam contra eos qui delinquerent. Quibus Ecclesiasticis tanquam legibus die Dominico ad 12. Cal. April. cùm sacra Iesu Christi Cœna esset primùm celebranda, in Castello Brasiliensi Colinio, eosque ministri antè interrogassent, qui admitti debebãt: quòd in suspicionem venisset quidam Coannes Cointas qui Hector etiam vocabatur, quòdamè Sorbonè doctoribus, ab eo petière, vt antequã ad Cœnam accederet, publicè fidem edere vellet. Ac obsequutus ille coram omnibus Papismum eiuravit.

Dies quo
cœna Do-
mini primùm
in America
celebrata
est.

Papismum
Cointas eiu-
rat.

Villagagno etiam concione peracta, zelo se ardere simulans, erectus in pedes docuit, centuriones, magistros nauium, nautas, reliquosq. qui concioni cùm interfuissent, Religioni tamen puræ omnia nondum dederant, huiusce mysterij nõ esse capaces, ideo egredi iussos sustinere nõ potuit vt administrationẽ panis, atque

atque vini cernerent. Præterea ut Castellum, sicuti aiebat, Deo dedicaret, fidemque coram Ecclesia ederet, genibus in puluinem è bombyce (quæ illi perpetuò ferebat minister) positus, alta voce duas preces pronuntiauit, quarum exemplum nactus, quò quisque intelligat certius, quàm istius hominis difficile fuerit ingenium pernoscere, hinc scribere fideliter visum est, ne immutata quicquam literula.

Deus oculos aperi, osque mentis meę dirige, te ut laudent, precentur, tibi que agant gratias, pro bonis que tu in nos excellenter effudisti. Deus omnipotens, viuus, immortalis, pater æterne Filij tui Domini nostri Iesu Christi, qui tua prouidentia, omnia in cælo & in terra cum Filio gubernas: quemadmodum infinita bonitate tua, Electis à condito mundo patefecisti: & nominatim per filium tuum, quem in terram misisti, & per quem nobiscum te communicas, ut qui alta voce dixeris, Illum audite, ac post eius ascensionem per Sanctum Spiritum in Apostolos effusum: tuæ maiestati corde cõfiteor coram Ecclesia tua quam hinc ædificasti, me omnibus externis viribus meis & prudentia cognouisse, quicquid inde boni emanare videtur, mera tenebrarum esse opera, sapientia carnis, zelo vanitatis polluta, solius corporis cõmodo atque vtilitati seruiens. Quare sponte mea profiteor me adæpta tui Spiritus lapa de, ad peccadum modò esse idoneum, remotamque omni gloria, prædico, si qua luce ac scintilla virtutis commendari potest, illud à me opus inceptum, ad solum te bonorum omnium autorem

Preces VI
lagagnonis
antequam
Domini cor
nam perci
peret.

pertinere. Hac fide præditus, toto corde, Deus
 meus, tibi ago gratias, quòd me à negotiis hu
 iusce mundi auocato, in quibus vitam am
 bitiosè traducebam, me tamen illuminatione
 tui spiritus hîc constituere dignatus sis, vbi to
 tis viribus palam tibi seruiam, sanctumque re
 gnum tuum adaugeâ. Præterea mihi sedē paca
 tâ iis optare liceat, qui nomē tuū publicè inuo
 care nō possunt, te vt sanctificēt atque adorēt
 in spiritu & veritate agnito Filio tuo Domino
 nostro Iesu Christo, qui vnus est mediator, vi
 ta nostra atque dux, solumq. nostræ salutis me
 ritum. Tibi etiam ago gratias Deus optime,
 quòd me in loca ista deductum, inter eos qui
 de nominis tui excellētia nunquam audierāt,
 à Satana autem tanquam illius hæreditas pos
 sidebantur, ab eorum tamen improbitate con
 seruâris, quamuis humanæ vires deficerent, at
 que etiam vt nostro tantùm audito nomine ti
 merent, effeceris: nosq. palantium & disperso
 rum laboribus educaris. Ad ferinosque impe
 tus coercendos, immissis atrocibus morbis,
 eos qui erant magis cauendi è medio abstule
 ris, cæteris ad eam paucitatem redactis, vt res
 nouas moliri non audeant. Qua de causa, cum
 sedē nobis huc rectâ, duce te appulsis, tutò po
 nere licuit: tum Ecclesiam inter nos ædifica
 re, vt in vnitate ac timorē sancti nominis tui
 ambulantes, ad vitam æternam deduceremur.
 Itaque quoniam tibi complacitum est, Domi
 ne, regnum tuum in nobis stabilire, oro te per
 Filium tuum Iesum Christum, quem hostiam
 esse voluisti, nos vt in tua charitate cōfirmet,
 adauge

Hoc addi
 tum est,
 quòd eo an
 no Barbari
 extra ordi
 nem febre
 pestilencia
 li laboran
 tes multos
 ex suis ami
 sere.

adauge tua dona in nobis, in primis verò fidem, nosque tuo Spiritu sanctificatos illumina, ut toto animi affectu tuæ gloriæ feruiamus. Benedic etiam Domine & Pater, huic castello Colignio Gallixque, Antartica, quò inuidum sit iis receptaculum qui citra omnem hypocrisim, ut te glorificent, huc sunt appulsuri: Itaque ab hæreticorum perturbationibus liberat te vnum verè colamus. Fac etiam ut Euangelium hoc in loco vigeat, tuosque seruos erige ne in errores cum Epicureorum tum aliorum Apostatarum labantur, sed in vero tuæ veritatis cultu ad verbi tui normam constanter perseuerent. Tu quoque Deus Optime Regem nostrum (qui quod ad hanc vitam supremum in nos habet imperium) eiusque vxorem & familiam protege, eosque quibus vtitur à consiliis, Gasparem item Colignium cum vxore ac liberis, eiusque studium iuandæ huius Ecclesiæ magis ac magis inflammato. Mihi verò seruo tuo humillimo prudentiam quæ me regat largire, ne à recta via deflectam, sed omnibus Satanæ auocamentis tua gratia adiutus possim occurrere, teque Deum misericordem perpetuò agnoscere cum Filio tuo Iesu Christo, qui tecum regnat cum Spiritu Sancto in Apostolos effuso. Creato igitur cor rectum in nobis, mortifica nos peccato, regenera in hominem interiorem ut iustitiæ viuamus, carnem domito ut actionibus animæ à te inspiratæ apta sit, tuæ ut voluntati in terra pæ-

reamus quemadmodum in cœlo Angeli. Ne autem eorum penuria quæ ad vitam sunt necessaria in bonitatem tuam diffidentia peccemus, tua prouidentia & victum largire, & sanitati prouide. Ac velati cibus terrenus calore ventriculi coctus abit in sanguinem & alimentum corporis: sic nostrum omnium animas Filij tui carne & sanguine pascito, cùmque nobis nos in illo forma, denique expulsa omni malicia (qui à Satana est cibus) substitutis autem charitate ac fide, nos in filiorum loco habeas. Cùm autem in te peccauerimus, pro tua misericordia, sanguine Filij tui peccata ablue (nosti. n. naturaliter in nobis Adami rebellionē hærere) peccatum nec posse animam tibi sanctè parere in perfecto repugnanti corporis organo. Quamobrem tui Filij merito ne peccata nobis, imò sacrificium mortis eius imputato, quam fide cum illo perpeffi sumus in illo nempe in siti perceptione corporis eius in Eucharistiæ mysterio. Præterea concede, vt exemplo Christi qui pro *intersectoribus* precatus est, si qui in nos deliquerunt, eis parcamus, simûsque non vindictæ, sed ac si amici essent de eorum cõmodis solliciti. Si quando autem felicitatis mundanæ splendoris & honorum recollectione perculsi fuerimus: contra verò paupertate atque onere crucis fermè oppressi, quandoquidem nos ita exercere tibi visum est, ne mūdanis saginati deliciis in te rebellionem moliamur: erige nos, & afflictionum acerbilitatem

tatem tempera, ne quam feuisti in cordibus nostris sementē suffocēt. Te oramus etiā, Pater cœlestis, vt à conatibus Satanæ nos custodias, quos à te abalienare molitur. Serua nos ab eius ministris, atq; infesta barbarie, cuius in medio nos collocasti: abige etiā qui fidei Christianæ Apostatæ huc & illuc vagantur, ad tuam obedientiam illos reuoca, datóque vt tandem resipiscant. Euangelium salutare tuum per orbem vniuersum publicetur, Qui viuis & regnas cū Filio tuo, & Spiritu Sãcto in æternum. Amen.

*ALTE RA P R E C A T I O A D
Dominum nostrum Iesum Christum, quam con-
tinuò Villagagno pronuntiauit.*

IEsu Christe Fili Dei viui, æterne, consubstantialis, splendor gloriæ Dei, & imago viua, per quem omnia condita sunt, qui genus humanum rato Dei decreto damnatū quòd rebellasset Adamus, (is enim vt vita æterna frueretur, à Deo è terra desumptus, nequaquam virili semine contaminata vnde peccandi necessitatem hauriret, omni virtute libero etiam arbitrio præditus perfectionem conseruãdam, carnis tamen concupiscentia iactatus telisque Satanæ inflammatis excitatus, peccato inferior in se iram Dei prouocauit:) vnde certissima cõsequebatur hominum perditio nisi te pro imensa tua & inenarrabili charitate, Deo pa-

tri obtulisses, te enim pro Adamo substitui-
 sti, atque ut nos purgares, fluctus omnes ma-
 ris illius indignationis paternæ tulisti. Quē-
 admodum autem Adamus è terra minimè
 quidem corrupta eductus est absque villo vi-
 rili femine: ita cōceptus es è Sancto in utero
 virginis, ad similitudinem carnis Adami ten-
 tationibus obnoxia assidueque vexatę supra
 omnes homines absque peccato: denique tuo
 corpori voluisti Adamum eiusque posteros
 inferere dum pascis eorum animas carne tua
 & sanguine tuo, mortemque subiisti ut tan-
 quam corporis tui membra in te alantur,
 Deoque Patri tuo sint accepti, tuam enim
 mortem ac si perpessi essent perinde satisfa-
 cientem pro eorum peccatis offers. Quem-
 admodum autem diffusum est in posteros
 Adami peccatum, & per ipsum mors: sic à Pa-
 tre impetrasti ut credentibus iustitia tua im-
 putaretur, quos manducatione carnis ac san-
 guinis tui tecum vniuisti, ac in te ipsam trās-
 formasti tanquam nutritos carne tua, quę ve-
 rus est ad vitam æternam cibus, quo filij sint
 iustitiæ non autem iræ. Quādoquidem igitur
 tot bonis nos cumulasti, ad dextramque Pa-
 tris sedēs eternum pro nobis intercedis, sum-
 mōque sacerdotio fungeris secundum ordi-
 nē Melchisedech, miserere nostri, serua nos,
 fideique incrementum dato, Patri offer con-
 fessionem quam corde non minùs ac ore co-
 ram Ecclesia tua edo, sanctifica me tuo Spi-
 ritu, quemadmodū his verbis es pollicitus,

Non

Non relinquam vos orphanos, hîc etiam Ecclesiam promoue vt tranquillè degentes purè te colamus qui viuis & regnas cum patre & Spiritu Sancto in secula seculorum. Amē.

Ad Cœnam
Domini accedit
Villagagnodit Villa-
gagno.

His duabus recitatis precationibus, ad mensam Domini primus accedit Villagagno, genibusque in terram positus, è Ministrimanu panem & vinum recipit. Atque vt paucis expediam non multò post, cuiusdam ex antiquis dictum comprobauit, difficile esse diu virum bonū simulare. Illi enim & Coi-ntæ, quamuis vterque Papismum eiurasset, (ac sanè iam tum nemini non patebat quicquid ab illis factum esset, ostētationem redolere,) litigare quàm doceri magis erat in votis. Quo factum est vt breui spatio interiecto de nonnullis doctrinæ capitibus, præsertim verò de Cœna Domini, disceptare cœperint. Quam-

Disputatio
Villagagnonis & Coi-ntæ aduersus
Ministros.

uis enim Transsubstantiationem Papisticam repudiabant, commentumque illud crassissimum, & absurdissimum esse prædicabant, Consubstantiationem verò minimè probabant, ab iis tamen erant longè alieni, quæ à Ministris ex Dei verbo docebantur: nimirum panem & vinum, in corpus & sanguinem Domini nullo posse mutari modo, nec rursus hæc illis includi: sed in cœlis Christi corpus esse, vnde se ipsum vi Spiritus Sancti signa percipientibus fide in alimentum spiritale communicat. Quicquid sit (aiebat vterque) hæc verba, *Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus*, non alium admittunt sensum, nisi vt

corpus & sanguis Christi signis continēatur. Quòd si quærat quispiam, quo tandem sensu Transubstantiatione & Consubstantiatione repudiata? Illud equidem nescire me non diffitebor: ac sanè ipsos nō minùs ignorasse existimo. Etenim, cùm euincerent nostri ex complurium Scripturæ locorum collatione, huiusmodi loquēdi formulas nō nisi figuratè accipi, Scripturamque consueuisse Sacramentorum signa pro rebus signatis vsurpare: illi verò quid contra afferrent solidi nihil haberent, nihilò tamē secius obstinatis animis in hæreſi permanebant: ignoratâque qua id fieret ratione non tantùm carnali modo Christi carnem, sed etiam in Ouetacatium morem crudam deglubere volebant. Interim Villagagno animum suum dissimulabat diligenter. Itaque sibi optatius nihil esse, quàm vt rectè doceretur, testatus, Charterium è Pastoribus alterum, naui Brasilio, Americanisque mercibus onusto impositum (quæ prid. Non. Iun. soluit) in Galliam eo consilio remittit, vt super quæſtione de Cœna Domini, sententias nostrorum afferret Doctorum, in primis verò Iohannis Caluini, cuius arbitrio acquiescere se dicebat omnino velle. Ac sanè ab eo nō semel verba hæc audiui, D. Calvinus ex iis est vnus qui ab Apostolis extitere doctissimi, nec vllum legi Doctorem, qui meo iudicio rectiùs, puriùsue Scripturam eo exposuerit. Vt autem se reuerentia in Calvinum duci testaretur, nō modò proli-

Charterium
Pastorem in
Galliam re-
mittit Vil-
lagagno.

prolixè quo in statu esset iis narrauit literis quas ad Caluinum rescripsit, sed etiam peculiariter manu propria (quod à me in Præfatione est commemoratum, atque ex epistola data prid. Cal. Apri. 1557. videre est) Brasilico pigmento quæ subiecit verba adscripsit.

Addam consilium quod literis tuis adhibuisti: summa animi contentione operam daturus ut ne vel tantillum ab eo deflectamus: hoc enim certè nec sanctius, nec rectius, nec sanius ullum esse, persuasum habeo. Quamobrem etiam literas tuas in Senatu nostro legendas, deinde in acta transcribendas curauimus; ut si quando à cursu aberrare contigerit, earum lectio ab errore reuocet.

Quinetiam Nicolaus quidam Carneus, cui literæ illæ erant commissæ, cùm ad Cal. April. profecturus, valediceret, nobis renuntiavit se in mādatis à Villagagnone habere, vt Caluino significaret, consilium quod dedisset in perpetuum monumentum in æs incisum iri. Itémque vt si quot ex Francia viros & mulieres,

& pueros secum rediens adduceret, sumptibus se suffecturum.

Priusquam verò vltius progrediar, præmittendum minimè existimo, puerulos decem Barbaros nouem circiter annorum in Galliam missos. Hi ab hospitibus nostris bello capti à Villagagnone verò empti, postquam Richerius pastor à cōcione manus illis imposuisset, precésque simul omnes ad Deum fudissemus, vt essent tanquam primitiæ miseri illius populi, nauibus impositi ad Nonas Iun. tandem in Gal-

Pueri decē
Barbari in
Galliā missi

liam deuecti, Henrico tum Regi oblatis sunt, qui primariæ autoritatis viris bonam partem donauit, nominatim verò Passio vnum, quem Baptismo quoque initiandum curauit, eumque ego post meum in Galliam reditum apud illum agnoui. Præterea ex Villagagnonis domesticis iuuenes duo ad 3. Non. April. iuxta Ecclesiarum reformatarum ritum vxores duxerunt puellas duas, ex earum numero, quæ nobiscum transportatæ fuerant. Quæ à me propterea commemorantur, quòd non modò nuptiæ Christiano ritu tunc primùm in America sunt celebratæ: sed etiam quòd è Barbaris plerique, qui ad nos eo die accesserant, mulieres indutas (cuiusmodi nullas ante id tempus conspexerant) maiori cum admiratione contemplantur, quàm Ecclesiasticas ceremonias, ipsis alioqui planè incognitas. Cointa itidem ad 16. Cal. Mai. matrimonium contraxit cum adolescentula, Rothomagensis cuiusdam cognata, cui nomen Roqueto: hic non multò post nostrum in Americam appulsum puellam hanc mercium omnium quas aduexerat testamento hærede facta, vita functus erat, merces verò erant cultelli, pectines, specula, panni crispati, hami, aliaque id genus commercio cum Barbaris habendo accommodata. Quæ quidem hæreditas commodum Cointæ obuinit: quippe vniuersam in vsus suos transtulit.

Reliquæ duæ (nam quinque numero fuisse, in

Nuptiæ primò in Brasilia Christiano ritu celebratæ.

in describenda nauigatione nostra, à me antè demonstratum est) non multò post duobus è Neustriis interpretibus nupsere: atque ita nullæ inter nos puellæ mulierésue Christianæ superfuerunt innuptæ.

Porrò, cùm hîc de matrimoniis mentio inciderit, ne id duntaxat videar, quod in Villagagnone vituperandum est, attingere, quod verò laudandum silentio præterire, aliquid obiter in eius commédationem dicam. Neustrij quidã naufragi inter Barbaros agebant, multò antè quàm illuc appulissetus: hi abiecto Dei timore, sese cum indigenis mulieribus & puellis crebris scortationibus cõtaminabant: de quibus liberos quos susceperât annos iam quinque natos vidi. Itaque Villagagno, cùm, vt istorum profligatam libidinem coërceret, tum etiam vt eorum omniũ, qui nostram insulam incolebant, à tanto facinore patrandò animos auerteret: ex totius Sena's sentetia legem tulit, qua Christianis omnibus scortationem cum Barbaris mulieribus capitalẽ fecit: addita legi exceptione, tum demum licere cum illis matrimonium contrahere, si ad Dei cognitionem vocarentur, Baptismóque initiarentur. Sed vt nulla extitit, quæ ferinis moribus exutis Seruato-rem Christum vellet agnoscere, licet crebris cohortationibus Barbaræ illius gentis aures quotidie personarent, ita tantisper dum ego in terris illis sum versatus, Gallorum nemo extitit qui vllam in vxorẽm duxerit. Ac

Optima lex
à Villagagnone lata.

quemadmodum lex illa verbo Diuino dupliciter nitebatur: ita etiam, cum ab omni Villagagnonis familia, tum à nobis vniuersis studiosissimè fuit obseruata. Quinetiam, etsi post meum in Galliam reditum, acceperim solitum esse Villagagnonem in America stupris & libidinibus cum Barbaris mulieribus se inquinare: nihilò tamen secius ingenuè profiteor eum ne in minimam quidem huius criminis suspicionem quamdiu ibi viximus, incurrisse. Quinetiam legem à se latam adèd inuiolatè obseruandam curauit, vt ex interpretibus quendam suspendio adiudicare uoluerit, quòd scortationis cum muliere, quam antè compresserat reus peractus esset. Verùm amicis apud eum intercedentibus, capitali pœna liberatus, pede catena vinctus est, ac pro mancipio habitus. Itaque quantum cernere mihi datum est, hac in parte laude dignus est Villagagno. Vtinam verò in cæteris eodem se gessisset modo, Ecclesiæ magno cessisset emolumento, quo boni cõplures hodie fruerentur. Sed ille tanto veluti oestro contradicendi transuersus agebatur, numquam vt in ea simplicitate acquiesceret, quam accuratè retinendam esse quibuslibet verè Christianis Sacræ docent literæ, cum de administratione Sacramentorum differitur. Is enim, quæ consequuta est, Pentecostes die, qua Cœnam secundò celebrauimus, palinodiam recinens, apertè iis est refragatus, quæ ipse proposuerat, cum Ecclesiasticam institueret

Coena secundò à nobis in propugnaculo Coli-gnio celebrata, obiectio-nesque Villa-gagnonis.

tueret disciplinam: (quo tempore, quemadmodum in superioribus dictum est, volebat humana omnia procul amoueri fragmenta, & facescere:) Assueverat enim ex autoritate Cypriani, atque Clementis, aquam in Cœnæ celebratione vino infundendam esse, nec, ut id modò fieret, præfractè, ac necessariè iubebat: verùm etiam credendum esse impudenter affirmabat, panem consecratum equè corpori, atque animæ prodesse. Sal præterea, & oleum Baptismi aquæ immiscendum censebat: neque licere Ministris ad secundas nuptias conuolare: ad cuius sententiæ confirmationem, locum Dñi Pauli ad Timoth. ^{1. Tim. 3. 2.} detorquebat, *Episcopũ oportet unius uxoris virum esse.* Tandem consilio alieno penitus repudiato, à se vno duntaxat in posterum pendere voluit, nullòque fundamento nitens, in iis quæ perperam ex Scriptura proferret, omnia fus deque inuertere pro arbitrio aggressus est. Atque ut cuilibet patefiat, quàm validis utebatur argumentis, ad ea, quæ semel probare instituerat, confirmãda: è Scripturæ pluribus, à me vna duntaxat in medium profertur sententia. Id igitur quod ex ipsius ore audiui aliquando, cum quendam è suis ad hunc modum erudiret.

Nunquãme legisti in Euangelio historiam illius leprosi, qui Christo dixit, Domine, si velis, potes me purgare: cui simul ac Iesus respondit, volo, purgator, statim purgatus est? ita etiam (aiebat insignis ille Scripturæ interpres) cum Christus de

Locus Scripturæ à Vil-lagagnone adaptatus.

pane dixit, Hoc est corpus meum, nulla adhibita interpretatione alia, credendum est illud in ipso pane inclusum esse: neque est quod moremur Geneuenses illos. Præclara scilicet vnius Scripturæ loci ex alio interpretatio. Tam sanè acuta atque illius qui in Concilio quodam, ex illo Geneseos, vbi docemur Deum creasse hominem ad imaginem suam, neruosissimè concluderat, habendas igitur esse imagines. Itaque sententia feratur ex isto Villagagnonis (qui tantum postea de se sermonem excitauit) festiuæ Theologiæ præclaro specimine, an nō præstantissimus ille Theologus (quod de se, repudiata Religione vera thraſonicè prædicare non erubuit) Caluino silentium imponere, quique illius partes rueri vellent, vincere differendo facilè potuisset. Alia insuper ex illo quamplurima de Sacramentis audiui non minùs ridicula, quibus tamen commemorandis supersedeo: propterea quòd, post reditum eius in Galliam, non modò Petrus Richerius suis eum coloribus depinxit: sed & alij deinceps ita detersum, depexumque dedère, vt palmam, id ipsum in posterum præstare cupientibus, præripuisse videantur.

Eodem tempore ad eruditionis venditionem publicè prælegere Cointas cœpit: ac Euangelium secundum Ioannem exorsus, (cuius quàm difficilis & ardua sit explicatio, iis est cognitum, qui Theologiam profitentur) tãto cū iudicio enarrabat, vt tertio quoque verbo extra oleas (vt aiūt) vagaretur, nihilque

Duo ista de-
pestèdi & de-
tergendi ver-
ba libellos
duos aduer-
sus Villaga-
gnonem de-
signant.

hîlque fermè nisi alienum afferret:quo tamen vno administro tunc vtebatur Villagagno ad veram Euangelij doctrinam oppugnandam. Quid ergo? obiiciet aliquis, Franciscanus ille Andreas Theuetus, qui gravissimè conqueritur in sua Cosmographia, cum *Ministri à Caluino in Brasiliam missi, summa erga se invidia flagrarent, munerique suo se interponerent, impedimento sibi fuisse, quominus miserorum Barbarorum errantes animas Christo lucrifaceret*: (hæc enim sunt illius verba) obmutescerent tunc temporis? An salutem Barbarorum animosius incumberebat, quàm Ecclesiæ Romanæ defensionem, cuius se veluti fulcrum, & columnam iactat? Hanc Theueti vanitatem refellere proclive est. Superius enim demonstraui-
 mus, eum in Galliam ante nostrum in eas terras appulsum rediisse. Itaque monitos iterum lectores velim, vt quemadmodum in explicandis nostris cum Villagagnone, Cointaque Disputationibus, ad castellum Coligniũ in Brasilia habitis, nulla Theueti mentio facta est, neque postea fieri: ita Theuetum à Ministris, de quibus tamen loquitur, conspectũ fuisse neque Ministros ab illo. Quamobrem veluti præfatione in hunc librum, à me demonstratum est, cum egregius iste Catholicus Romanus à nobis abesset eo tempore, marique quadragies centenis millibus passuum interiecto vallaretur: quò tutior esset à Barbaris, quos in suam necẽ à nobis excitatos fuisse, non erubuit falso prodere: nugis o-

Tom. 2. lib. 21. cap. 4.

Theueti vanitas.

Cosmograph. tom. 2. lib. 2. cap. 2.

mnibus valere iussis, zeli, quo se erga Barbaros flagrasse profiteretur, cum interpellatus est à Ministris, exemplum afferat multò certius denuò enim affirmare libet, tam illud esse falsum, quàm quod maximè.

Villagagno
Caluinum
vituperat,
quem antea
laudauerat.

Verùm, vt vnde sum digressus, eò redeam: statim post Cœnam Pentecostes die celebratam, Villagagno se opinionem, quam antea de Caluino conceperat, prorsus exuisse demonstrat: eum teterrimum hæreticum à fide aberrantem pronuntiat, nec responsum sibi expectandũ arbitratur, quod ab eo per Charterium Pastorẽ postularat. Exinde nos toruè intueri, animũque à nobis abalienare, cõcionibus interesse rarò, quas etiã sub Maij mensis exitum vltra dimidiam horam prorogari vetabat. Ita Villagagnonis simulatio & hypocrisis quæ diu in pectore latuerat, tandem foras erupit, vt eum planè (vt aiunt) in-

Defectio Vil
lagagnonis à
Religione
reformata,
illiũsque de-
fectionis oc-
casiones.

tus, & in cute nosceremus. Ac si quæratur quænam horrenda istius defectionis causa fuerit: non ita planè constat. Quidam enim nostrũm sibi omnino persuadebant, inde id accidisse quod à Cardinali Lotharingo, aliisque qui ad eum è Gallia scripserant per quẽdam nauarchum qui circa id tempus ad Friense promontorium sexaginta millibus citra insulam, in qua morabamur, appulerat, grauius fuisset reprehensus, quòd à Catholica Romanensi Ecclesia desciuisset: hisque literis eũ ita perterritum fuisse, vt sententiam repente mutauerit. Post meum tamen reditum acce-

pi, Villagagnonem cum Cardinali Lotharino confilium iam iniuisse, antequàm è Gallia excederet, de vera Religione simulanda, vt faciliùs autoritate Colignij maris præfecti abuteretur, Ecclesiæque Geneuensi, & Caluino præsertim imponeret: quemadmodum initiò diximus, ad manum colligendam, vtrisque scripsisse. Vt cunque res se habeat, id verè affirmo, eum post defectionem, conscientia, veluti à carnifice quodam excruciatâ, ita tetricum, & morosum euasisse, nemo vt ad eum vellet accedere. Ac identidem per corpus Diui Iacobi (hanc siquidem deierandi formulam crebrò vsurpabat) deierans se caput ei brachiâque, & crura comminaturum esse minabatur, qui vel tantillum sibi stomachum moueret. Verùm enim verò cum se hic locus offerat, vt de eius crudelitate aliquid commemorem, insigne eius exemplum demonstrabo, quod præsentem me tunc edidit in quen. In Gallum Rochæum nomine, quem catena vincitum tenebat. Huic resupino, atque humi abiectò prælongis fustibus ventrem ad eò per satellitem cecidit, vt miser ille spiritum ægrè duceret. Quibus minimè contentus, altera corporis parte contusa ictibus, ita truculentus ille miserum compellabat per corpus D. Iacobi, scelestè, alterum porrigere latus: præterea infelici hominem forte, abiectum humi, confectum plagis, mortique proximum coëgit arti operam nihilò dare seciùs, quàm antè consueuisset: faber autem

Villagagnonis conscientia excruciatâ, eiusque ordinaria deierandi formula.

Villagagnonis crudelitas.

erat lignarius operis intestini. Eadem animi lenitate, ac mansuetudine erga plerisque utebatur, qui etiam erant in vinculis, quod eandem cum infelici Rochæo illo causam sustinerent. Causa porro erat, quod cum eos indignis modis antequam appulisset, Villagagno tractaret, communi consilio decreuerant eum in mare præcipitem dare, ut qui grauius multò premerentur, quàm si ad triremes amandandi fuissent. Ex quibus fabri quidam lignarij ob eius crudelitatem, se cum Barbaris in continentem recipere maluerunt (à quibus etiam benigniùs habebantur) quàm cum eo versari diutiùs. Eum etiam crudeliorem triginta, quadragintave; tum viri, tum mulieres Barbari sunt experti, lingua ipsorum Margaiates appellati. Ii à confœderatis Tououpinambaulsiis bello capti erant, ac Villagagnoni pro mancipiis traditi. Cuius in Barbaros feritatis exemplum proferre visum est. *Mingantius* quidam ex iis vnus erat: hunc præsentem me, tormentum vlnis complecti cum adegisset, lardo igne liquefacto, ac in clunes guttatim distillante cruciauit, cum ne culpam quidem obiurgatione dignam admisisset. Tot, ac tantis calamitatibus Barbari conflictati, ad hunc sæpe modum querebantur. Si tot ærumnis nos ab isto *Paycola* (hoc enim nomine Villagagnonem compellabant) expositum iri duxissemus, longè ab hostibus dilaniari, deuorariq; maluissemus, quàm ad istum abduci. En obiter humanitas
eius

Barbari Villagagnonis mancipiam à ipso tractati.

eius particulam paucis attigi. Hæc verò satis esset attigisse, nisi, vt supra commemoravi, primo aduentu nostro, velle se diffluentem in vestibus coërcere luxum disertè denuntiasset.

Itaque necessariò dicendum videtur, quàm egregio cæteris exemplo hac in re præluxerit: nempe vt, cum non solum è bombyce, lanæque pannis, verùm etiam vndulatis complurium colorum abundaret: in arculis tamè à teredinibus, ac tineis corrûpi mallet, quàm vestiendæ familiæ distribuere, cuius plerique nudi ferè incedebant. Sibi verò diebus hebdomadæ singulis, mutanda comparavit sennæ Villagagnonis habitus: vestimenta: suo singulis colore attributo, rubro, luteo, ceruino, albo, cæruleo, viridi, congruentibus inter se perpetuò tunica, & femoralibus: quæ quàm bene tum ipsius ætatis, tum dignitati quadrarent, cuius existimandum relinquo. Inde tamen id commodi capiebat, quòd ex colore illius vestimenti, quo indutus erat, facilè conijciebamus, qualis eo die futurus esset: adeò vt viridis & luteus color mali perpetuò quiddam portederent. Inprimis verò cum talari vndulata veste, nigro è bombyce lymbo circundata, indutus esset, mirum dictu quantam de se ridendi materiam præberet: ita vt non illepide à suis histrionis effigiem præferre diceretur. Proinde, si de hac veste quicquam audivissent, qui ad summum maximè illius ruentis ollæ labrum Barbari cuiusdam instar, nu-

dum delinearunt: minimè dubium est, quin pro insigni ornamento vestem illam ei imposuisset, vt & suam ei crucè, fistulamque collo appensam reliquerunt.

Ac si quis reprehendat nimis me curiosè isthac rimari (prout etiam fateor, quæ attigi postremò, esse indigna quæ memoriæ prodantur) facilis est responsio. Etenim cum Villagagno furētis Herculis, maximè postquam in Galliam reuersus est, personam induerit, aduersus eos, qui Religionem ex verbo Dei reformatam profitentur: demonstrandū existimaui, in singulis quas ille amplexus est religionibus, quàm inculpatè se gesserit: maximè cum ob eas, de quibus in præfatione dixi, rationes, pauca elegerim è multis.

Causa nostri
à Villagagno
ne discessus

Internuntio tandem Philippo ei denuntiauius, quòd Euangelicam professionem exuisset, neque vlla conditione alia eius imperio effemus obnoxij: nos in posterum operam, in muniendo præsertim Castell' denegaturos esse. Qua audita re, interdixit, ne bina illa farinæ ex radicibus confectæ acetabula, quæ (vt à me commemoratum est) diebus singulis dabantur, nobis ampliùs præberentur: sperans hac ratione futurum vt in summum discrimen adduceremur, aut fame etiã necaremur: tantum verò absuit, vt nostrum quisquam id ægrè tulerit, vt contrà lætaremur: multò enim plus farinæ à Barbaris falce vna, vel duobus, tribusue cultellis mercabamur, quàm sex ille mensibus distribueret. (Ii
siqui-

siquidem nostram sæpe insulam lintribus adibant: vt & nos ipsi mutuò Barbarorum pagos ad com meatum expediendum, petebamus.) Itaque quòd cibaria non essent attributa, nos ab eius sacramento penitus esse liberos duximus. Ac certissimum est rem vi aggressurum fuisse, nisi vehementer suis diffusus esset, quorum primarij nobis apertè fauebant. Tamen rem tentare voluit: cum enim ego, Ioannésque Gardienus è continente reuerteremur: (vbi tunc circiter quindecim dies inter Barbaros egeramus) is veniæ ignorantem simulavit, quam impetraueramus à Barreo ipsius Legatò, antequam ex insula egrederemur. Itaque accessit legi, quam ipse tulerat, violatæ: hac cauebatur, ne absque venia Castello quis excederet. Quare nõ modò eam ob rem nobis manus iniici volebat, verùm etiam eò crudelitatis procedebat, vt pedibus, tanquam mancipiis catenam aptari iuberet. Cui pœnæ eò magis fuimus affines, quòd qui nos deduxerat Philippus, qui que, vt nõnulli asseriebant, demissius Villagagnoni, quàm eius ferret dignitas obtemperabat, non modò non opitularetur: verùm etiam oraret, vt supplicium illud vnum, alterumue diem sustineremus, à vinculisque nos liberatum iri polliceretur, vbi primum irà Villagagnonis paululùm deserbuisset. Attamen nos id nunquam esse passuros disertè respondimus: tum quòd lege non teneremur, tum verò præcipuè quòd, (vt diximus) cum fidem

Villagagnonititur nos in seruitutè redigere.

fregisset, qua receperat, se inter nos religionis verę disciplinam conseruaturum esse, addicti eius esse imperio in posterum recusaremus. Accedebant eorum exempla, qui catena vincti, indignissimè, crudelissimèque palam accipiebantur. Quo ille respõso cessit: animaduvertebat enim quindecim esse, aut sexdecim è nostris tanto amicitix vinculo inter se cõiunctos, alter vt alteri iniuriam fieri ægrè pateretur: adeò vt difficillimè, si vlteriùs progrediretur, in suam nos potestatem redigeret. Præcipui etiã inter ipsius milites (quem admodum superiùs attigi) quòd religionem veram profitebantur, iniquo animo illius defectionem ferebant. Ita vt nisi essent veriti, ne Colignius, qui autoritate regia fretus eũ misisset, neque qualis postea extitit cognouisset, offenderetur, quidam ex nostris hac occasione oblata hominem in mare præcipitem dedissent. Eius carnem, & latos humeros piscibus nutriendis aptos esse iocubãtur. Maxima tamen pars benigniùs cum eo agendum satiùs esse duxit. Conciones etsi publicè semper haberentur, (quas vel non audebat, vel non poterat interturbare:) attamen amplius nobis offendiculo esset Cœnam celebrãtibus, ab eo tempore noctu eo incio celebrabamus.

Quæstio vtrũ
Cœna sine
vino posset
celebrari.

Et quoniã in postrema in illis terris Cœnæ celebratione, nobis ex vino illo quod ex Gallia aduectum fuerat, cyathus tantum superfuit, cumque aliude habere minimè possemus,

femus, exorta fuit quæstio inter nos, vtrum scilicet, vino deficiente, posset alio potus genere celebrari. Quidam præter cæteros Scripturæ locos, hunc etiam afferentes, quo Christus in Cœna instituenda, post gratiarum actionem, Apostolis expressè testatus est, se *non amplius ex vinea fructu bibiturum esse*: cen- Matt. 26. 26.
Marc. 14. 25. se-
febant deficiente vino, satiùs fore abstinere à signo, quàm illud ipsum mutare. Alij contra asserébāt, cùm Christus in Iudæa versaretur, cum mentionem vsitati potus fecisse: credi verò par esse, si inter Barbaros versatus fuisset, non modò Americanam ceruisiam: verùm etiam farinam ex radicibus, qua illi pro pane vtuntur, Cœnæ Sacramento adhibiturum fuisse. Ac proinde concludebant, vt, quemadmodum signa panis, ac vini mutare nollent, quandiu ea præstò esse possent: ita minimè dubitatu-ros, pane, ac vino deficiētibus, Cœnam celebrare iis rebus adhibitis, quæ ad vitam hūmanum fulciendam, panis, ac vini locum vsūque obtinerent. Et quamuis plerique in postremam sententiam inclinabant, quia tanta rerum penuria non fuit, quæstio illa remansit sub iudice. Verùm enim uerò hæc placida disputatio nullius inter nos diffidij causa fuit, qui per Dei gratiam perpetuò fuimus animis coniunctissimi, vt libentissimè optarem, inter eos omnes, qui religionē verè Christianam profitentur, tam bellè cōuenire, quàm eo tempore inter nos conueniebat.

Causa ob quam Villagagno in munitione sua nos diutius manere non permisit.

Vt verò finem imponā iis quæ de Villagagno dicenda fuerūt, sub exitum Octobris, iuxta tritum illud prouerbiū, quo fertur, In amicitia disfluendā, debere homines fucum facere: magis ac magis nos, Euangelicāque doctrinā execratus, apertēque significans sibi ampliùs in animo non esse, vt in sua Insula, Castellōque moraremur, statim egredi iussit. At si collibuisse, quemadmodum suprā demonstrauius, à nobis Villagagno pelli insula facilè poterat. Verumtamen, tum vt de nobis omnem conquerendi materiam præcideremus: tum ne nota Euangelio inurere, ad cuius præscriptum nos vitā instituere velle, eaque de causa in Americam venisse, iam antè Gallia, cæteræque nationes audierant, sine vlla contentione ei loco cessimus. Itaque cū octo circiter menses apud Insulam, Castellūque Colignium mansissemus: cui etiam muniendo vehementer nostræ desudauerant operæ: in continētē exiui progredimur, ibique expectauimus mēses duos, dum è portu Salutari appulsa nauis, (cuius cū magistro conuenimus, in Galliā nos vt transportaret) onustaque Brasilio vela faceret. Interim Ganabaram *sinum* ingredientes sinistro in litore, locoque à Gallis Laterana dicto confedimus, mille passibus à Castello Colignio. Quemadmodum verò frequēter, & familiariter inde apud Barbaros commebamus, inita cum Barbaris consuetudine, vnā cominari, agere, ambulare: illi se humanissimos

Locus quem in continēte Americæ incoluimus.

mos præbere, (vt eū benignitate facilè superarent, qui ne dicto quidem violatus à se nos expulisset) hospites inuisere, cibariis etiam, rebúsque necessariis adiuuare cœperūt. Hactenus quæ Villagagnonis fuit in religione inconstantia, quàm crudeliter sub religionis specie nos accepit, quæ eius disputationes, ad Euangeliúmque repudiandū extitère causæ, qui sermones quotidiani, quæ sæuitia in domesticos, qui cultus corporis, breuiter dictū fit: quem autē dedit nobis cōmeatum, quàmque proditoriè nos dimiserit in tempus illud reijcio, quo ad reditum in Galliam naues ascendemus. Interea Villagagnonem suos in Castello miserè afflictatē paululūm relinquens, primò eius p̄pugnaculum describā, finūque cui imminet.

CAP. VII.

Descriptio sinus Ganabara, qui & Geneurensis appellatur: Insulæ, Castellique Coligny, atque insularum adiacentium.

VM sinus iste à Barbaris Ganabara dictus, eo tempore, quo illic agebamus, inter cæteros eius regionis portus, nauibus Gallicis notissimus fuerit: abs re non existimaui alienum, si peculiarem eius descriptionem hoc

loco proponerem. Ille à Lusitanis Geneu-
rensis appellatur, quòd Calend. Ianuar. pri-
mò eum intrasse credatur: trib úsque vigin-
ti gradibus iacentem vltra Æquinoctialem
lineã, sub Capricorni tropico: Cuius rei me-
minisse Lectorem cupio, vt Theueti agno-
scat impudentiam. Is in libro vir. Illustr.
Quoniam becum laudans, ait, me, aut alium im-
postorem, hunc sinum ad tres & viginti gra-
dus, prope polum Antarcticum collocasse,
quum tamen nunquam aliter, quàm hîc scri-
pserim. Quæ alij de sinu isto scripserunt, præ-
termitto, eúmque quatuor & viginti passuum
millibus patêre affirmo. In quibusdam verò
locis in latitudinem crescere, donec 14. aut
16. conficiat. Et quamuis ij montes, quibus
iungitur, non adèò sint excelsi, atque ij sunt,
quos Geneuensis lacus alluit, rectè tamen
cum eo comparari potest propter vicinita-
tem vndique terrarum.

Comparatio
lacus Gene-
uensis cum
fluuio Ge-
nabara in
Basilis.

Ostium eius periculosum est, quia vlieto
mari trium Insularum incultarum orã legen-
dæ sunt: vnde magnum nauibus periculum
imminet, ne scopulis allisæ penitus frangan-
tur. Deinde præternauigandum est fretum,
quod cum trecentos in latitudinem passus
non habeat, enascitur sinistrorsum è monte,
ac rupe pyramidis formam imitante: quæ nõ
modò est immensè magnitudinis: verùm e-
tiam eminèns artificio quodam elaborata vi-
detur. Propter eius autem rotunditatem, &
quòd ingenti turri persimilis esset, hyperbo-
licè

licè à Gallis *le Pot de beurre*, appellata fuerat. Rupes vocata vas butyraceum.
 Paulò vlteriùs intra sinum ipsum rupes extat
 satis plana; quæ in circuitu patet circiter
 centum & viginti passus. Hæc à nobis *Le*
Ratier dicebatur, quam Villagagno cum
 primùm appulisset, imposita primùm sup-
 pellectile, ac impedimentis, muniri posse
 sperabat: vi tamen vndarum inde pulsus est.
 Ea porrò, quam incolebamus insula, duobus
 est passuum millibus vltior: hæc (vt cõme-
 morauimus) erat inculta ante Villagagnonis ad-
 uentum. In circuitu circiter passus mille com-
 plectitur, latitudinẽ sexies superante longi-
 tudine: scopulisque ad libellam summæ aque
 extantibus cingitur, qua de causa naues citra
 tormẽti iactum accedere nõ possunt: estque
 ideò naturã munitissima, vt adiri ne navigi-
 olis quidem possit, nisi è portus latere ex ad-
 uerso ingredientis Oceani. Hæc si diligen-
 ter custodita fuisset, nec expugnari, nec inter-
 cipi potuisset, quemadmodũ à reditu nostro
 fuit à Lusitanis occupata, eorũ qui relictĩ es-
 sent culpa: ab vtraque parte eminebat colli-
 culus, cuius in fastigio tuguriolum Villaga-
 gno extruxerat: rupi verò quinquaginta, aut
 sexaginta pedes in altitudinẽ porrectæ, & ad
 insulæ cẽtrum sitæ, suũ imposuit prætorium.
 Reliqua in planiciem redacta, domiciliis con-
 tinebantur, quæ, annumerata omni Villaga-
 gnonis familia, octoginta circiter homines
 incolebant. Illa omnia si prætorium excipias
 aliquot fabrilibus lignis ædificatum & pro-
 pugnacula qualicunq; cæmento superin-

Muscipula.

Descriptio
 Insulæ &
 propugnacu-
 li in quo Vil-
 lagagno ha-
 bitabat.

ducta, parua erant tuguriola, prout Americani solent, lignis extracta rotundis, herbæque contacta, dum paucis artificium munitiois illius, quam Villagagno nuncupauit Coligniū in Gallia erectum Antarctica. Id autem ab eo factū est, vt Gaspari Collignio Gallia Thalassiarche gratularetur: neque immeritò. Nunquam enim sine illius fauore, ac ope (vt antea commemorauit) cum iter illud agere, tum vllam in Brasilia munitioem edificare potuisset. At cum illius viri longè nobilissimi memoriam immortalitati commédare velle, præ se ferret, (Nam, vt eius defectioem taceam, violatamque fidem qua receperat, antequam è Gallia excederet, se verum Dei cultum in Brasiliensi ora instauraturum esse:) quantam quæso ansam Lusitanis arcem à se desertam, nunc obtinentibus præbuisse putatis erigendi trophæa de nomine Collignio, Galliaque Antarctica, quod illi tractui fuerat impositum?

In quibus commemorandis satis mirari nequeo, Theuetum Anno 1558. biennio post suum in Galliam reditum, vt Henrico secundo adularetur, qui regnum tunc temporis administrabat, in describendo sinu isto, & propugnaculo Colignij, ad dextrum latus in continente urbem depinxisse, quam Henricopolin nominat. Et quamuis tempus ei satis superfuerat ad illius erroris emendationem, nihilominus in sua eum Cosmographia extare voluit. At ego vehementer affirmo, cum

è Brasilia migraremus, id quod contigit plus octodecim post Theueti profectio-
 nem mē-
 sibus, pagum nullum, urbem verò multò mi-
 nus, eo vnquam in loco fuisse, vbi suam fal-
 sò Henricopolin collocat. Atque etiam flu-
 ctuans urbis sæpe nomen inuertit, quam pri-
 mò vernaculo sermone Ville-Henry, secùdò
 Henry uille nominat, idē etiã tertio factu-
 rus, si ea de re loquatur in posterum. Inde a-
 pertè liquet, hominem somnia tantum af-
 ferre, ac vanam quandam picturam. Cæte-
 rum quis non animaduertit, multò magis
 Theuetum nomine Regis Henrici abusum
 esse, quàm Villagagnonem Colignij, quod
 imposuit propugnaculo suo? Errore autem
 denuò repetito, videtur Principis memoriã
 prorsus conspurcare voluisse. Rectè, Plutar-
 chus, Augustum Cæsarem excandescere, ait,
 solitum, si quid de se nisi grauitè, & à viris
 præstātibus memoriæ proderetur: eum quo-
 que Magistratibus in mandatis dedisse, ne
 paterentur nomen suum à morionibus, hi-
 strionibusque haberi ludibrio. Alexander
 publico edicto cauit, ne ab alio, quàm Apelle
 pingeretur: regium quippe nomen in pretio
 esse debet. Vt autem obuiam respondentem
 Theueto eam, locum cuius meminit, eum
 esse nego quem nos Laterariam vocabamus,
 in quo operarij nostri tuguriola quædã ædi-
 ficauerāt. Attamen fateor, vbi primùm Galli
 confedere, montem extare, quem de Regis
 nomine, Henricum appellarunt: vt alterum

Urbs imagi-
 naria in ope-
 ribus The-
 ueti.

etiam postea Corquillercum diximus, de cognomine Philippi Corquillerci, cuius ductu illuc appuleramus. Sed si tanta est inter montem, & urbem discrepantia, quanta inter templum, & vaccam, Theuetum in describenda Vrbeurica, aut Henricurbe delirasse quis dubitet, aut imponere Lectori⁹ voluisse? Ego autem, ne de his præter veritatem loqui videar, eorum appello testimonium, qui iter illud confecerunt: sedeant etiam inter iudices, qui Villagagnonem simul comitati, quorum adhuc nonnulli supersunt, an in eo loco extiterit quoddam urbis vestigium: & non potius totum illud figmentum poetarum somniis valde sit affine. Quoniam autem (ut in præfatione dixi) Theuetus, me, sociosque sine causa est adortus, molestè ferre nõ debet, si vnus facere iacturam urbis hac mea defensione cogatur. Cæterùm multos in eo præterea errores notavi, quos singillatim exponam, nisi se his contentum esse demostrat. Malè me certè habet quòd interrupta sermonis serie, huc delapsus sum, sed cum id veritatis tuendæ gratia fecerim, liberum facti mei iudicium Lectoribus relinquo.

Ut igitur quæ restat de Ganabarasim persequamur, sciendum est ultra propugnaculum, decem ferè millibus pulcherrimam, fertilissimamque insulam iacere: ea cum in circuitu duodecim passuum millibus pateret, Magna insula. Magnæ insulæ nomen à nobis sortita est. Quinetiam quòd à Tououpinambaulsiis fœderatis

deratis incoletur, eam frequenter petebamus, ad exportandam farinam, aliâque necessaria.

Sunt præterea in illo sinu maris multæ insulæ incultæ, in quibus præstantissima ostrea reperiuntur. Barbari quidem in litoribus se submergentes, manibus adferunt lapides ingentes exiguis ostreis (illi *Leripes* vocant) ^{Leripes ostrea.} circumdatos, quæ sic petris adhærent, ut vix sint auellenda. Horum plenos lebetes coquebamus, & in quibusdam exiguas gemmas reperiebamus.

Hic fluuius multorum piscium genere abundat, in primis mulis quàm optimis, suis marinis, & mediocribus aliis, quorum nonnullos, in capite de Piscibus, describam. Hic verò ingentes, ac monstrosas Balenas ^{Balenæ.} silentio præterire nolo, quæ pinnis aquam superantibus, nobis ita fiebant obuiæ, ut tormentulis facillè peterentur. Veruntamè istiusmodi, nobis eas valde lædi non existimo, tantum abest, ut interfici possint: eaque de causa recedebant à nobis innoxie, quod pelle sint durissima, crassâque pinguedine. Harum una, quatuor, & viginti à Castello miliaribus Fric ^{Balena in vadis.} se promontorium versus in vadis adhærens, Oceanum repetere, quod eâ aqua profundior defecerat, non potuit: ad quam tamè accedere ausus est nemo, antequàm expiraret, quippe cum suis conatibus vicinam terrâ concuteret, & à quatuor millibus passuum exaudiretur. Postquam verò vitam exhalauit,

multi ex Barbaris, & nostris frustra quædam carniū decifarum abstulerunt: reliquum autem eo in loco remansit. Eas verò carnes parui faciebamus, propter insipidum gustū: pinguedinem verò colliquabamus, vt oleo expresso ad lucernas vteremur. Lingua verò, quæ pars existimatur præstantissima, sale condita fuit, Thalassiarchæ in Galliam transmissa.

Fluuij dul-
ces.

Duo sunt etiam flumina, quæ ad extremitatem sinus terra vndique circumdata, cum eo coniunguntur. In iis ego aliquoties cum Gallis nauigavi, & multos Barbarorum viros in vtroque littore sitos inuisi. Hæc sunt quæ in hoc sinu præcipua cognoui, atque etiam arcis possessionem Gallis creptam esse, tantò magis doleo: quantò hæc rectè custodita, vt erat facillimum, tutum nobis perfugium, & Gallis commodissimam nauigandi occasionem præbere potuissent. Ultra quadraginta, aut sexaginta passuum millia Platamæ, & fretum Magellanicum, alter est ingès maris sinus, à Gallis Vasarum dictus, ad quem appellunt, illuc qui nauigant, sicut & ad Friëse Promontoriū, quod & primùm tenuimus cū Brasiliam peteremus.

C A P.

CAP. VIII.

De ingenio, robore, statura, nuditate, ornamentis corporis virorum, & foeminarum Brasiliensium, apud quos annum ferè sum commoratus.

HACTENUS ea quæ in mari vidim⁹, dū Brasiliensium regiones petijmus, descripsi: quis fuerit in Insula, & Colignio Castello rerum status, tantisper dum illic viximus: qualis denique sit Ganabara sinus demonstraui: Nunc antequam naui conscensa reditum in Galliam parè, vitæ genus, & alia hîc à nostris incognita, paucis describere volo.

Vt autem ordine cuncta exequar, Barbari Americani, qui terram Brasiliæ incolunt, *Tououpinambaulsy* nominantur, quibuscum ego Statura, ac dispositio Barbarorum circiter annum familiariter sum versatus. Ii corpus nec prodigiosum, nec monstruosum habent, sed nostro, qui in Europa viuimus, persimile, quod ad staturam spectat. Sunt quidem fortiores, robustiores, saniores, & minùs obnoxij morbis. Pauci apud eos sunt claudi: pauci altero priuati oculo: deformes A Etas Barbarorum. ferè nulli: licet etiam centesimum, ac vigesimum ætatis annum sæpe attingant, (per lunas enim annos numerare norunt) pauci tamen canescunt. Id verò regionis illius temperiem indicat, quæ quum nullis frigoribus,

Barbari rerū mundanarū neglectores. aut pruinis torreatur, virides herbas, agros, & arbores semper habet: ipsi quoque molestiis, ac curis omnino vacui, iuuentutis in fontibus labra rigasse videntur. Et quoniā fontes lutosos, & scaturigines pestilentes non adeūt, è quibus mala omnis generis oriuntur, quæ nos ante tempus attenuant, macerant corpus, animum excruciant, denique perimunt: vtrumque nihil eorum ad illos pertinet: diffidentia, auaricia, litibus, inuidia, ambitione denique non laborant. Colore profus nigro non sunt, sed tamen ad nigredinē accedente, propter solis vehementiā, quemadmodū Hispanis, ac Prouincialibus vsuuenire videmus.

Nuditas Barbarorum in genere.

In eos qui Barbaros villosos esse putant.

Hist. gē. In 2. lib. 2. c. 79.

Cæterum viri, fœminæ, infantes nudi profus incedunt, nec vllas corporis partes ynquam tegunt, nullo eius nuditatis pudore. Attamen villosi non sunt, vt quibusdam visum est, imò simul atque pili in corpore apparent, aut vnguibus, aut forcipibus parauis, quas à Christianis accipiunt, euellunt: barbam ipsam, palpebras, supercilia eradicant, vnde lusci, toruoque aspectu fiūt. Idem legimus in insula Cumana vsurpari à Peruensibus. Caput quidem illi capillis vestitum habent, qui maribus ab ineunte ætate à vertice ad sinciput raduntur, vt monachorum coronam dicas: ad occiput verò comam nutriunt nostrorum more maiorum, quam, vbi ad collum vsque fluctuat, rescant. Hic, ne (si fieri possit) aliquid à me prætermittatur, quod ad hanc tractationem pertineat: il-

lud

lud addam, esse nimirum in illis terris herbas quasdam duorum digitorum latitudine: hæ paululum incurvæ, in orbem & longitudinem excrefcunt, veluti calamus, qui contigit spicam milij illius prægrandis, quod apud Gallos triticum Sarracenum nuncupatur. Vidi aliquando fenes (non tamen omnes, nunquam adolefcētes, multò minùs pueros) qui duobus illius herbæ foliis acceptis, filoque xylino virilia contegerent, atque etiam fasciis, ac linteolis, quæ à nobis habebāt, obvoluerent. Qua in re primo aspectu elucere videretur scintilla quædam naturalis verecundia, si modò id ea de causa facerent. Etsi enim id penitiùs nunquam sum scrutatus: nihilominùs tamen arbitror id ab illis fieri tegendi alicuius morbi gratia, quo in senectute partes illæ conflictantur.

Quare fenes
Americani
interdū viri-
lia tegant.

Hoc insuper de more habent, vt ab infantia puerulis omnibus labium inferius pertūdāt, eoque in foramine os quoddam perpolitum, ac instar eboris candidum inseratur, minimarum figura pyramidum, quæ supra mensam in quincuncem ordinatæ, verticillo petuntur. Pars fastigiata pollice vno, duobusve digitis extrinsecus porrecta, inter gingivas, & labium retinaculo adhæret: idque pro arbitrio auferunt, reponuntque. Os verò illud fastigiatum, ac candidum, in adolescentia tantùm gessant. Cùm verò ad grandiorē ætatem peruenēre, cùmque lingua sua *Cono*

Labium pertu-
foratum &
eius perfora-
tionis ratio.

mi ouassou vocari incipiunt, (quod grandem, aut crassum adolescentem sonat) foramini labiorum inferunt lapillum viridem, ex genere pseudosmaragdi, qui similiter obice quodam intrinsecus retentus extrinsecus apparet, capitati argentei rotunditate, ac latitudine, crassitudine autem duplici. Atque etiã nonnulli reperiuntur, qui digiti longitudine gestent, eúmque teretem. Cuius postremi generis vnus à me in Galliam allatus est. His lapidibus interdum sublatis, Tououpinambaultij, linguam foras per rimam illã labiorum, animi gratia egerunt, ita vt gemini oris effigiem spectantibus præbeant. Vtrum verò spectaculum istiusmodi placeat, an deformes admodum hac ratione fiant, facilè est iudicatu. Alios insuper vidi, qui lapillos eiusmodi virides in labiis gestare non contenti, vtrisque malis eundem ad vsum perforatis, includebant.

Lapilli virides labiis inferunt.

Malis perforata ad lapillos inferendos.

Quod ad illorum nasos attinet, cum apud nos obstetrices soleant ab ipso puerorũ ortu, vt formosiores, ac productiores efficiant, digitis extendere: contrarium prorsus institutum apud Americanos nostros obtinuit. Puerorum enim pulchritudinem nasi depressione metiuntur. Itaque simulac ex vtero matris prodire, pollice nasus eis deprimitur, perinde atque catellis in Gallia quibusdam fieri solet. A quibus longè illi dissident qui quodam in Paruani regni tractu, feruntur tã-

Hist. vniu. Ind. lib. 4. cap. 108.

to esse naso præditi, vt ex eo smaragdi, cyanij, aliisque lapilluli, cum candidi, tum rubri, filo aureo suspendantur.

Nostri præterea Brasilienses cõpluribus, pigmētis & ac coloribus sibi corpus variegāt: in primis verò crura, ac tibias adeò inficiunt atro colore, ex succo fructus cuiusdã, ab illis *Genipat* dicti, vt eminens animaduersa, femoralib' sacerdotalitiis induti esse videatur. Ea porrò nigredo expressa ex illo *Genipat* fructu, ita illorum cuti adherescit, vt decem aut quindecim diebus elui nequeat, quamuis se frequenter abluant.

Barbari nigro colore infecti, & variis coloribus picti.

Adhæc meniscos etiam habent octo digitis longiores, ex ossibus apprimè læuatis, ac instar alabastris candidis (quæ *Taci* appellat) mutuato à Luna nomine, quam ita vocant: hos funiculo xylyno ad pectus è collo appensos demittunt.

Menisci ex ossibus candidis.

Similiter frustula complura teste prægrandis laude quodam diu multumque attrita perpoliunt. Rotunda deinde, ac instar denarij tenuia efficiunt, vt vmbilico pertusa, filoque xylyno traiecta, pro torquibus collo inferunt: (hæc *Boñ-re* ipsorum lingua vocantur) vt apud nos catenulæ solent aureæ. Id porrò, quod à multis buccinum appellatur esse crediderem, ex quo plerasque mulieres, zonas apud nos gestare videmus: cuius & quidem præstantissimi, plusquam tres vlnas habebam, cum in Galliam appulsem.

Boñ re torques.

bari præterea torques (quos ab illis *Boii* re-
dici, antea commemorauimus) conficiunt
ex quodam genere ligni nigri, ac solidi, cu-
iusmodi sycomorum esse Matheolus testatur,
quod ad eam rem valde accommodatum est:
quoniam ad grauitatem, ac splendorem ga-
gatis accedit. Maximã præterea vulgarum
gallarum copiam habet Americani: quarum
progeniem à Lusitanis acceperunt. Albis sæ-
penumero plumas detrahunt, ac ferramentis
quæ nunc habent: antea vero cum illis care-
rent, lapidibus peracutis molliores plumu-
las minutatim concidebant. Illis aquæ fer-
uidæ, ac bullienti impositis, ac rubro coloris
brasílico tinctis: postquam se gummi quodã
ad id accommodato, illeuerunt, contegunt,
atque ornant corpus, brachia, tibias, variisque
depingunt coloribus: ita vt instar pipionis,
aliarumque auium recens exclusarum, lanugi-
nem quandam habere videantur. Vnde ve-
risimile est, vt, cum quidam nostrate in eas
terras peruenissent, eosque ita initio ornatos
prospexissent, nihil penitus de eis perscruta-
ti, hunc rumorem sparserint, Barbaros scili-
cet prorsus esse villosos. Res tamen longè se-
cus sese habet, vt qui tales naturã non existant.
Proinde rumor ille ex rei ignoratione ma-
nauit, cui deinde nimiùm leuiter fides adhi-
bita est. Quidam etiam memoriæ prodidit
Cumanos sese vngere solitos gummi quo-
dã, vnguētōue glutinoso, ac deinde se plumis
vario-

Barbari plu-
mis ornati
crediti sunt
villosi.

Histor. gen.
Ind. lib. 2.
cap. 79.

variorum colorum conuestire.

Ornatus verò capitis *Tououpinamkiorum* nostrorū hæc est ratio: præter sincipitis abrasionem in coronæ monasticæ formã, crinésque occipitis quos ad collum summitti diximus, solent insuper auiū plumas, rosej, rubei, cuiusvis denique coloris aptissimè cõpositas colligare, easque ad frontaliũ usum adhibere. Hæc non malè galericula referunt non ita pridem à nobilioribus fœminis nostratibus vsurpata: Quæ proinde à Barbaris nostris accepisse non immeritò dicantur. Frontale autem istud vernacula lingua est *Tempe-nambi*.

Frontalia ex plumis contexta.

Inaurium quoque ex ossibus albissimis apud eos magnus est vsus, ossibus illis nõ ab similiũ quæ perforatis suis labijs adolescētes imponere diximus. Apud eos auis est *Toucan* nomine, atra, toto corpore ceu coruus, circa ingluviẽ plumis tenuissimis fuluo colore, torque miniato ab imo circumdatis. Partis istius pellem detrahunt, detractam siccat, (auis nomẽ retinet) siccatam vtrique genæ applicant cera agglutinata, quam *Trayetic* nuncupant. Quibus ita aptatis, dicas vmbones lupatarios ex ære, inauratos ab illis gestari.

Inaures.

Præterea si ad bellum sese accingant, aut pro more, de quo alibi, & solenni pompa captiuum deuorandum sunt mactaturi, vt ad ornatum & elegantiam nihil desit, vestes in-

duunt, pileos aptāt, armillas brachiis imponunt ex plumis viridis, rubei, cærulei, & cuiuscunque alius coloris compactas, eximiæ pulchritudinis. Quibus artificiosissimè aptatis & interfertis atque ad eò calamo tenui arūdineo filóque xylino admodum cōcinnè cōpactis & connexis, vt vix vllū credā in Gallia esse phrigionem qui maiori industria plumas illas tractare & aptare possit. Dicas vestes hac ratione contextas è villosa serico confectas esse. Eundem ornatum ligneis suis clavis adhibent quibus ad hunc modum ornatis elegantius dici nihil potest.

Ornamentorum postremum genus est, quod Struthicamelorum pennis leucophæi coloris, quas ab accolis accipiunt (ex quo licet colligere grandissimas illas aues in regionibus illis versari, quas tamen illic me non vidisse ingenuè fateor) hoc modo conficiunt: caules ordine ab vna parte disponunt, plumę ab altera eminent, atque orbē circumflectuntur in modum conopæi vel rosę. Itaque fit pennarum fasciculus quem sua lingua *Araroye* appellant. Hunc tergo imponunt, filóque xylino alligant, caulibus cutem eorum contingentibus. Quo cū sunt ornati caueam pullis includendis tergo impositam gestare videntur. Fusius alibi à nobis dicetur, eos qui bellicosissimi volunt haberi, quo fortitudinem suam palam faciant, multosque à se interfectos hostes esse demonstrant, captiuos denique vorādos multos ma-

ctaf-

Pennarū fasciculus.

ctasse iactent, pectus, lacertos & femora incidere, incisuras verò illas atro quodam pulvere inficere, quo, ad mortem vsque earum vestigia conseruantur, itaque aspicientibus thoraces & femoralia Heluetico more incisa representant.

Barbarorum
incisuræ.

Computationibus autem seu *Caouinationibus* & saltationibus illis si sit indulgendum, in quibus certè vt plurimum occupatur, quo magis animum excitent, præter horrendos clamores & eiulatus quos emittere cõsueuere, fructus colligunt, corticis duri satis, echinum forma & magnitudine referentes, cuius exsiccati nucleum auellunt, atque in eius locum lapillos immittunt: huius generis multos filo attexunt, tibiisque apponunt: non minorem concitati, strepitum ederent, ac testæ limacum, si eo aptaretur modo, quin à saltatoriis crepitaculis non longè absunt. Quæ quidem cupidissimè exoptant Barbari cum ad eos comporta-

Crepitacula
è fructibus.

Fert̃ insuper ea regio arborem, cuius fructus Struthiocameli ouum crassitie adæquat, formaque refert. Hunc perforatum (eo quo à puerulis nuces apud nos perforatur modo) lapillisque aut milij crassioris (de quo suo loco) granis immixtis, baculoque sesquipedali traiecto, instrumentum *Maraca* nomine fabricant. Strepitum edit ingentem, adè vt suillas vesicas pisces plenas superet: quò fit vt à Barbaris nusquam non manu geste-

Maraca instrumentum.

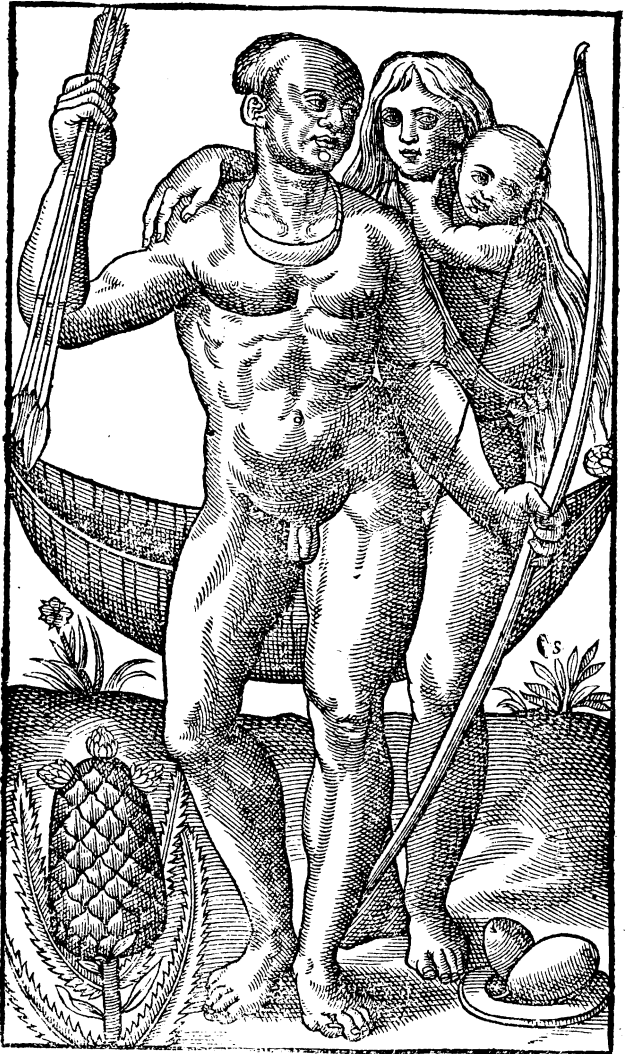
tur. Quæ sit Barbarorum de isto *Maraca* atque eius strepitu opinio, præsertim cum plumis egregiè ornatum, certòque destinatum vsui fuerit, tum à nobis dicitur cùm de eorū religione agemus. Hactenus de natura, vestitu, & ornatu quo *Tououpinambaulsy* nostri vti consueuere, paucis dictum esto. Veruntamen appendicis vice addam, crispatum pannum, rubri, viridis, flauique coloris à nobis magnâ copiâ adiectum fuisse, ex eo vestes omnis generis cõficiëbamus: quas deinde permutatione facta cum cibariis, cercopitheris, psittacis, brasilio, gossypio, pipere indico, aliisque id genus quæ à mercatoribus asportari solent, Barbaris dabamus. At plerique nuda corporis parte reliqua, laxa & vndãtia femoralia solùm induebant: Alij contra, femoralibus contemptis, tunicam nates pertingentem induebant. Mox autem emensis aliquot passibus, & in seipso oculis identidem conuersis, non sine nostrorum risu & cachinnis, exutas illas vestes domi reponebant, quoad rursus eas induere in animum inducerent. De indusiis quoque & pileis idem iudicium.

Barbari ex parte nudi, ex parte vero induti.

Epilogus I.

Quæ de externo corporis habitu cùm virorum tum puerorum dicenda fuerunt, satis fusè persecuti nobis videmur. Itaque si ex hac nostra descriptione Barbarum animo sibi representare quis cupiat: in primis nudum virum imaginetur, cuius membra aptè & cõcinnè fuerint composita, pili euulsi, capilli ad sin-

incipit abrafi, labia, genæq; perforatæ, quibus ossa præacuta aut virides lapilli fuerint inserti, auriculæ in auribus traiectæ, corpus variis fucatum coloribus, femora & tibie atro illo fuce à *Genipat* infectæ, collum torque ex minutis cochleæ *vignol* frustulis ornatum: talem certè habebis qualem in ea regione cōspeximus, atque in hac tabella depictū, conspicendum exhibemus, torque tantum osseo ornatū lapillóque labio inserto in cuius altera manu arcum remissum, in altera sagittas imposuimus.

Prætereà ad hanc tabellam implendam, huic *Tououpinambaultio* vnam ex vxoribus suis apposuimus, puerulum suum pro more mitellæ xylinæ impositum in vlnis gerentem, qui vicissim vtraque tibia matris latus amplexatur. Lectum etiam è gossipio retis ad formam in aere suspensum adiunximus: fructumque eorum optimū *Ananas*, de quo postea, depinximus.

Iam verò si alia forma Barbarum animo informare placet, ridiculo illo amictū detractō gummi viscosa vniuersum corpus erit perliniendum, deinde plumæ minutim concisæ superiniiciendæ. Hac verò artificiali lanugine indutus vbi fuerit, quàm lepidus sit futurus non necesse est dicere.

Deinde siue naturalem retineat colorem, seu variis coloribus aut plumis fucatus fuerit, vestes illas, pileos, armillas plumaceas quas descripsimus adhibeto. Tum maximè ornatum esse constabit.

At si vestes illas crispati panni admouere visum fuerit eisque (quemadmodum facere eps demonstraui) alia ex parte nudis tunicam imposueris, cuius altera manica sit luteo altera viridi colore, ad certissimas morionis notas perparum deerit. Denique instrumentum *Maraca* his adiungere si lubet, pennarumque fasciculum *Araroye* tergo aptatum, crepitacula quoque ex fructibus tibiis alligata, eam referet formam quā saltaturus aut compotaturus obtinet.

Epilog:2.

Descriptio 3.

Descriptio 4.

Barbarorum inter saltandum & potandum ornatus.

Reliquam Barbarorum in ornandis corporibus industriã, iuxta integram quam ante edidimus descriptionem, vix multi exprimerent typi, qui etiam nisi adhibitis coloribus rem totam commodè haud repræsentarent: veruntamen præter ea quæ iam ante commemorauimus, cum ad arma & prælia eorum ventum fuerit, toto corpore incisos, clavis ligneis instructos truculento aspectu homines dabo. Attamen hos in præsentia omitamus, ornatúque suo & voluptatibus (quibus non imperitè indulgent) frui sinamus. Cultus verò scæminarum quas illi *Quoniam*, & quibusdam in locis ex quo commercium cum Lusitanis habent *Maria* nominant, quantò sit præstantior dispiciamus.

Americanæ
scæminæ nu-
dæ incedūt.

Nuditas in primis, sicut initio huius capituli monuimus, cum viris illis est communis, pilos quoque consimiliter omnes euellunt, ne palpebris quidem & superciliis exceptis. Ad comam quod attinet, ab illis differunt: viri enim, ut dictum est, ad sinciput abradunt, ad occiput verò demittunt: scæminæ contra non modò alunt: sed etiam more nostratium frequenter pectere & abluere solent. Quinetiam xylina vitta rubro colore infecta constringere & cõplicare illis est familiare. Passis tamen & oberrantibus capillis ut plurimum incedunt, quippe iis circa humeros circumfluentibus & volitantibus delectantur.

In aures mō-
strifæ.

Alterum quoque discrimen in eo positum est, quòd perinde ut viri, labia non perforat:

ac proinde gemmis siue lapillis faciem non exornant. Auriculas tamen ad eò traiciunt; vt detractis in auribus digitum capiant: in aures istæ ex prægrandi illa cochlea *vignol* candore & longitudine candelam mediocrem adæquant: quo fit vt humeros, atque ad eò pectus ipsum pertingentes si eminus conspiciantur, veltigatoris canis pendulas aures referant.

Faciei verò hunc adhibent cultum. Accersita ad hoc ministerium socia vel vicina circulum penicillo in media gena delineat, in cochleæ verò formam fucum feruleum, flavum, rubrum tantisper circunducit dum vniuersam faciem coloribus illis distinxerit ac variarit: Quinetiam palpebrarum ac superciliorum locum (quod fœminas parum pudicas in Gallia factitare audio) penicillo oblit.

Mira Americ. fœminar. fucandarum ratio.

Armillas etiam ex compluribus candidissimis Ossium frustulis in squamæ modum incisis contexunt. ea tamen ad eò aptè & concinnè cera gummi permixta iungunt, vt nihil suprâ. Hæ longitudinem palmi obtinent: ac non malè brachiale illud referunt quo folliculo pellendo vtuntur apud nos. Torques quoque candidissimos quos *Boÿ-re* nuncupant gestare illis est familiare: collo tamen non appendunt, qui mos est virorum, sed iis in armillarum modum brachia inuoluunt. Hûc in vsû vitreos globulos flauî cærulei, viridisque coloris quos filo traictos habeba-

Armille prægrandes ex compluribus ossium frustulis cõpositæ.

mus summè exoptabant, *Maurobi* appellāt. Hos, siue ad earum pagos accederemus, siue ipsæ Castellum nostrum adirent, vt à nobis extorquerent oblati fructibus aut aliis quibusdam, crebrò blandissimis his verbis vrgebant, *Mair, deagatorem, amabé Mauroubi*. hoc est, Galle, bonus es, da mihi armillas ex vitreis globulis. Eadem prorsus ratione pectines quos *Guap* aut *Kuap* vocāt, specula quoque *Aroua* reliquasque merces quibus delectantur flagitabant.

Mirum verò mihi præ cæteris hoc videbatur, quòd licet corpus, brachia, femora, tibiasque variis coloribus non ita frequenter distinguant, nec plumarum ornamentis vtantur, vestes tamen ex crispato panno, à nobis sæpiùs vnà cum indusiis oblatas, vt induerēt nunquam impetrauimus. Etenim in ea pertinacia permanebant, à qua nondum demotas esse existimo. Excusationem ex recepta ab omnibus accolis consuetudine capiebant; Solere omnes ad obuia quæuis flumina & fontes subsidere, vt hausta manibus aqua, caput aspergant: contingere nonnunquam vt (anatum more) vno die decies immergantur: vestes si toties sint exuendæ, molestissimum fore. Præclarā certè & speciosam causam. Atqui, quā necesse erat admittere, quippe cum illis disceptando nihil promouebamus. Adèò autem nuditas est illis cordi, vt non modò *Tououpinambaultiorum* fœminæ liberæ quæ in continente versabātur, vestes

Certum fœminar. Am. de vestibus reiiciendis consilium.

Barbararum fœm. de crebra ablutione consuetudo.

vestes omnes pertinaciter reiicerent, sed etiam captivæ pretio à nobis emptæ, quibus pro mâcipiis ad Castellum nostrum muniendum utebamur, cohiberi non poterant quin animi gratia, noctu, indusiis reliquisque panniculamētis depositis ante somnum per insulam nudæ oberrarent. Denique si penes eas accipiendarum aut reiiciendarum vestium fuisset potestas, à nobis verò ad eas induendas flagris adactæ non fuissent, æstum solis perferre, lacertosque & humeros lapidibus & humo comportandis lædere maluissent.

Captiva fœmina mirum in modum nuditate delectatur.

Hæc de ornamentis, armillis, reliquoque Americanarum fœminarum mundo paucis fuere dicenda. Itaque nullo addito epilogo prout cuique visum fuerit, animo concipiendas relinquo.

Quis sit infantium ab utero matris ornatus à me dicetur cùm de Barbarorū coniugiis agemus. Hic locus postulat ut aliquid de mâsculis, hoc est, tertium aut quartum annum excedentibus, quos vulgò *Canomimiri* nuncupant dicamus. His certè non parum delectabamur: siquidem, præ nostratibus puerulis, corpore præpingui, osse candido labio inserto, circumtonsis capillis, corpore nonnunquam depicto, nobis ad pagum accedentibus, gregatim choreas agitantes obviam veniebant. Ut autem aliquid præmij à nobis referrent, sæpius blanda ista verba repetebant *Contouassat, amabé pinda*. hoc est, Socie da mihi hamos. hos si quando à nobis im-

Canomimiri pueruli.

petrabant (quod non rarò contingebat) hamósque decem vel duodecim minores arenæ aut pulveri imponebamus, tum illi confestim exultare, & humi fusi terram instar cuculorum radebant. Quæ res non minimæ erat voluptatis.

Barbari cur exactè exprimi non possint.

Americanorum nuditas cultu nostrorum foeminarum minùs noxia.

Denique quanuis Barbaros cuiusvis ætatis per annū integrū quo apud eos vixi sollicitè admodum sim contemplatus, adeò vt idea quædam etiamnum animo meo inhæreat: fateor tamen ob varios gestus à nostris prorsus alienos, literis eos picturave exactè referre difficillimū esse. Si quis igitur plenā voluptatem ex illis capere cupit, vt ipsam Americam adeat autor fuerim. At verò, dices, non vnus esse iter diei. Id quidem ego confirmo: ac proinde non nisi cautè suscipiendum esse suadeo. De illorum casis, supellectile, cubandi ratione, aliisque non paucis, prout res tulerit, posthac dicturi sumus. Priusquam autem huic capiti finis imponatur, in his aliquid dicendum videtur qui aut opinantur tacitè, aut etiam scriptis mandarunt commercium illud adeò frequens cum Barbaris nudis ac præsertim cum foeminis, ad lasciuiam & libidinem prouocare: dico igitur, quamuis in speciem nuditas illa concupiscentiæ esca non immeritò censeatur, tamen, vt res ipsa comprobauit, inculta illa nuditate certū est, multò minùs opinione viros ad libidinem pellici. Itaque ausim asseuerare splendidum illum cultum, fucos, supposititias comas, capillos

illos calamistratos, ampla illa & tanto artificio complicata, amictoria pretiosa, mammillaria, laciniatas & vndantes vestes, cæteraque eiusmodi, quibus scæminæ nostrates tam sedulò formam mentiuntur, plura incòmoda & mala parere, quàm faciat Barbararù nuditas, tametsi forma ab illis non vincatur. Ita vt si pluribus seruato decoro hæc persequi liceret, efficacissimas huic sententiæ meę subiicerē rationes, refutatis omnibus argumentis quæ in contrariam partem afferri possint. Ac ne diutiùs immorer, eorum testimonium hîc appello qui mecum in Brasiliam nauigarunt, quique vtrasque conspexerunt. Hæc tamen ita accipi nolim, ac si nuditas illa mihi vllò modo contra Scripturæ autoritatē probaretur. Testatur enim Adam & Euam, post peccatum, agnita nuditate, pudore suffusos fuisse. Eorum etiam detestor hæresim qui violata naturæ lege, non satis hac in parte à maioribus nostris Americanis seruata, morem illū turpissimum inuehere moliti sunt.

Sed quæ de Barbaris istis à me dicta sunt eò certè tendūt vt constet, nos nihilo minùs culpandos esse, qui istis damnatis quòd abiecto pudore nudi incedant, in aliud externè peccamus, cultu nimirum nostro nimio. Atque vtinam nostrum quisque modesto cultu habita necessitatis & honesti ratione potius quàm fastus, & vanitatis, vtatur.

De Barbarorum nuditate quid sentiat autor.

CAP. IX.

De crassis radicibus, & crasso milio, ex quibus Barbari farinam conficiunt, qua in panis utuntur locum: de que eorum potione quam Caou-in appellant.

VANDOQVIDEM externum ornatum habitumque Barbarorum superiori capite accepimus, à recto ordine alienum non videtur, si de eorū cibariis hoc loco differamus. Hoc autem in primis est notandum, licet frumentum nec habeant nec serant, vitésque minime colant, nihilominus tamen, (quod experientia non semel sum edoctus), lautè admodum eos viuere quantumuis pane & vino carentes.

Sine pane & vino lautè viuunt Barbari.

Aypi & Maniot radices.

Duorum generum radices habent, quibus *Aypi & Maniot*, nomina indidere: Hæc intra tres quatuorue menses ad eò crescunt, vt sint longitudine sesquipedales, femoris crassitudine. Erutas sceminae (neque enim circa isthæc occupantur viri) igne exsiccatas; *Boucano* nimirum impositas, nonnunquam etiam recentes, acutis silicibus postis infixis atterunt, prout caseum & odoratas nuces corradere solemus, farinamque candidissimam ex ea conficiunt. Tum verò cruda illa farina, atque ad eò succus albus, de quo mox, qui ab ea expr-

primitur, recentis & liquidi amyli triticei, a-
quâ diu madefacti, saporem prorsus refert.
Adeo ut cum post meum in Galliã reditum
alicubi me præfente fieret, odor ille memo-
riam refricauit eius quo Barbarorum casæ,
tantisperdum ex radicibus farina conficitur,
perfundi solent.

Ad farinæ istius apparatus scæminæ Bra-
silienses, vasa fictilia prægrandia, ut pote quæ
singula capiant modia, satis commodè effin-
gunt. Quibus ad ignem positis farinam im-
mittunt, continuoque dum coquitur, dissectæ
cucurbitæ altera parte, qua pultarij loco utū-
tur, permouent. Cocta tragematis minoris
formam habet.

Duplex istius farinæ genus ab illis confici-
tur: Alia enim percocta est & dura, *Ouy-entan* *Ouy-entan*
durior fari-
na. appellatur, quam in militiam profecturi secū
ferunt quod diutiùs conseruetur: Alia verò
minùs est cocta & mollior, *Ouy-pou* nomi-
nant: hæc prior est eò præstantior, quòd dū *Ouy-pou* mol-
lior farina.
recens ori admouetur ac manditur, panis cã-
didi medullæ saporem refert. Prior verò ille
sapor, de quo egi, inter coquendum, in gra-
tiores & suauiores mutatur.

Quamuis autem hæc farinæ, præsertim re-
centes saporis sint optimi, summam alendi Farina ex ra-
dicibus ad
panem con-
ficiendū mã-
nus apta,
habeant facultatem, ac facilis earum sit con-
coctio, nihilominùs tamen pani conficiendo
(ut ipse sum expertus) nullo modo sunt aptæ.
Massa quidem conficitur, quæ non dissimili
à triticea modo intumescit, specièque est op-

tima, ac instar similaceæ candida: inter coquendum tamen ad eò exsiccat & aduritur crusta, vt pane scisso fractòue interior pars sicca & ad pristinam farinæ formam redacta reperiatur. Quibus adducor vt credam eum qui primus retulit, (cùm non satis diligenter quod à me dictum est perpendisset) eos qui viginti duobus, aut tribus gradibus vltra Æquatorē porrecti sunt (quos *Tououpinambaultios* esse planè cōstat) pane ex lignis attritis confecto vesci solitos, quod de radicibus istis de quibus agimus est intelligendū, hallucinatum fuisse.

Hist. gē. Ind.
lib. 2. cap 92.

Mingant pulmentum & radicem farina.

Vtraque verò farina pulmento conficiendo, quod à Barbaris *Mingant* nuncupatur, præsertim si pingui quodā iure diluatur: tunc enim orizam refert, atque eo condita modo optimi est saporis.

Barbari peritissimè farinā in os coniciunt.

Galli ad farinam in os iniiciendam inepti.

Cæterum *Tououpinambaultij* nostri cùm viri tum mulieres, nec non ipsi pueruli ab ineunte ætate huiusmodi farinam sicca panis vice edere consueuerunt. Cui rei adeo apti frequenti vsu sunt facti, vt summis digitis è figulinis vasis desumptam certa manu, ne minima quidem excepta mica, eminùs in os coniciant. Hunc morem imitari aliquoties tentauimus, at farina illa vultum inspergebamus, in hoc nimirum negotio minùs exercitati, ac proinde, nisi mimicos moriones referre volebamus, cochlearibus vti necesse erat.

Porro radices illæ *Aypi* & *Maniot* interdum recentes frustatim conciduntur, ex quarum

rum farina, humida quidem illa, pilæ amplæ à mulieribus compinguntur, è quibus intra manus compressis succum, lactis instar, candidum ac liquidum exprimunt. Eum vasis figulinis exceptum soli exponūt, cuius calore ad modum lactis coagulatur. Edendus verò in patellis testaceis infunditur, ac deinde, prout solemus ova frigere, excoquitur.

Succus ex humida radice expressus esculentus.

Præterea radix *Aypi* non modò ex farinæ usu probatur, sed etiam sub cinere cocta utiliter comeditur: quippe & tenerascit, & diffunditur, castanæque in prunis coctæ, cuius saporem refert, est persimilis: ac proinde ita parata edulis est maximè. At radicis quæ *Mantos* dicitur longè alia est ratio, nisi enim in farinam redacta erit atque percocta, periculosissimè editur.

Radix sub cinere coctus.

Vtriusque caulis, quæ forma inter se sunt persimiles, Juniperi humilis magnitudinem æquat: foliisque *Pæoniæ* similitudine. Quod verò in hisce Brasilicis radicibus, *Aypi* & *Mantos* maximè est admirandum, totum in copia positum est, earum rami qui calamos cannabinos fragilitate adæquant, quantocopia perfringi ac in terram quàm altissimè defigi possunt, nulla adhibita alia cultura bimestri aut trimestri spatio radicum copiam gignunt.

Quæ sit radicis istarum caulis & foliorum forma.

Mira ratio radices illas propagandi

Mulieres quoque amplum illud milium, de quo dictum est, quòdque vulgò à nobis triticum Saracenum, à Barbaris *Auati* dicitur, præacuto baculo in terram defixo se-

Auati, milium amplum.

runt: ex eo item farina ab illis conficitur, quam eodē prorsus modo coquunt & comedunt quo superiorem diximus. At verò crediderim (contra quàm à me dictum fuerat prima huiusce historię editione. duo enim distinguebam quæ vbi penitus perspexi, vnū idēque esse iam comperio) hoc *Anati* nostrorum Brasiliensium idem esse cū eo quod Indorum Historiographus *Mais* nominat, quod, vti ipse testatur, Indis frumenti vsum præbet. Illud his verbis describit.

Mais Peruanum triticū.

Hist. Gen. Ind. lib. 5. cap. 25.

Calcondilus de bello Turcic. lib. 3. cap. 24.

Americanū solum tritico & vino accommodatum.

Harundo *Mais*, inquit, in hominis altitudinem, ac nonnunquam amplius adolescit, satis crassa est, foliis palustrum arundinum persimilis, spica nuci pinastrio simili, grano amplo, nec rotundo, nec quadrato, nec longitudine cum nostro tritico comparanda, à semente mensibus tribus metitur: imò irriguis locis XLV. diebus. Ex vno grano 100. 200. 300. 400. 500, nonnunquam etiam 600. gignuntur. His abundè docetur quæ est illius regionis fertilitas, quam nunc Hispani occupant. Quidam scriptis mandauit adeò fertile esse in Occidentali India solum, vt frumentum, hordeum, miliū denique ad cubitos quindecim adolescat. Hęc sunt quæ panis vicem apud Americanos supplere animaduerti.

Hispani ac Lusitani qui sedes in illis terris fixerunt magna frumenti ac vini copia abundant, ex quo apparet Brasiliensium oram horum esse maximè feracem. Quòd autem iis rebus Barbari carent, ipsorum inscitia tribuendum esse. Nos verò frumētum & vinea-

rum palmites eò comportauimus, expertique sumus vtrumque illic optimè prouenire posse, si modò agri eo labore quo apud nos colerentur. Vites enim à nobis plantatæ rami fluxerunt, maximo feracissimi soli argumento. Quod ad fructus attinet primo anno racemi nati sunt acidi, qui non modò non maturefcerēt, sed etiā in dies indurescerent. At verò quantum à peritis vinitoribus, non ita pridem edoctus sum, constat nouelleta primo & secūdo anno labruscas nullius pretij plerumque producere. At verisimile est Gallos si vitem illam colere perrexerūt optimas ex ea vuas collegisse.

Frumentum verò secale à nobis sata folia quidem emiserunt, inque stipulam sunt fastigiata, ac spem fecerūt, in spicis nulla grana extiterūt. Hordeum grana permulta produxit, & ad iustam maturitatem peruenit: unde credibile est illud solum nimium celeriter extrinse frumentum, & secale, quæ diutius in terra foueri expetunt, quàm hordeum, ita vt nec florere, nec grana proferre potuerint. Eam ob causam, quemadmodum in Gallia agros, vt sint fertiliores, stercoreamus, contra illam terram assiduo cultu, ac versatione defatigandam esse arbitror, vt eo modo ferendis frugibus sit aptior.

Quis verò dubitat eadem commoda ex illis terris quæ Lusitani iam percipiūt, Gallos si diutius mansissent, percipere potuisse? Quòd certè fecissent, ac frequenter, nisi Vil-

Americanū solū ob pinguedinem frumento nostro ferendo ineptum.

Apostasia Vil-lagagnonis in causa quòd Galli non sint in America.

lagagno puriorem Religionem deseruisset, eò commeassent. Ac sanè cum tellus lōgè plures quàm facit, incolas alere possit: vt ego verè affirmauerim millena me tum præstantissimi totius Galliæ agri iugera possidere potuisse. Atque hoc obiter dictum sit, vt iis satisfiat, qui curiosiùs inquirunt, an apud Braülienses frumentum, ac vinum prouenire possint, si modò excolantur.

Vt autem eò redeam vnde digressus sum, priusquam de carnibus, fructibus, piscibus, & aliis Barbarorum cibis, nostris prorsus ab similibus, loquar, vt meliùs quæ dicenda proposui distinguam, quæ sit ipsorum potio, quæque conficiatur ratione, edisseram.

Brafil. foemina potum cōficiunt.

Hic primò notandum est, viros, vt in paranda farina operam non ponunt, sed curam illam mulieribus relinquunt, illud idem hoc in negotio illis vsuuenire. Quin à conficienda potione multò religiosiùs cauent, præterquã quòd radices *Aypi*, & *Maniot* eo modo quo diximus, paratæ, præcipuum ipsis cibum subministrant, potionem quoque ex illis hac ratione conficiunt. Eas in primis postquam minutatim consciderunt quomodo hîc rapas ollæ iniiciendas, solent, inque vasis luteis sufferuescunt, quoad mollescant, emollitas ab igne remouent, ac desferuescere sinunt. His ita expeditis, earum pleræque circa ingentia illa vasa sedentes frustra illa mollita mādendo comminuūt, deinde singula manu ab ore excipientes in aliud vas igni impositum deijciunt,

ciunt, vt ibi rursus ferueât: baculo autem continuo agitant donec satis ferbuiffe iudicent: tum secundo à flammis ablatum in alia vasa è cannis, quorum singula cadum minorem Burgundium æquant, minimè colatum reponunt: vbi verò rursus ferbuerit, despuinatúmque fuerit, cannas illas operiunt quoad, eo quo dicemus modo, ebibant. Vasa porro illa de quibus vltimo loco dixi, figurá earum cuparum imitantur, quibus ad lixiuũ passim vtuntur Borbonij, & Auerni, ore tamè aliquantò angustiore.

È eadem quoque Brasilienses scœminæ feruefacientes, ac ore mandentes milium illud ^{Potus ex milio.} quod *Anati* nominât, potum eadem prorsus ratione conficiunt cum superiori. Nominatim verò scœminas eã artem exercere repeto. Nam quamuis distinctionem inter virgines & mulieres, quæ propterea non abstinent à virorum consortio (vt malè Theuetus scripsit) ^{Sing. Amer. cap. 24.} in re nō viderim: nihilomin⁹ hoc sibi firmiter persuadent Barbari, potionē nullius saporis futurã, si radices aut milium ipsi mandant. Deinde tam hoc indignum arbitrâtur, quàm ineptum est quod à rusticis Segusianis factitatur, qui & nent, & colum gestant. Hanc potionem Barbari vocant *Caou* - in quæ sub-turbida & spissa est, ac ferè lactis saporē imitatur: rubeam etiam habent, & albam, vt & nos vinum.

Quoniam autem radices istæ, ac milium quolibet tempore in eorum regione proue-

niunt, ideo quotiescunque visum est potum eiusmodi conficiunt tanta copia, vt semel plusquam triginta cados sexagenum sextariorum Parisiensium in ipsorum ædibus dispositos viderim: vbi pleni, opertique remanent donec illi ad computandum conueniāt. Priusquam verò quæ sit computandi ratio referam, exclamando præfari liceat. Procul estote Germani, Flandri, Heluetij, omnésque adeò qui strenuè potando palmã petitis. Vos enim audito Barbarorū potandi modo spon te illis cessuros esse video.

Americani
potatores
eximij.

Caon-in ante
quam bibant
calescunt.

Ergo cùm potationem aggrediuntur, præfertim cùm captiuum mactare adhibitis solemnibus ceremoniis, de quibus postea fecerim, lentum ignem circa vasa accédunt, vt potus ille tepescat. tepido enim delectantur, contrario profus à nostro more, qui vinum frigidissimum expetimus. Id vbi factum est, primùm aperiunt cadum, & poculorum loco cucurbitæ amplè altera parte, quæ tres Parisienses sextarios capiat, hauriunt. Tum viri saltando ad illas accedunt, plenósque cyathos ab ipsarum manibus accipiunt, illæque identidem bibunt, & vno haustu plena pocula absorbent. Haustus verò tantisper repetunt, dum in cadis omnibus vel vna *Caon-in* gutta restat. Ego quidem ipsos tres dies & noctes continuè bibentes conspexi: quin etiam cùm vsque adeo essēt expleti, potúque oppressi, vt oneri ferendo impares essent, operi sese denuò applicabant, quia incepti cer-
tami-

raminis defectio ignauiam argueret.

Illud quoque est obseruādū, Tououpinā-
baultios inter bibendum, nihil edere atque Tououpinā-
baultij inter
edendum nō
bibunt.
inter comedendum omnino non bibere: quo
suebat vt nostrum viuendi morem valde ini-
rarentur, cū nos alternatim bibere, ac ede-
re conspicerent. Ac si quis eos hac in re cum
equis comparet, faceti cuiusdam responsum
afferam, qui dicere solebat discrimen in eo
esse, quòd Barbari aquatum minime essent
deducendi, quòdque periculum non esset ne
postilenas abrumpere cogerentur. Et quam-
uis ad cibum sumendum horam statutā non Barbari quō-
ties esuriunt
edunt.
habeant, sed ad libitum urgente fame, vel de
media nocte comedant, neque vllum in bi-
bendo modum seruent, in cibo tamen maxi-
mè sunt sobrij. nonnulli os manúsque ante,
ac post pastum abluunt: quod ad os spectat,
id fieri puto, quòd alioqui viscoso humore
impeditum illis esset futurum, propter eas fa-
rina quibus panis loco, vt diximus, vtūtur.
Mirum illi silentium tempore cibi obser-
uant, ita vt in aliud tempus referāt ea de qui-
bus colloquuturi sunt. Nos autem cum vio-
lato ipsorum instituto, vt in Gallia vsuuenit,
inter prandendum sermones misceremus, ab
illis irridebamus.

Itaque tantisper dum hæc celebratur com-
potatio, Americani hilares canunt, saltant,
choreas agitant: quin etiam se mutuò hortan-
tur vt in bello sint strenui, & quamplurimos
hostes capiant: deinde instar gruum ordine

dispositi saltant per domum in quam conue-
nerant, cursitant, donec cados penitus ex-
hauserint.

Ebrietatis
Barbarorum
argumētum.

At certè quòd ebrietatis palmam referant
non infirmum hoc est argumentū, quòd nō-
nulli in istis symposiis 4. Caouini sextarios
exhauriant: sed tum maximè sunt, quum plu-
mis instructi (vti antea diximus) captiuū ali-
quem mactant, & deuorant: tunc enim Eth-
nicorum more Bacchanalia sua celebrāt. Par-
cius quidem vicini inter se in pendulis illis
lectis è gossypio contextis sedentes compo-
tant: sed cum singuli alicuius pagi incolæ
conueniant sæpius ad computationes im-
modicas, nunquam ad cibos, hoc fit vt rarò
mediocres illæ & modestæ computationes
locum habeant.

Nusquam verò, ad computationes seu me-
diocres, seu immensas accedunt, quin (vt an-
tea diximus) ad expellendas solitudines ad
choreas conueniant. Sed præterea peculiare
hoc est iunioribus nondum coniugatis vt
pennarum fasciculis tergo annexis, & *Ma-
raca* manibus admoto, nec nō aridis illis fru-
ctibus traiectis filo, tibiisque aptatis strepitū
edentibus, (vt antea dictum est) totā noctem
huc & illuc circumcursent ostiatim saltātes:
ita vt iis visis & auditis sæpius in mētem ve-
niret eorum insania, qui in quibusdā Galliæ
locis vernaculè Famuli dicuntur. Solent isti
tempore cōstituto sanctis & patronis vniuf-
cuiusque parœciæ summa cum pompa decer-
nen dis

nendis stultorū amictu incedere, tibiis multis tintinnabulis resonātibus, atque adeo per ædes & plateas choreas agitantes, ac maximè Pyrricham illam saltationem, huc & illuc diuagari.

Hic verò quiddam notatu dignum succurrit, in omnibus Barbarorum choreis, siue alij Mulieres si- lique à Bar- barorum cho- reis seiun- ctæ. alios consecantur, siue in circulum disponātur, vt pluribus alibi dicturi sumus, nusquam tamē mulieres aut puellas viris interfieri: quin potiùs seorsim saltare solitas.

Priusquam verò narrationem institutā de comotationibus nostrorum Americ. cōcludamus, faciam admodum historiam, tragicam tamen recitare placet, vt à nemine ignoretur quàm largè essent vinum haustruri si copia illis suppeteret. Quidam *Moussacat*, id est paterfamiliās mihi narrauit.

Contigit nobis non ita pridem (inquit vernacula lingua) vt dromadē *Peros* (sic illi Lusitanos cum quibus inimicitias gerunt, nuncupant) opprimeremus, mactatis & deuoratis quos in ea nacti sumus hominibus, cū merces eorum à nobis expilarentur, prægrandes offendimus *Caramemos* ligneos (quo nomine dolia, & reliqua vasa significant) portione quadam oppletos: Quibus ab altera parte apertis ecquid rei inesset periculum facere placuit. Ego verò (inquebat vetulus ille) quodnam esset genus illud ignoro, nec satis scio an etiam apud vos tale exstet. Hoc tamē scio nos vbi ad satietatem potauimus, totos tres

Faceta Brasiliensis *Moussacat* de vino narratio.

dies adeò sopitos fuisse, vt ægrè excitati tertio die fuerimus. Plena nimirum fuisse vasa illa conijcio generoso Hispanico vino, quo imprudentes Barbari Bacchi festum celebrarint. Mirum proinde non est vini illius vaporibus correptos, cōfestim sopitos fuisse prout ab illo vetulo referebatur.

Nos verò commanducatum illum sceminarum in suo *Caou-in* conficiendo initiò abhorrebamus: quem vt vitaremus, radices aliquot *Aypi* & *Maniot* cum quadam milij copia contusas seruefecimus gratiorem potum confecturos nos esse opinantes: sed experientia edocti sumus rationē hanc nō succedere. Quo factū est vt paulatim Barbarico *Caou in* assueuerimus: Attamen illius vsus nobis non fuit perpetuus. Nam saccari cannis, quarum copia nobis suppetebat in aquam refrigeratā ob perpetuum regionum illarum æstus, per aliquot dies madefactis, potum parabamus gratissimi saporis. Frigidam quoque nequam bibebamus. Illic enim fontes sunt limpidissimi, flumina quoque aquæ dulcis, ob aeris temperiem ita probatæ & salubris, vt nemini quantumvis largè pota periculum crearet. Hic mihi succurrit, aquam dulcem à Barbaris *vhete*, salsam verò *vheen* appellari. In qua dictione efferenda præ cæteris laborabamus: ab illis enim imo gutture pronuntiator, quo modo suas gutturales Hebræi solent efferre. Denique quia non dubito quin ea quæ radicibus & milio sceminarum dentibus at-

tritis

Aquæ Brafi
lienfiūm op
timæ.

tritit ad *Caou-in* parandum diximus stomachum multis ad nauseam usque mouerit, quò fastidium illud abstergant, peto ab illis ut rationem qua mustum apud nos exprimitur animo repetât. Enim uerò si uinitores, vindemiarû tēpore, in iis præsertim locis quæ uina generosissima gignât, nudis pedibus, nōnquam, calceis indutis labra uinaria ingredi uasque calcare, inque ipsis torcularibus immundissimè tractare meminerint, multa cōperient non mundiora illo radicum commāducatu. Si uerò quis instet feruendo ac despumando uinum purgari, respōdeo *Caou-in* quoque eadem penitus ratione fordes omnes abijcere, ac proinde parem utriusque esse hæc in parte rationem.

Caou-in cum
uino colla-
tio.

CAP. X.

De feris, prægrandibus lacertis, serpentibus aliisque America monstruosis animantibus.

RRIVIS QUAM ulterius progrediar, statim ab initio huiusce capituli letorem breuiter admonere uisum est, nullas è quadrupedum genere animantes, figura nostratibus omnino similes in toto Brasiliensi orbe reperiri, neque solere *Tououpinambaultios* ex istis aliquas nisi

Animalia in
America na-
scentur à no-
stris prorsus
dissimilia.

Tapirousson fe-
ra quæ asinū
& vaccam
refert.

perquam rarò cicuratas domi educare. Ut autem generatim describam animantes feras, quæ à Barbaris *Soo* appellantur, ab iis quæ vsui humano accommodatæ sunt facere initium decreui. Primo illa videtur loco esse ponenda, quæ & vulgaris est maximè: hanc *Tapirousson* appellant, pilo subrubescenti atque promisso, vaccam magnitudine ac forma valde referentem. Attamen quum cornibus careat, sitque contractiore collo, auriculis longioribus & pendulis, scioribusque tibiis atque gracilioribus, vngula continua & asini vngulæ persimili, meritò quis eam vaccæ asinique naturæ participem esse diceret. differt nihilominus ab utroque plurimùm, quòd & breuissimam gerat caudam, (obiterque hîc monendus est Lector, permulta in America gigni animantia, quæ omninò sine cauda sint) & dentes habeat multò acutiores. nec hominibus propterea quidquam periculi ab ea potest creaturum in fuga potiùs, quàm in viribus salutem ponere consueuerit. Eam Barbari sagittis confixam, vt & alias plerasque interficiunt, aut fossa excauata, decipulisue alius modi ingeniosè fabricatis, venari solent.

Parmæ ex co-
rio *Tapirousson*

Cæterùm fera illa, magno est in pretio apud Barbaros, pellis gratia quam simulatque illi detraxerint, dorsi corium in orbem circumcidentes, ad solem exsiccant, in parmæque fundi mediocris cadi magnitudine conformant, quibus in bello tela hostium excepta repel-

repellunt. Tantam verò duritiem pellis ad solem siccata cōtrahit, vt nullius ictu teli quātumuis magno impetu vibrati, transigi posse, faciliè credam. In Galliam duas eiusmodi parmas studiosè efferebam: redeuntibus verò fames ita molesta fuit, vt omni comœtu assumpto, ne Cercopithecis quidem & psittacis, eiusdémque generis animantibus exceptis, quæ ex regione illa nobiscum aduehebamus, parmæ illæ duæ, carbonibus impositæ, fuerint etiam ad depellendâ famē comedendæ: quibus reliquæ pelles, quæ, vt suo dicam loco, in naui erant, additæ sunt.

Porro *Tapiroussou* caro ad bubulæ gustū ferè accedit. Hanc suo Barbari more coquunt, *Boucanare* patria lingua appellant. At quoniam uocabulum illud iam usurpauimus, & postea sæpius repetendum erit ne diutiùs lector hæreat, oblata occasione, quid hoc rei sit exponam.

Tapiroussou
carnium sapor.

Americani defixis in terra ligneis quatuor furcis crassitudine brachij, trium pedum interuallo, quadrati figura, æquali verò trium ferè pedum altitudine, baculos in transfuersum duobus à se inuicem distantes digitis superimponunt, itaque ligneam cratem comparant: hanc sua lingua *Boucan* nominant. In ædibus permultas huiusmodi crates habent, quibus carnes in frustra concisas imponunt & lento igne siccis è lignis excitato, vt ferè nullus existat fumus, quandiu fert voluntas coqui hunc in modum patiūtur bis horano.

Boucan & *Bac*
barorum
culina.

Conseruandorum ciborum apud Amer. ratio.

spatio inuerfas. Et quoniam sale cibos minime condiunt, quemadmodum hinc mos est, vno tantum coquendi remedio vtuntur ad eorum cōseruationem. itaque etiam si 30. vno die feras quales hoc capite describem⁹ essent venati, omnes frustatim concisas illis cratibus ingererent, quàm citissimè fieri posset, ne corrumpentur: ibi sæpiùs circumactæ aliquando plus quatuor & viginti horis torrètur, donec pars interior carniùm æquè cocta sit atque exterior, eaque ratione omnes sint à corruptione tutæ. Nec in piscibus apparãdis & cōseruandis alia est ratio, quos quũ nacti sunt, magna copia ad farinam conficiendam exsiccant, eos præsertim quos patria ipsi lingua *Piraparati* vocant, qui germanissimi sunt muli, de quibus dabitur aliàs dicendi locus. Istæ autem crates apud Barbaros carniaria & promptuaria meritò habenda sunt: ideòque vix eorum pagos adire licet, quin ferarũ pisciũque carniibus onusta conspiciantur: sæpiùs etiã vsuuenire solet, vt postea dicemus, si adeas Barbaros, vt istiusmodi crates humana carne refertas, quam scilicet, de victis hostibus interficiendis & comedendis, vt optima spolia reportant, intueare. Hactenus de Americana *Boucanatione* dictum sit, cui cùm Barbaris placet elixæ carnes succedunt, quod cum bona Theueti yenia scribã, qui hoc negare ausus est.

Farina è piscibus.

Humana carnes Boucanata imposita.

Vt autem inceptã ferarum descriptionem persequar, secundæ magnitudinis partes deferen-

ferendæ videntur cuidam ceruorum generi, Seouffon genus ceruorum. quod illi *Seouaffon* nominant, sed cum hoc differunt à nostris, quòd multò sint humiliores, quòdque minora gestent cornua, tum etiam illo, quòd æquè pilos demittant, atque nostrates capræ. Aper autem Americanus, quem illi *Taiasson* vocant, corporis mole, Taiasson aper auriculis, capite, pedibus, atque iis quæ apud nos gignuntur forma valde similis est, dentibus etiam & prolixis & acutis, vehementer damnosus: tamen cum & macilentior existat & gracilior, frendeatque terribiliter, illa quoque deformitate insignis est. Habet à natura Sues quibus foramen est in dorso. foramen in dorso, quemadmodum in capite suem marinum habere dixi, quo spiritum emittit adimítque. Ne quis verò istud prodigio Lib. 5. cap. 204. sum existimet, Autor Gener. Indic. Hitt. memoriæ prodidit apud Nicaraguenses qui non multùm à noua Hispania distât, sues nasci quibus umbilicus in dorso est: qui procul dubio, ad idem genus cum iis de quibus hîc trado, reuocandi sunt. Cæterùm *Tapirouffon* Maxima Amer. animantia. & *Seouaffon* & *Taiasson* reliquas Brasiliensis oræ feras magnitudine superant.

Est quoque apud Americanos fera quædã rufa quam *Agouti* nominant nefrendis Agouti nefrendis ceruus. triginta altitudine, pede bifido, breuissima cauda, rostro & auriculis ferè leporinis, palato gratissima. Sunt & aliæ duorum aut trium generum quas *Tapitis* appellant, nostratibus non absimiles leporibus, subrubescenti autem pilo. Tapiti leporis genus.

Aures sub-
rufi.

In syluis quoque magnas venantur fori-
ces sciurorum pilo & magnitudine, quæ ad
cuniculorum delicias accedunt.

Pag animal
maculis di-
stinctum.

Pag aut *pague* (quonã enim modo id pro-
nuntient, vix ac ne vix quidem intelligas) fe-
ra est altitudine mediocri venatici canis, ca-
pite deformi, carne ad vitulinæ gustũ acce-
dente, pelle pulcherrima, & maculis albis,
leucopæis, nigrisque distincta, vt maximi a-
pud nos pretij futura esset, si modò nanci-
scentur.

Sarigoy foeti-
dum animal

Alia etiam inuenitur, quam *Sarigoy* appel-
lant, quæ ob foetorem à Barbaris non come-
ditur: Nos autem quibusdam excoriatis, &
detracta renum pinguedine, vnde foetor ille
manabat, sine fastidio edimus: carne enim
cùm tenera, tum optima est.

Taton armata
squamis

Est etiam illa quam *Taton* vocant. Hæc
non adedò cursu valet, veruntamen (vt apud
nos hermalei) per dumeta reptans, durissi-
mis est armata squamis, ita vt gladi^{us} trans-
uerberari nequeat, pellem etiam illi detra-
ctam, ex qua Barbari permultas compingunt
cistas. Caramenos ipsos nominatas, si com-
plicaueris, digitalia esse militaria diceres. Car-
ne candida est, optimique saporis. Quod
autem ad figuram attinet, tantæ proceritatis
nullam videre licuit, quantam expressit Be-
louius suarum obseruationum extremo li-
bro tertio, vbi tamen Brasiliensem *Taton* no-
minatum designat.

His etiam animalibus, quæ apud America-
nos

nos frequentissima sunt, adduntur Crocodili *Iacare* dicti, instar humanæ coxæ, longitudine iusta. At tantum abest ut noceant, ut plenæ istis Iacaris Barbarorum sint domus, puerique sine vlllo periculo cum iis lusitent. Nihilominus audiebam senes commemorantes, dum peregrinarentur, se à nescio quo Iacaram genere peti, à quo se magna difficultate sagittis tuerentur. Illud cum appropinquare homines persentisceret ex arudinibus erumpere dicebant, & impetum in obvium quemque facere.

Cæterum ut illa omittam quæ Plinius & alij de Crocodilis, qui in Nilo degunt, memoriae prodidere, vniuersalis Indiar. Hist. scriptor illis in regionibus infestos fuisse Crocodilos, ad urbem Pamana refert, qui plus centum pedes in longitudinem patebant: quod mihi quidem mirabile & portentosum videtur, tantum abest ut affirmem, quemadmodum falso Theuetus obiecit, eo in libro quæ de vitis Illustrib' edidit, de suo fabulari Quoniã beco verba faciens: à qua calumnia quem margini adscripsi, author me vindicabit. Eis autem Crocodilis quos mihi videre contigit, os erat valde patulum, alta crura, cauda verò nec rotunda, nec acuta, sed ad extremum tenuissima. Vtrum autem, ut quidam scripsere, superiorem mandibulam moueant, ingenuè fateor me non obseruasse. Venantur insuper Americani lacertas, *Tomous* illi appellant, ut nostrates rerum leucopeas & pelle variegatæ.

Iacare Crocodili.

Lib. 5. cap. 196.
Crocodili portentosa magnitudinis.

Tomous lacerta.

ta, vt nostrates paruæ lacertæ. Et quãuis longè sint quatuor, aut quinque pedes, iusta crassitudine, ideóque forma terribili, nihilominus in ranarum morem flumina paludésque incolunt, nemini noxiæ. Addam pelle illis detracta exenteratæ si coquãtur summè delicatas esse, nihil vt in America gustauerim suauius. Carne enim sunt, vt apud nos capones alba, delicata, tenera, suauis, vt nihil supra.

Maximè in
America e-
dules lacer-
tæ.

Edules in
America Bu-
fones.

Initio tamen ab istarum gustu abhorrebam, postea verò quàm primum attigi, quod ad cibos attinet, seruebãt apud me primas lacertæ.

Bufones quoque permagnos habet Touou pinãbaultij, quib' minimè exenteratis, tostis vescuntur. Quò verò & medici doceãt & vulgo etiam notum sit, & perspectum carnem, atque saniem, & quicquid adeò bufonis est, lethale esse, facile quilibet me tacente propter illius regionis temperiem, aliãue de causa, quæ me lateat, vsu venire vt illic bufones, vt sunt apud nos, minimè sint venenati, & que periculosi.

Americani
permagnos
serpentes co-
medere so-
lent.

Comedunt etiam serpentes crassitudine brachij, quinque ferè pedum longitudine, quinetiam animaduerti Barbaros, vt de Crocodilis commemorauì, genus quoddã ex nigro & rubeo discolor, domum afferre intèrque vxores & liberos proijcere, ita securos vt manibus cõtrectarent. Has immanes anguillas terrestres, frustatim conscindunt apparant que. Insipidæ tamen sunt & per quàm exigui saporis.

Diuerſi etiam generis ſerpentes apud eos gignuntur, & in fluuiis præſertim, vbi oleum inſtar virides apparent: longi atque graciles, quorum iſtus maximè noxius eſt. nec non in ſyluis exiſtunt lacertæ, præter eas de quibus ſupra mentionem fecimus valde periculoſæ vt ex narratione quam ſubiſciam patebit. Itaque quum aliquando duobus Gallis comitantibus iter facerem viſendæ regionis gratia, neque vt mos erat, vię duces Barbaros haberemus, ideóque oberraremus in ſyluis, vallè inque profundam pedibus metiremur, audito ſtrepitu venientis animalis ad nos cuiuſdam, imbellem eſſe feram opinati, non ſecus iter inceſſum perſequentes ſecuro eramus animo. Statim verò ad dextram triginta ferè paſſuum interuallo, in colle lacertum conſpicimus: corpore humano craſſiorem quinum aut ſenum pedum. Ille in modum Oſtrei ſquamis albicātibus & aſperis totus, alter pede anteriori erecto, capite ſublimi, collucētibus oculis nos intueri cœpit. Quare attoniti (nemo enim fortè noſtrūm ſclopettam tum ferebat, gladiis tantūm eramus accinſi, arcuſque nobis ſuppetebāt & ſagittæ. quæ tela illi monſtro tam duris armato ſquamis nocere non admodum poterat, nihilominus veriti, ne ſi fuga nobis conſulere vellemus celeritate ſuperius nos vnà conficeret) alter alterum trepidè quū intueretur, eodem in loco ſterimus. At poſtquam ille prodigioſus & formidabilis lacertus, ore aper

Autoris de
prodigioſa
lacerta com
memoratio.

to, & quòd æstus magnus esset (sudum enim erat meridiano ferè tempore) altè anhelans, vt facillè exaudiremus, per quadratè horæ nos esset intuitus, derepentè môtis verticem petiuit, tanto fragore virgultorum, atque ramorum, quantum ceruus syluam cursu pererrans vix ederet. Itaque nos, qui tum valdè tinnueramus de illo insequendo non admodum solliciti, Deo liberatori gratias egimus, & institutum iter denuo sumus aggressi. Mihi autem eorum opinionem recolenti, qui affirmant lacertum aspectu hominis delectari, visum est illi monstro tantum placuisse intuitum nostrum, quantum eius angebatur præsentia. Nec non apud eos fera gignitur è præda victum quærens, quam appellat, *Ian-*
onare. Ea ferè tibiarum altitudine & velocitate canem equat venaticum, circa mentum verò pilo est promisso, pelle variegata, pulcræque instar lyncis, ac in reliquis vehemèter illi similis. Barbari non immeritò feram illam valdè reformidant. Nam cum prædæ sit assueta, quemadmodum & leo, si quem eorum assequitur in frustra concisum deuorat. Illi verò vt sunt vindictæ appetentes, nec quid eorum quæ molesta sunt inultum esse patiuntur, si quâ excauatis ea de causa foueis alióne decipulorum genere intercipient, sagittis confixam pluribus, quo diutius langueat, lætè interficiunt: vt quæ faciliùs pateat, quàm malè fera illa cum Barbaris agat, cum aliquando quinque aut sex Gallorù de comitatu, hâc trāsirent

Ian-onare fera hominibus infesta.

firent, monebant Americani vt nobis à *Ianouare* crueremus, quòd illa ipsa hebdomade tres crudeliter mortales in quodam eorum pago absumpsisset.

Addendum verò huic editioni Latine exstimauì, Americanos ante Villagagnonis expeditionem canes nunquam vidisse: ideòque cum permagnum ex venaticorum genere canem intuerentur, quem cum aliquot paruulis eò aduexeramus, nobisque ille applauderet, propterea quòd vt antea commemorauì, ad *Ianouare* formam accedit, obstupescébant, ab illòque refugiebant. Ea de causa etiam Gomara in generali sua Indiarum historia testatur, anno 1509. cum Christophorus Columbus primùm ad Insulam Beringuam appulit, quæ & S. Ioannis nomine insignitur, huiusce regionis Indos, qui cum Hispanis bellum gerebant, vehementer canem subrubidum timuisse, quietiã duorum ferè sclopetariorum erat illis: propterea quòd non modò in Barbaros ferociter impetum faciebat, verùm etiam socios ab hostibus discernens quatumuis prouocatus minimè illis erat molestus, quin etiam Caribas recognoscens (pessima & maximè detestanda illarum omnium regionum natio) fugientes persequebatur in mediam vsque hostium aciem, qui etiam tantum excitatus, nulla quiete fruebatur, quousque arreptum hostem dilaniasset: pro Hispanis tam dextè præliabatur, vt illo comitati tam alacriter aduersus Indos pugnaret quàm si

Canes primùm ab Americanis conspecti.

Cap. 44.

Cap. 62.

Cay cercopitheci.

Cercopithecorum in parulis è periculo eripiendis, industria.

tres in suo numero habuissent equites. hic tamen canis dum nescio quem Caribam nãdo persequitur, venenata sagitta ictus oppetit, dominumque tristem admodum reddidit, lætantesque Indos. Sic & Vallouas Hispanorum centurio fortissimus cum primũ Australẽ patefecit Oceanum, emissis quos habebat canibus in Indos, qui aditu illum arcebant, Barbari tanto timore sunt perculsi, vt fuga sibi cõsulere cogentur, Valloueq̃ue canes tam profuerint quàm milites omnium præstantissimi. Insuper multi reperiuntur in Brasiliensium ora Cercopiteci, paruuli atque nigri, quos illi Cay vocant, quibus describendis supersedebo, propterea quòd nobis sunt notissimi. Vnum hoc tantum dicam, quum in arborum cacuminibus, quòd fructu quodam silicis vestito, instar fabarum nostratiũ viuunt, procelloso præsertim tempore aceruatim garriant atque clamitant, iucundissimos esse tum aspectu tũ auditu. Cætũrũ, cum vno tantum partũ, vnicum edat fœtum, Cercopithecus simul atq; editus est in lucẽ, ea naturali præditus est industria, vt à collo patris matrĩque firmissimè pendeat: itaque si venatores ingruãt, parentibus per ramos desilientibus via etiam fuga abripitur: Quod certè incredibile videri non debet cum Mathæolus Commētariis in Dioscoridẽ editis, Plinio atque Aristotele authoribus affirmet, tam amãtes prolis esse muscelas, vt teneram adhuc ore comprehensam, huc & illuc circũ-

ge-

gestent. Quin etiam animantibus est omnibus illud à natura tributum, ut non modò conseruandæ prolis studio teneantur, sed etiam ad id efficiendum sagacitate mira sint præditæ. Qua de causa non facilè Barbari Cercopithecus quacûque sunt ætate venari possunt: sagittis tamen vulneratos deiciunt de arboribus, ac deinde sanatos, & aliquântisper domi cicuratos cum mercibus commutant. Verùm initio adeò sunt feri ut attrectantium digitos dentibus conuulnerèt, adeò ut morbi dolore cogantur illos sepius à ictibus conficere.

Modus capiendorum Cercopithecorum.

Est quoque apud Americanos alterius generis Cercopithecus, quem ipsi *Sagouin* nominant, crassitudine Sciuri, eodémque piloruso: Quod verò ad formam attinet rostro, pectore, collo, reliquisque ferè partibus leoni persimilis, audax etiam, nulli paruulorum animalium pulchritudine cedit, quos quidem hic viderim. Et si tam facilè mare trãmitteretur quàm cætera, multò maioris esset pretij. Sed cum tam infirmo sit corpusculo, ut vacillantem nauem ferre non possit, ea etiam est superbia, ut vel minimùm offensus, tædio vitam cum morte commutet. Hic tamè quidam reperiuntur, mihi que fit verisimile eam esse bestiolum, de qua Marotus suum induxit loquentem seruulum, cuidam zoilo cui nomen erat Sago: alludēs enim Cercopithecici nomen esse dicit Sagonem. Ut autem fatear ingenuè quòd res est quamuis fuerim curiosus

Sagouin pulchrum animalculum.

me, omnibus animantibus Americanis obseruandis, non ita fuisse diligentem, quàm optarem, nihilominus vt semel finem faciam, duo adhuc describā genera, quæ figura sunt prodigiosa vt quæ maximè.

Hay deforme animal.

Vnum quod Barbari *Hay* vocant, magnitudine canis est, facie Cercopithecici, vètre pedulo, quemadmodum Scrofæ parturientis, pilo leucopæato valde diluto, longissima cauda, pedibus in morem Vrsi villosis, prolixis vnguibus: vt autem dum in syluis agit valde sit ferum, captum nihilominus cicuratur facillimè. Nudi autè Tououpinambaultij non libenter cum illo colludunt, propterea quòd tum longos habeat vngues, tum acutos. Cæterum (quæ res fortasse videbitur incredibilis) audiui & à Barbaris, & à quibusdam interpretibus qui diu in America sunt commorati, neminem vnquam vidisse tum in syluis tum domi animal illud cibo frui, vt quidam aura illud viuere opinentur.

Coaty rostro prodigioso, largo.

Alterum, de quo etiam mihi dicendum est, à Barbaris *Coaty* appellatum, altitudine leporis est, breui pilo & maculoso, auriculis paruis & acutis, capite cum paruo, tum ab oculis eminente rostro, plus pede vno longo. scipionis instar tereti, subitò ad extremum decrescente, ita vt æquè sit omnino crassus, ore ita angusto, vt vix auricularem digitum recipiat. nullū prodigiosius inueniri potest: deinde cum hæc est capta fera collectis quatuor pedibus, aut in alterum vergit latus, aut

con-

concidit, neque vnquã erigi, neque cogi potest vt vescatur nisi præbeatur formicæ, vnde etiam in syluis sibi victum parat. Octauo ferè die, quo ad Villagagnonem venimus, Barbari eius generis ferã ad nos attulerunt, quæ ob nouitatem omnes magna impleuit admiratione. Nam, vt commemorauì, cùm si cum nostratibus conferatur sit valde prodigiosa, sæpe à quodam ex nostris familiaribus excellenti plctore summopere contendì, vt tum illam, tum plerasque ceteras, non tantùm admirabiles verùm etiam nobis incognitas, penicillo representare vellet, quod maximo dolore meo nunquam ab illo impetraui.

CAP. XI.

*De varietate Americanarum auium. De vesper-
tilionibus, apibus, muscis, aliisque regionis il-
lius insectis.*

HOC etiam caput, quo de auibus agam, ab iis ordiri placuit, quæ Oura aues. victui humano sunt accommodatæ, generalique vocabulo à Tououpinambaultiis *Oura* nominantur: maximam illi habent earum copiam gallinarũ, quibus ab India cognomen addimus easque

*Arignau-ou-
sou Gallinæ
Indicæ.*

Arignau-ou-sou appellant : me non ab eo tempore quo Lusitani apud Barbaros agūt, gallinas etiam nostrates alere solent, ipsis

*Arignau-mi-
ri Gallinæ
nostrates.*

Arignau-miri dictas. Quamvis autem vt aliàs commemorauī, candidas plurimi faciāt, vt plumis auulsis, rubróque infectis exornēt se atque vestiant, ab vtroque tamen genere plerumque abstinent, quod ad vescendum at tinet. At hæc quum sibi persuadeant oua quæ

*Arignau-ro-
pia ouum.*

Arignau-ropia nominant, esse instar veneni, non modò stupecebāt, si oua coram illis foreberemus, verùm etiam nos increpantes addebant, non ferendū esse dum pullationē auerteremus nos gallinam in ouo comedere. Itaque de suis gallinis æquè ferè sunt solliciti, atque de auibus quæ vitam in syluis agunt. Illas vbicunque fert impetus ponere patiuntur. At gallinæ vicissim, pullos & dumis & vepribus domum deducūt, ita vt ea molestia careant Americånæ mulieres, quæ nostrates, in pullis Indicis educandis, quibus etiam duorum præbent vitellos, fatigantur. Ac tanta fit apud eos pullatio, vt iis in pagis, qui minùs sæpe ab extraneis inuisuntur, gallina Indica gladiolo veneat, qui quidem apud nos vix festertio nummo æstimaretur : altero autem duorum obolūm quinque aut sex gallinæ nostrates constent.

Gallarum
magna copia
in America.

*Vpec Anates
Indicæ-*

Vnà cum Gallinis Barbari alunt etiam domi anates Indicas *Vpec* ipsi nomināt. Quoniam verò ea imbuti sunt superstitione Tououpi-

oupinambaultij, fore vt si Animalitã tardo vescerentur, eandem tarditatem contraherent, ita vt si hostes imminerent, fuga sibi salutem quærere non possent, vt vel tátillum de iis degustent non facile quisquam persuaferit, eaq, de causa sibi tēperant ab omnibus eis animãtib⁹, quę tardè incedūt, piscib⁹ etiã vt raiis alijsq, qui nō celeriter nare possūt. Quod ad illas aues attinet, quę degunt in syluis magnæ caponum instar, capiuntur, illæq,ue trium generum, quod Barbari *Iacou-* *Iacomus phasianorum* *tin*, *Iacoupen* & *Iacou-ouassou* appellāt. Pluma est omnibus nigra & leucopæata, gustu ad phasianos accedunt, verèq,ue possū affirmare, nihil *Iacomus* illis edi vnquam suauius.

Præterea duo sunt genera exquisitissimarum auium, quibus nomen est *Mouton* Pauo *Mouton auis rara.* num magnitudine, ijsdem plumis quibus superiores, raròq,ue admodum inueniuntur.

Macacoua & *Ynambou-ouassou*, duo sunt generis perdicū, anserum nostratium magnitudine non absimili, quo *Mouton* gustu. Idē Magnarum perdicum genus. est, ferè trium sequentium sapor *Ynambour-* *miri* perdicum altitudine: *Pegassou*, palumbi, *Paicacu* turturis.

Vt autem breuiter de auibus, quę magna copia reperiuntur, tum in syluis, fluminibus, um etiam in littoribus finiam, ad eas veniam quę non ita sunt ad victum accommodatæ. Inter cæteras duo sunt genera eadem magnitudine, ad corui crassitudinē ac-

cedentia: quæ vt reliquæ aues Americanæ rostro sunt atque vnguibus incuruis, quemadmodum & psittaci quorum in numero censerî possent. Quod verò ad plumam attinet, vt facile est iudicatu, vix crediderim in toto terrarum orbe aues inueniri tam excellenti pulchritudine, in quibus contemplâdis abundè non naturam vt profani, sed creatorem laudandi suppetit materia: vt quæ res pateat, prima, cui nomen apud Barbaros est *Arat* plumis caudæ, atque alarum sesquipede porrectis, partim purpuræ instar rubeis, partim cæruleo colore, vehementer splendenti, cui & reliquæ partes corporis respondent. cum in sole agit hæc auis vbi plurimum versatur, nemo vnquam illius aspectu fatiari potest.

Arat auis excellenti plumâ.

Canide plumâ cærulea.

Alterâ *Canide* dictâ plumis inferioribus, quæque collû circumagût auri colore micantibus, quæ verò dorsum, alas, caudamque vestiunt excellenti cæruleo cum textili aureo infernè induta esse videntur, supernè autem holoserico pallio eos qui intuentur summa perfundit admiratione. In suis versibus Barbari huius persæpe meminerunt ad numerum cantillantes.

hoc est, auis flaua, auis flaua, &c. nam *Iouue* aut *Ioup* apud eos flauum sonat. Quamuis autem domesticæ non sint hæ aues, frequentius tamen in arborum quæ in medijs Vicis sunt

tant cacuminibus nidificant, quàm in syluis, quò fit vt ter quaterue in anno à Barbaris deplorentur, è quibus plumis pileos, vestes, armillas compingunt, clauarum suarũ capulos exornant, corpusque suum cohonestant. Huiusmodi ego pennas non paucas mecum in Galliam afferebam, earum præsertim quas flauo & cæruleo colore esse dixi, sed vbi Lutetiam veni, aulicus quidam cui videndas exhibui, prius importunus mihi esse non destitit quàm eas à me extorsit.

Plumæ è quibus pilei, vestes &c. componuntur.

De psittacis, trium aut quatuor generum illic capiuntur, maximos, & pulcherrimos *Aiourous* Barbari nominat. His rubeo, luteo, ac violaceo colore caput est distinctum, extremis alis est coccineus, cauda, quæ est prælonga, lutea: reliquo corpore viridis. Huiusmodi perpauci ad nos adferuntur. Præter plumarum elegantiam eo commendantur nomine quòd edocti, optimè humanum imitantur sermonem. Vnum ab interprete quodam accepi, ab ipso iam per tres annos educatum, qui Gallicas, & Americanas vocès tam genuinè pronuntiabat, vt si non esset in conspectu, eius vocem ab humana discernere vix quisquam potuisset.

Aiourous psittaci maximi & pulcherrimi.

Longè admirabilius erat, Mulierem in vico quodam qui ab Insula nostra IV. passuum millia distabat, huius generis vnum educasse, qui non secus ac si ratione præditus esset ea quæ iubebatur, caperet. Illac quoties nobis iter erat, statim ab auis illius hera audieba-

*Psittaci mira
historia.*

mus, vultisne mihi dare pectinem aut speculum, ego veò iamiam coram vobis psittacum meum iubebo canere & saltare? Si forte postulatis illius annuebamus, psittacus confestim auditis quibusdam heræ verbis, non modò saltabat in pertica cui insidebat, sed & garriebat, & sibilabat, Barbaros denique in bellum euntes mirabiliter referebat. In summa si heræ visum erat imperare vt caneret canebat, saltaret, saltabat: Contrà, si indonata paulò acerbiori sermone illi suum *Auge* hoc est consiste, imperasset, tum ille obmutescibat, nec vllis verbis efficere poteramus vt vel linguam vel pedem motitaret. Quare reputandù Lectoribus relinquo annon Romani qui, Plinio autore, coruo à quo omnibus matutinis nominatim ad Rostra salutabàtur, funus innumeris exequiis olim celebrarunt, eumque à quo esset interfectus morte multarunt, Si huiusmodi psittacum habuissent per quàm maximi fecissent. Illum barbara mulier *Che-rimbaue* hoc est dilectissimum appellabat. Ei sanè adeò charus erat, vt quærētibus nobis, quo pretio mercari possemus, illa *Mocouassou* hoc est tormentum æneum maius, per irrisionem respondebat, itaque nullo pretio ab ea extorqueri à nobis potuit.

Lib. 10. cap.
43.

*Marganas psit
taci apud
nos frequen
tes.*

Psittacorum alterum genus est eorum qui in Galliam aduehi solent, quos *Marganas* Barbari appellant, & minimi faciunt. At verò tam sunt illic frequentes quàm apud nos columbi quo fiebat, vt licet carnibus essent paulò durioribus, quòd ad perdicis saporè acce-

derent illis non rarò vesceremur.

Tertium genus psittacorum *Touis* Barbari, nautæ verò Neustrij *Moissons* vocât: stur- *Touis* psitta-
corû genus
minimum.
norum magnitudine, caudam prælongâ, cro-
ceis pennis distinguentibus, cætera viridis est. Priusquàm autem sermoni de psittacis insti-
tuto finem imponam, succurrit nonnihil à
Cosmographo quodam relatum, Psittacos
nimirum in arborum ramis pendulos nidos
construere, ne à serpentibus ova absorbean-
tur, quod quidem meras esse fabulas existi-
mo, siquidem in arborum cauitarum antris
nidos construere eos deprehendi.

Inter reliquas aues Americanorum, primus *Toucan* auis
columbi mā-
gnitudine.
locus cuidam *Toucan* nomine dabitur, cuius
antè meminimus: Is columbi est magnitudi-
ne, colore atro seu coruus, excepto pectore,
quod crocei est coloris, torque miniato ab in-
feriori parte circumducto, detracto. Barbari
ad genarum aliarumque corporis partium or-
naturi vtuntur. Tum verò maximè apud illos
est in pretio quòd saltaturi eo vtuntur. No-
men inde est sortitum *Toucan-tabouracé* hoc
est pluma ad saltandum. Nihilominus tamè,
tâta illis earû suppetit copia, vt cû mercibus
nostratibus permutare eas non grauètur. A- Rostrum a-
uis mōstro-
sum.
uis istius rostrum reliquum corpus longitu-
dine superat, cum quo gruis rostrum mini-
mè est comparandum, itaque pro monstro-
sissimo totius orbis rostro est habendum, er-
go non immeritò Bellonius, vnum cum na-
ctus esset, sub finem tertij libri descriptionis

auium depingendum curauit: nomen quidem non edit, at ea omnia quæ ab illo narrantur de isto rostro necessariò sunt intelligenda.

Panus cui pe-
ctus rubrū.

Alia est merulæ magnitudine, & colore, excepto pectore quod bubuli sanguinis ruborem adæquat, à Barbaris eodem quo superius detrahitur modo, Auem verò *Panus* nominant.

Quampiana
uis cocci-
nea.

Est & alia turdi magnitudine, plumis omnibus coccineis, hanc illi *Quampiana* vocāt.

Gonambuch
avis mini-
ma.

Minimè verò est prætermittenda auicula nō minoris admirationis quàm subtilitatis, quam Barbari *Gonambuch* appellant, plumis albicantibus, & fulgentibus, fucum, aut scarabeum magnitudine non superat, miros tamen cantando edit concentus. Milio illi crasso quem Americani *Auati* nomināt, aut aliis altioribus herbis insidens, tam editum edit cantum, vt, nisi cōspiciatur, vix credas ab illo corpusculo tantum, tamque suauem edi posse. Luscinia nostræ minimè eedit. Q

Americ. a-
uium varie-
tas.

Cæterùm, quia sigillatim Americanas aues omnes, quæ à nostris nō modò genere, sed & coloris varietate, putà rubei, rosei, violacei, albi, leucopæi, purpurei, &c. à nostris non parū differunt, describere non possum, vnam tandem descripturus sum quàm adèò obseruant Barbari, vt eam non modò afficere damno nolint, sed afficientes inultos abire non patiantur. Columbi est magnitudiue, colore cinericio, lugubri voce eam *Tououpinambaultij* noctu frequentiùs quàm interdiu ex-
au di-

audiunt, atque ab amicis & cognatis mortuis ad se mitti credunt, tum vt bonū omen renuntiet, tū præcipuè vt animos addat, monéatque vt se aduersus hostes fortiter in bello gerant. Existimant præterea si rectè istæc auguria obseruent futurū vt hostes, hac quidem in vita superent, sed & post mortem ad maiores suos animas post montes conuolaturas, vt illic perpetuas agitent choreas.

Contigit mihi semel vt in pago à Gallis *Vpec* denominato diuerterem, ibi de nocte aues illas non quidem canentes sed gementes audio. Barbaros attentissimos video. Rei totius gnarus, stultitiam illā increpo. Sed vbi Gallo mihi adstanti arrisi paululum, vetulus quidam seuerè satis me compescuit his verbis: Tace, ne nos audiendis faustis nuntiis auorum nostrorum intētos auertas. Quoties enim hæc aues audimus, toties & exhilaramur, & vires nostræ augmentum capiūt. Cui ego *gry* quidem, frustra enim cum illo contendissem. In mentem tamen mihi tum veniebat eorum opinio qui asserunt animas è purgatorio igne ad suos officij monendos deuolare, Barbarorūque nostrorum figmentum ea tolerabilius esse iudicabam: Etenim, vt suo dicitur loco, quamuis animas credant immortales, èd tamen dementiæ nō veniunt, vt è corporibus semel egressas ad patrios lares redire dicant, aues istas earum esse nuntias tantummodo fingunt. Hæc sunt quæ de aibus Americanis dicenda mihi fuere.

Barbarorū
deliratio;
qui auis cā-
tum obser-
uant.

Habent tamen præterea terræ illæ vesper-
 tiliones cornicularū nostrarum magnitudi-
 ne: hi noctu non rarò in casas veniunt, si ve-
 rò quem apertis pedibus dormientem offen-
 dant, summum eius arti culum adoriuntur,
 sanguinémque exugunt tanta copia, vt duos
 sextarios nostrates plerumque antequàm
 perspiciantur ebibant. Experrecti, manè cu-
 bile xylniùm cruentatum admirantur. Bar-
 bari, siue suis siue nostris id contingebat in
 ludibria vertebant. Mihi semel istud accidit,
 præterquam verò quod sannis sum exceptus,
 accessit & illud quòd extremo illo (licet nō
 infestissimus erat dolor) summi articuli læso,
 triduum in tibialibus induēdis non parū la-
 boravi. Cumanenses quoque qui cis Æquato-
 rem decē gradibus iacent, grandibus illis &
 infestis vespertilionibus infestantur. Gener.
 Indic. histor. Scriptor de his rem & facetam
 & notatu dignam memoriæ prodidit. Mo-
 nachi cuiusdam puer pleuretide laborabat,
 ad Sanfidem Ciribici, cuius cū vena ape-
 rienda reperiri non potuisset, mortuus verò
 ipse haberetur, accedit ad eum noctu vesper-
 tilio, talūque momordit, tātāque copiam
 sanguinis hausit, apertāque vena sponte emi-
 sit æger, quanta ad valetudinem sufficiebat.
 Ego verò cum historiæ illius Scriptoris dico,
 opportunissimū & faustissimū ægro illi fuisse
 istum Chirurgum. Itaque præter eam quam
 vespertiliones istos afferre dixi molestiam, sa-
 tis docet exemplum istud postremum, non
 adeo

Lib. 2. ca. 80.

De vesper-
 tilione face-
 ta historia.

adeo noxios esse, ac fuerunt olim græcorum striges, quæ ut inquit Ouid. fast. 6.

Nocte volant puerosque petunt nutricis egentes,

Et vitiant cunis corpora raptæ suis.

Carpere dicuntur lactentia viscera rostris,

Et plenum poto sanguine guttur habent.

quam ob causam nomen illud veneficis est attributum.

Apes Americanæ à nostris sunt absimiles, Americanæ apes.

ad minores muscas atque quibus æstatis tempore infestamur accedunt, fauolque suos in exsæ arboris antro condunt. Barbari mel ceramque colligere norunt. Mixtim collecta,

Yra-ietic vocant, *yra* enim mel sonat, *yetic* verò ceram. Yra mel yetic cera nigra.

Seorsim positum mel, nostro more comedunt, ceram verò picis nigredinem imitantem, asseruant, massis brachij magnitudine compositis. Non tamen quòd faces vel candelas ea conficiant, lucernæ enim alius apud eos vsus non est præterquam ligni cuiusdam flammam lucidissimam emittentis.

Præcipuè verò ea cera vtuntur ad obturandas ingentes illas cannas quibus plumas suas imponunt, ne à papilionibus exedantur, quos etiam hoc loco describemus.

A Barbaris *Arauers* appellantur, gryllorū Arauers papiliones.

magnitudine, gregatim quoque ad focum ut & grylli accedunt, si quid autem offendant, exedunt, præsertim verò thoraces coriaceos & calceos ita corradunt ut superficiem penitus absument. Si vero gallinas aut alia id genus cibaria, negligentius recondebamus, manè à

nobis ossa carnibus nudata reperiebantur.

Ton insecti
genus infe-
ctissimum.

Barbaros præterea infestat exiguum insecti genus, quod *Ton* nuncupât. In pulvere nascitur, pulicis magnitudine, At ubi sub pedũ & manuum vngulis sese insinuavit prurigo statim oritur, acyri modo, nisi verò confestim euellatur breui spatio, ad pisi magnitudinem accrescit, extrahique nisi magno cruciatu non potest. Non solùm autem Barbari qui nudi toto corpore incedunt, sed & nos quoque, quantumvis bene induti hoc insecto infestabamur. Ego pro mea parte, licet diligentissimè mihi ab illis cauebam, ita fui infestatus vt vno die vltra viginti è variis mei corporis partibus sint euulsi.

Lib. I. ca. 30.

Nonnullos etiam vidi minùs sibi prospicientes, quibus non modò manus & pedes ab illis infestabantur, sed & axillæ reliqueque molliores corporis partes pustulis istorum insectorum erant refertæ. Hoc illud esse animalculum credo quod Ind. Occid. hist. Scriptor *Nigua* appellat, quod etiam apud Insulam Hispaniolam extat: Ab eo his describitur verbis. *Nigua* pulicis salientis speciem refert, pulvere delectatur, non nisi pedes infestat, quorum cuti sese insinuat, móxque lædes maiori copia gignit, quàm sit credibile, habita subtilitatis ratione, hæ alias quoque generant, Ac nisi maturè obuiam eatur, non nisi igne & ferro eijciuntur: si verò tempestiuè extrahas, minimo dolore curantur. Quin & addit, Hispanos quosdam adeo illis fuisse infestatos

statos vt multi articulorum, nōnulli verò pedum ministerio caruerint.

Aduersus ea incōmoda hoc remedio Barbari vtuntur: Eas partes, quæ huic lui sunt obnoxia, oleo quodam inungunt, spisso, rubri coloris, ex fructibus quos illi *Couroq* nominant expresso. hoc etiā remedio nos Galli utebamur. Addo oleum illud curandis vulneribus aliisque corporis humani incommodis, ad eò esse accommodatum, vt apud Barbaros non minoris sit pretij atque est apud nos, confectio illa quam Sanctum oleum nūscupant. Chirurgus noster, in Galliam remigraturus 12. ingentia vasa istius olei asportauit, totidēque seui humani, quod dū suos captiuos torrebant Americani collegerat.

Gignit prætereà Americanus aer subtilissimum culicum genus, quod Barbari *Yetin* Yetin culices nomināt, ad eò lancinat etiam leuius indutos vt mucrones acuum referant. Ex quo facile est colligere quàm ridiculè Barbari nostri conspiciantur vbi his culicibus infestantur, manibus enim sua crura, nates, humeros, brachia ita plaudunt vt aurigam flagellum quatientem referant.

In puluere quoque & sub lapidibus latent in America Scorpiones, iis qui in Prouincia Americani Scorpiones. conspiciuntur longè minores, non tamen, vt experientia edoctus sum, ictu minùs venenato & mortifero. Hoc insectum munditie delectatur. Cubile meum mundari curabam,

Remedium
aduersus
Scorpionum
ictus.

Barbari vin-
dictæ cupi-
dissimi.

Terrestres
Cancii.

mundatum denuo appenderam, more solito, Scorpio in ruga quadam delituerat, qui mihi quidem incauto dum cubile ingredior sinistrae manus pollicem perculit: Manus mirum in modum è vestigio intumuit, ita vt venenū fuerit corpus totum inuasurū nisi mihi præstò fuisset pharmacopola, ad quem confestim me recepi: Is mortuos Scorpiones cum oleo in phiala asseruabat, quorum vnum vulneri applicuit. Illud remedium etsi præsentissimum ab omnibus habetur, tanta fuit tamen vis veneni vt per 24. horarum spatium summo dolore laborauerim. Barbari quoque eodem vtuntur remedio, scorpiones nimirum, si eos assequi possint, vulneri attritos applicant. Præterea, prout alicubi à nobis dictum est, eos esse vindictæ cupidissimos, immo penè dixerim in noxia quæque furentes, ita vt si imprudentes in lapidem impingunt, rabidorum canum more eos mordeant, in animantia quæuis sibi noxia sedulò inquirunt, eaque quantum possunt penitus extirpant.

Habet quoque Americana regio Cancros terrestres, eos *Oussa* nominant *Tomoupinambaultij*, turmatim locustarum more ad maris littus, & palustria loca conueniunt, si quis ad ea loca accedat hac illac fugientes videat: In truncos arborum radicèsq; sese recipiūt, è quibus extrahi tutò nō possunt, digitos quippe & manus capientium forcipibus comprimunt: Marinis longè sunt macriores, quoniā
autem

autem iuniperinas redolent radices palato
minimè sunt grati.

CAP. XII.

*De nonnullis piscibus apud Americanos maximè
vulgaribus, deque eorum piscatu.*

NE idem sæpius repetere cogar,
à quo abstinere quoad eius fieri
potest cupio : Lectorem tum ad
capita 3.4.5. & 7. historiæ huius
tum ad loca alia in quibus de Balænis, ma-
rinis monstris, piscibus volantibus, aliâque
complurium generum egimus, remitto. Eos
verò hoc capite describam qui maximè apud
Brasilienses nostros sunt vulgares, de quibus
nulla est hæctenus facta mentio.

Ac primùm quidem pisces in genere Bar-
bari *Pira* vocant. Mullorum genera duo ha-
bent : *Kurema*, & *Parati* appellant : optimi
saporis tum elixa, tum tosta. Quoniam verò
nulli gregatim oberrant, (quod non ita pri-
dem in Ligeri aliisque fluminibus est obser-
uatum) Barbari eos vbi vident telis petunt,
ac nonnunquam tam certa manu, vt duos
tresue vno iactu figant, transfixos natantes
quæsitum eunt Barbari, vt qui mergi nequeât.

Pira pisces.

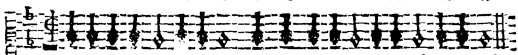
Kurema &
Parati muli.

Sagittis mul-
los petunt
Americ.

Horum piscium caro est admodum friabilis, quo fit ut si magno capiuntur numero, *Boucan* impositi exsiccentur, deinde friati in optimam farinam redigantur.

*Camouyou-
pouy-ouassou*
piscis præ-
grandis.

Camouyoupouy-ouassou piscis est prægrandis (*Ouassou* enim Americana lingua grandem autoassum sonat, prout accentu discriminatur) Huius *Tououpinambaulty* in suis cho-
reis & cantibus frequentem faciunt mentionem: hæc enim verba hoc modulatur modo:

Pira-ouassou a-oueh, Camou rou pou y-ouassou a-oueh.

edulisque est maxime.

*Ouara & A-
caraouassou*
piscis opti-
mi.

Duo insuper sunt illis piscium genera, quæ *Ouara & Acara-ouassou* nominant à superiore non absimiles, bonitate tamen vincunt: Immo affirmare ausim *Ouara* salari nostro nullo cedere modo.

Acarapep pla-
nus piscis.

Acarapep piscis est planus, inter coquendum pinguedinem subflavam emittit quæ eis est pro condimento, estque carne optima.

Acarabouten
piscis subru-
ber.

Acarabouten viscosus est, colore ceruino, aut subrubro, superioribus bonitate cedit, minusque palato sapit.

Pira-yPOCHI
piscis oblon-
gus.

Pira-yPOCHI longus est instar anguillæ, estque minime edulis, quod etiam Americana lingua *yPOCHI* sonat.

Raie à no-
stratibus dif-
similes.

Raie quæ in Ganabaræ sinu marique vicino capiuntur, non modò à Neustriis & Britanicis aliisque nostratibus magnitudine differunt, sed etiã eo quòd cornua duo oblonga gerant, præterea quinque aut sex fissuras in

ventre

ventre habeant, quas minimè natura sed arte factas credas, cauda oblonga est & tenui, atque adeo venenata, cuius rei experimento sum certior factus vnam enim cepimus, in- que scapham eduximus, quæ mox cuiusdam è nostris tibiam punxit, quæ statim intumuit & inflàmata est. Hæc sunt quæ paucis de piscibus marinis Americanis, quorum tamen numerus est infinitus, habui dicenda.

Raiarū cau-
dæ venenatæ

Ad hæc flumina aquæ dulcis, piscibus mediocribus & minimis abundât quos sua lingua Barbari, *Para-miri* & *Acaramiri* nuncupant. *Miri* enim eorum lingua, paruulum sonat. Huius generis duos monstruosissimos paucis perstringam.

Para-miri &
Acaramiri,
pisces mi-
nores.

Vnum Barbari *Tamouata* appellant, palmi longitudine, capite amplissimo atque monstroso, habita reliqui corporis ratione, pinnulas sub brâchis habet duas, dentibus lucio nostrate est acutioribus, aristis quoque acutissimis, squamis quoque durissimis, adeo vt (quot de *Tatou* iam antè dixi,) gladio trãuerberari nequeat. carne est probatissima, & saporis gratissimi.

Tamouata
piscis mon-
strosus.

Alterum *Pana-pana* vocant, mediocris longitudinis, cuius hæc est forma, pelle est instar Requieuis aspera, corpore & cauda illius non absimili, capite plano, atque admodum deformi, quod ab aqua elatum, in duas diuidit partes, ita vt caput piscis deformius & monstruosius conspici minimè possit.

Pana-pana
piscis capite
deformi.

De Barbarorum piscata quod attinet, in

Viri, mulie-
res, pueri-
que peritissi-
mè natant.

primis ad ea quæ dixi de nullis quos sagittis transfigunt (quod etiam de reliquis quoque piscibus est intelligendum quos petere in aquis possunt) notandum est, non modò viros & mulieres, sed etiam puerulos natandi peritissimos esse. illi prædam natando more barbatulorum canum in medias petunt aquas. hi simulac ambulare didicerunt, in flumina marisque littus se coniiciunt, atque anatatum more huc illuc oberrant. Cuius rei ad fidem faciendam exemplum paucis commemorabo. Dic quadam Dominica manè, in quodam Castelli nostri propugnaculo expatiabamur, in trémque corticeam (quæ etiã suo loco à nobis describetur) qua, vltra triginta tũ virorum & mulierũ cum puerorum capita ad nos inuisendos vehebantur, in medio mari euersum. Confestim nauigium conscendẽtes opem laturi ad eos properamus, omnes ad vnum natantes & ridentes comperimus. Quidam verò eorũ nos compellauit verbis, Quónam ita festinantes tenditis vos *Mair*? (quo nomine Gallos appellant) Ad vos, (dicebamus) opem laturi. Magnam, inquit, habemus gratiam: Atqui existimatísne nos quamuis in mare delapfos, in discrimen vitæ adductos fuisse? Octo dies potiùs hoc modo in aquis versaremur, quàm vt mergeremur. magis verò metuimus ne magni quidam pisces in fundum nos pertrahãt: Cæteri verò qui instar piscium placidissimè natabant, audita ob quã ad eos accessissemus causa

causa, fannis nos exceperunt, præque risu nimio eos suum marinorum more flantes videbamus. Ac sanè, licet 500 passibus à Castello nostro aberamus perpauci eorum (idque potiùs garriendi causa, quam vilius periculi metu) nauigium conscenderunt. Ego obseruabam eos nonnunquam nobis præire, ad libitum modò tardè, modò celerius nantes, quotiesque visum esset ad aquæ summum quiescere. Lintrem verò cum quibusdam xylinis lectis, cibariis, nonnullisque aliis quæ ad nos aduehebant submersum tantundem curabant quantum sollicitudinis afferret nobis pomi vnius iactura. Dicebant enim, An non sunt alia in terra?

Priusquàm verò ab hoc de piscatu sermone digrediar, historiam à Barbaro acceptam prætermittere nolo. Cùm inquit die quadã una cum nonnullis aliis in summa maris malacia lintre quadam veheret ingens quidam piscis manu nauigij oram apprehendit, meoque iudicio aut euertere aut conscendere volebat: Id ego conspicatus falce quam præ manibus habebam, manum illam abscidi quæ in lintrem decidit, digitos verò nostris persimiles quinque habebat, præterea præ dolore quo piscis illi fuit affectus exerto supra aquã capite, ad humanum accedente, aliquãtuluza concrepuit. Ego lectori dispiciendum relinquo utrùm (iuxta vulgi opinionem, qua fertur mare in se singula animalium genera habere quæ in terra conspiciuntur, præsertim

Barbari narratio de pisce manibus & vultu humanam formam referentibus.

verò habita eorum ratione quæ de Tritonibus & Sirenibus à nonnullis sunt scripta) Sireni an verò potius simiæ marinæ manus illa fuerit amputata: Tamen (non quod præiudicium iis quæ in hanc rem afferri possunt allatum velim) ingenuè fateor me, qui menses nouem in alto mari versatus sum, quique non rarò circa littora nauigans oberravi, piscem vllum, in tanta tot generum copia quæ à nobis sunt capta, non conspexisse qui adeò ad humanam accederet formam.

Spinæ quibus pro hamis vtuntur Barbari.

Тоисон herba.

Piperis rates earumque vsus.

Atque vt tandem sermoni de Americanorum piscatu finem imponam, præter eum, de quo diximus, modum quo pisces sagittis trāfigunt, prisco etiam suo more, spinas in hamorum modum componunt, luicāmque herba quadam quam illi *Тоисон* vocant conficiunt, quibus non modò in littore piscantur: sed etiam in medium mare, flumināque progrediuntur, ratibus vecti, quas illi *Piperis* vocant quāsque hoc modo componunt, & ngurios quinque aut sex rotundos brachij crassitudine, vinculis ligneis colligant, quibus, exporrectis cruribus, ac tibiis incidentes, fuste plano pro remo vtentes, quocumque fert animus errant: Attamen rates istæ vlnæ longitudinem nō superant, latitudine pedes duos, quo fit vt neque procellarum fluctus ferant, neque plures vno homine capiant. Noctu itaque Barbari tranquillo mari singuli illis infidētes ac solis radiis oppositi, simias optime referunt, seu potius ranas eminus conspe-

pecti. Attamē, quia hæ rates celeriter admodum componuntur, & mergi nunquam possunt, si apud nos in usu essent, cōmodissimas fore autumo tranandis tum fluminibus leniter fluentibus, tum stagnis & paludibus, quibus tranandis cūm vrget necessitas frequenter non parū laboratur.

Ad hæc, Barbari nostri non modò mirè delectabantur retiū nostrorū quibus piscabamur conspectu, sed & ipsi nos adiuuabāt, atque adeo si per nos licebat peritè ipsi piscabantur. Hæc illi sua lingua *Puiffa-ouassou* nuncupant. Præterea Gallos eos præcipuè laudant nomine, præter alia non pauca comoda quæ ex mercibus eorum percipiunt, quod cūm antea spinas ad piscandum lineis aptare necesse esset, eorum beneficio iam copia illis sit vinculorum illorum ferreorū quos adeo ad piscandum accommodatos esse prædicant. Ac sanè pueruli, (vt ante dictum est,) ab adultis hamos flagitare probè sunt edocti his verbis: *De agatorem, amabè pinda*. hoc est, tu bonus es, da mihi hamos. *Agatorem* enim eorum lingua bonum sonat, *Amabè* da mihi, *pinda* verò hamum. Si verò repulsam patiantur, capite conuerso in hæc verba statim erumpunt *De engaiya-aionca*, hoc est, tu es nequam, es occidendus.

Itaque si quis gratiā inire à parētibus & à liberis cupit, nihil illis est denegandū. Grati quidem sunt, præcipuè verò senes tū cūm mihi nūc de eo cogitaueris, muneris accepti merito d. restantur.

Barbari liberalibus hominibus delectantur, morosos verò d. restantur.

mores, aliquid dare solent. Hoc ergo obseruatum est à me, homines hilares, alacres, & liberales, summo apud illos esse loco: Contra verò tristes, morosos, taciturnos, auaros, eóque qui sibi solis viuunt, vsque adeo detestantur, vt author sim istius farinae hominibus ne Barbaros nostros adeant.

CAP. XIII.

De Arboribus, herbis, radicibus, exquisitissimisque fructibus qui in Americano proueniunt solo.

VANDO QUIDEM in superioribus, de quadrupedibus, de auibus, piscibus, reptilibus, denique de omnibus Americanis animantibus, à nobis actum est, consentaneum videtur vt priusquam ad religionem, bellum, politeian, alióque Barbarorum mores accedamus, nō nihil de soli illius arboribus, herbis, plantis, fructibus, radicibus, omnibus denique iis quæ vegetante anima sunt prædita agamus,

Primò autem, quia Brasilia arbor est totius soli illius celebratissima, (à qua etiam nomen est sortita regio illa) præcipuè ob fucum què ex ea conficiunt insectores nostri, eam hoc loco describam. Hæc itaque arbor Barbaris *Araboutan* nuncupatur, quercum nostram proceritate & ramorum copia adæquat. Quædam reperiuntur quarum crassitudo
trium

Araboutan
Brasilia arbor eiusque forma.

trium hominum vlnas complectentium implet. Scriptor Hist. Occid. Ind. prodidit duas in illis regionibus visas esse arbores, quarum altera vltra octo vlnas, altera sexdecim in ambitu haberet: ita vt ad culmen prioris, quæ tanta erat altitudine, vt lapidis iactû superaret, *Cacicus* quidam casulam cum confluxisset, Ciconiæ modo, Hispanis risum commouebat. Alterâ admiratione dignissimam asserit. Idem quoque narrat in *Nicaragua* Prouincia arborem provenire nomine *Cerba* cuius crassitudo quindecim hominum complectentium vlnas impleat. Sed vt ad Brasiliam nostram reuertamur, foliis est buxcis persimilibus. Fructum verò non fert.

cap. 61. 85, &
204.

Arbores miræ crassitudinis.

Qua verò ratione materia illa in naues importari soleat hoc loco describere visum est. In primis verò sciendum est, nisi ab incolis iuuarentur mercatores, intra annum vix nauem eâ materia onerare posse, tum ob duritiem, ac proinde in secando difficultatem, tum verò præcipue, quòd iumentis omnibus careat illa regio, ac proinde humeris humanis sit comportanda. Barbari igitur, vestibus, indusiis, pileis, cultellis, aliisque mercibus conducti, non modò materiam illam securibus & cuneis secant & findunt & rotundant, sed etiam humeris nudis impositam in naues comportant, nonnūquam verò locis impeditissimis, tribus aut quatuor passuum millibus à sylua ad littus intercedentibus. Nominatim verò dico Barbaros, ex quo Galli & Lusitani ad

Iumentis caret America
na regio.

Barbari materiam secant,
& in naues important.

Priscus arbores excidendi modus apud Barbaros. eos accessere, suas Brasiliæ arbores secare, earum enim excindendarum (quantum à senioribus accepi) ante illud tempus, ratio alia non erat, nisi quòd igne admoto eas deturbabant. Præterea quoniam nonnullos scio existimare materiam illam quæ ad nos aduehitur arborum crassitudinem obtinere, de industria addidi Barbaros eam rotundare quo facilius comportari ab ipsis possit.

Brazilicum lignum ferè in America. Ad hæc obseruatum est à me, tatisper dum in America vixi, caminòque luculento ligni istius beneficio usus sum, minimè humidum hoc ligni genus esse quod plerisque aliis lignorum generibus vsuuenit: immo quasi natura siccum esse, accensum verò perparum sumi parere. Sycomorus verò contra (vt ait Matthiolus,) præ cæteris lignorum generibus hoc habet peculiare, vt etiamsi excisa sit, humiditatem retineat, ac nisi in aquam demersa, non exsiccetur. Aliud insuper commemorabo, Quidam è nostris industria nostra ruderare cupiebat, cineres brasiliæ ligni imprudens in lixiuium imposuerat, adeo tenaciter rubeo infecta sunt colore, vt quantumuis abluta illum nunquam mutarint, atque eo colore infecta fuerant nobis induenda. Si verò delicati illi qui suas rugas dealbandas in Belgium mittunt minùs fidem his adhibeant, per me licet illis non modò periculum facere, sed etiam si volēt, ingentes illas suas rugas viridi inficere colore.

Cæterum quia non mediocriter miratur

Тонои-

Tououpinambaultij nostri quum vident Gallos, alióque aduenas è procul remotis terris venientes, tantum laboris sumere vt Arabo utano suo (id est Brasilio seu coccineo ligno) naues onustas reuehant. Itaque magno natu quidam ex Barbaris hunc in modum me super ea re aliquando interrogauit: Quid sibi vult, inquit, quod vos *Mair & Peros* (id est Galli & Lusitani) tam procul petitum ligna veniatis? Nulláne vobis ligna ad focum tellus vestra suppeditat? Tum ego, Suppeditat verò, inquam, & quidem magna copia: sed non ex eo genere arború quales vestræ sunt: Brasiliium in primis, quod hinc nostri non ad vrendum, vt tu existimas, sed ad tingēdum exportant: sicuti & vos & funiculos vestros bōbycinos, pennas aliáque rerum inficitis. Híc ille protinus excipiens: Verùm tantáne eius ligni copia vobis opus est? Enimuero inquã, quum enim (vt hominis animum admiratione fassunderem) apud nos vel vnus mercator plures coccineos pannos, plures cultellos, & forfices (nota ipsi & familiaria exempla subiiciens) plura specula possidet, quàm quanta huc ad vos vnquam allata sunt: solus ille omne Brasiliium coëmet, quo plures hinc naues onustæ redeunt. Ah! (inquit Barbarus) mira mihi narras. Mox eorum quę audiuerat memor, percontari vltra perrexit: At, inquit, vir ille adeo locuples, quem tu refers, non moritur, Moritur, (inquam) vt & alij homines. Ibi tum ille (vt isti Barbari commēari amāt,

Barbari cuiusdam cum authore colloquium.

& cœptum sermonem nullis interruptum diuerticulis ad finem vsque haud absurdè pertulerunt) querere ex me. Ergo, inquit, eorum quæ ille moriens bona reliquit, quis heres est? Liberi eius, inquam, si habet: si nō habet fratres, sorores, aut proximi eius agnati.

Sententia
eximia à Bar-
baro prolata.

Quum hæc dixissem, Equidē (inquit meus ille haud sanè ineptus senex) facilè hinc animaduerto vos *Mair*, (id est Gallos) esse insigniter fatuos. Nam quid traiciendo maritātō opere vos fatigari necesse est, in quo superando (sicuti nobis quidē huc appulsi dicitis) tantū malorū exhauritis? Nēpe ut liberis vestris aut superstitibus cognatis opes queratis? Tellus quæ nos aluit, nō illis quoque alendis sufficiet? Nos quidē, & liberos, & ppinquos habemus, eosque, ut tu vides, summa caritate amplectimur: sed quum confidamus fore ut post mortem nostram terra quæ nos aluit, eadem & illos quoque enutriet, in eo acquiescimus.

Et certè in hanc sententiam, præclarè Socrates olim cuidam vehementi studio suadenti ut se liberis etiamnum paruulis serua- ret incolumem, Liberi, inquit, Deo qui mihi eos dedit curæ erunt: Agesilaus verò Lacedæmoniorum rex amicos admonebat ne tam pecuniis quàm fortitudine, ac virtute staderent ditescere: quòd frustra parat opes, qui veris animi bonis vacat. Quæ sententiæ ab Ethnicis profectæ admirationem non parvam merentur. Prior enim conuenit cum eo quod scriptum est, Ero Deus tuus & seminis tui

post te. Altera verò respondet dicto illi Christi, Operemini non cibo qui perit, sed ^{Ioan. 6. 27.} cibo illi qui permanet in vitam æternam, quam Filius hominis dabit vobis.

Hactenus paucis, sed fideliter narrationē ab Americani Barbari ore acceptam recitavi. Quamobrem, gens illa quæ adeò Barbara à nobis habetur, non modò lepidè eos irridet qui magno suo periculo Brasilio ligno quærendo ex quo quæstum faciant mare traiciunt: sed etiam quātumuis obcæcata (quandoquidem naturæ & soli fertilitati plus quàm nos Dei potentiæ & providentiæ tribuit) aliquando cum raptoribus in iudicio surget qui Christianum nomen præ se ferunt, quorum tam est Europa ferax quàm Brasilia immunis, quoad incolas attinet. Quare, prout à me dictum est, immortale odium aduersus auros à *Tououpinambaultijs* geri, vtinam avari omnes qui cùm satiari nusquam possint cōtirgè pauperum medullam & sanguinem exugūt, in illis terris essent relegati, yt ab iis iā furiis aut Dæmonibus exagitarentur. Necessè mihi fuit magno nostro pudore in Barbarorū gratiā qui adeo res mūdanas cōtēnūt, digredi. Addere autè non incommodè meo quidē iudicio possum rem ab Ind. Occid. histor. scriptore memoriæ proditā, de quadam ^{Libr 4. cap. 108.} Barbara gente Peruana, quæ cū primū Hispanos versantes in suis locis sunt cōspicati, tum quòd barbari essent, tum verò præcipuè quòd luxui indulgerēt, verebantur ne ab ^{In errores Barbarorum accusatio.}

illis ipsi corrūperentur aut auiti mores im-
mutarentur, eos abeuntes increpabant, his
nominibus, Spuma maris, sine patribus ho-
mines, inquieti, quique nullibi consistere pos-
sunt ad laborandum, quo victum sibi parent.

Palmarū in
America 4.
aut 5 gene-
ra.

Sed vt arborum Americanarū descriptio
nē persequar, Palmarū quatuor aut quinque
genera illic reperiuntur: inter quæ frequētissi-
ma numeratur ea, quam illi *Geran*, alia quoq;
quam *Yri* nomināt: Attamē quemadmodum
fructus nulli à me sunt conspecti, credo etiā
nullos edi. *Yri* quidem fructum rotodū pro-
ducit instar spineorū prunorum ad effigiem
racemi amplioris tātī ponderis vt ægrè vna
manu subleuetur, sed nucleus tantūm cerasi
crassitudine, est edulis. Præterea in culmine
harum palmarum est turio quidam albus,
qui à nobis vescendi gratia abscindebatur:
Philippus verò qui hæmorrhoidibus labora-
bat asseuerabat illi morbo remedium esse,
cuius rei fides penes medicos esto.

Turio in ca-
pite palma-
rum edulis.

Ayri hebeni
species spi-
nosa.

Alia quoque est arbor, à Barbaris *Ayri*
appellata, quæ licet foliis palmæ sit persimi-
lis caudice spinis circumquaque armata
acuum mucronum specie & aculeo. Fructus
mediocri crassitudine, cuius in medio nucle^s
est niuali albedine, qui tamē edulis non est,
quam hebeni genus esse credo: præterquam
enim quod colore est nigro tantaque duritie,
vt Barbaris clavis suis & sagittis partim con-
ficiendis, (quas fusiùs cū de bellis eorum
agetur describam) sit in vsu, læuigatum^s est.

quo-

quoque ac lucidissimum, adeo denique graue vt in aquam deiectū ad imum statim feratur.

Compluria quoque lignorum multiplicis coloris in America reperiuntur genera, quorum nomina sigillatim edere non possum. Nonnulla vidi, buxi colorem imitantia, alia violacea, è quibus fruttula quædam in Galliã aduexeram, alba vt charta, rubra, diuersi à Brasilio generis, è quibus etiam clauas suas Barbari conficiunt: vnum quoque quod illi *Copau* nominant, cuius arbor nuci Iuglandi est persimilis, nucibus tamen caret, materia quoque affabrefacta easdẽ cū nuce maculas habet. Denique nonnulla reperiuntur, quorum folia sunt capitati numi crassitudine: alia, quorum etiam folia sunt latitudine sesquipedali, atque adeo complurium generum quæ omnia sigillatim recensere longū esset.

Ligna varij coloris.

Copau arbor nuci per similis.

Arborū folia crassissima, alia quoque amplissima.

Ad hæc arbor in illis nascitur terris pulchritudinis eximie, atque etiam, (quod est maximum) adeo suaui odoris, vt dum à fabricis vel scinderetur, vel expolliretur fruttula à nobis collecta vel fragrantissimam rosam referrent. Contra alia illic adolescit quam Barbari *Aou-ai* nominant allij teterrimo odore, quem dum secatur, aut vritur nemo est qui ferat: foliis est à pomis nostris nõ ab similibus: fructus verò eius (qui proximè ad echinū formã accedit) præsertim verò nucle⁹ adeo est venenatus vt comedēti veneni præsentissimi effectū referat. Nihilominus tamẽ Barbari nostri, quòd ex eo crepitacula sua

Lignum rosei odoris.

Aou-ai lignum teterrimi odoris.

Complures
Americana
arbores fru
ctus ferunt
venenatos.

componunt, fructum illum plurimi faciunt. Hic quoque animaduertendum est, Brasiliã (vt mox dicemus) poma complurium generum optima ferentem, abundare etiam arboribus, quæ pulcherrimos quidem fructus edunt, ad vescendum tamen inutiles. In litore præsertim multæ sunt arbusculæ, quarum poma mespilis nostratibus valde similia, periculosè comeduntur. Idcirco Barbari cum Gallos, cæterosque aduenas ad poma illa colligenda accedentes conspiciantur, suo idioma te *Υποχι* crebrò vsurpantes, vt ab eis abstineant, admonent.

ΗΙΙΟΥΡΑΕ
guaiaci spe
cies.

ΗΙΙΟΥΡΑΕ, cui cortex est semidigiti crassitudine, sapore gratus, præsertim recûns ab arbore extractus, genus est Guaiaci, quantum accepi à duobus Pharmacopolis, qui mare nobiscum transmiserant: eaque Barbari vtuntur ad morbum, quem *Pians* appellant, qui, vt postea dicam, æquè apud eos perniciosus est, atque apud nos lues Venerea.

Choyme arbor
ex cuius fru
ctu Barbari
suū *Maraca*
conficiunt.

Arbor *Choyme* Barbatis appellata, mediocri altitudine, foliis, forma & viriditate lauri, pomis, magnitudine capitis infantis, ad figuram ouorum Struthiocameli accedentibus, quæ quidem non sunt edulia. Ex his *Tomonpinambaultij* ob duritiem corticis integra quædam in longitudinem, latitudinẽque perforantes, quibus *Maraca* conficiunt (de quo iam ante mentio facta est, fietque in sequentibus:) illa etiam ad calices, aliæque vascula excauant, dimidiãntque.

Inter

Inter arbores quoque Brasilienses numeratur *Sabaucæ*, pugnæ ambobus pomæ ampliore, formamque calicis imitante: in cuius imo exigui quidam nuclei amygdalini similes comperiuntur, eundem quoque ferè cum amygdalis saporem referunt. Cæterùm cum pomi istius putamen vasis conficiendis sit aptissimum, arbitror illud esse quod vulgò nucum Indicarum nomine appellamus, aut certè ex illarum genere. Matthiolus enim suis in Dioscoridem commentariis aliarum nucum Indicarum meminit, quæ formæ sunt rotundæ, ac magnorum melonum instar ab arbore dependent: quarum ego in illis regionibus, prout sunt ab illo depictæ, ac descriptæ, putamina vidi, quæ torno expolita hîc solent à nostris hominibus argento includi. Præterea cum in illis terris versaremur, quidam Petrus Bordonius nomine artis tornandi peritissimus, varia eaque pulcherrima vasa fabricavit, cum ex istis *Sabaucæ* fructibus, tum ex aliis versicoloribus lignis, quorum partem Villagagnoni dedit, à quo plurimi fiebant. Verumtamen aliquâto post indignissimam reportavit mercedem: ex eorum enim fuit numero (vt à me suo loco dicetur) quos Villagagno propter Euangelij professionem in mare demersos suffocavit.

Est præterea in illis terris arbor proceritate sorbi nostræ, cuius pomû Barbari *Aca-* *Aca-ion* fructus edulis.
ion nominant, amplitudine, & figura oui gal-

Sabaucæ arbor cuius fructus vasis conficiendis est accommodatus.

Petrus Bordonius tornator peritus, quam mercedem à Villagagnone retulit.

linacei, quod ubi maturuit, colore ad aurum inclinato instar cotonei mali, non modò vtiliter comeditur, sed etiam subacidum, nec minùs palato gratum succum emittit, qui calore æstuantibus iucundissimè refrigerat. At tamen cùm difficulter è proceris illis arboribus decutiatur pomum illud, non nisi à Cercopithecis qui illis vescuntur excussu habebamus.

Paco-aire frutex tenera.

Paco-aire frutex est decem aut duodecim pedum altitudine, caudice femorali nōnunquam crassitudine, qui tamen adeo est tener ut gladio vno ictu secetur: pomum *Paco* vocant Barbari palmi longitudine, formâ cucumeri non ab simile, eiusdem etiam coloris cùm ad maturitatem peruenit. Hæc autem poma nascuntur ut plurimum viginti aut vigintiquinque simul & confertim in singulis ramis, quæ Americani legentes in casas suas important tanto pondere quantū altera manu ferre possint. Ad pomi verò istius beatitudinem quod attinet, ubi maturuit, calyce ad modum recentis ficus auulso, grumosum apparet: quo fit ut mandentibus ficum referat, vnde à nobis ficus nominabatur: sapore verò vel delicatissimas Mafsilienses ficus superat: itaque non immeritò inter optimos totius oræ illius fructus recensetur. Memoriam quidem est prodiū, Catonem cùm Carthagine Romam rediisset, miræ magnitudinis ficus attulisse: verum quoniam antiqui de his nostris nullam mentionem fecerunt, credibile

Paco poma oblonga

Paco ficus sapore.

bile est aliud fuisse generis, ab istis de quibus fit sermo. Foliorum verò *Paco-aire* forma foliis lapathi aquatici non est absimilis: tanta tamen sunt magnitudine, ut vulgò lōgitudoad sex pedes, latitudo ultra duos protendatur: quo fit ut nulla ratione adduci possim ut credam in Europa, Asia, & Africa tantæ longitudinis & latitudinis folia extare. Nam et si Pharmacopolam quēdam audiui asseuerantem se vidisse folium Petasitis latitudine vlnæ cum quadrante, hoc est (siquidem rotunda est hæc planta) cuius circumferētia tres vlnas eum quadrantibus tribus suo ambitu caperet: nusquam tamen accedebat hæc amplitudo ad nostri *Paco-aire* magnitudinem. Verum quidem est foliorum illorum crassitudinem longitudini non respondere, imò exilia maxime esse, assidue tamē erecta, adeo ut venti paulò vehementioris, (quo regio illa frequentissimè vexatur) mediana tantum costa impetum ferat: reliquum verò ita dissectur ut eminens conspicienti hi frutices plumis struthiocamelinis ornati esse credantur.

Mattheolus commentariis in Dioscoridē de palma & dactylis agens, scribit quandam esse plantam in Aegypto, Cypròque nascentem, quam Veneti inde redeuntes Musam appellant, & Musas similiter fructus: quàmque optimè eo loco depinxit: cuius descriptionem, quia non parum ad nostrum *Paco-aire* accedit, hoc loco adscribere placet. *Musa* arbor eiusque descriptio.

nûmûe cubitorum proceritatem è stolonibus alterius sata: folio est arundineo, quòd tamen perquàm longo, latóque ambitu se diffundit, adeò vt in longum trium cubitorum mensuram quandoque excedat, in latum verò sesquicubitum spatietur, lata, crassáque per medium excurrente costa. Torrescunt folia æstate sui naturâ, vel etiam fortasse solis ardore, adeo vt mense Septembri eorum costæ prorsus nudæ cernantur, decedente foliorum materia, quòd admodum sit tenuis. Caulis squaroso foliorum cortice vestitur, palmæ, vel arundinis modo. Ramos habet nullos; sed caudice tantùm consistit. E vertice germen emergit materie molli, longitudine ferè cubitali, à quo alia ab origine, ad summum prodeunt germina ternûm, quaternûmve digitorum inuicem distantia: è quibus circumueniunt fructus, parui cucumeris magnitudine, qui per maturitatem quadantenus flavescent, cortice fici, qui eodem modo digitis detrahitur. Substantia pulpæ consistit melopeponum modo, nullo intus ossè, neque semine. Primum gustantibus fructibus insipiditatem quandam præ se ferre videntur, adeò vt primo statim gustu non placeant, verùm qui esui affuescunt, iis indies magis delectantur: quippe qui quadam occulta saporis suavitate allecti, quæ nisi tractu temporis cum palato init gratiam, nunquam saturi videantur. Ita Musam (inquit Matthiolus) mihi descripsere qui ex Aegypto, & Cypro ad nos reuer-

uertuntur. Sed quænam antiquis Musa fuerit planta, quid referam non habeo. Fufius hoc ille persequitur allato Theophrasti, & Serapionis testimonio, vt videre cuius licet. Aliubi quidem de ficu Indica (puta Oriëtali) agit, cuius pictura quam eo loco exhibet, indicat arborem esse monstrosissimæ formæ: ac veritus ne Lectori tædium afferam, (præsertim cum minùs ad *Paco-aire* nostri formam accedat) intermissam repetam historiæ meæ feriè: si qui verò plura nosse cupiant, eos ad 145. commentariorum illorum libri I. caput remitto.

Quod igitur attinet ad Xyla frutices, quæ in mediocrem proceritatem assurgunt, in Brasilia magno reperiuntur numero: flores instar campanularum lutearum citrullinarū emittunt: vbi verò efformatum est pomum, non modò ad fageam glandem proximè accedit, sed etiam maturum in quatuor diuiditur partes, quæ per floccos pilæ magnitudine xylum emittunt, quod Barbari *Amenition* nuncupant. In floccorum illorum medio reperiuntur grana quædam nigra compacta, atque admodum compressa ad renis humani formam, cuius compacturæ magnitudo fabam non superat. Porrò Barbaræ fœminæ xyli illius colligendi, & nendi ignaræ nō sunt, eo siquidem cubilia sua conficiunt ad eū qui à nobis dicitur, modum.

Præterea quamuis olim (quantum accepi) in America nullæ crescerent aurei ac citrei

Xyla arborum.

Amenition Xylon.

Aurea & citrea mala

magna in A-
merica co-
pia crescūt.

mali, hodie tamen cū Lusitani multas ma-
ritimis oris quas accolunt conseruerint, non
modò indies propagantur, sed etiam poma
ferunt aurea (quæ à Barbaris *Margouia* ap-
pellantur, prædulcia, & amborum pignorum
crassitudine, citrea quoque & ampliora, &
maiora numero.

Saccari cān-
in America
nascuntur.

Saccari quoque cannæ optimè in illis ter-
ris crescunt, & maxima copia: Attamen cū
nos Galli, & hominibus, & machinis ad eli-
ciendum saccarum idoneis nondum essemus
instructi (vt sunt Lusitani in iis quæ occupāt
apud Barbaros locis) in aqua cannas illas vt
saccari saporē induerent, madefaciebamus:
prout ante est à nobis dictum cap. 9. vbi de
Barbarorum potu egimus: alij succum & me-
dullam earum exsugebant. Hoc porrò loco
rem multis fortasse admirandam narrabo,
cannas huiusmodi nonnunquam mucescere
sinebamus, & in aqua madefaciebamus, quæ
contra saccari qualitatem, quam dulcissimam
esse nemo ignorat, ad eò acida fiebat, vt aceti
nobis esset loco.

Acetum è
cannis sacca-
ri.

Similiter in syluis non rarò arundines nas-
cuntur crassitudine cruris humani: sed quem-
admodum supra dixi de *Paco-aire*, adeo sunt
teneræ vt singulæ earum vno ictu gladio se-
centur adhuc stantes, aridæ verò tanta duri-
tie vt fissis illis, & in modum chirurgicorum
scalprorū efformatis sagittas suas ita arment
Barbari vt vno iactu feras humi fundant. Sed
quando de cannis & arundinibus incidit fer-
mo,

Arundines
quibus Bar-
bari sagittas
suas arment.

mo, Calcondilus hist. de bello Turc. scribit in India Orientali arundines reperiri tantæ Libr. 3. cap. 14. magnitudinis ac crassitudinis vt nauigij vicem præstent, non modò tranandis fluminibus, sed etiam singulæ quadraginta tritici medimnos capiant, medimno sex modios Græcos continente.

Ad hæc Matthiolus suis in Dioscoridem commentariis ait, arundinem quæ magna copia in Italia nascitur palis vitium apta, ad decem cubitorum altitudinem exsurgere, læcæ crassitudine, & pari firmitudine.

Mastiche etiam in hac nostra America in Mastiche. dumetis nascitur, quæ vnà cū aliis propè infinitis herbis & floribus odoratis, terram suauissimo odore perfundit.

Quamuis autem ea quam incolebamus regio, quæ nimirum Capricorni tropico subest, à tonitruis horridis (quæ Barbari *Toupan* Americana regio à niue gelu & grandine immunis. vocant) imbribus vehementioribus, ventisque **●**pidissimis non sit immunis, tamen quia nusquam in ea gelu, nix, nec grando conspicitur, ac proinde suis nunquam spoliantur arbores frondibus, vtpote quæ frigore non infestentur, per totum annum eo vigent modo, quo mensè Maio solent apud nos syluæ. Præterea quando huc vsque sum progressus, iuuat commemorare, cū mēse Decembri non modò breuissimi sint dies apud nos, sed etiam frigore rigentes manus perstemus, glaciésque naso dependeat, tum temporis A-

Arbores assidue virentes in America.

mericanos diebus longissimis uti, tantoque estu torreretur, ut ego sociique ad 25. Decembris fluuijs illū ardorē solari cogeremur. Verūtamen, quod spherę nō ignaris facile est intelligere, cū dies sub tropicis nusquā tā longi, neque rursus tam breues atque in nostro climate exoriantur, multo sunt æquabiliores multo clementiore cœlo vtuntur incolæ. Hæc mihi dicenda fuere de arboribus Americanis.

Cœlum sub tropicis clementissimū.

Plantarum, herbarumque facturam mentionem, ab iis exordiar, quas tum fructibus, tum effectis aliis antecellere existimo: ac primum quidem planta quæ fructum *Ananas* edit, forma iri similis, foliis incuruatis, in ambitu diuisis, ad aloë accedentibus, eiusdem cum carduo maiore formæ, pomū verò melonis mediocris est crassitudine, nucisque pineæ forma, in nullam reclinatum partem ad cinaræ nostræ modum crescit.

Planta folia que *Ananas*.

Ananas optimus totius Americæ fructus.

Cæterum *Ananas* illa cū ad iustam peruenerunt maturitatem, colore sunt auro cœruleum imitante, odorem Idei rubi fructus edit, adeo ut à nobis in syluis aliisque locis, ubi nascuntur, errantibus ex odore facile deprehenderentur: sapore adeo dulci ut à nullis sagamis nostris superetur. Itaque optimum esse totius Americæ fructum existimo. Ipse vnum aliquando compressi, ex quo cyathum fucci elicui qui maluatico vino nihilo cedere mihi videbatur: sceminæ verò Americanæ canistros iis plenos, quos *Panacous* nuncupant, vnà cum *Pacos* illis, de quibus paulo antè

antè mentionem feci, aliisque fructibus ad nos afferebant, quos singulos singulis pectinibus, aut speculis mercabamur.

Inter ea quæ in America nascuntur simplicia, vnum est quod *Touonpinambaulty* nostri *Petum* nominant: eodem cum lapatho maiori nostro modo crescit, altitudine nonnihil superat, foliis ab eo non absimilibus, quæ tamen propius ad *Consolidam* maiorem accedunt. Hæc herba ob insignem, qua est prædita, vim, magno apud Barbaros est in pretio. Hoc autem modo ea vtuntur, Collectam manipulatim in casis appendunt, & exsiccant, dein quatuor aut quinque folia alio ampliori folio inuoluta accendunt, orique accensa admouent, fumumque attrahunt quo; licet naribus, labiisque perforatis exeat, adeo sustentantur, vt si ad bellum proficiscantur, aut alia vrgeat necessitas, eo per triduum, aut quadriduum alantur. Benzo quoque *Novi Orb. hist. a.* Indos Peruanos peregrè profecturos, herbam (quam *Coca* ipsi appellant) ore clausam, veluti panchrestum quoddam pharmacum circumferre: quippe eius præsidio freti integrum diem nullius nec cibi, nec potus egentis iter faciunt. *Matthiolus* quoque post *Theophrasium* scribit *Scythas* glycirissa contentos absque alio alimètorum præsidio decem, duodecimque dies degere: Quæ *Petum* Barbarorum nostrorum non malè respondent. Ea quoque in alium vtuntur vsus: nam quod è cerebro humores superfluos eliciat,

Petum admiranda vires.

Fumus *Petum* quomodo à Barbaris absorbeatur.

Lib 3. c. 20.

Fumus *Petum* cerebrum purgat.

vix vllum ex Barbaris offendas, è cuius collo fasciculus istius herbæ non pendeat, cuius fumum cõtinuò absorbent, etiam cum familiaribus colloquentes: fumus verò (vt ante dictum est) per nares, labiâque pertusa exhalat, velut à turibulo: odor verò ille minimè est grauis. Benzoni itaque interpres magno errore credidit, hanc eam esse herbam, quam Mexicani *Tabacco*, Hispaniolæ verò insulæ incolæ *Cozobba* nominant, cuius odorem acutum, & tetrum, atque adeò Diabolicum esse Benzo affirmat. Mulieres hac herba vtentes nunquam animaduerti: cuius quidem rei causam ignoro: assero autem fumû illum (quem expertus sum) famem non mediocriter depellere.

Lib. I. c. 26.

Nicotiana
verum non
est *Petum*.

Cæterùm Nicotiana, seu Regina herbæ, licet apud nos *Petum* nominetur, tamen ea nõ est de qua iam ago: quin imo duæ istæ plâtæ, neque in forma, neque in viribus vllò conuenire modo Villæ Rusticæ scriptor Gallicus lib. 2. cap. 79. asserit Nicotianam, quæ à Nicoto, qui primus eam è Lusitania in Galliam trãstulit, è Florida allatam esse, quæ 200000, passuum millibus ab America distat. tota enim torrida Zona inter vtramque est interiecta. Præterea diligenter in plerisque hortis, quorum domini vera *petum* gloriabâtur, perquisiui, nec tamen hætenus in Gallia nostra reperi. Ne autem Theuetus (qui non ita pridem Angolismensem suam herbam adeo celebravit, vt veram esse *Petum* affirmet) credat
à me

à me quod scripsit ignorari, de ea idem quod de Nicotiana iudico: siquidem effigies quam in sua Cosmographia depingendam curavit, plantam referat. Itaque à me illi non conceditur quod sibi assumit, se primum omnium veræ *Petum* semen in Galliam attulisse. Quin credo ob cœli inclementiam ægrè apud nos adolefcere posse.

Brassicarum quoque illic vidi genus à *Bar Caiou* a *bras-
baris Caiou-a nominatum, quibus nōnunquā ^{ficæ.}
 ius condiunt, foliis est latitudine & forma ad
 Nenufar accedentibus.*

Quantum verò ad radices attinet, præ-
 ter *Maniot* & *Aypi*, ex quibus, vt dixi cap. 9.
 Barbaræ mulieres, farinam suã cōficiunt alias
 etiã habēt, quas *Hetich* appellant: quarū non ^{Hetich radi-}
 modò æquè ferax est Brasiliēse solum, atque ^{ces optimæ}
 Lemouicēse, & Sabaudicum est raparum, sed ^{& magna co-}
 etiam radices ipsæ sunt crassitudine amborū ^{pia.}
 pugnorum, longitudine sesquipedales plus
 min. Licet autē primo aspectu à terra auul-
 sæ vnus generis esse videantur, quia tamen
 inter coquendum aliæ violaceum ceu pasti-
 nacæ, aliæ aureum ceu cotonea mala, aliæ de-
 nique album colorem induunt, triū esse ge-
 nerum autumo. Vt vt sit, verè possum affir-
 mare has radices præsertim quæ aureo sunt
 colore in cineribus coctas piris nostris vel
 optimis bonitate non cedere. Earum folia
 quæ hederæ terrestris more humi serpunt,
 foliis cucumerum, aut latissimorum spinacio-
 rum simillima, colore tamen differunt, pro-

Mira multi-
 plicandarum
 Hetich radi-
 cum ratio.

piùs ad vitem albam accedente. Cæterùm quia semine carent, Barbaræ mulieres quibus est curæ radicum istarum propagatio, minimo negotio (rem in agricultura inauditam) eas serunt minutatim: siquidem concisas instar pastinacarum, quibus in acetariis utimur, serunt: quæ frustula non multò post totidem gignunt crassas radices *Hetich*, quot in terrâ fuerunt iniecta. Tametsi quia cibarium est terræ illius præcipuum, passimque peregrinantibus occurrunt, eas etiam spòte nasci existimo.

Manobi auellanarum nunc genus sub terra nascentium.

Barbaris quoque fructuum genus est quod illi *Manobi* vocant, qui sub terra nascuntur more tuberum, tenuibusque filamentis inter se deuinciuntur, nucleum auellanæ amplitudine & sapore habent: colore tamen leucopæo, putamine pisii filiqua non firmiore. An verò folia, seménque proferat hic fructus, quamuis sapius eo vesci mihi contigerit, non tamen adeo est à me obseruatum, ut à memoria repetere possim.

Matthiolus quarundam auellanarum Indicarum meminit, quæ à Serapione, inquit, *Faufel* nominantur, nuci myristicæ persimilium, in quodam inuolucro crescunt *Bombycis* non absimili, quæ frequenter inter alia aromata, ex India aduehuntur.

Piper Indicum cornutum.

Præterea illic quoque magna est copia Indici piperis, non oblōgi (sicut magno errore meo à Neustriis nautis accepto, superioribus editionibus scripseram) sed cornuti à quibusdam,

dam, (inquit Matthiolus, à quo etiam est optimè depictum.) Siliquastrū appellat, quòd sit gustui acerrimum: foliis, vt idē ait hortensi Solano similibus, paulò tamen amplioribus, caule cubiti magnitudine, viridi colore, albicante & geniculato: floribus albicantibus, fructu longo corniculorum instar, qui primo exortu virescat, maturus verò adeo refuscat, ac leuore quodam ita pelluceat vt corallum referat: & in quo concludatur pumilum semen lentium modo compressum, vsque adeo acre, præsertim antequam sit exsiccatum, vt si quis manu attrectet, eamq; postea ori, aliive corporis parti admoueat, pustulæ statim exsurgant, quod & ipse experimēto didici. Quo fit vt mercatores nostrates ad tincturam tantum eo vtantur. Barbari verò nostri cū sale, quem conficere optimè norunt, aqua in foliis ad id reseruata, piper illud conterūt: compositionem illam *Ionquet* appellant, qua eodem modo quo nos sale in cibis vtuntur, non tamen quòd *Ionquet* buccellæ antequam in os ingerant applicēt, buccellam enim ante, post verò *Ionquet* summis digitis apprehensum, vt cibo saporem addat, ori imponunt.

Ionquet sal
Barbarorū.

Denique crescit quoque in illis terris fabæ genus pollicis crassitudine, à Barbaris *Commenda-ouassou* appellatæ: pisa quoque alba, & leucopæa, quæ *Commanda-Miri* nuncupant: citrullæ quoque rotundæ nomine *Maurongais* suauissimi cibi.

Commenda-ouassou fabæ
ακαπλα.
Commanda-miri pisa mi
nora.
Maurongais
citrulli.

Hæc sunt nō quidem quæ in vniuersum de

arboribus, herbis, & fructibus Americanis dici possunt, sed quæ à me sunt obseruata per annum quo illic vixi.

Arbores, her-
bæ fructu-
que omnes
Americani à
nostris exce-
ptis tribus
differunt.

Denique sicut est à nobis dictum apud Americanos, quadrupedes, nullas aues, pisces, nulla denique animantia per omnia Europæis nostris respondere: ita nunc assero, quantum per sylvas, & agros errando experiri mihi datum est, nullas esse arbores, aut herbas, nullos denique fructus, qui à nostris nō sint dissimiles, his tribus exceptis plantis, portulaca, ocymo, & filice, quæ in quibusdam locis nascuntur. Quapropter quotiescunque noui illius Orbis imago ob oculos obuersatur, aërisque temperiem, animantium multitudinem, auium varietatem, arborum & plantarū elegantiam, fructuum denique bonitatem animo recolo, toties Prophetæ ista Psal. 104. exclamatio mihi in mentem venit,

*O quæ vis fuit illa, quæ potestas,
Quæ prudentia multiplex, creandis
Tot rebus, simul, & simul regendis!
Nam quacunque patet globosa tellus,
Vis quoque imperij tui patescit.*

Ergo beatos terræ illius incolas prædico, si verum istorum omnium Conditorem agnoscerent. Atqui ad res describendas me accingo, quæ plus æquo, quàm sint ab eo alieni, demonstrant.

CAP. XIII.

*De bello, prælijs, fortitudine, & armis
Barbarorum.*

VAN QVAM *Tououpinambaultijs*
Toupinenquin nostri bellum im-
mortale gerunt aduersus varias fi-
nitimas gentes pro more reliquo-
rum omnium Barbarorum, quartam illã Or-
bis partem incolentium, quæ à Magellanico
freto (quod ad 50. grad. vltra Antarct cû Po-
lum iacet, vsque ad terras Nouas, quarum fi-
tus est ad 60. grad. citra eundem Polum) lati-
tudine citra quadragies centena passuum mil-
lia occupat: proximi tamen & infensissimi
eorum hostes ij sunt qui *Margaiates* appel-
lant: quique eorũ sunt socij Lusitani, quos
Peros appellant. Sicut etiam *Margaiates*, nõ
modò *Tououpinambaultijs*, sed etiam Gallis
eorum sociis sunt capitales hostes. Non ta-
men quòd Barbari isti de finibus propagan-
dis bello certent (plures enim agros quàm
opus sit occupant) aut de diuitiis ex spoliis,
redemptionibus, armisque deuictorum paran-
dis, cogitèt. Hæc, inquam, eos minimè mo-
uent. Prout enim fatentur omnes, non alio
permoentur affectu, quàm vt parentum,
amicorũque iam olim captorum, & ab ho-

Americæ am-
plitudo.

Americanis
quæ causa
belli.

stibus eo qui à nobis dicitur modo, deuoratorum, mortem quàm seuerissimè vlciscantur. Cui studio tam pertinaciter adhærent, vt quisquis eorum in hostium manus incidit, eandem pœnam necessariò expectet, nimirum fore vt mactetur, deinde deuoretur. Præterea, vbi primum inter quosdam ex illis populis bellum est indictum, in eo consentientibus omnibus hostem cui illata sit iniuria in perpetuum de ea vlciscenda cogitaturum, ac proinde ignauix tribuendum esse, si in suam redactum potestatem impunè dimittant: eorum inimicitix a deo sunt inueteratæ, vt in gratiam inter se reduci nunquam possint. Meritò itaque dicemus Machiauelum, eiusque discipulos (quibus hodie magno suo malo scætet Gallia) Barbaras istorum actiones imitari. Cùm enim isti cõtra doctrinam Christianam & docent, & ad praxim reuocant, recentigratia veteres iniurias non esse abolendas: hoc est, homines Dæmonum similes alios aliis parcere nunquam debere, annon satis declarant animos suos tygribus esse ferocios?

Barbari in gratiam cum inimicis reduci non possunt.

Ratio autem qua *Tououpinambaultij* nostri ad bellum profecturi conueniunt, hæc est, quantum obseruare mihi licuit. Etsi Reges aut principes inter se nullos habent, sed pares sunt fermè dignitate, tamen hoc illis à natura inditum est (quod etiam à Lacedæmoniis exactissimè olim est obseruatum) vt seniores, quos *Peoreru picheh* nominant, propter

pter rerum experientiam suspiciant & obser-
uent: in singulis itaque pagis non aspernan-
dum illis præstatur obsequium. Oblata hi oc-
casione, vel in ambulantes, aut lectis suis pen-
silibus xylinis insidentes, cæteros his aut simi-
libus hortantur verbis.

Brasilienses
senioribus
obsequium
præstant.

Ergone (inquiunt alternatim loquentes, sermone minimè interrupto) maiores nostri, qui tot hostes non modò debellarunt, sed etiã deuicerunt, & mactarunt, & deuorarunt, exemplo nobis fuere vt perpetuò domi delitescamus? Gentemne nostram, quæ tanto olim cæteris omnibus fuit terrori, vt eius cõspectum ferre minimè potuerint, magno nostro cum dedecore, tanto affici probro patiemur, vt in laribus ipsis nostris ab hostibus bello petamur? Nostrane ignauia commitemus, vt *Margaiates & Peros-engaipa* (hoc est illę gentes nequam,) primi in nos impetum faciant? Tum orator ille, manibus humeros, & nates plaudens, cum exclamatione hæc addit verba, *Erima, Erima, Tououpinambaults, Conomionassou Tan, Tan*, &c. hoc est, Nequaquam, populares mei, adolescētes fortissimi, ita nobis est agendum: quin potiùs ad certamē nos instruamus, mortique & mactationi nos deuoueamus, aut nostros vlciscamur.

Seniorum
Americ. ora-
tio.

His ergo seniorum orationibus, quæ aliquando in sex horas producuntur, auditores, qui attentissimè audiunt, adeo vt ne syllaba quidem illis excidat, & animo & viribus aucti, in singulis pagis se inuicem compellātes,

ad præfixum locum quàm celerrimè possunt magno numero conueniant. Verùm antequàm *Tououpinambaultios* nostros ad prælium deducamus, quibus sint armis instructi dicendum est.

Tacapé genus
clauæ lignæ.

Ac primùm quidem *Tacapes* hoc est clauas, autenses rubro, aliàs nigro ligno fabricatos habent: longitudine vulgò sunt quinque aut sex pedum, extrema parte orbiculatæ, aut ovali figura, latitudine pedali, crassitudine digiti pollicis in media sui parte, oræ verò commodissimè exacuatæ, siquidem ex grauissimo ligno, quale est buxum, sunt confectæ: securis acutissimæ aciei perparum cedunt. Adeo vt facile credam vnicum *Tououpinambaultium* istiusmodi claua armatum, ac furore percitum, multum negotij duobus gladiatoribus nostratibus exhibere posse.

Orapat arcus.

Arcus insuper habent, quos *Orapats* nominant, ex eodem ligni genere rubro nimirum & atro fabricatos: ij longitudine & crassitudine nostros adeo superant, vt eos nec lentare, nec adducere vllus nostrum possit: quin potius imò totis viribus puerorum decem annorum arcibus curuandis opus esse. Pro neruis ea est illis herba quam *Tocon* vocant, quæ licet admodum sit exilis, tanta tamen est firmitudine vt equi vires ferat. Sagittæ sunt vlnali longitudine: tribus iuncturis perficiuntur: media pars ex arundine, reliquæ verò duæ è ligno sunt nigro: segmina porrò illa adeo concinnè quibusdâ arborum corticibus colligan-

Tocon herba
arcibus ner
uorum loco.

Sagittarum
longitudo.

ligantur, ut firmiùs agglutinari nequeant. Plumulas duas illis applicant pedali longitudine, quas filo xylino: quòd gluten apud eos non sit in vsu, cõstringunt: ossa præacuta mucronibus aptant: aliquando arundinis siccæ frustulum palmi longitudine in modum scalpri dolatum: nonnunquam raia piscis caudæ extremum, quæ ut alibi dixi maximè est venenata. Ex quo verò Galli & Lusitani in eas regiones commeant, recepto eorum more Barbari sagittas ferreis spiculis, aut saltem clavis acutioribus firmare assueuerunt.

Iam dictum est quæ sit illorum in versandis clavis illis suis dexteritas: ad arcus verò quod attinet, confido fore ut ij omnes à quibus sunt conspecti Barbari, confirmet eos nudis brachiis tanta celeritate, tamque certo ictu iaculari, ut (quod bona Anglorum pace, qui tamen peritissimi sagittarii habentur, dictum sit) sagittis suis manui quæ arcus tenent impositis, duodecim ab illis citiùs quàm ab Anglis sex fuerint emissæ.

Postremò parmas habent ex tergo *Tapi-rousson*, cuius iam ante memini, latas, planas, & rotundas ad modum fundi tympani germanici. His inter præliandum non obteguntur ad eum quo solent milites nostri modum, sed iis dimicando sagittas hostium excipiunt. Hæc verò sunt vniuersa Americanorum arma: neque enim aliis armaturis corpus suum obtegunt: quin contra (exceptis plumaceis pileis, armillis, breuibùsque aliis indumentis

Americani
sagittarii pe-
ritissimi.

Parmæ cor-
riacæ.

quibus corpus suum, vt ante dictum est, exornant) si vel indusio essent induti ad præliū profecturi, confestim illud exuerent, veriti ne illo intricarentur.

Ferros en-
fes Barbari *
parui faciūt.

Vt autem sermoni de armis Barbarorum finem imponam, illi siquando à nobis enses ferreos accipiebant sicut *Moussacat* cuidam ex meis vnum dono dedi, statim vaginas procul abiciebant: (idem quoque acceptis cultris factitabant, eorum fulgore delectabātur, aut ad abscindendos arborum ramos vtiliores, quàm ad pugnam censebāt: ac sanè, vt à me dictum est, optimè suis versandis eos esse exercitatos, commodiùs illis vtuntur.

Cæterùm tormenta aliquot minimi pretij eò deuexeramus: hæc Barbari terni singulā displodebant, vnus manibus impositum ad destinatum intentabat, alter collimabat, tertius ignem admouebat. Tamen quia cannam ad os vsque complebant, nisi carbo contusus pulueri tormentario à nobis fuisse admixtus, magno eorum periculo tormentum fuisset disruptum. Ad hæc nolo prætermittere Barbaros, cùm primùm tormentorum maiorum, & minorum strepitum audirēt, quodammodo territos fuisse, præsertim cùm nōnullos ex nostris auem ab arbore deijcientes videbant, feramue humi sternentes plumbea glande, quam ipsi non cernebant, tamen arte cognita, hæc reformidare desierunt: dicebant enim se celeriùs sagittas sex iaculari posse, quàm quis tormentum semel aptaret. Si quis autem

autem obijciat tormentum longè altiùs penetrare: Respondeo nee thoraces bubalinos, nec hamis confertos sagittæ à Barbaris eniffæ impetum ferre, quin eâ æquè ac glande tormentularia traijciantur. Veruntamen quia commodiori loco hæc à nobis dici poterūt, cùm ad Barbarorum prælia ventum erit, ne confusè agam, iam Barbarorum copias ad præliandum educo.

Ea qua dictum est ratione coacti ad octo, aut decem capitum millia, mulieribus non paucis, non ad præliandum quidem, sed ad impedimenta, & commeatus comportandos, Seniores Barbari agminis duces. in castra cõuenientibus, ex senioribus ij qui hostes maximo numero interfecerunt, & deuorarunt, copiis præficiuntur: quibus ducibus itineri se accingunt. Quamuis autem incedât nullo ordine, tamen cùm iter faciunt conglobati, fortissimis primam aciem occupantibus, Barbari sine ordine, incõfusè tamen incedunt. mirum est quàm commodè vniuersa illa multitudo sine tribuno & menfore se recipiat, ita vt signo dato celerrimè in aciem conueniât.

Cæterùm nonnulli sunt qui cornibus quæ Inubia cornua ingētia. ipsi *Inubia* vocant, scsquiuulnæ longitudine, & crassitudine hastæ nostratis ab inferiori parte palmi latitudine, instar buccinæ milites cient, tum patriâ excedentes, tum etiam castra mouentes. Nonnulli etiam fistulas ex Fistula ex ossibus humanis. ossibus hostium olim mactatorum & deuoratorum, gerunt, quibus assiduè in itinere canunt, vt sociorum animos excitent, studiūque hostes consimiliter mactandi, augeant.

Ygat linter
corticeus.

Si verò, quod frequenter contingit, nauigio expeditionem in hostes facere placeat, litora legunt, nec alto mari se committunt. In suis verò se linteribus disponunt, eos *Ygat* nominant, singuli constāt ex singularum arborum cortice detracto in hunc vsū destinato, tantæ tamen amplitudinis vt singuli quinquagena capiant hominum capita. Itaque stantes pro more suo nauigium agūt remo vtrique plano, quem medium comprehendunt. Hi porrò lintres cū plani sint, minimo negotio aguntur. Eorum tamen in alto mari, vel oborta tempestate vsus est nullus. Sed in summa málacia Barbaris nostris ad militiam proficiscentibus, classē sexaginta huiusmodi linteribus constantem conspicias. Hi tam celeri æquor percurrunt motu, vt mox oculos fugiant. Atque hi sunt exercitus *Toupinéquin* terrâ, marique.

Primum Bar
barorum stra
tagema.

Hoc instructi modo quinquaginta nonnunquã passuum millia in hostium foveis progrediuntur. Primòque hoc vtuntur stratagemate, fortissimi quique cæteros cum mulieribus, & impedimentis post se relinquūt itinere vnus, aut duorum dierum: summo cum silentio accedunt, syluâsque occupant insidias hostibus struētes, quibus adeo sunt intenti vt non rarò per 24. horas illic delitescant. Hostes verò si ex improviso fuerint adorti, quot quot viri, fœminæ, ac pueri occurrunt, non modò deducuntur, sed etiam mactantur ab hostibus in patriam reducibus, frustatimque

Bon

Boncan imponuntur, ac tandem deuorantur. Atque eò faciliùs incautos opprimunt, quòd pagi (nam vrbes nullæ sunt illis) mœnibus non cinguntur, casarumque, (quæ tamen 80. aut 100 passus in longitudinem protenduntur) fores nullę sunt, earum verò loco palmarum ramos, aut herbæ *Pindo* caulē ad ianuas suas apponunt. Quosdam tamen pagos, qui hostibus sunt contermini, iam palis ex palmis longitudine 6. pedum munire & circumuallare didicerunt, præterea stipitibus ligneis præacutis muricum loco aditus muniunt: itaque si hostes noctu aggredi pagos illos uoluerint, quod illis est familiare, pagani tum in eos tata via irrumpunt, quo fit ut siue pugnam, siue fugam capessant, nusquam euadant, quin aliqui pedum vulneratorum dolore prosternantur, qui confestim ab paganis torrentur, & eduntur.

Si verò aperto Marte pugnare contendunt, copiis vtrique eductis, vix credibile est quàm atrox, quàmque horrendū sit prælium: cuius ipse spectator fui, ac proinde merito de eo referre possum. Ego cum Gallo altero, paulò curiosiùs (magno nostro periculo, si enim à *Margaritibus* capti aut læsi fuissetus, deuorationi fuissetus deuoti) Barbaros nostros in militiam euntes comitari volui. Hi numero 4000. capita cum hostibus ad littus decertarunt, tanta ferocitate ut vel rabidos & furiosos quosque superarent.

Ad prælium
venientium
Barbarorum
vlulatus.

Ofsium ma-
ctatorum o-
stentatio.

Barbari ferro
cifsimi.

Tonoupinambaultij, cùm primùm hostes conspexêre, in tãtos, tãmq̃ue editos vlulatus perruperunt, vt qui lupos hîc venantur, cum illis vlulatibus comparandos minimè edant: clamor verò aërem adeo fericbat, vt tonitru vix exaudiri tum potuiffet. Accedentes verò propiùs clamores ingeminabant, cornibùsque concrepabant, fistulis denique canebant, minas aij in alios intentabant, ossaque mortuorum hostium ostentabant: dentes item quorum nonnulli filo traiectos vltra vlnas duas collo appensos gerebant: denique gestibus horrorem spectantibus incutiebant. Ad manus autem vbi ventum est, longè in peius res ruere: tanta enim sagittarum nubes est vtrinque emissa, vt muscas volantes multitudine imitarentur. Saucij verò non pauci strenuè tela à corpore auellebant, quæ rabidorum more canum mordebant, nec tamen propterea prælio abstinebant. Hæc enim gens adeo fera est, & truculenta, vt tantisper dum virium vel tantillum restat, continuò dimicent, fugamque nunquam capeffant. Quod à natura illis inditum esse reor. Etenim à Nobili quodam accepi viro Gallo, qui militiam colit, bellorum ciuilium nostrorum tempore, in legionibus Gallicis Americanos milites duos fuisse, qui strenuè & fortiter se gerebant: quapropter à Centurionibus plurimi fiebant. Quod tamen in eam accipi partem no-
lim,

Tououpinambaultiorum cum Margaiatibus certamen.

lim quasi affirmarem nullos in illis reperi posse, qui ignauiam Asianorum, molli-
tiam Europæorum aut Afrorum imitarentur: assidua enim exercitatio militē strenuum facit. Vt sit, vbi manus cum hostibus *Tou-oupinambaulty* conferre ceperunt, clavis illis suis vtrinque acerrimè ferierunt, adeo vt obuium quemque non modò humi sternerent (non secus ac lanij boues) sed etiam penitus mactarent.

Vtrùm generosis insideant equis annon, à me non quæritur: Lectorem enim memorem esse credo eorum quæ superius à me dicta sunt, equis aliisque iumentis Barbaros penitus carere, ac proinde pedites omnes incedere. Ego verò qui aliàs sæpe equū mihi optarem quem Barbaris conspiciendum præberem, tum sanè optimum cui insiderē, præsentique me periculo liberarem, votis omnibus exoptabam: Quippe mihi fit verisimile, Barbaros si cataphractarum militem nostratē equo generoso insidentem, ignēque hinc è tormentulo erumpentem, illinc, verò equum resiliētem cōspicerent, *Aignan*, hoc est cacodæmonem adesse credituros.

Tametsi à quodam memoriæ est proditum, magnum illum Attabalipam Peruensium Regem, quamuis equum ante conspexisset nullum, tanta fuisse animi magnitudine, vt Pizarro (qui cum vt sese ostentaret, tum vt Indos Attabalipam stipantes perterreface-

Barbari equos si viderent quid de illis sentirent.

Hist. Gen.
Ind. lib. 4.
cap. 113.

ret, continuò equum suum glomerato gressu solo insultantem agitabat, Propriùs ad Regem accedente, spumáque ab equi ore in regis vultum desiliente, minimè tamè commotum fuisse, quin morte plecti eos imperasse qui equi horrore stupefacti terga vertissent. Quæ res (inquit historiographus) Barbaris fuit terrori, nostris verò admirationi.

Iam verò, vt narrationis seriem repetam, si quis quærat quid tu, comésque tuus tantisper dum prælium committebatur, annon vnà cum Barbaris dimicabatis? Ingenuè fateor nos, qui adèò imprudenter Barbaros essemus comitati, imprudentiam illam altera cumulare noluisse: sed paullum à conflictu remotos, spectaculo illo contentos fuisse. Testor intereà me, qui non semel tum equitum tum peditum copias ingètes in aciem instructas, hïc conspexi, tanta nunquam voluptate videndis peditum legionibus armis fulgētibus, quanta tum pugnantibus istis *Тоношъ тамбaultys* perfusum fuisse. Præterquàm enim quod sibilantes, saltantes, & celeriter admodum & dextrè sese in orbem glomerantes, iucundissimè spectabantur, accedebat insuper telorum nubes densissima, quorum pēnæ rubræ, cœruleæ, virides, rosæ, aliorúmque id genus colorum, soli obiectæ radiabant, vestes itē, pilei, armillæ, cæteraque ex plumis compacta ornamenta, quæ mirum in modū spectantium oculos fulgore feriebant.

Hoc prælio trium horarum spatio confecto

Corpora telique Barbarorum plumis ornata.

cto, multis vtrinque cæsis & faucibus, *Touon-pinambaultij* nostri victoriam reportarunt, captiuosque, cum viros tum scæminas plus minùs triginta ad suos deduxerunt. Nos verò qui officium aliud præstiteramus nullum, nisi quòd strictis gladiis, tormentulisque vt Barbaris animos adderemus, nonnunquam dispolis præliantes spectaueramus, (quòd maximè gratum sit illis si cum ipsis ad bellum proficiscantur hospites) tantam de nobis cõcitauimus opinionem, vt ab eo tempore seniores peculiari nòs beneuolentia & amore sint complexi.

Captiuis itaque in medio agmine collocatis, nonnullisque ex robustioribus funibus vinctis, ad Ganabaræ sinum tendimus, à quo passus circiter XXIV. M. aberamus. Vndique verò ex scæderatis permulti saltantes, tripudiantes, & plaudentes nobis gratulatum obuiam veniebant. Denique cum ad locum insulæ nostræ oppositum peruenimus, ego comèsque meus scapham conscendimus, ad castellumque nostrum reuertimur. Barbari verò in continente pagos suos singuli repetiere. Paucis post diebus Barbari quidã ex iis qui captiuos apud se habebant, ad castellum nostrum accessere, quos per interpretes rogamus, vt mancipia aliquot Villagagnoni vendant. Sic captiuorum pars magna ex Barbarorum faucibus est erepta: ægrè tamen, & inuitis Barbaris. Quod mihi non multò post est apertissimè indicatum. Mulierem quãdam

Captiuu vincti.
Barbarorum ob victoriã reportatam plausus.

Captiuu à Gallis empti.

cum puerulo suo vix dum bimulo emebam, pretium erant merces quædam, quarum estimatio ad tres libellas Francicas accedebat, venditor autem meus ita cõquerebatur, Quid in posterum futurum sit nescio, ex quo autem *Paycolas* (sic Villagagnonem nominabant) huc appulit, vix dimidiam captiuorum nostrorum partem comedimus. Puerulum illum mihi referuare vehementer cupiebam, sed Villagagno, restitutis mercibus meis & matrem & filium vendicauit. Matri nonnunquam dicebam fore vt cum mare transmitterem, puerulum huc transportarem. Illa verò (adeo vindictæ reposcendæ animis gentis illius hæret cupido) respondebat malle se vt à *Tououpinambaultijs* voraretur, quàm vt in tam remotas terras deportaretur: sperare se vt grandior factus ad populares suos quoquo modo elapsus se reciperet, ac cognatorum suorum mortem vlcisceretur. Nihilominus tamen (vt ante est à me dictum) è quadraginta aut quinquaginta mancipiis quibus ad Castellum nostri munitionem utebamur, decem pueros selegimus quos nauibus impositos ad Henricum secundum tum Galliarum regem misimus.

CAP.

CAP. XV.

Captiuo: suos quo tractent modo Barbari, quibusque ceremonijs in iisdem mactandis & edendis utantur: quibus per occasionem immanissima crudelitatis alia exempla adiecta sunt.

NUNC superest vt dicamus quonam modo captiuu à victoribus excipiantur. Vbi primùm in victorum fines sunt deducti, non modò exquisitissimis aluntur cibus, sed etiam vxores viris cantur, (non autem viri fœminis) Immò non dubitabit is qui captiuũ apud se habet, filiam suam aut sororem in vxorem illi dare, quæ viro diligentissimè ministrabit. Cæterùm cùm mactationis tempus non sit præfixum, sed modò citiùs, modò tardiùs expediuntur prout fuerint vtilis, viri quidẽ aucupio, venationi, & piscatui: fœminæ verò hortis colendis, aut ostreis colligendis: omnes tandem suũ more saginatos mactant, vorantque his ritibus.

Captiuu quo modo excipiantur ab hostibus.

Primùm finitimis omnibus res denuntiatum virorum, fœminarum, puerorum fit concursus ad locum vbi est futura mactatio. Ibi matutinum tempus potando transigunt. Inter quos captiuus ille, quem non latet eam in se cudi fabam, plumis ornatus, non modò

Ad captiuu mactationẽ conuentus.

Captivus vin-
ctus per vicū
circumduci-
tur.

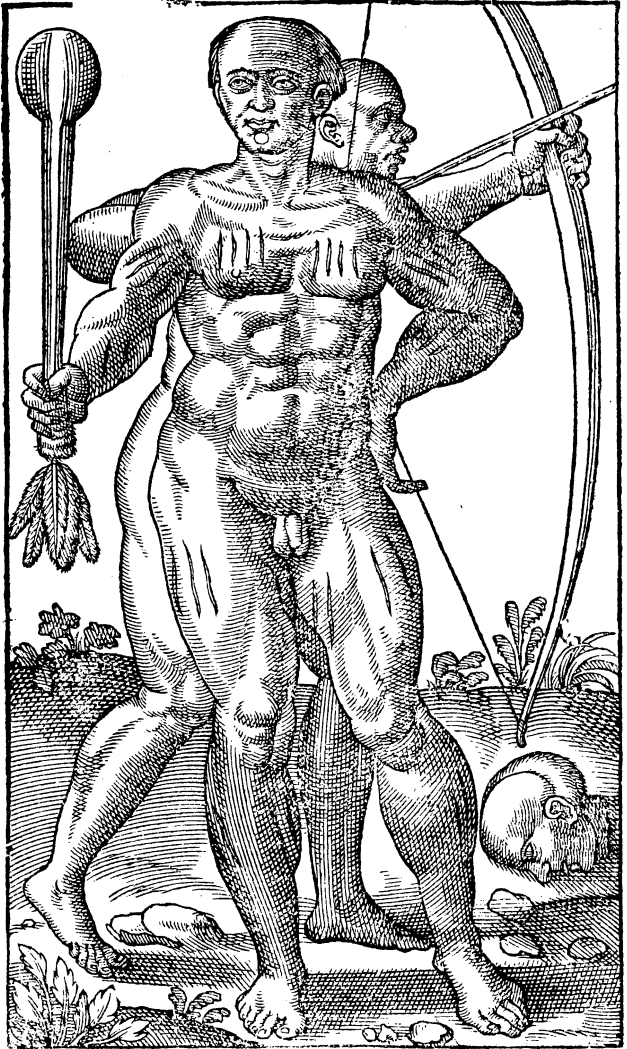
mortem non horret: quin immò saltando, bi-
bendo, ridendo reliquos superat. At postquā
per sex aut septem horas vnā cum ceteris per-
bacchatus fuerit, duo trēsue ex robustissimis
eum arreptum funibus xylinis, aut ex arboris
illius cortice (quam *Tuire* vocant, quaque ti-
liæ est persimilis), medium, minimè reuen-
tem quamvis ytróque sit brachio soluto, cō-
stringūt: pérque pagum quasi in triumphum
deducunt. At verò, num putas propterea eum
caput dimittere vt solent hīc fontes? Minimè
verò id quidem. Quin contrā incredibili au-
dacia res suas gestas apud eos à quibus con-
strictus detinetur enumerat, his verbis. Ego,
ego ipse fortissimus, sic vestros clim cognā-
tos vixi, tum se laudibus magis ac magis
euehens, modo in hanc, modò in illam con-
uersus partem, alium quidem ita compellat.
Heus tu, patrem tuum ego voravi, alium verò
ô bone, fratres tuos mactavi & *Boucapavi*.
Tot denique viros, scæminas, puerulæque,
ex vobis *Tououpinambaultis* bello à me ca-
ptos deuoravi vt numerum assequi non pos-
sim. Cæterùm ne ignorete populares meos
Margaiates tot in posterum mactaturos esse
quot è vobis intercipere poterunt: atque ita
mortem vlciscantur meam.

Tandem, postquam omnium oculis satis
superque fuit expositus, duo illi lictores à
quibus constrictus tenetur, circiter tres vlnas
ab eo recedunt, funē tamen pari longitudine
firmissimè yterque contrahit: adeo vt cap-
tius

tius gradū præcisè sistere cogatur, progredi autem aut regredi minimè possit. Vincto lapides aut testæ contractæ adferuntur. Tum lictores parmis ex tergo *Tapirousson* (cuius antè memini,) sese obtegūt, captiuúmque his compellant verbis. Mortem tuam ante obitum vlciscere: Ille confestim lapides in eos summo impetu cōtorquet qui se circumstāt quorum numerus plerumque ad quatuor milia accedit. Ex his minimè est quærendum quàm multi vulnerentur. Equidem in vico quodā quem *Sarigoy* appellāt vidi captiuum eiusmodi tanto impetū lapide mulieris crus pertigisse, vt cōfractum illud esse crederem. Porro lapidibus, ac cespitibus, quos potuit colligere absumptis, prodit is qui mactationi se accingit, quique per totum diem latuerat, clauam ligneam plumis decoram manibus gerens, pileo quoque ac cæteris ornamentis plumeis ornatus: atque ad captiuum accedit, cumque his compellat verbis. Annon ex *Margaiatiū* es gente nobis infensissima? Annon tu ipse ex nostris amicis & cognatis cōplures mactasti, ac deuorasti? Cui captiuus, animo quàm antea longè præsentiore, sua sic respondet lingua, (*Margaiates* enim à *Tououpinambaultijs* sermone non sunt dissoni,) *Pa, che tan tan aionca atonpauè*. hoc est, vtique sum fortissimus, atque ex vestris quàm plurimos mactaui & deuoravi.

Captiuus præcisè reuinctus mortem imminētē vlciscitur.

Mactatoris cū captiuo colloquium.

Deinde, quo magis hostes suos vrat, vtraque manu capiti imposita, in hæc erumpit verba: O quam strenuè in eo me gessi! O quam gnauiter vestros bello laceffiui, cepique, quos penè innumeros voravi. aliæque id genus multa subiungit. Mactator verò addit, Idcirco tu qui in nostra es potestate, mox à me mactaberis, *Boucanóque* affatus à nobis voraberis. Quid tum? (inquit ille, ne fractiori quidè animo pro sua gète mactationè subire paratus, ac *Regulus* ille quondã pro Rep. Romana mortem oppetijt) mei quoque cognati mortem vlciscentur meam. Ad hæc, vt pateat istos mortem (quam tamen mirum in modũ reformidant) prorsus cõtemnere, quòd beari se credant publico illo & solenni supplicio: exemplo rē cõfirmabo. Fortè in pago quodam Insulæ maioris quam *Pirani-ion* nuncupant diuerti, mulieremque offendi mox isto supplicij genere interituram, ad hanc accedo propiùs, moneo vt se *Toupan* cõmendet (nam ad illius captum sermo erat accommodãdus. *Toupan* verò non Deum, sed tonitru sonat,) atque ad eum prout à me docebatur preces conciperet. Illa verò nutato capite me deridens respondit, Quid verò mihi es daturus si id quod vis exequar? Tum ego, Miserrima muliercula, mox rerum omnium istarũ v̄sus tibi nullus erit: Itaque de anima tua quã immortalem esse credis (quod faciũt Barbari omnes vt mox sequenti capite dicemus) ferriò cogitato. Illa verò rursus me irridens, est

Mira captiui
confidentia
mortem cõ-
temnentis.

Barbara mu-
lier mortem
contemnit.

maçtata.

Sed vt ad rem redeam, variis disceptationibus vltro citroque habitis, nonnunquam inter colloquendum, maçtator qui præsto adest, claua lignea vtraque manu in altum sublata, orbiculo extremo, captiui caput totis ferit viribus, adeo vt paucissimo sanguine effuso, altero ictu non sit opus. Hinc proverbium illorum, quod iam apud Gallos nostros erat in vsu, Confringam tibi caput, pro eo quod solent altercantes milites aduersatio minitari his verbis, Ego te confodiam.

Captiuo in hunc modum maçtato, si coniugatus erat, (vxores enim nonnunquam illis dari diximus) vxor illius cadaueri adhærens, aliquantulum luget, aliquantulum inquam, nam Crocodilum imitatur, quem ferunt, antequam hominis à se necati cadauer deuoret, lachrymas emittere solitum. Non absimili modo illa postquam lachrymis extortis luctum simulauit, viri sui carnibus omnem primam nisi quis anteuertat vescitur. His ita gestis reliquæ mulieres, præsertim vero anus, quæ cum sint humanarum carniū appetentiores, iuniores continuò eos à quibus captiui detinentur hortari solent vt confestim morti addicant) aquam feruentem admouentes ad cadauer accedunt, quod adeo fricant, lauunt & calida perfundunt, vt cute sublata pari sit cum nefrendibus assandis candore.

Deinde captiui dominus assumptis secū quanto

Captiuus vno ictu maçtatur.

Barbarorum proverbium à Gallis vsurpatum.

Luctū simulat vxor captiui maçtati.

Captiui cadauer non secus ac nefrens calida perfunditur.

quanto numero visum fuerit sociis, cadauer diuidit, ac tanta celeritate frustatim discerpit, vt lanus apud nos vix reperiatur vllus qui veruecem celerius in frustra secare possit. His accedit quod prout venatores, hinc cerui capti viscera canibus venaticis porrigunt, Barbari consimiliter hostium suorum mactatorum sanguine liberos illinunt suos vt ad ferociam crudelitatemque animos illis addant.

Cadauer captiui incredibili celeritate in frustra secatur.

Hæc porrò immanis crudelitas, apud Barbaros frequentissima, per se est quidem abominanda. Atqui portentosius id esse videtur quod patratum à Iudeis fuisse legimus, (quos tamen humanitate cæteras gentes antecellere par erat, prohibito à Deo sanguinis esu) Illi enim tumultibus concitandis, vt tradunt historiæ, deditissimi, Traiani tēporibus adeo horrendas seditiones excitarunt, eoque crudelitatis & immanitatis processerunt, vt cæsis quadraginta hominum millibus in Ægypto, Cirene, & Cypro, eorum carnibus vesci, sanguinéque vultū oblinire suum sustinuerint. Quin multos à vertice transfixere medios, eorumque pellibus induti immanissimam præ se ferentes rabiem obambulauere. Quæ historia si nõ absoluat, saltem extenuet Americanorum crudelitatem. Cæterum ex quo Christiani ad eos accessere cum mactatorum corpora, tum animantia omnia, reliquosque cibos cultris fecat. Antea verò, quantum à senioribus accepi, lapidibus præacutis ad eum vsum accommodatis utebantur.

Barbarorum pueri cum hostium sanguine illinantur.

Iudeorum immanis crudelitas.

Lapides cultrorum vsum Americanis olim præbebant.

Captiui car-
nes *Bouca-*
no impositæ.

Barbaræ
anus adipem
diffluentem
lingunt.

Chartarum
Cosmogra-
phicarum
error.

Singula porrò cadaueris frustra, atque ad eò ipsa viscera abluta, & expurgata, *Boucano* imponuntur. Hæc tantisper dum coquuntur, anus continuò *Boucano* adhærent, mirum enim in modum carnes humanas appetunt, adipemque à *Boucani* baculis diffluentem excipiunt. Adeo eorum sapit palato vt continuò adolentes ad capiendos hostes hortentur, qui cibum eiusmodi suppeditent. Digtos quoque suos adipe illo, conspersos lingentes, conclamant suum *Tgnaton* quod sonat, bonus est. Habes, Lector, quantum obseruando assequi potui, qua ratione Barbari Americani captiuos suos assant, more nimirum penitus nobis ignoto, nimirum *Boucanando*.

At verò quoniam cap. 10. de *Tapirousson* agens, *Boucani* formam fuscè descripsi, ne tautologia laborare videar, ad locum illum Lectores remitto. Interea verò eorū error à me refutabitur qui suis chartis Barbaros nō utros carnem humanam verubus perinde ac nos armos veruecinos assantes depinxerunt, duos etiam prægrādibus cultris ferreis carnes dissectas ad speciem suspensas exponere sunt commenti, prout hīc bubula venalis exponitur. Sed ista tam vera, quàm ea quæ fabulose de Panurgo Rabelesius refert, quòd lardo transfixus & semiaffatus tandem euaserit, arguunt chartarum illarū authores crassissimæ ignorantia. Hæc vt confirmem addo. Brasilienses nō modò à nobis differre assandi modo

do, sed etiam nostrum morē illis planè fuisse incognitū tum etiam cū apud illos degēbamus. Etenim ego & sodalis quidā meus in vico quodam Indiam Gallinā cum nonnullis aliis volatilibus veru ligneo impositis nostro more ad ignem versantes assābamus.

Barbari nostrum assādi morē, ludibrio habent.

Quod factum Barbari in ludibria vertebant, nec prius adducti sunt vt crederent carnes quæ continuò agitentur percoqui posse, quàm ipsi periculum fecere. Ergo (vt vnde digressus sum eò redeam) vnus aut plurium captiuorum carnibus (duos siquidem aut tres nonnunquam vno die mactant) in eum modum assatis, turba illa vniuersa quæ mactationi interfuit *Boucano* circumit exultans, membræque hostiū torrentia toruis intuetur oculis, deinde quantūuis multi particulā singuli arripiunt: non tamen cibi causa, (quod

Barbari singuli captiui carniū frustum arripiunt.

suspiciari non immeritò quis posset) isthæc perpetrant: quamuis enim sine controuersia carnes humanas sapore cōmendent, vltionis tamen potiùs iis edendis quàm victus rationem habent: anus excipio carniū illarum, vt dixi, auidissimas. Huc verò tendūt, vt mortuos ad ossa vsque corrodes superstitibus metum incutiant. Quippe, quò animos suos truculentissimos & sæuissimos expleant, nulla est cadauerum illorum particula, ab extremis articulis ad nasum vsque aures & verticem (quæ excepto cerebro) ab illis non exedatur. Ptolemæi itaque Lathuri Regis Ægypti barbaries eò fuit immanior, quòd licet

humaniore est disciplina excultus, ad tantam sit delapsus crudelitatem, ut caesis xxx. Iudeorum millibus captiuos cesorum carnibus vesci adegerit. Cæterum *Tououpinambaultij* nostri

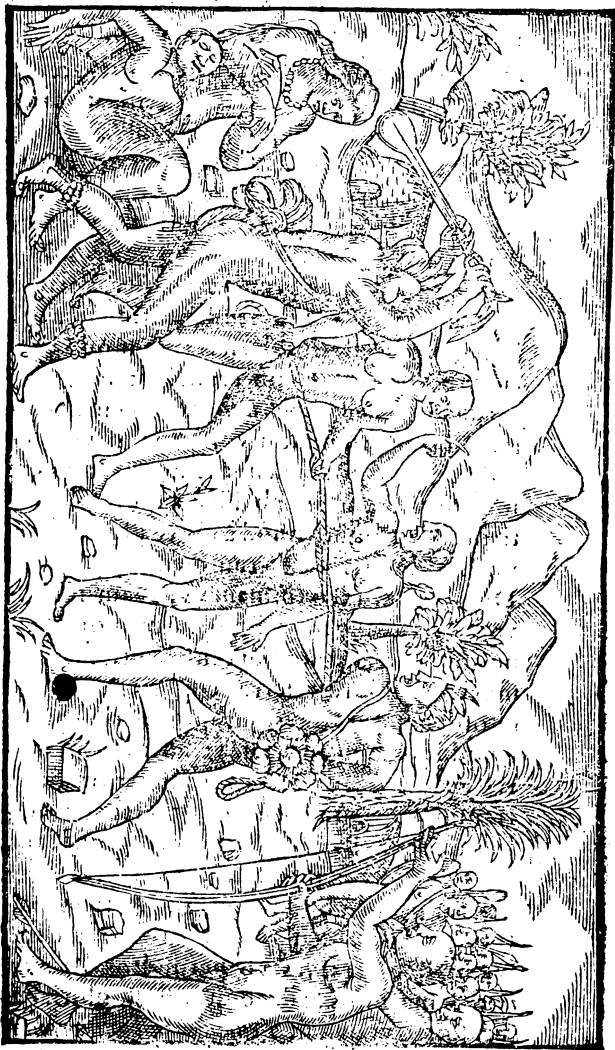
Caluarū acer
ui à Barbātis
cur afferuen-
tur.

in singulis pagis aceruatim mactatorum caluarias diligenter afferuant, (prout apud nos in cœmiteriis solēt) Gallis verò ad eos comitantibus fufissimè rerum suarum gestarum præconium persequuntur, aceruòsque illos quasi trophæa quædam, fortitudinisque suæ monumenta ostentant. Præterea grandiora crurum & brachiorum ossa non negligenter recondunt, fistulis (vti dictum est) conficiendis: dentes quoque auulsos filo traijciunt, & circa collum obuolutos gestant. Gen. Ind.

Lib. 2. cap. 71.

Hist. scriptor de Insulæ *Zamban* malis agens, refert eos hostiū ab se mactatorum capita ædiū sacrarū valuis affigere solitos: dentesq; collo appēsos ad ostentationē gestare.

Mactatores verò isti summo illud tribuūt decori, patrato enim egregio illo factore, secedunt, pectūsque, brachia, crura, suras & reliquas corporis partes incidunt, incisuræque vt perpetuo cuti inhæreāt vnguento nescio quo illinunt, atròque puluere inspergunt, quem nulla temporis diuturnitas delere potest. Creduntur autem eo plures mactasse hostes quo pluribus scatent incisuris, ac proinde fortissimi censentur. Quæ vt facilius, à quibusuis percipiantur sequenti pictura expressimus, Alterum quoque Barbarum sagittam arcu iaculantem adiunximus.

Hæc pictura superiori pag.186 collocanda erat, quæ verò ea pag.habetur in istius loco hic debuit poni.

Horrenda
crudelitas.

Neutrii in-
terpretes vi-
tam atheorū
more transi-
gunt.

Denique vt tandem horrendæ isti tragædiæ finem imponamus , si fortè contingat vt mulieres quæ captiuis nupserant grauidæ ex illis sint factæ, Barbari (dictu horrendum, visu verò maxime stupendum) liberos nonnunquã recens natos, rarò paulò adultiores vorant, hanc autem causantur rationem, pueros illos ex hostium semine progenitos esse. Barbari verò hostes suos quibuscum continenter bellum gerunt funditus aboleri non modò percipiunt (eandem enim crudelitatem *Margasates* in *Tououpinambaultios* exercent) sed etiam mira perfunduntur voluptate si videant hospites suos eodem esse animo. Etenim carnes humanas nobis ab illis appositas quoties reiciebamus, (quod à me & plerisque ex nostris semper est factum, neque enim per Dei gratiam adeò immanes vnquam fuimus vt eas vel attingere religio nobis non esset) nos non satis fideles sibi censebant. At meo maximo dolore referre cogor, Neutros quosdam intérpretes, qui apud Barbaros nouennium exegerant, sese vt ad illorum mores accommodarent vitam atheorum more transigentes, non modò crebris scortationibus sese cum Barbaris fœminis inquinabant, adeo vt vnus ex illis trimulum puerulum ex vago illo concubitu sustulerat: sed etiam exuto omni humanitatis sensu, Barbarosque immanitate superantes, à se permultos *Margasates* & mactatos & deuoratos fuisse gloriabantur. Porrò vt quæ sit *Tououpinambaultiorum* in ho-

hostes suos crudelitas pergā describere, contigit eo tempore quo apud illos degebamus, vt de vico quodam in maiori insula sito cogitarint. Pagus hic à quibusdam *Margaiatibus* incolebatur qui tamen *Tououpinambaultiorū* ingruente cum *Margaiatibus* bello *Tououpinambaultijs* in deditiōnem venerant perque totos viginti annos pacificè apud illos egerant. At tandem inter *caouinandum* sese mutuò incitantes & animos addentes, pagi illius incolas vniuersos internecioni deuouēr. Decretum exequi non cunctantur, noctu inopinantes intercipiunt & semisopitos opprimunt, ad eò vt non sine commiseratione clamores & eiulatus audirentur. Galli re audita circa mediam noctem eò properant armati, pagus enim à castello nostro non longius X passuū millibus aberat. verū antequàm eò aduenissent, Barbari rabie & præda incitati obuios quosque trocidarant, casāsque vt latentes extruderent incenderant, ad eò vt perpaucos superstites nostri inuenerint. Quinimò ex nostris nonnulli asseuerabant se non modò adultos frustatim concisos, sed etiam infantulos lactantes integros *Boicano* impositos vidisse. Ex adultioribus tamen aliquot mari sese commiserunt, & noctis tenebris obsecundantibus natantes euasere, inque nostrum Castellum se recepere. Quod vbi rescuerunt Barbari non æquo tulerunt animo immò suos hostes à nobis detineri mussitantes conquerebantur. Tandem verò mer-

Pagus à Barbaris vastatus.

Barbaries horrenda.

cibus quibusdam à nobis placati fuere, cientes verò nostros, Villagagnoni mancipia reliquere.

Interiectis aliquot diebus, ego cum quibusdam aliis Gallis in pago ab indigenis *Pirani ion* nominato, in insula illa maiore animi gratia exspatiabamur, inopinantes captivum iuvenē, forma & statura non mediocri, in cōpedibus ferreis quas Barbari à Christianis acceperant, detentum offendimus. Is lingua Lusitana nos compellat, (duo ex nostris ob Hispanici sermonis peritiā eius verba capiebant) significat se in Lusitania fuisse, Christianum esse, Baptismo initiatum, Antonio sibi nomen. Præterea, quamvis natione *Margaias* esset, quòd frequenti cum Lusitanis commercio ferinum ingenium ex parte exuerat, innuit se vehementer optare, si quid ratione fieri posset, ab hostium manibus evadere. Tū nos, præterquàm quòd nos rarū erat partium quotquot dabatur è Barbarorū faucibus eripere, auditis vocibus Christiani & Antonij longè vehementiùs commoti sumus, & miseratione ducti. Atque ita è nobis vnus, qui linguam Hispanicam callebat, quique fabrilem exercebat artem, recepit se postridiè eius dièi limam ad compedes dissecandas allaturum; monuitque vt simulac solutus esset, (nam à nemine obseruabatur) in dumetis ad maris littus sese abderet, tantisper dum

Barba-

Margaias in Lusitania baptisatus captivus.

Barbaros colloquio occuparemus: nos scapha exceptum, in Castellum nostrum transfucturos: quò si perduceretur, minimo negotio cum Barbaris de sua redemptione transigi posse.

His non parùm recreatus gratias egit, sequæ singula exactè exequutorum spondet. At Barbari licet sermones vltro citroque habitos non cepissent, non nihil tamen suspicâtes, simulac è pago egressi sumus vicinitate demum, idque tumultuariè coacta, miserum Antonium maçant. Nos postridie limam afferentes, per speciem farinæ aliorumque cibariorum quærendorum pagum illum repetimus: atque à Barbaris quærimus vbinam captiuus ille, quem pridie videramus. Illi nos in casam proximam deducunt, carniùmque Antonij frustra *Boucano* imposta ostendunt. Deinde nos abs se elusos fuisse suspicâtes per ludibrium caput ostêtabant, nósque cachinnis excipiebant.

Non multò pòst duos quoque Lusitanos Barbari nostri cepere: quos ex improviso in Teguriolo luteo, in mediis syluis constructo, non procul ab Castello suo quod *Morpion* vocant, adorti fuerant. Lusitani quidem totius diei spatio Barbarorum impetum sustinuerant, at tandem cum eos tela cæteræque munitiones deficerent strictis maioribus glidiis, quos nos ambarum manuum dicimus, in Bar-

Lusitani duo
à Barbaris
capti, & deuorati.

in Barbaros irruunt, ac complures cædunt, multos quoque vulnerant. Barbari contrà pertinaciter obsistūt, singulis potiùs occumbendum ducunt, quàm victoria non parta pedem referre. Itaque tãdem Lusitanos captos abducunt è quorum spoliis ipse vestes bubalinas à Barbaro emi. Vnus quoque ex interpretibus argenteam lancem emit, quam Barbari cum multa alia supellectile in illo tuguriolo erant deprædati, quàmque, pretij ignari, cum duobus cultellis permutarunt. Porrò Barbari in suos pagos reuersi Lusitanis per ludibrium barbam conuellunt, dolorisque impatientes derident, hisque verbis increpāt. Quid? vósne qui nuper impetum nostrum tã fortiter sustinuisistis, nunc cum mors erat fortiter obeunda muliebri esse animo? Ac tandem more solito eos immaniter maectant deuorantque.

Exempla quidem permulta de Barbarorū crudelitate præter ista à me possent afferri, nisi quæ attulimus ad horrorem cuilibet incutiendum sufficere existimarem. Verum enim uerò ut ij qui hæc tam horrenda passim apud Barbaros vsurpata legent, norint permulta quoque non minùs detestanda alibi geri, præter eam quam commemorauimus Iudæorum crudelitatem qui Traiani temporibus quadraginta hominum millibus cæsis non modò eorum carnes deuorarunt, sed etiam sanguine vultum obliuerunt, pellésque induerunt: Præter etiam horrendum Ptolomæi

męi Lathuri Regis Ægypti facinus qui triginta Iudeorum millibus cæsis, captiuos occisorum carnibus vesci vi adegit, alia quoque exempla in medium afferam. Chalcondilus historia de Imperij Græci lapsu & Turcici incremento, (quod verè tragicum dixeris) scribit Turacanicum vnum ex Amurati II. Legatis, Albanorum copiis instructa acie deuictis fuffisque captiuos 80. immaniter trucidasse, quorum capita truncata, in pyramidis formam coæeruari iussit, quasi partem victoriæ insigne trophæum. Amuratus verò ultra istmi angustias transducto exercitu, trecentos milites qui noctis tenebris obsecundatibus in proximum montem confugerāt, intercludit. Illi cōmeatus inopia in deditiōem venerūt honestas expectantes conditiones, At Amuratus omnes in vnum locum conuenire mandat, ac coram se iugulandos curat. Idem Amuratus, cuius nondam erat sæuitia expleta, ex cunctis captiuorum copia sexcentos adolescentes forma præstantes, sua emit pecunia: quos deinde patris Manibus immolat quasi peccatorum expiatio in tanta sanguinis humani profusione esset posita. Sed isthæc ludiiocique dicantur præ sceleratissimi Mechemeti XII. Turcarum Imperatoris crudelitate, qui non modò Imperij administrationis Amurato successor fuit, sed maximè in immanitatis genere, immo quem in hac parte magno superauit interuallo. Vt enim omittam florentissimæ simul ac celeberrimę vr-

Lib. 5. c. 5.

Trophæum
ex capitibus
humanis.

Lib. 7. c. 4.

Imanitatē
Amuratus
immanitate
cumulat.

Lib. 8. c. 6.

Cōstantino-
pol expugna-
tio, regnante
Mechemeto
12. Tur. imp.
ad 56. Cal. l. c.

bis Constantinopolcos expugnationem quæ ipso regnante Anno salutis 1453. Ad V. Cal. Iunias contigit, qua sanguine omnia, horrore, morte, fugientibus & persequentibus, victoribus & victis repleta erant: Adeo vt cæforum & eorum qui præ ingenti irruentium multitudine suffocati erant cumulus portarum fornices superaret: Peculiaria quædam de monstri illius crudelitate posteris mādata recēsebo. Viginti Albanos milites, qui Thracia, quam ipse expugnarat, relicta, in oppidulum quoddam Phiasia, Rupellam nomine, sese receperant, rotario supplicio brachiis cruribusque conuassatis semiuiuos in summo cruciatu languentes desperabundos reliquit. Insuper immanissimo illi monstro non satis erat quoscumque in oppidis aut castellis offendebat ferro cædere, prout Leontarij contigit, vbi ne vnus quidem superstes est relictus, adeo vt sex mille hominum cadauera, præter ingentem equorum & pecorum^{is} copiam, illic fuerint numerata: Sed inaudito hoc supplicij genere complures insuper affecti. Acinace peracuto singulos homines in duas partes vno ictu circa transversum septū diuidi iubebat, artificio barbariem omnem superante: bis enim singuli mortis perferiebant dolores. Vtraque pars per aliquod tempus præ summo quo opprimebatur cruciatu huc & illuc non sine gestibus horrendis sese volutabat. Trecenti milites in oppido Mitylene anno 1459. quo capta est vrbs illa, hoc imma-

Lib. 9. cap. 1.

Mechmeri
in ipsa bruta
animātia cru-
delitas.

Monstrofa
crudelitas.
Lib 9. cap 7.
& Lib. 10.
cap. 12.

imma-

immanissimo supplicij genere sunt affecti. Quingenti quoque alij ab Omare Bassiano Constantinopolim missi, quos in oppidulo à se expugnato ceperat eadem occubuerunt morte. Horum Cadauera postquã aliquandiu in area in qua laniati fuerant neglecta iacuerunt, bos horrèdè mugies ad ea accedit, vnã

que cadaueris partẽ cornu attollit, aliõq; loci cõportat, tum alterã petit priõrique adiũgit. Quæ res cum à multis perspecta fuisset breui ad Mechmetum perfertur: Ille mirum in modum anxius, cadauer illud disiungi, partẽsque seorsim ad pristinum locum comportari iubet. Bos insequitur repetitis mugitibus, cadauer verò illud, inter cætera agnoscit, denuõque cornibus sublatum aliò asportat. Mechmetus hoc portento vehementer cominotus (ac meritò quidem) è vestigio, cadauera sepeliri iubet, bouẽ verò ad sua pecuaria deducendum, ac per reliquũ vitæ tẽpus alendũ curat. Radunt nonnulli cadauer illud à boue canibus Turcis clementiore asportatum Veneti cuiusdam corpus fuisse: alij Illyrico tribuunt. Atqui vt vt sit (inquit Chalcondylus) hoc ostento multum fœlicitatis genti à qua ille oriundus erat, portendebatur.

Vladi verò sæuitia humanis auribus tinnitum longè grauiorem ciebit, idcirco de ea referre vltimo loco visum est. Vlando attributa Moldauia Mechmeti liberalitate in gratiam fratris cuiusdam Vladi quo sceleratus

De boue quæ herum mortuum agnoscit mira historia.

Vladi immanitas horrenda & cæterorum omniũ atrocitatem superans.

Libro 9. cap.
12. 13. & 16.

Mechmetus ad nefarias libidines abutebatur, hoc primo veluti auspicio prouinciam illã administrare cœpit. Potentissimos quoque Moldauienses, ac primariæ autoritatis viros, à quibus propter authoritatem & gratiam, ne defectionem molirentur sibi metuebat, corripit, eosque non contentus est vulgari aliquo supplicio è medio tollere, sed viuos omnes palis transfixos summo cum cruciatu extinxit. Immo eorum familias ne vxoribus quidem & infantibus exceptis, eodem furore sustulit. Adeo vt breui temporis spatio triginta & eo ampliùs hominum millia ab eo trucidata fuisse à multis confirmetur. Mortuorum porrò bona & honores satellitibus suis est largitus. Mechmetus certior factus Vladũ de defectione & rebellionem in se cogitare, quendam suum à secretis Catabolmum nomine, natione Græcum per speciem amicitie ad eum mittit, eo cõsilio vt Vladum ad se blãdis verbis pertraheret. Eodem quoque tempore Mechmetus ad Chamum quendam cui Valaquiam prouinciam clam demãdarat, literas dat, mandatque vt quacumque ratione vi, doloue Vladum corripere: eo nihil gratius sibi accidere posse significat. Hi duo communicatis consiliis Vladum interciperi conantur, Vladus verò nullo modo perturbatus confirmatis militum suorum animis, reliquis omnibus in fugam versis Chamum & Catabolmum cum quibusdam aliis viuos capt. Quos cruribus & brachiis abscis-

sis palis viuos affixit. Chamo verò, prout eius postulabat dignitas eminētiorem tribuit locum. Quod ab eo hoc consilio factum est, vt subditis suis terrorem incuteret, ac ne tale quid in posterum auderent nisi idem supplicium subire vellent, ansam præriperet. Præterea exercitum ingentem summa celeritate conscripsit, Danubiúmque flumen transit, atque in Mechmeti ditionem quam flumen illud alluit, magno irruit impetu, eamque est populatus, pagos incendit, fœminas ipsas, inuicem infantes, in cunis vagientes ferro cecidit. Quacúmque verò iter faceret immanissimè sæuiebat, & vastitatis vbique notas inurebat. Quibus ad Mechmetum perlatis, maximè vero nuntio de Legatorum morte crudelissima, ac in primis de Chamo tam atroci supplicio affecto, qui præcipua in aula militaria olim gesserat, Mechmetum non parum commouerunt. At longè molestius illi fuisset tantam iniuriam ab infimæ sortis homine sibi illatam inultam relinquere. Itaque cum instructissimo exercitu valaquiam ingressus, & Legatorum suorum cadauera palis adhuc affixa conspicatus, nouo quasi dolore, & nouo furore fuit percitus. Cadaveribus autem illis auulsis & sepultis, tria passuum millia est progressus, ac in lanienam illam incidit ab Vlado in subditos patratâ, quæ res horrore conspicantibus mouebat. Erat enim locus a-

horrendum
visu specta-
culum.

tinebat, latitudo mille occupabat: Innumeris rotis, palis, crucibus, furcis, cadaueribus onustus ceu sylua quædam consitus erat. Ex cadauerum facie perhorrida, cruciatus quos ante obitum pertulissent cõijcere facile erat. Laniatorum numerus ad millia viginti facinoris atrocitatem augebat. In his erant infantiuli maternis adhærentes vberibus, lactantes enim suffocati fuerant. Inauspicatæ præterea aues, aerem seu nubes atra condensabãt, ac in corporum humanorum concauo vnde iam antè viscera extraxerant, nidos struebant. Quibus conspectis Mechemetus, ingenio alioqui barbaro & crudelissimo, apud se cogitans vnus homunculi, & quidem abiectissimæ conditionis, atrocitatem ac immanitatẽ crudelissima quæque facinora ab se patrata longo interuallo superasse, modò obmutescibat, modò misericordia quadam ducebatur, atque apud se mussitabat, mirum nõ esse quod sceleratus ille subditis suis adequẽ formidolosus esset, quandoquidem tale facinus patrare sustinisset: Ideoquẽ difficillimum esse statuebat hominem ab sua ditione depellere, qui & imperio suo & subditorum obsequio tam insigniter vteretur. Mox verò collecto animo, neminem esse qui carnificem illum non contemneret arbitratur. Quinimmo Turcæ ipsi tam horrendo *κατατιριον* conspecto, Vladum adè atrocis facinoris authorem diris deuouebant. At Vladus omnibus istis neglectis, Mechemeti exercitui continuò
 insta-

instabat, eumque modò in alis, modo in nouissimo agmine laceſſebat, atque ita non paucos ſingulis diebus perimebat, dampnumque non minus equitibus ac Arapibus afferebat. Tamen (ne ulterius in his recensendis progrediar) ille ſuo tandem periculo eſt edoctus ſæuitiam illam qua in ſubditos uſus erat, dum res ſuas egregiè ſtabilire uolebat, multò plus detrimenti quàm commodi ſibi attuliſſe. Nã paulatim ſuis à ſe deficientibus Mechmeto prouinciã cedere, atque in Hungariam profugere coactus eſt. Eò ubi appulit, ob ſcœlera quæ mille ſuppliciis expiari non potuiſſent in uincula coniectus fuit. Quatuor hæc monſtra coniuganda & quaſi concathenãda duxi, utpote quæ infernali remigio ſint aptiſſima, Turacantum uidelicet, cuius (quantumuis flagitioſiſſimi) nequitia penè nulla uideatur ſi cum Amurato conferatur: Quem rursus crudelitate & ſæuitia ſuperauit Mechmetus: Omnino uerò ſceleratiſſimus & immaniſſimus Vladus magno poſt reliquit interuallo. At uerò (inquies) Turcæ iſti fuerunt, inhumaniſſimi, quos merito Braſilienſibus *αἰθροποφάγους* immaniores dixeris.

Quare ut paulò attentius ad ea quæ apud nos geruntur animum aduertamus, quæro in primis quid à ſœeneratoribus & rapacibus auaris præſtetur? qui ſanguinẽ & medullas tot uiduis, tot orphanis exugunt, ac proinde uiuos deuorant, quos ſemel iugulaſſe ſatiùs eſſet quàm languentes diutiùs detinere? Annò

ſœeneratores
barbaris
Americanis
immaniores

Mich. 3. 3.

feritate & crudelitate Barbaros Americanos superât? Atque hinc fit vt exclamet Prophe-
 ta. Quod comedunt, caro est populi mei, & cutem eorum ab eis nudant, ac ossa eorum diffringunt: diuiduntque vt quod est in olla, & velut carnem quæ est in lebete. Iam verò si de carniū humanarum esu ferino prorsus & tygrino, quot quæso, hîc apud nos reperti sūt, cum in Italia, tum in aliis regionibus, ex iis qui Christianum præ se ferunt nomen, qui eò immanitatis delapsi sunt, vt sæuitiam suã explere cupientes, cor iecurque inimicorū suorum deuorant? Penes historias innumeras de rebus istis scriptas fides esto, singula enim persequi si cupiam tempus me deficiat. At ne in aliena inquiram, Quæ lingua, quis calamus immania facinora referat quæ in Gallia nostra sunt patrata? Tædet me certè, tam horrenda commemorare, Gallus enim sum. Funestissimis bellorum ciuiliū temporibus, quibus ab hinc annis xx. iuxta eorum calculum qui diligentius isthæc sunt persecuti, decies quater centena hominum millia interierunt, inter quos quadraginta reperiuntur nobilissimorum virorum millia, qui vniuerso terrarum orbi, deuincendo, vel saltem Græciæ Turcarum Tyrannide tam diu oppressæ in libertatem afferendæ suffecissent. Atque vt aliquid afferam è tot in vulgus emissis ingentibus voluminibus, quibus prouinciarū, locorum, urbium, homicidarum, atque adeo trucidatorum ipsorum nomina eduntur, quæ

con-

consultò à me omittuntur , ne ea quæ iam consenuisse videntur recrudescant : Nobilis cuiusdam viri reformatam religionem profitentis viscera auulsa fuere, ac primò per totam urbem circumducta deinde in urbis fossas ad sterquilinum coniecta sunt. Cor autem, & iecur, baculis affixa, instar trophæi verè Diabolici circumgestata fuere. Quin eo usque perripit scelesti cuiusdam rabies, vt iecinoris illius particulam cani obiecerit, canis verò homine longè humanior attingere recusauit : tum immanis herus canem nõ sine blasphemis vocibus hoc sermone insequebatur, Nunquid tu quoque es Lutheranus? Alibi vir quidam insignis & de literis optimè meritis, ventre, vultúque humo pertingente, in publicam urbis plateam pertractus, primò semiustulatus in mare deijcitur, tum extractus canibus lacerãdus obijcitur. Mechmeti immanitatem superiùs meritò sumus detestati, qui vno Acinacis ictu medios homines dissecabat, duabúsque veluti mortibus mulctabat: At si istum de quo agimus dispiciamus quater eum necatum fuisse comperiemus, nam vultu ventréque terram euerrete pertractus, quodammo modo maectatus fuit, deinde ustulatus, tertio submersus, quarto à canibus dilaniatus. Non multò clementiùs cum alio actum est cuius cerebrum lapidibus comminutum fuit, deinde in flammam coniectus est, indéque extractus, muro est appositus vt quibusuis tormentulorum dispo-

Consule historiam ecclesiasticam Gallicam. Anno 1580. excusã lity. 3. pag. 374.

Canis hominibus ipsis longè humanior.

Lib. 3. pag. 383.

Tomo 2. lib. 7. pag. 356.

dentibus scopus esset. Puerpera quædam die à partu quarto de lecto deturbata & in infimos gradus deiecta fuit. Infantulum verò cui diligentissimè in vlnis posito cauerat, lanij illi crudelissimè ei auellūt muroque allidūt, vocibusque blasphemis Lutheranorum progeniem esse extirpandam prædicabant. Cor ex cadauere iacente ab militibus seu potiùs furiis eductum mordebatur: illi verò mutuo sibi illud porrigentes se prælagijse iam antè dicebāt, Hugonottum à se comestum iri. Mulieri honestissimæ, vestibibus penitus nudatæ, vbera in orbem excisa fuere, tum patris in eam nefandis sceleribus, in proximum flumē deiecta est duabus eius filiabus tam horrendum facinus spectantibus. Itali quidam in religionis odium puerulum viuum in duas dissecant partes, eiùsque iecur deuorāt. Adolescenti cuidam oculi pugione effosi sunt, tū vltimo est ex pedibus suspensus tormentulorumque glandibus est confossus. Viri quatuor veram religionem profitentes carceribus noctu educti in pontem deducti sunt, vbi primùm vestibibus omnibus exuti sunt, tum miserè excarnificati sunt, sicarij enim eos minutim concidentes per ludibrium sese inuicem compellant, nescio an brachium possem amputare, tum crebris ictibus alius brachiū, alius collum, alius caput contundebat, donec semiuuos in subiectum flumen coniecerunt, at humus eorum sanguine infecta horrorem prætereuntibus incutiebat. Carnifices verò ad

ad eluendam crudelitatis suæ notam humum multa aqua perfundunt. Sed efficere non possunt quin sanguis ille continuò apud Dominum personet, qui cùm sanguinem humanum à brutis effusum reposcere non cunctetur, quid de hominibus est statuendum à quibus adeò iniustè effusus fuerit, quique hac ratione Dei imaginem violare nō dubitarint? Quidam Euangelij minister multis acceptis vulneribus, ambobus oculis effosis, tū fune pedibus alligato, huc & illuc est pertractus ac tandem palo alligatus, in struem lignorum coniectus est, atque ita viuis exustus.

Gen.9.5.6.

585:

Vt autem appareat nullius conditionis homines à tanta barbarie fuisse immunes, Quidam ex summi senatus præsidibus, senex, & venerandus, qui quidem iam pridem Religionis reformatæ opinionē habebat, quam tamen (quæ erat illius timiditas) palàm professus nunquam erat, baculis primùm immanitererberatus, ac penè mactatus est. At sicarij cum satis amplos loculos pro libidine non inuenissent, eū pecunias suas deglutiisse prætexentes capite ad pectus vsque in aquam demerso, ex pedibus suspensio, adhucque viuo, ventrem dissecant, visceraque in flumen proiiciunt. Cor verò hastæ affigunt, perque urbem circungestant, in hæc erumpentes verba. En vobis cor nefarij illius Hugonottorū Præsidis. Quid plura? Nunquid ex humanis auriculis frictura est confecta? Nobilis qui

593:

596:

pag.608:

Lib. 8. pap.
728.

717.
Lib. 9 775.
777. 778. &
823.

260.

785.

795.

815.

nudusque in dumum spinis confitum coniectus est, atque ibi ardentissimis ad Deum precibus animam agit. Prouecta ætate vir pugionibus confossus & lapidibus obrutus, canibus obiectus est. Ex permultis cadaueribus viscera extracta sunt, sicariis exclamantibus annon quis esset qui Hugonotti viscera emere vellet. Sed, ô rem nefandam & inauditam! annon pueruli affati fuere? virique viui terræ mandati? Quinetiam inuentum est cadauer multis confectum vulneribus sale aspersis. Quo nimirum supplicij verè diabolici genere miser ille crudelissimè fuit excruciat. Præterea ducenti vigintiquinque homines brachiis adnexo fune colligati fuerunt quaterni, & quini, nudi, oculis ad solè positis, atque hoc modo ensibus, securibus, & pugionibus confossi fuere, stramine incenso pudendis eorum ambustis. Vir pugione confossus cum statim animam non ageret crebris securis ictibus confestim mactatus fuit. Alius letali vulnere percussus in lecto decumbebat, huic malè ad aures vsque dissectæ sunt, tum in ipso cubili iugulatus est.

Sed ne in istis historiis recensendis quæ libris quos ad marginem adnotauimus memoriarum proditæ sunt, æquo sim prolixior, præsertim quum tabellis iam pridem excusis depictæ sint, quæ hæc præ se ferunt nomina, Lanienæ Valsiacæ, Lanienæ Turonenses, Lanienæ Cadurcorum, aliæque in Gallia nostra patrata: Quid quæso, dicturi sumus de cruen-

ta illa Tragœdia quæ initium habuit Lutetiæ die 24. Augusti, Anno 1572. qui dies D. Bartholomeo dicitur fieri, atque Gallicis in calendariis meritissimè rubrica est adnotatus? Cuius quidè culpam in eos non reiicio, quos authores minimè habuit. Quàmque Rex noster pacis edicto summo suo dolore actam fuisse iure declarauit. Inter cætera innumera, quæ tum per vniuersum regnum crudelissimè sunt admissa, annon cadauerum humanorū adeps, ex Arari flumine (in quod proiecta fuerant plusquam Americana aut Turcica feritate mutilata,) extractorum Lugduni auctione publica venundatus fuit? Nonne iecinora, corda, aliæque humanorum corporum partes ab immanissimis sicariis, quosque inferi ipsi abominantur, deuoratae fuerunt? Nunquid Antisiodori, viri cuiusdam pij, nomine Cor-regis, atrociter excarnificati, cor in frustra concisum venale est à carnificibus expostū, ac deinde ad prunas tostum & deuoratum? Innumera etiamnum sunt in viuis hominum millia, qui de istis ante nostra tempora inauditis cumulatisimè testabuntur. Libris quoque (vt iam dictum est,) hac de re scriptis & excusis, posteris mandabuntur. Ac ne plura persequi cogar, (nam horret animus, deūmq; precor vt tanto vulnere remedium adhibeat) sæuitia cum sæuitia, immanitasque cum immanitate comparetur: tresque aptentur tabulæ contiguae, in quarum

Vide Comment. Gallica: & h. storiam nostri temporis. Gallica immanitas cum Americana, & Turcica comparatur.

prima Barbari Americani depingantur, Clavis suis ligneis captiuos mactantes, fœminæ quoque cadauera, calidâ perfundentes, tum corpora frustatim concisa, brachia etiam, crura, fœmora, capita *Boucano* imposita, inter coquendum horridè contrahantur & deturpentur, ipsi denique Barbari gestu quàm fieri poterit immanissimo carnes illas vorantes apponantur.

In secunda Turacanus tiara amictus, pyramidem ex humanis capitibus crudeliter obtruncatis construens. Amuratus quoque & Mechmetus Turcarum imperatores adhibeantur: quorum prior, innumeris necatis hominibus eorum sanguine Patriſ Manibus litet: Posterior rotario afficiat supplicio complures milites, aliôsque in duas partes vno acinacis ictu dissecet, atque ita bis mori cogat. Addatur Vladus, qui subditos palis transfigat, & quidē magno numero, effingantur quoque rotæ & patibula, tantū opia vt syluam efficiant, humanis cadaueribus onusta, infantuli ab matrum vberibus pendeant, vultu quos dolores moriendo persenserint, deformitate indicante: Coruis aliis-que inauspicatis auibus circumuolantibus, atque in mediis quorum antè oculos, & viscera deuorarint nidos construentibus: Cæteraque ad rem exaggerandam adiiciantur, quæ ex descriptione superiùs allata pictor excogitare poterit.

In tertia, furentes & rabidi Galli, naturæ

turæ leges & Principum suorum edicta violantes, qui veluti Tortores & carnifices immanissimi, homines ex pedibus suspendant, facie ad humum inuersa, ventrem ferro dissecent, viscera eximant, per vicos circumducant, & in foedissima quælibet sterquilinia conijciat: Qui humana corda & iecinora verubus & longuriis transfixa circumgestent, eaque modò cruda, modò in prunis tosta vorent, immò cani deuoranda porrigant, qui horrore percitus aufugiat, taliæque monstra humanitate superet: Qui semiusta corpora humana, in mare proijciant, rursúmque extrahant, muróque applicent, ac tormenta displodentibus pro scopo proponant: Qui adipem humanum educant, venalémque instar bubuli seui exponant: Qui quorundam capita lapidibus comminuant, corporaque in flâmas conijciant, ac postea canibus dilanianda proijciant: Qui muliebres mammas circumfecerunt: Qui puerperas è cubili auellant, puerulósque muris allidant, nonnullos instar nefrendis assent: Qui viris quibusdam oculos pugionibus eruant, quos arbore ex pedibus suspensos tormentulorum glandibus conficiant: Qui de media nocte nudos homines ad pontem quendam ficis dissecent, minutimque concidant, inque subiectum flumen dent præcipites: humo cruore adeo infecta, vt tortores ipsos horrore percussos notam illam eluere oporteat: Qui Eumenidú furorem longè superantes, auriculas humanas in

sartagine frigrant, omaforúmque instar comedant: Qui viuos homines sepeliant: qui minutatim corpora concidant, vulneráque sale aspergant, vt grauiori cum dolore coniunctam mortem comminiscantur: Qui complures simul vinctos, nudato corpore, soli oculis oppositis, gladiis, securibus, pugionibus dilanient: quorum pudenda accenso stramine amburant: Qui corpus sica confossum nec dum exanimatum, securi mactent: Qui viro, vulnere lethali accepto ac in lecto decumbente, vtramque malam ad aures vsque diffundant, eúmque instar ouis iugulent.

His, inquam, ita depictis, quæ minimè exaggero, ita enim gesta sunt, immo maiori quàm quæ verbis exprimi possit, crudelitate: Quænam trium harum tabularum immanior & visu magis horrenda est iudicanda? Nunquid hæc postrema? hæc vtique. Itaque non abs re quidam, cuius nomen me ignorare sanctè affirmo, post Gallicam illam lanænam quam reliquas omnes omnium temporum immanitates longo interuallo superare videbat, versiculos Gallicos scripsit, quos ita expressimus.

*Exulta Pharao, Neròque seue,
Herodésque. & Achabe: nam furore
Gallo seuitia est sepulta vestra.*

Immo addere possumus sæuitiæ omnia quæ vnquam extiterunt exempla, siue apud
Scy-

Scytas, aut Tartaros, siue apud alias nationes, ne excepta quidem immani Triumviratus Romani laniena. Quapropter ne deinceps Barbarorum *αἰθροπεφάγων* crudelitatem ad eò abhorreamus, quando quidem non minor, immo longè immanior apud nos passim locum habet. Illi enim feritatem in hostes suos tantum exercent: Nos verò, vt constat ex iis quæ relata sunt, cognatorum, vicinorum, propinquorum sanguine manus nostras commaculamus. Itaque monitrosissima quæque vt videamus in Americam vsque non est excurrendum. Verùm hîc forsitan Catholicus quispiam Romanus obijciat, quid? tu inuidiam omnem in nostros deriuas, de vobis autem Religiosum nomen profitentibus, ne verbum quidem. An scelerum immunes, & quasi Angeli in armis fuistis? Ego verò respondeo, quantum obseruando assequi potui, primo quidem ciuili bello ex nostris nō paucos viros extitisse, præsertim si cum vestrarum partium hominibus conferantur: Secundo autem non parum à pristina pietate degenerasse, ac proinde humana æquo plura perpetrasse: Tertio verò in peius ruentes, præsertim ex quo vobis admixti fuerunt, non negarim complures deploratæ spei homines in furias degenerasse. Quibus æquiores ab eo tempore minimè nos præbuimus, ac iis, aduersus quos scilicet bellum gerere profitebântur, buibus tamen meliores non essent: Quod apparet vel ex ea, quam edidi, historia de fa-

Religiosi
bellorum ci
uiliũ in peius
ruere ceperunt.

me & obsidione Sancerrana, cui ipse interfui, Anno 1573. nec non ex iis quos in ipso exercitu conscripsi commentariis. Eorum itaque peccata minimè dissimulaui, à quorum partibus stabam in optima causa, quantumuis pessimè acta. Atque ut hoc etiam loco tester quanto cum dolore Galliam à suis alumni sanguine fœdatam conspexerim, facinus narrabo cuius recordatio animū meum sine fremitu nunquam subit, adeo mēti meæ, immanitatis illius imago adhæsit.

Nostri oppidulum quoddam (cuius nomē consultò non edo) obsedēre, oppidani rei militaris imperiti, sese ad defensionem parant, auxilium præsto sibi affuturum rati: itaque tormenta crebrò displodunt, ac nō modò milites quosdam interficiunt, sed etiam ex ducibus nonnullos vulnerant, Item equos præstantissimos. Quæ res nostros non parum exacerbavit. Denique cohortes aliquot ex nostris sub vespertinum crepusculum, D^{omi}ni industria deductæ, ac sermone animatæ muris succedunt, scalas admovent, conscendunt, oppido denique quamvis munitissimo, fortiterque ab ciuibus propugnato, adèò ut nō semel nostros mœnia iam occupantes propulsarint, vi potiuntur: obuios quosque ferro transfigunt, immo ne vnum quidem virum superstitem fuisse credo, nisi si qui abditissimis latibulis sese commiserant. Ego tum in vrbe vicina ab nostris occupata eram. Postri-

stridie cum quibusdam aliis ad expugnatum illud oppidulum accedo, ut quid ibi contigisset viderem. Tantam nimirum stragem nactus sum ut totus cohorrerim: quippe iugulatis plerisque, locoque decliui, vndiquaque sanguinis riuuli defluebant. Ego tã atrox facinus conspicatus, quod tamen infectum fieri nequibat, Præfectum rogo, liceat cadauera illa terræ mandare, quod lubens concessit. Rusticos duos latentes metu consternatos magno labore inuenio, eos mortis metu eximo: tres ingentes fossas ab iis excavari curo: vnã in Sacello, reliquas duas in hortis, pro temporis opportunitate commodis, illa enim die eò vnde migraram redeundum mihi erat. Cadauera vndiquaque scalis & asseribus imposita ad fossas illas cõportari iubeo. Inter mortuos septem mulieres repertę sunt tresque pueruli. Euestigio Præfectum adeò, rei atrocitatem ostendo, iusta Dei iudicia tantę crudelitatem vltura nobis imminere expono. Ille diligenti facta inquisitione, refert ea non consulto sed per imprudentiam contigisse, dum noctu milites oppidum ingressi domos intrant, lucernisque minimè accensis obuios quosque trucidant, vel in ipsis cubilibus vbi per multi latitabant: veriti ne oppidani instauratis viribus noui quidpiã molirentur. Ego ad institutum opus reuertor. Mortuorum, qui numero erant centum & quinquaginta plùs minùs, aceruo iusto. Fœminę viros suos & affines singule perquirunt,

Funestũ spec-
taculum.

Fœminę &
pueruli ab
Religiosis
per impru-
dentiam in-
terfecti.

Facinus lu-
gendum.

quarum pleræque lugentes & lachrymantes me quem sedulo de sepeliendis illis curam gerere videbāt, rogant liceat sibi linteis suos inuoluere. Id verò per me omnibus quibus ea res erat cordi licuit. Sed (Proh, facinus indignum! atque irati in te Dei certissimum iudicium, miserrima Gallia, apud quam iustis suppliciis minimè profecit, tu enim magis ac magis induruiſti.) mulier quædam suos inter cadauera requirit, virum primò conſpicit, vnumque ex natis: tum alterum mox animaduertit: suos deinde fratres duos conſpicatur. Hæc iuſtiſſimo mœrore ac dolore (ſi quæ vnquam mulier) percuſſa, puerulum ſeptem annos natum quem manu tenebat his compellat verbis: Ah mi filiule, quàm verè orphanū te homicidæ iſti effecerunt! Patrem tuum, duos fratres, duos etiam auūculos tibi hodie abſtulerunt. Quanto tum dolore percuſſus fuerim quærendam minimè arbitror. Ac ne quid diſſimulè, immo quas pepererint nō ueritas bella noſtra ciuilia commonſtrem (hic enim eſt ſcopus meus ut agnito malo, noſtro ſaltem cauti ſiamus periculo) miles quidam è noſtris legionibus (noſtrum non dicam) repertus eſt adeo humanitatis ſenſus expers, ut audita homicidarum voce quam mœſtiſſima illa mulier emiſerat, uiris quinque illa cæde amiſſis quibuſcum tam arcto amoris vinculo erat coniuncta, eam confoſſurus pugioni manum admouerit. Illum ego compeſco, quæroque nunquid me agnoſcat: probè ex-

bè excipit. (nos enim cuilibet fatis eramus noti, utpote qui ministerio nostro in ipso exercitu fungeremur.) Tum doceo miseriam illam mulierculam in tanta animi ægritudine ferendam esse: Se nisi ferreus sit, mecum gemitus illius luctibus adiungere debere, ob tam immane facinus, quod omnium nostrum peccatis acceptum erat ferendum: Simulque miseri illius populi reliquias consternatas metu consolor, ac periculi, quo nondum liberatas se esse credebant, metu eximo. Miles verò ille seu ebrius, seu potius infano aut Diabolico furore percitus, gementi illi mulieri denuo minatur. Ego verò qui amicis verbis erga immanissimum illum nihil profeceram, denuntio, si eam attingat, fore ut nostrum alter sepeliendorum augeat numerum. Hoc ego narraui exemplum, ut quanta confusio nostros quoque inuasit palam faciam. Nostrum omnium Deus misceatur: Enimue si Gallos ob insignem suam comitatem & mansuetudinem olim per vniuersum terrarum orbem adeò celebratos inspiciamus: eos ab auitis moribus usque adeo degenerasse comperiemus, ut crudelitate vincant non modò ceteras omnes gentes, ut satis demonstratum est à nobis, sed & feras ipsas, Leones, Tigres, vrsos, lupos, ipsumque adeo *Ianone* Americanum. Deum Opt. Max. rursus oro ut Gallorum tot sceleribus condonatis, faxit tandem ut ad sanam mentem redeant.

Miles nature affectu vacuus ac Diabolico furore percitus inter Religiosos.

CAP. XVI.

Quid nomine religionis apud Barbaros Americanos veniat: De erroribus in quos ab impostoribus, quos Caraibes vocant inducuntur: Deque crassissima Dei ignorantione qua apud eos obtinet.

1. de legib.

Toupin. verū
& falsos
Deos ignorant,
mundique
creationem.

QVAMVIS Ciceronis illud dictum, nullam esse gētem neque tam imāsuētā, neque tam ferā quæ non, etiā si ignoret qualē Deum habere deceat, habendum sciat, communi omnium calculo pro axiōmate certissimo habeatur, tamen quomodo erga *Tououpinambaultios* nostros constet, non satis scio. Nam verum Deum ignorāt. Nullos quoque Deos falsos siue cœlestes siue terrestres agnoscunt, nec colunt: ac proinde locum vllum publicū in quem religionis ergō conueniant non habent. Contrā quā ab Ethnicis olim, ac etiānum ab Idololātris nostri temporis vsurpatur. Nominatim verō ab Indis Peruanā provinciam incolentibus, quę cum *Tououpinambaultiorum* regione est continens, ab eāque distat passibus 1000000, qui Soli & Lunę sacrificant. Mundi quoque creationem ignorant, dies nominibus non discrimināt, alium alio non præferunt: hebdomades, menses & annos non obseruant, Tempora Lunis dimetiuntur.

metiuntur : Scripturæ , siue sacra illa sit , siue prophana , non modò penitus sunt ignari, Quid de scriptura sentiât Barbari. sed etiam Characteribus quibus animi sensa notare possint penitus carentes , Quum primò in eas terras venissem , verba & sententiâs aliquas vt sermoni eorum assuescerem scriberem , easque mox coràm ipsis legebam. Illi præstigias id esse rati , inuicem his verbis alij alios alloquebantur : Non mirum ! istum qui heri ne vnum quidem verbum idiomatis nostri callebat , nunc vi & ope huius chartæ , quæ illum nostra eloqui docet , ita peritè ea sonare vt à nobis intelligâtur ? Barbari Hispaniolam Insulam incolentes idem prorsus de hispanis qui primi ad eos accesserunt , iudicabant : Hæc sunt historiographi verba. Indi animaduertètes Hispanos etiam absentes , mutuo inter se colloqui literarum beneficio , credebant vel eos prophetico agi Spiritu , vel literas ipsas loqui. Quo factum est vt Barbari , ve: si ne peccata innotescerent sua , ita sese in officio cõtinuerint , vt ab eo tẽpore , nec mēti ri , nec quicquã Hispanis suffurari ausi fuerint.

Hic si quis hoc argumentum dilatare cupiat latissimus ei pateat campus tum ad scripturæ artem laudibus prosequendam , tum ad demonstrandum quanto nos Deus affecerit beneficio , nos , inquam , Europæos , Asiaticos , & Afros , præ Barbaris istis quartâ orbis partem incolentibus. Illi enim mentis conceptû non nisi expressis vocibus exponere possunt , Nos verò scripturæ adminiculo , aliorum arcana cognoscimus , nostra verò consilia cum

Scripturæ ars
excellentissimum Dei
donum.

eis communicamus, qui vel in remotissimis degūt terris. Ac sanè præter bonas artes quas ex libris addiscimus, (quæque Barbaris sunt ignotæ) scripturæ quoque ars inter excellentissima quibus nos Deus cumulauit dona est recensenda.

Minimè autem moror quod Socrates (vt refert Plutarchus) dicebat: Literas quas vulgus putat repertas iuandæ memoriæ, vchemèter illi officere. Olim enim homines si quid audissent dignum cognitu, nō libris sed animo inscribebant: hac exercitatione confirmata memoria facilè tenebant quicquid volebant: & quod quisque sciebat habebat in promptu. Post, reperto literarum vsu, dum libris fidūt, non perinde studuerūt animo infigere quod didicerant. Ita factum est, vt neglecto memoriæ cultu, minùs viuida esset rerum cognitio, & pauciora quisque sciret: quandoquidem tantum scimus, quantum memoria tenemus. Quam ego sententiam, præsertim in Philosopho, ac Græciæ sapiente dignam iudico reprehensione. Nam & Cicero, cæterique docti, post eum, historiam, quæ sine librorum vsu commodè contexti non potest, matrem esse temporum affirmarunt. Illud quidem verum est, Patres qui ante Mosis scriptorum omnium primi, tempora vixerūt permulta, & quidem optima, quæ non commentariis, sed menti & memoriæ mandabātur posteris per manus tradebant. At longè tutiùs illud est factum ex quo obtinuit scriptura.

Ergo, vt ad *Touonpinambantios* nostros

redeamus, Quoties cū illis colloquebamur, ac mentio de Deo incidebat, dicebamus nos credere in vnum Deum creatorem cœli & terræ, qui vt orbem & quæcunque in eo sunt, condidit, ita omnia pro arbitrio gubernat. Illi vbi hæc audierant, alij alios intuentes, & in hanc vocem (quæ admirationis nota ipsi familiaris est) erumpentes, *Teh!* defixi & stupefacti hærebant. Prætereà, quoniam, vt suo dicemus loco, Tonitru fragore vehementer terrentur, (id *Toupan* vocant) si eorum consulentes ruditati occasionem inde arripere-
mus, eos edocendi, diceremusque Deum illum esse de quo verba illis faciebamus, qui, vt suam indicaret potentiam, cœlum terramque eo modo concuteret: illi excipiebant Deum illum à quo adeo terrentur esse nequam. Hæc est hominum illorum miserima conditio. At, quærat fortasse quispiam: fieri ne potest, vt brutorum instar Americani sine religione viuant? Ego verò respondeo, quod iam antè attingi, perparum ab eo abesse, nec credere me gentem vllam in toto terrarum orbe esse quæ ab omni religione sit magis aliena. Attamen vt etiam exponam quantum lucis inter densissimas tenebras quibus obcæcantur perspexerim, Affirmo eos non modò immortalitatem animarum credere: sed pro certo quoque habere, post mortem eorum animas qui virtutem coluerint (virtutem autem illi definiunt suo more, nempe vltionem sumere de hostibus & quam plurimos mandere) post altissimos montes euo-

Barbari de Deo vero audientes admirabundi defixi manent.

Toupan tonitru.

Psal. 29,

Americani animarum credunt immortalitatē.

lantes, patrum & auorum suorum animis aggregari, ibique in amœnissimis hortis perpetuis deliciis ac tripudiis lætum æuum agere: (Hæc est longa illa Socratis peregrinatio, hi Poetarum Elysijs campi) ignauorum contra manes, qui sine vlla propugnandæ patriæ cura inglorij vixerunt, abripi ab *Aygnan*, (sic illi cacodæmonem vocant) & cum eo sempiternos inter cruciatus viuere.

Ioseph. de bello Iudai. lib. 2. cap. 7.

Constat etiam Essenios Græcorum sententiæ suffragantes, olim credidisse bonas animas carnalibus vinculis releuatas vltra Oceanum degere, (cui furori si fides esset adhibenda, Brasilia denotaretur) vbi eis sit reposita perfruitio: Illic quippe esse regionē, quæ neque imbribus, neque niuibus, neque æstu aggrauetur, sed quam Oceano oriens Zephyrus, & leniter aspirans amœnet: malis autem animabus affirmant (seu potius somniant) procellosa loca & hyberna destinari plena gemitibus exercëdarum sine fine cœnarum. Cæterùm miserrimi nostri Barbari, in hac etiam vita misere ab Cacodæmone torquentur. (quem alio nomine *Kaagerre* vocant) ipse enim eos nonnunquam vidi etiam nobiscum colloquētes protinus instar phreneticorum exclamantes! *Hei, hei*, opem ferre nobis, nos enim verberat *Aygnan*. Immodò affirmabāt illi cacodæmonem ab se conspici modò beluæ specie, modò auis, modò etiam portentosa aliqua forma. Quia autem magnopere mirabantur nos ab cacodæmone non infestari.

Aygnan cacodæmon Barbaros vexat.

Itaque dicentibus nobis tormētis illis à Deo illo nos eximi, de quo frequenter illis verba faciebamus, qui Aygnano longè superior esset, ac ne nobis molestiam vllam pareret obesset, non semel contigit, vt periculo vrgēte, se in Deum credituros pollicerentur, malo autem liberati promissionis erant immemores. At verò vt constet tormenta quibus infestantur ludicra non esse, ipse eos nonnunquā vidi, malum illud recordantes adeo horrore perculsos, vt præ angore sudantes manūque femur plaudentes, his verbis apud nos conquererentur. *Mair Atourassap, Acequesey Aygnan Atoupaue.* Hoc est mi stulte, mi socie, Cacodæmonem præ reliquis omnibus malis reformido. Si verò quis nostrūm contrā his eū compellabat verbis, *Nacequesey Aygnan,* hoc est ego verò Cacodæmonē non metuo. Tum illi fortem suam deplorantes, Ah, quam nos felices essemus, si eo, sicuti vos estis ab illo, tuti essemus! Tum nos excipiebamus, quod eūdem igitur esset in eum qui *Aygnan* est potentior. At illi, vt dictum est, quamuis periculo præsentē sese id facturos pollicerentur, mox ad ingenium suū redibant. Antequam progrediar vlteriū, ad ea quæ de Barbaris animam immortalem esse credētibus, addam, id quod ab Occid. Ind. hist. scriptore est relatū, Barbaros Cusco vrbis accolas non modò animarum immortalitatem, sed etiā (Præter Theologorum axioma Philosophos omnes cæterosque ethnicos ac Barbaros corporum

Peruēses Barbari, corporū credunt resurrectionē.

rum resurrectionem ignorasse, immò negasse) corporum resurrectionem credere. Quæ res hoc exemplo ab illo confirmatur. Indi, inquit, cum animaduernerent Hispanos sepulchra, ut auro, cæterisque pretiosis potiretur, aperientes ossa proiicere, ac dispergere rogabant ne ita dispergerentur, ne illud resurrectioni obesset: illi enim (inquit) corporum resurrectionem ut & animæ immortalitatem credunt. Alius quoque author prophanus affirmat gentem Barbaram & ethnicam eò usque processisse ut resurrectionem crederet. Hæc sunt illius verba: Postea Cæsar Ariouistum & Germanos deuicit, qui corporis erant insolita proceritate, fortitudine non minori, fortiter enim pugnabant, mortemque contemnebant, se resurrecturos opinantes.

Hist. Gen.
Ind. lib. 4. c.
124.

Vide Appianum de bello Celtico. eo cap. i.

Hæc ego ideo commemoro ut intelligant omnes, si Athei, quorum plena hæc sunt opinio, quod habent cum *Tououpinambaultys* commune, quod sibi persuadent, & quidem portentosiùs quàm illi, nullum esse Deum, ab illis saltem discant Cacodæmones esse, qui in hac etiam vita eos excruciant, qui Deum, eiusque potentiam inficiantur. Si verò obiciant (quod faciunt nonnulli,) Cacodæmones aliud nihil esse quàm prauos hominum affectus, ac proinde stultè Barbaros ea iuaginari quæ non sunt: Respondeo: si ea quæ à nobis verissime dicta sunt considerentur,

In Atheos.

nimirum Americanos visibiliter, & realiter à Cacodæmone excruciarì, ex eo patere factis quàm ineptè cruciatus ille humanis tribuatur affectibus. Etenim quàm fieri potest, ut quantumvis sint violèti, homines usque ad eò afficiant? Ea omitto quæ quotidiana hic edocet experientia, immò etiam, nisi illud esset coràm porcis margaritas proiicere, Dæmoniacos, quorum meminit historia Euàgelica à Christo sanatos huc afferre possim.

Deinde quandoquidem Athei isti indigni sunt penitus, quibus ea proponantur, quæ tã disertè de animæ immortalitate sacræ testantur literæ, Barbaros denuò illis nostros opponam, à quibus, licèt obcæcatissimis, discant animâ hominem præditum esse, quæ non modò nunquàm intereat, sed etiam à corpore seiuncta, vel æternæ destinetur beatitati, vel damnationi sit obnoxia.

Tertiò, ad carnis resurrectionem quoque pertinet, quoniam canes isti sibi quoque persuadent, corpus semel extinctum nunquam excitatum iri: Indos Peruenfes illis oppono, qui falsa licèt sint imbuti religione, immò non alio quàm naturæ ducantur instinctu, cum nefariis tamen istis in iudicio sunt surrecturi. Verum tamen cum sint Cacodæmonibus ipsis peiores, (uti iam diximus) qui Apostolo teste Deum vnũ esse credunt & horrescunt, plus æquo illis à me tribuitur,

buitur, quando Barbaros Americanos illis pro doctoribus propono. Quapropter perditorum illorum mentionem in posterum non faciam, sed eos iam inde ad Inferos relego ubi portentosorum errorum suorum fructus pro meritis percipient.

Ergo ut ad institutum sermonem meum reuertar, nimirum de eo quod religionis nomine apud Barbaros nuncupari potest, si diligenter id quod iam antè attigi perpendatur, eos nimirum quibus alioqui maximè grata esset ab omnibus perturbationibus immunitas, audito tamen tonitru inuitos contremiscere, potentiæ cuiusdã metu, cui resistere nullo modo possint, inde facile est colligere non solum Ciceronis sententiã à me initio allatã apud eos locum habere, verum etiam metum illum potentię Dei, quem agnoscere nolunt, *ἀναπολογία* illos redditurum esse. Ac sanè ex eo quod Apostolus dicit Deum, qui præterit^{Act. 14, 17.} temporibus finit omnes Gentes suis ipsarum viis incedere, non tamen passum esse se expertem testimonij, bona tribuendo, dando cœlitus pluuias, ac tempora fructibus edēdis apta: patet satis solam hominum malitiam obitare quò minùs ad Creatoris sui notitiam perueniant. Alibi quoque dicitur Dei inuisibilia ex creatione Mundi per^{Rom. 1. 20.}spici.

Itaque licèt Americani nostri ore Deum non confiteantur, quandoquidem apud sei-

pfos conuincuntur aliquam esse diuinitatem; Inde colligo eos nec excusabiles futuros, nec ignorantiaæ prætextum meritò captaturos esse. Verùm præter ea, quæ à me dicta sunt de animæ immortalitate, quam ipsi credunt, de tonitru, quem perhorrescunt, & de Cacodæmonibus, à quibus excruciantur: (quæ tria in primis sunt notanda) quartum insuper addam caput, ex quo manifestum erit tenebras densissimas, quibus obruuntur, minimè efficere vt religionis illud semen, (si modo nomen tam augustum rei adeo obscuræ conueniat) in illis non pullulet, aut penitus extinguatur.

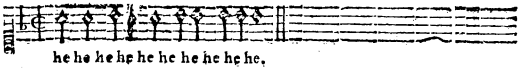
Caribes seu
dopropheta.

Igitur vt narrationem ipsam ordiar, in primis tenendum est Prophetas, seu sacerdotes quosdam apud eos esse, quos ipsi *Caribes*, qui vicatim commeantes miseris illis persuadent, se (quod cum Spiritibus commercium habeant) quibuscunque visum fuerit fortitudinem impertiri, qua bello hostes superètur, sed etiam sua ope fructus omnes, crassa que illas radices enasci, quas Americanum solum producere diximus. Præterea (quantum à Neuftriis interpretibus accepi, qui multos ànnos in illis terris vixerant) *Tououpinambaultijs* id moris est, vt tertio, vel quarto quoque anno frequentissimi conueniant. Cui conuentui ex inopinato vt mox dicam ipse interfui. De quo quæ sequuntur referenda habeo. Ego, cum Gallo quodam nomine Iacobo Ruffo, atque etiam interprete quodam Neu

Neustrio peregrè profecti, in vico quodam diuertimus: postridie illius dièi ad iter nos summo manè accingebamus, cùm vndique confluentes accolas conspiciamus. Vici verò illius incolæ aduenientibus sese adiunxerunt, ac mox sexcentenos in area quadam aggregatos videmus. Nos conuentus illius causam sciscitamus: consistimus: sciscitantes turbam illam in tres diuidi partes videmus. Viri omnes in casam quandam se recipiunt, fœminæ in alteram, pueri quoque in tertiam confugiunt. Ego, qui *Caraibes* aliquot viris permixtos videram, insolitum quid ab illis factum iri suspicans ab comitibus meis efflagito, vt mecum rem totam obseruaturi illic consistant: quod ab illis impetraui. *Caraibes* antequam fœminas & pueros dimitterent summa cautione prohibuerunt ne è casis suis egrederentur, sed diligenter ad cantam attēderent, nobis quoque indicūt vt in ea in qua erant mulieres casa delitesceremus. Nos qui ientaculo intenti eramus, atque eorum quæ acturi erant ignari, murmur quoddam submissum è casa, in quam viri secesserant erumpens exaudimus (casa porrò illa à nostra triginta fermè passibus distabat) mulieres quæ numero erant 200. stantes, aurèsque arrigentes in vnum veluti acruum sese glomerant. Viris verò vocem paulatim attollentibus, adeò vt eorum distinctæ voces à nobis exaudirentur hortantium istam interiectionem identidem repetentium,

Narratio de
maxima Bar
barorum ce-
lebratione.

Barbarorum
modulatio.

he he he he he he he he he he,

Vlulatus ge-
stusque hor-
rendi foemi-
narū Amer.

mox mulieres tremula voce eandem illam interiectionem recinentes audimus, *He, he, he, &c.* Vocem verò tantâ animi cõtentione sustulerunt, idque toto quadrantis horę spatio, vt nos spectatores in admirationem raperint. Ac sanè illæ non modo horrendum vlulabant, sed etiam magno impetu profiliabant, mammásque suas concutiebant, spumámque ore emittebant, immo nonnullæ (non absimili ab iis modo qui comitali morbo conflictantur) exanimes procidebant. Quo fit vt credam Cacodemonem corpus illarum inuasisse, cásque dæmoniacas repente factas fuisse. Præterea perspectis iis, quæ à Bodino libro cui Dæmonomanix nomen fecit de veneficarum ekstasi, quam asserit veneficis omnibus quæ cum Cacodemone expressum foedus pepigerunt, familiarem esse, quæque nonnunquam spiritu rapiuntur, corpore sensus omnis experte remanente, quamuis etiam & corpore & animo nonnunquam rapiantur. Adde (inquit ille) quod nusquam conueniunt quin choreas agant, inter quas quantum ex veneficarum quarundam confessione elicere potuit, conclamant omnes. *Har, har* (quòd optimè cum *He, he*, Americanarum nostrarum conuenit,) *Demon, huc salta, illuc salta*: Aliæ verò respondent, *Sabbath, Sabbath*, hoc est festum, seu quietis diem, manus,

Lib. 3. cap. 3.

Lib. 2. cap. 3.
& lib. 3. cap. 1.

pus,

nus, scopasque, quas in manibus habent attollentes, vt certissimum letitię edāt signum, seque ex animo Dæmoni seruire significant. atque adeò vt adorationem Deo debitā imitentur. Nam in Lege diuina Israelitis præscriptum erat, vt ad Dominum manus attollerent, ac coram ipso sese exhilararent. His inquam perspectis colligo Satanam vtrarumque Dominum esse: eāsque eodem duci spiritu, nec locorum interuallum obstare quominus pater ille mendaciorum hīc & illic in eos agat, qui sibi iusto Dei iudicio traditi sunt. Pueros consimiliter conclamantes cū audissem (etiam, si iam per semiannum cum Barbaris egeram, ac penè eorum moribus assuefactus eram,) tamen, ne quid dissimulem, non nihil tum timui, præsertim quum quis rei illius exitus esset futurus ignorarem, tandem quum clamoribus illis finis est impositus, viris aliquantulum silentibus, puerisque & scæminis penitus tacentibus, mox viri tam suauiter, tantaque cum harmonia cantare cœperunt vt miro eos videndi tenerer desiderio. Sed cū è casa illa exire vellē, & à mulieribus detinebar, & ab Interprete admonebar, se (qui septem iam annos apud Barbaros exegisset) ad solennia illa accedere nunquam ausum fuisse, denique si accederem non satis prudenter me facturum. Quibus effecit vt periculi metu paulisper hæserim, attamen, quoniam ille probabilem nullam rei illius causam afferebat, scæminis & inter-

Deut. 12. 6-7.

Americanæ mulieres eodem cum veneficis nostratibus ducuntur spiritu.

prete nonnihil reluctantibus, egressus sum: vetulorum quorundam vici illius incolarum amicitia fretus. Accedens igitur ad eum locum in quo concentum illum audiebam, ego vt commodiùs quid intus fieret perspicere, casæ tectum manu perforaui. Sunt enim oblongæ ac rotundæ in morem pergularum hortensium nostratium, herbisquæ à summo ad imum contactæ. Inde comites meos digito innuens aduoco, ac tandem in casam illam ingredimur. Barbaros vt vidimus præsentia nostra non commoueri, (quod futurum suspicabatur Interpretes) immò ordines optimè seruare, ac versus suos persequi: in angulum quoddam secessimus, ac otiosè eos contemplati sumus. Atque vt id exequar quod pollicitus sum superiùs, descripturum me esse alterum chorearum genus: Hi sunt eorum intersaltandum gestus. In orbem dispositi erant, sibi mutuò adhærentes: manus tamen sic mutuò non apprehendebant proni, corpore nihil inclinato, alteram tatum è tibiis, nimirum dextram, succutientes, manu dextera clunibus imposita, sinistra verò pendula, atque hoc habitu & cantilabāt, & tripudiabāt. Tres istiusmodi orbis vniuersa illa multitudo constituebat, in quibus mediis terni erant aut quaterni *Caraibes*, pileis, vestibus, atque armillis plumaceis ornati. Eorum singuli vtraque manu *Maraca* gestabant, hoc est crepitaculum illud è fructu struthiocameli ouum

Quæ sit casarum Americæ forma.

Barbarorum in orbem saltantium gestus.

Caraibes Maraca conserantes.

quum magnitudine superante, cuius iam antè facta est mentio, in eum inquebant vsum, vt ex illis Spiritus loqueretur: atque vt ea ritè consecrarent continuò concutiebant. Hos eo habitu commodissimè conferre possum cum circulatoribus papisticis, qui ementita diuorum Antonij, & Bernardi fercula, aliàque idololatriæ instrumenta circumferentes miseræ plebeculæ imponunt. Porrò typo, quem subiecimus & tripudiatorem, & *Carai-
bem Maraca* quatientem oculis conspiciendum præbemus.

Infuper *Caraibes* illi saltantes modò progrediebantur, modò regrediebantur, nec continuò vt cæteri in eodem loco fixi manebant. Præterea obſeruaui eos frequenter cãnâ prælonga, cui *Petum* herbam accenſam imponebant, huc & illuc ſefe conuertiffe, ac herbæ illius ſumum in circumſtantes exſuſſaſſe cum his verbis. Accipite omnes Spiritum fortitudinis quo hoſtes veſtros ſuperetis. Id verò ab *Caraibibus* iſtis ſæpius eſt factitatum. Rituum iſtorum celebratio in duas horas producta eſt: viris illis continuò ſaltantibus, & cantillantibus. Conſentus verò eorum adeò ſuauiſ erat, vt inexpertis vix ſit credibile quàm optimè ſymphonia illa quadret, præfertim cum Barbari muſicę artis penitus ſint ignari. Ac ſanè cum inſitiò aliquo fuiſſe percuſſus metu, vt nuper commemorauit, contra tunc tanta fui lætitia perſuſus, vt non modò extra me raptus fuerim: ſed nunc etiam quoties mihi in mentem venit conſentus ille & exultat animus, & eo aures continuò perſonare videntur, præfertim verò rithmi epodiũ gratum auribus ſonum exhibebat, quod poſt ſingulos verſus ad hunc modum modulabantur.

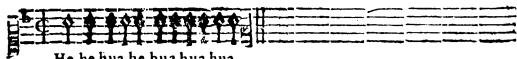
*Caraibes
Barbaros ex
ſuſſantes.*

Heu heura heura heura heura heura heura heura ouech.

Modulationi illi finem impoſituri pede dextero vehementiùs quàm antea humum quatientes ſinguli quoque ſputum emiſerunt, at-

que omnes vna voce, eâque rauca, hunc crebrò repetitum modulabantur cantum.

He he hua he hua hua hua.

Tum ego qui, quòd eorum linguam nondum planè callerem, non pauca eorum quæ ab illis fuerant dicta non ceperam, Interpretem rogo vt ea mihi explicare velit. Ille mihi significat istos primùm quidem auos vita functos, qui fortissimi fuerant, luxisse, tandè verò consolationem ex eo cepisse quòd sperarent futurum vt illos tandem post montes adirent, ac cum illis tripudiarent & hilaria celebrarent: deinde grauissimè *Ouetacatibus* (populi sunt non multùm ab eis remoti, quibuscum inimicitias perpetuas gerunt, quos etiam superare nunquam potuerunt.) interminatos esse, ac prædixisse futurum vt breui caperentur ac deuorarentur, prout ab *Caraibibus* ominatum erat. Insuper nescio quid cantionibus suis interseruisse de diluuiò aquas olim adeò exundasse, vt vniuersam terrâ operuerint: atque illa inundatione homines omnes fuisse extinctos exceptis demùm maioribus suis, qui præaltas arbores cõscenderant. Quod postremum proximè ad sacram accedit historiam & ab illis aliàs non semel audiui. Verisimile est autem illos de Diluuiò quod Noachi temporibus contigit aliquid audiuisse, ac postea (quæ est hominum in veritate obscuranda procliuitas, adde quod vt nuper

Confusa Bar
barorum opi
nio de di-
luuio.

nuper attingi, omni carent scripturæ genere, ac proinde difficile est illis res vetustate obfita ab mendacio factas rectas conseruare) fabulam illam confinxisse, Proauos nimirum suos proceris arboribus conscensis saluti consuluisse.

Sed ad *Caraibes* nostros redeamus. Illi eo die ab Barbaris lautè excepti fuere, nam & cibus exquisitissimis, & largo potu *Caouin* liberaliter fuerunt tractati. Ego quoque cum sociis meis qui inopinato Bacchanalibus illis interfueramus à *Moussacat* nostris, hoc est patribus familiâs, qui victum hospitis præbent, lautissimè fuimus excepti. Præter ea autem quæ à me dicta sunt diebus illis (quibus hæc solennia tertio quoque anno celebrantur apud *Tououpinambaultos*) exactis, aliquando quoque antequam aduenerint, *Caraibes* illi vicatim circumeunt, plurimis præstantissimis in singulis familiis iubent ornari quatuorue illa crepitacula quæ *Maraca* nominât: quibus ita ornatis, longiorem baculi quo transfiguntur partem humi defigunt, tum cibum potumque eis apponi iubent. Quo fit ut miseri illi ex impostorum illorum persuasione credant fructus illos excavatos atque ad illum modum ornatos, cibos absumere. Quare singuli *Moussacat* diligenter eis apponunt non modò farinam cum carnibus & piscibus: verùm etiâ *Caouin*. Quinimò *Maraca* illis in terrâ ita defixis totos dies quindecim summa cum diligentia

Maraca
Apparatus.

Crassa superstitio.

Crafsissimi-
mus error.

ministrant. Denique miseri illi post fascinationem illam tantam de *Maraca* illis (quæ continuò manu gestât) opinionem induunt, vt sanctitatem illis tribuentes, affirmēt dum ab se concuruntur spiritum quendam secum è mediis illis colloqui. Adeò autem erāt præstigiis illis fascinati, vt si nos illac iter facientes conspectis delicatioribus quibusdã cibis quos *Maraca* suis apposuissent, edendos accipiebamus, (quod sæpe factum est à nobis) Barbari magnam aliquod infortunium inde nobis euenturum rati, non minùs offende- bantur, ac solent superstitiosi, ac Baalis sacerdotum successores, si libationes idolis suis oblatas abripi videant: Quibus tamen in Dei contumeliam tum ipsi, tum meretrices cum spuris suis aluntur. Præterea si ex eo arrepta detegendi eorum errores occasione, significaremus se ab *Caraibibus* decipi non modò in eo quod *Maraca* edere ac bibere docerent, sed præsertim in eo quod falsissimè iactarent sua opera, fructus & radices crassas quibus vescerētur, nasci: quod soli Deo in quem crederemus esset acceptum ferendum: hæc inquam tanti erant apud eos momenti, ac si quis hîc in Papam obloquatur, vel Lutetiæ Genouefæ ferculum pluuiam ciere negarit. Quam ob causam impostores illi *Caraibes* non minore nos prosequabantur odio, atque olim Baalis pseudoprophetæ Eliam suas præstigias detegentem. Ac proinde conspectum nostrum fugiebant. Cæterùm licet *Tououpinambaultij* nostri,

1. Reg. 18. 19.

Veritas mendaciũ fugat.

nostri, ut à me initio huius Capituli est dictum, externo ritu nullo, immò ne adgeniculatione *Caraibes* suos nec *Mataca*, nec rem ullam creatam colant, multò minùs adorant, vel inuocant. Exemplum subiiciam earum quas in illis obseruavi religionis reliquiarum. Cùm forte aliquando cum aliis Gallis aliquot in quodam pago essent (*Ocarentim* ipsi nominant) & in aperto ac propatulo coenaremus, confluentes Barbari eius vici incolæ, nostri contemplandi non conuiuandi gratiâ (nam hoc de more habent, ut cum iis quos maxime colunt nusquam conuiuentur) maiores natu præsertim, cum multis benevolentia signis nos tanquam stipatores nostri circumstabant. è naribus piscis cuiusdam os longitudine trium quatuorue pedum, in serræ formam, præ manibus habentes pueros à nobis arcebant his verbis: Procul este, nebulones: estis enim indigni qui ad viros istos accedatis. Non verò ne minimo quidem verbo dicentes interfati, attentè & tacitè intuebantur. Donec peracto conuiuio magno natu quidam quem obseruasset nos à precibus cibum auspucatos, precibus cibum auspucatos, precibus quoque cœnam clausisse, accedens ita inquit. Quid sibi vult hic ritus, quo vos modò vti estis cùm sublatis pileis omnes præter vnum qui loqueretur silentium tenuistis? ad quem pertinebat ea oratio quam ille habuit? Vestrumne præsentium ad aliquem, an ad ab-

Vetuli Barbari quomodo Gallos excipiant.

Occasio veri
Dei annun-
tianti Bar-
baris.

sentium? ibi ego opportunè oblatam eam
occasionem arripiens, vt apud eos de vero
Dei cùltu loquerer: cùm præter eius pagi am-
plitudinem & frequentiam, Barbaros etiam
solito attentiores animaduernerem: rogare
Interpretem nostrum vt suis verbis meum
illis sermonem quoad capere ipsi possent ex-
plicaret. Tum à quæstione senis exorsus, pre-
ces nostras ad Deum dirigi respōdi: eumque,
etsi sub ipsius aspectum non caderet, non
tantùm liquidè audiuisse nos, sed etiã quid-
quid pectore occultum haberemus, id per-
spicue cognoscere. Inde ad creationem mun-
di delapsus, in primis laboraui, vt docerem
hominẽ nobilissimum inter creaturas à Deo
esse conditum, vt eo magis celebrandæ opi-
ficis sui gloriæ studeat. Ac nos quidem quòd
ipsum coleremus eius manu infinitis pericu-
lis longissimæ nauigationis in tam vasto ma-
ri eripi, eiusdemque ope fretos ab omni *Ai-
gnan* metu tum in hac, tum in ventura vitæ
se liberos. Quare si *Caraibum* suorum impo-
sturas, & Barbarum deuorandæ humanæ car-
nis morem abiicere vellent, eadẽ prorsus Dei
dona consequuturòs, quæ nos habere cerne-
rent. Multa præterea de humani generis labe
ac ruina, vt eorũ animos ad Christũ præpara-
remus subiecimus, quoad eius fieri potuit
accommodatis ad eorum captum rationibus
& exemplis: (prout legimus à Paulo & Bar-
naba factum, qui Listrenses ab idololatria ad
verum

Act. 14. 15.

verum Dei cultum reuocaturi docebant, vt à vanis rebus, quibus dediti erant ad Deum viuum conuerterentur qui, fecit cœlum & terram & omnia quæ in eis sunt) quæ in præsens fufius perfequi superfedeo. Illi quum nos ingenti cum admiratione duas amplius horas perattentè aufcultaffent: tum vnus ex iis auctoritate & ætate grauis, in hûc modum differuit: Mira, equidem, optima & nobis non antè audita, hûc dixiftis, Ac veftra quidē oratio mihi in memoriã redigit, quæ nobis sæpe auos nostros narrantes audiuius: Nempe iam inde à prifcis temporibus, & tã multis ab hinc Lunis quot iam meminiffe non possumus (quippe illi Lunarum numero aut vicibus, non mensibus atque annis, temporû spatia definiunt) veniffe in has terras quendam *Mair*, (id est Gallum seu qualibet alia è gente aduenam) veftro more veftitum & barbatum. Atque eum, vt ipfos sub Dei veftri obsequium duceret, eadem oratione apud eos esse vsum qua nos hodie affamini. Sed, vt nobis quoque à Patribus per matius traditum est, eos illius verbis fidem adhibere noluiſſe. Itaque mox succediffie alium, qui Ensem, ſymbolum maledictionis, illis traderet: Inde fequuta inter nos bella, neque ex eo mutuis cædibus alij in alios ſæuire deſtitimus. Nunc verò poſtquam diuturno vſu his affueuimus; ſi nunc repentè auitum morem exueremus;

Barbari de
vero Deo fer
mohem au
dientes ob
ſtupeſcunt.

Notatu di
gniffima
Barbari nar
ratio.

apud vicinas gentes ludibrio & derisui esse-
semus.

Hic nos summa contentione ac vehementia
testari, tantum abesse, ut finitimorum ludi-
briis moueri oporteret, ut contra, si summum
illum & cœli & terræ opificem seriò cole-
rent, de omnibus, qui ob id vltro molesti es-
sent, victoriam referrent. Postremò eam ver-
bis nostris efficaciam addidit Dominus, ut
non multi tantum Barbarorum, ad eam quã
ex nobis didicissent legem, deinceps vitam
composituros, nec cœlorum hostium carnes
vltro esturos, se promitterent: sed secundum
hoc Colloquium, positos humi genibus, no-
biscum Deo gratias agerent. Ea oratio quæ
ab vno è nostris clara voce in medio eorum
cœtu ad Deum concepta fuerat, mox illis per
interpretem exposita est: nos ab illis in pen-
silia è bombyce cubilia, dormitum deduci-
mur: Sed nondum somnus nos corripuerat,
quum ecce istos cantantes, & conclamantes
audimus. Sumendam de hostibus vltionem,
& plures quàm antea esse mandendos. En in-
constantiam miseri huius populi, & humanæ
naturæ triste exemplar. Mihi tamen equi-
dem persuadeo, si Villagagno nunquam à
vera Religione descuiisset, & nos diutiùs in
illis terris morati essemus, fore ut aliqui tan-
dem Christo lucrifierent.

Id mihi ab illo tempore non semel in mē-
tem venit quod dixerat ille à maioribus sibi
per

Barbari Dei
cultui adhe-
rere pollicen-
tur precibus
que inter-
sunt.

per manus traditum fuisse, *Mair* quendam hoc est nostratem hominem, (neque enim Gallusne fuerit an Germanus multum laboro) ad se deuectum, verum sibi Deum annuntiasse: Ac quærere apud me cœpi an non ex Apostolis quendam innuant. Ac sanè, quamuis eos libros meo calculo comprobare nolo, qui præter Dei verbum de Apostolorum peregrinationibus mira narrant, Nicephorus de Diuo Matthæo agens, scribit illum apud Cannibalis Euangelium prædicasse, qui & *ἀνθρωπόφαγοι* sunt, nec multum ab Tououpinambaultiis distant. Sed multò magis mouet me Diui Pauli, quem ex psalmo 19. desumpsit locus, In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrarum verba eorum, quod à doctis quibusdam interpretibus ad Apostolos refertur. At enim quandoquidem constat Apostolos in remotissimas vsque orbis partes penetrasse, quid incommodi ex eo consequetur, si asseramus vnum aut plures Apostolos in Americam commeasse? Faceret illud quoque ad generalissimam expositionem, quam nonnulli afferri volunt dicto illi Christi, fore vt prædicetur Euāgelium regni in vniuersa terra. Quod tamen præcisè de Apostolorum ætate affirmare nolim. Confirmo tamen (quod à me iam initio est dictum) me nostra memoria Euangelium apud Antipodas annuntiatum vidisse & audisse. Itaque & obiectio soluetur quæ illi loco fieri solebat, & Barbari in extremo die magis

Lib. 2. cap. 41.

Rom. 10. 18.

Mat. 24. 14.

Euangelium
nostra ætate
apud antipodas
annuntiatum.

Cap. 6. 4.

fient ἀπαλόγῃσι: Ad reliquum verò Americanorum sermonem quod attinet, quo affirmant maioribus suis recta docenti & monenti obsequentes se præbere recusantibus, gladium datum fuisse, quo etiam nunc se mutuo trucidant: non alienum ab eo videtur, id quod est in Apocalypsi equo rufo infidenti datum fuisse vt tolleret pacem è terra, vt alij alios mactarent, datumque fuisse ei gladium magnum. Hæc sunt ipsa Ioannis verba, quæ, quo ad literam (vt loquuntur) ad *Tououpinambaultiorum* nostrorum sermonem proximè accedunt: Attamen, ne sententiam detorque- re, neue longius petita afferre videar, locum hunc aliis applicandum relinquam.

Interim alterum succurrit exemplum, ex quo patet Barbaros illos Brasilienses, si modo diligenter docerentur, satis dociles esse, vt ad veram Dei cognitionem perueniant. Exemplum illud hoc loco inferam. Ego cibariorū parandorum causa, in continentem tractus, cum Barbaris duobus *Tououpinambaultijs* ac tertio *Oueanen* (quæ gens est *Tououpinambaultijs* frædere iuncta) qui cum vxore amicos inuiserat, atque tum domum redibat. Cum his tribus iter per syluam faciens, noua arborum herbarumque specie, simul canoro auium concentu, ad prædicandas Dei laudes imitatus, totum psalmum 104. alta voce cecini. Tres illi mei comites adeo cantu (neque enim verba capiebant) sunt delectati, vt *Oueanen* ille finito psalmo vultu maximè hilarari

Nota sermo-
nis seriem &
questiones
Barbari.

lari his me compellarit verbis. Tu sanè suavissimè cecinisti. ac tuus cantus mihi in memoriam reuocauit gentis cuiusdam, quæ & vicina est nobis & socia modulationem: Quo nō mediocri affectus sum lætitia. At (inquit) illius verba capimus, tua verò minimè: Quo igitur vt quidnam id sibi velit quod cecinisti nobis exponas. Ego, tum quantū potui copiosè (solus enim tum Gallus cum illis eram, duo verò me in proximo vico opperiebantur) exposui me in genere Deum celebrasse, ob rerum conditarum pulchritudinē, ac earum administrationem: Speciatim verò id illi à me tributum fuisse, quod solus homines cæteraque animantia alat, quòdque arbores ac plantas, quæ in vniuerso sunt terrarum orbe eius vi ac potentia enascantur. Canticum porrò illam iam olim ante decem Lunarum millia (quæ sola est illis temporum distinctio) à Dei illius mei Spiritu dictam fuisse, atque ab Propheta ex nostris summo cantatam, & posteris in eundē vsum traditam. At hæc Barbari, (prout sunt ad ea quæ dicuntur attentissimi, & cœptum sermonem minimè abrumpunt) hunc meum sermonem, quem in semihoram produxeram auidè excipientes ingenti cum admiratione in exclamationem hanc eruperunt.

The! quàm vos *Mair* (sic illi Gallos appellant) felices estis, qui tot arcana sciatis quæ nobis miseris occulta sunt! Inde ex illis quidam vt mihi gratularetur animalculū *Agosi*,

Barbari suã agnoscunt obsecrationem.

quem gerebat, (de quo Ca. 10.) ita me cōpellans dono dedit. En tibi quia suauiter acciui sti. hāc ego digressiōnē haud grauatē adiunxi, vt docerem Barbaros Americanos quantumuis in hostes ferocissimos, non adeo esse agrestes vt ea quæ audiunt cum iudicio non discernant. Immò ausim affirmare illos sermonibus texendis aptiores esse quàm sint rustici nostrates, atque adeo ex illis permulti, qui vel magnificè de se sentiunt.

Vndenam
originē tra-
xerint Bar-
bari.

Gen. 10. 5.

Iam superest vt quæstionem expediam, quæ hinc oritur, vnde nam Barbari Americani genus duxerint. Ego verò primùm assero quidem eos ex vno filiorum Noachi originem traxisse, sed à quo non ita constare: Quòd neque ex sacra historia, neque ex profana confirmari possit. Constat quidem Mosè, vbi de Iapheti filiis verba facit, eos Insularum incolas fuisse asserere, sed quia omnes in eo consentiunt, quòd eo loco Mosès Græciam, Galliam, & Italiam designet, Quas regiones, quod interiectum sit mare, insulas appellat, minimè consentaneum est illud ad Americam referre. Neminem quoque credo assensurum si dicantur à Semo oriundi à quo Iudæi & semen benedictum: licet ipsi quoque vsque adeo fuerint deprauati vt eos tandem meritissimè, reiecerit Deus. Itaque quandoquidem illi earum rerū penitus sunt ignari, quæ ad salutem æternā spectant, (quā in solo Christo sumus adepti,) sintque gens (si quæ alia) à Deo maledicta & derelicta: et si
ad

ad hanc vitā quod attinet iam demonstraui atq; demonstrabo etiā deinceps, eos de rebus ^{Americani feliciter hęc tranfigunt vitam.} istis caducis non admodū sollicitos esse, quo fit vt vitam hilarem ac ferme curis vacuam tranfigant, contra quā faciunt nostrates non pauci, terrenis. illis adeo inhiantes, vt veriūs languere quā viuere dicātur) probabilius esse videtur eos à Chamo originem ^{Ios. 2. 9.} trahere. Quam sententiam hac coniectura, verisimillima confirmo. Cū Iosue iuxta promissiones Patriarchis factas mandatūque sibi peculiariter datum, in terram Chanaan ingrederetur, testatur Scriptura, tātum terrorem irruisse super illius terræ incolas, vt difflexerint metu Israelitarum: vnde etiam fieri potuit (quod aliorum pace dixerim) vt Americanorum nostrorum Maiores, Israelitarum conspectum fugientes mari se commiserint, ac tandem in terram Americam appulerint. Quinetiam Gomara, historiæ Indiæ scriptor, vir eruditus, existimat Peruenfes, (quorum terra Americæ est continens) à Chamo originem ducere, ac maledictionis diuinæ in Chamum heredes esse. Quod mihi in mentem venerat & in commentarios retuleram, annis 16. antequam Gomaræ libros conspexissem. Huic quoque sententiæ id suffragari videtur, quod in Sapientiæ libro scriptum extat, cap. 12. ver. 4. 5. Antiquos habitatores terræ sanctæ, viscera comedisse humanarum carniū. Attamen quia multa aduersus isthęc afferri possunt, prout multos in ob

Lib. 5. c. 217.

iectionibus afferendis laborasse scio, nihil mihi hac de re statuendum existimo. Ergo fruatur vnusquisque sua sententia, vt vt sit, ego pro mea parte, certissimò scio eos homines esse, ex Adami corrupto semine prognatos, ac tantum abest vt eorum sin diuinis rebus *videlicet* perspecta, fides mea, quæ aliunde, per Dei gratiam firmatur, concussa aut labefactata fuerit, multò minùs, vt inde, Atheorum & Epicureorum more, aut nullum esse numè, aut si quod sit rerum humanarum curam abiecissem cõcluserim: Cùm potius agnito in illis maximo discrimine quod est inter eos qui Spiritu Sancto & Sacrarum literarum lumine sunt illustrati, & alios qui cæcitati suæ ac reprobo sensui sunt traditi, magis ac magis fuerim in amplexanda cœlesti veritate confirmatus.

CAP. XVII.

De coniugio, polygamia, & consanguinitatis gradibus quos Barbari obseruant: deque liberorum apud eosdem educatione.

Consanguinitatis gradus.

IN coniugiis hi tantum obseruantur consanguinitatis gradus: Nemo eorum matrem, sororem, vel filiam in vxorem ducit: reliquorū ratio nulla habetur: patruus neptem ducit, atque ita deinceps. Tamen, vt infrà dicetur in Collo-

Colloquio Americano, nemo filiam aut sororem sui *Atourassap* matrimonio sibi iungere potest. Is autē *Atourassap* dicitur, cuius tanta est cum quodam necessitudo, ut bona inter vtrumque sint communia. Ritibus verò seu ceremoniis nullus est locus. Qui viduā aut virginem cupit, comperta amatæ voluntate parentes, aut si desint, propinquos adit, rogātque num filiam suā sibi nubere velint? Si annuant, eam continuò domum deducit, nullo conscripto dotali instrumento (per scriptoribus enim apud Barbaros nullus est locus) atque pro legitima vxore hæbet. Si vero repulsam patiat, absque vlla animi perturbatione, cœpto desistit. Sed notandum est polygamiam apud eos in vsu esse, ac proinde cuilibet viro tot vxores ducere, quot visum fuerit licere. Immo quò plures quis habuerit, eò fortiorem & generosorem cense-
 ri. Inter cæteros quendam vidi qui octo Dom-
 m̄ haberet, atque de illis non rarò permulta in sui commendationem prædicaret. Id verò est maximè mirandum quòd in tãta vxorum multitudine, licet vna præ cæteris à viro diligatur, cæteræ nusquam illud ægrè ferāt, aut Zelotypia ducātur, aut apertè mussitent. Itaque tranquillissimè & maximè concorditer viuunt, sua xylyna cubilia texentes, rem familiarem curantes, hortos construentes, radices plantantes. Dispiciant verò omnes, annon (etiamsi polygamia à Deo non esset prohi-

Polygamia.

Cōcordia in
ter Americ.
mulieres ad
miranda.

bita) inter mulieres nostrates tam bene conuenire posset. Melius sanè cum quouis ageretur si ad triremes demàdaretur, quàm vt tâtorixarum inuolucro implicaretur. Huius rei testis est Iacobi Sancti Patriarchæ anxietas, ductis Lea & Rachel quantūuis fororib⁹. Qui verò fieri posset vt nostrates mulieres plures vnà simul viuerent? vt vna illa quæ à Deo in adiutorium viro data est non rarò instar mali cuiusdam gentij domesticici eum vexet? Attamen non eo hæc à me dicuntur animo, quasi eas infimulare velim quæ sese in officio continent, hoc est, obsequium cultūque viris debitum exhibent: quin immò has quæ sibi hac ratione laudem conciliant, tanto magis laudandas, quam reliquas vituperādas existimo. Atqui, vt ad institutum de Americanorum coniugiis sermonem reuertar, sciēdum est adulteras mulieres adeo Barbaros abominari, vt sola naturæ lege ducti, hæc obseruent, in viri sitam esse potestate adulterā, vel mactare, vel saltem summa cum ignominia & opprobrio dimittere. Hoc quidem verum est eos de innuptarum pudicitia conseruanda non admodum sollicitos esse: immò facilè cuiuis eas prostituere. Ita vt (quod iam à nobis est dictum) permultas in variis pagis ab Neustriis Interpretibus compressas viderim, quibus tamen nulla ob eam rem ignominia nota iniusta erat. Nuptæ verò diligenter caueāt ne hac in parte peccent, ni mactationis aut ignominiosæ dimissionis pœnam velint

adulteriū ab
horrēt Am.

velint incurrere.

A me præterea est obseruatum, (quamuis illi regionem calidam incolant, ac contra quàm de Orientalem plagam incolentibus vulgò dici solet,) Iuuenes cum mares tū fœminas libidini non admodum deditos esse. Atque vtinā nostrates æquè sibi hac in parte temperarent. Verùm ne plura quàm par sit illis tribuam, memini eos non nūquam interrixandum, conuitium hoc *Tyuire*, hoc est, ἀρσενοκίται, mutuò sibi obiicere solitos, ex quo conijcere est (neque enim pro comperto habeo, nec affeuerare velim) flagitiū illud apud eos locum habere.

Graudæ mulieres, ab grauioribus oneribus tantùm abstinent, reliqua munia consueta exequuntur. Ac sanè mulieres multò labore viros antecedunt, viri enim (nisi quod aliquando matutino tempore, nusquam meridiano, arbores quasdam ad hortos construendos co. cant) tempus infumunt in militia, venatione, piscatu, clavis ligneis fabricandis, arcibus, sagittis, alijsque id genus. Ad mulierum partum quod attinet, non auditione accepta, sed visu percepta referemus. Ego aliúsque Gallus in vicò quodam diuerteramus, circa mediam noctem clamorem muliebrem ingentem exaudimus, surgimus, eam ab belua *fan-ouare* interceptam rati, accurrimus, mulierem parturientem offendimus, cui vir obstetricabatur: is puerulo in vlnas recepto, dentibus vmbilicum abscidit, nasum verò de-

Graudæ mulieres Americ. quomodo se gerant.

viri Amer. vxoribus obstetricantur.

Quare Barbari infantulis deprimitur natus.

Infantuli crepundia.

Quæ sit Americæ nominum imponendorum ratio.

Infantulorum alimentum.

pressit, (illi enim puerorum formam in similitate collocant contra quam faciunt obstetrices nostrates, quæ infantulorum recens natorum ad elegantiam protrahunt) quod etiam apud cæteros omnes locum habet editus in lucem infantulus statim lauatur, ac coloribus atro & rubro ab patre depingitur: tum, fasciis minimè inuolutus, xylino cubili pensili imponitur. At si masculus fuerit, pater ligneum gladiolum, pusillum arcum, & paruas sagittas iam inde ab natiuitate ei dabit, lectuloque cum puero imponet, ac puerulum osculis, hisque compellabit verbis. Mi fili, ubi adoleueris, ad ultionem de hostibus tuis sumendâ fortis esto. Ad nominum impositionem quod attinet, memini eum de quo modò egi ab parente *Orapacen* nominatum fuisse. Quæ dictio arcum & neruum sonat: vox enim est composita ex *Orapat* quod est arcus, & *Cen* neruus. Eadem quoque in aliis seruat ratio. Nam illi sine delectu rerum sibi cognitæ nomina liberis imponunt, uti nos canibus, alijsque nostratibus brutis: verbi gratia, *Sarigoy*, quadrupes animal: *Arignan*, gallina: *Arabouten brasilia arbor*: *Pindo*, herba prægradis: & sic de alijs.

Alimentum est præter lac maternum, farina mæsa, & tenerrimum quodque cibi genus. Puerpera biduo tantùm, aut ad summum triduo discumbit, deinde puerulo mitella xylina imposito vel hortum petit, aut ad cætera expedienda negotia proficiscitur. Quæ tamen

non

non ita sunt accipienda, quasi nostratum mulierum cōsuetudini detractum quicquam velim, quæ ob aeris intemperiem viginti minimùm dies resupinæ in lecto iacent: Quæ-que adeo sunt delicatæ vt nulla urgente necessitate, simulac liberos sunt enixæ, procul ab se eos ablegent, atque adeò vel insciis ipsis extinguntur, vel saltem iam grandiusculi sint, oportet vt lusibus eas oblectent, antequam domum admittantur. At vero si delicatulæ quædam querantur iniuriam sibi à me fieri, qui eas cum Barbaris mulieribus comparem, quarum, inquit, rusticitas nihil habet cum sua teneritudine commune: Equidem ad leniendum acerbum istud dictum eas ad Bruta ipsa animantia remittam. Quæ quidem vniuersa ne exceptis minimis auiculis vna veluti voce eas docebunt generi animantium omni à natura esse inditum, vt de prolis educatione sit sollicitum. Atque vt tandem obiecti es omnes anteuertam, quæro ab istius farinæ mulierculis annon sint delicatiores regina quadam Gallica? quæ cum comperisset puerulum suum alienæ mulieris lac exuixisse, materno accensa affectu, adeo excandu isse fertur, vt non priùs conquieuerit, quàm Infantulus lac alienum euomisset?

Sed ad rem, apud nos hæc obtinuit opinio, puerulos, nisi diligenter fasciis inuoluerentur, ac constringerentur, distortis futuros cruribus: Atqui assero isthæc minimè à Barbaris curari (vt pòte qui infantulos recens natos

nudos ac minimè religatos lectis xylinis imponant) quorum tamen liberi omnium mortalium rectissimè incedunt. Fateor equidem aeris temperiem ad id plurimum valere, ac proinde concedo, puerulos nostrates hyemis tempore diligenter esse inuoluendos ac fascijs in cunis religandos, quòd alioqui frigori ferendo sint impares. At æstate ac temperatis anni tempestatibus, præsertim cum gelu non riget, (cum bona tamen aliorum venia) censucrim, quantum experientia assequi potui, infantulos vinculis illis esse soluendos atque in libertatem vindicandos, genere quodam cubilis ad id excogitato ex quo decidere minimè possent. Ac sanè in hac sum sentètia, non parùm incommodi afferre calorem sumum, quo æstatis tempore pueruli apud nos fasciis reuincti quasi percoquuntur.

Infratuli Americ. mundissimi absque linteorum vsu.

Ne tamen plura quàm par sit Satagere me ab nonnullis obijciatur puerulos nostrates parentibus & nutricibus educandos relinquere. De Americanis verò, addo matres quæ & linteis carent, & foliorum (quorum tamen maxima illis suppetit copia) ad hæc ministeria non vtuntur adminiculo, frustulis ligneis tam diligenter posteriora infantulorum abstergere, vt ab omni forde continuò sint immunes. Adultiores quoque eandem seruant rationem, quos etiam (in fœdam istam materiam paulisper digrediens) commemorare libet, in casis quidem mingere consueuisse, nec tamen fœtorem vllum inde oriri: licet ignibus

bus crebris ferè iugiter colluceant, atque arena sint strata: at quoties aluum sunt exoneraturi, procul ab ædibus secedere solitos. Præterea, cùm Barbari de liberis suis singulis sint solliciti, quorû in singulis familiis magnus est numerus, (non tantum tamen ut occurrat Pater qui sexcentos filios susceperit, ^{Cap. 96} prout Gen. Ind. Scriptor affirmat se regem vidisse cui tot essent liberi, quod meritò quidem inter prodigia est recedendum,) tum verò maximè mares diligunt quod soli bello sint apti, ac vindictæ de hostibus sumendæ sint cupidissimi. Iam verò si quis quærat quonam eos imbuant à teneris eruditionis genere? Respondeo: ex iis quæ à me capitibus 8. 14. & 15. de eorum ingenio, bellis, ac hostiû deuorandi ratione dicta sunt, facile esse colligere, eos, quibus scholæ ne auditione quidem notæ sunt, bonas artes minimè edocere. Ac proinde, eos tanquam veros Lamechi, Nimrodi, & Esauï successores, non modò venatores esse, & bellatores: sed etiam hominum mactatores & deuoratores.

Insuper de *Tououpinambaultiorum* coniugio dicere quantum feret pudor, pergens, Affero (contrà quam ab nonnullis est confictum) viros naturalem verecundiam seruantes, nusquam cum vxoribus coràm congregari. Quæ in re, non modò sunt Cynico illi præferendi qui ἐπ' αὐτοφώρω deprehensus impudentissimè respondit, se hominem plantare: sed etiã fœtidissimis nostratibus hircis, qui homi-

Gen. 4. 13. &
10. 8. 9. & 27.
23.

Quibus in
rebus occu-
pentur Bar-
bari.

Naturalis ve
recundia in
Americano
rum con-
iugiis serua-
tur.

Americ. fœ-
minarum
purgatio.

num conspectum turpia quæque admittentes minimè fugiūt. Præter ea quæ dicta sunt, notatu est imprimis dignum, nos qui in terris illis per annum integrum viximus, fœminam nullam menstruis laborantem vnquã conspexisse. Ego crediderim fluxum illum ratione nobis ignota eas diuertere. Puellas enim annos duodecim natas. vidi, quarum latus ab axilla ad genu vsque animalis cuiusdam dente acutissimo, ab matribus incidere-
tur. Puellæ verò præ summo dolore fren-
dentes, magnam cruoris copiam emittebant: Hoc illas remedio menstrua anteuertere cõ-
ijcio. Hic verò si à Medicis, atque aliis harum rerum peritis obijciatur, hæc cum eo quod nuper à me est dictum mulieres Barbaras esse fœcundissimas, non conuenit, quandoquidem menstruis cessantibus mulieres nec cõ-
cipere, nec parere possunt: Respondeo, mihi in animo esse quæstionem hanc soluere, im-
mo nec plura de his adijcere.

Cap. 8. sub finem eorum refellimus erro-
rem qui vel scripserunt, vel tacitè crediderūt,
fœminarum nuditate viros ad libidinem pel-
lici. Nonnulla etiam de puerorum Barbaro-
rum educatione adiūximus. Itaque ea lector
inde requirat moneo, vt fusiori suppleant
tractationi.

C A P.

CAP. XVIII.

Quid leges, quidque politia apud Brasilienses nuncupari possit: Quàm humaniter excipiant hospites: Deque lachrymis ac factis sermonibus, quibus hospites in ipso ingressu ab mulieribus excipiuntur.

AD politiam Barbarorum quod attinet, vix credibile est quàm pulchrè inter eos sola naturæ luce ductos conveniat. Nec referri Barbari cōcorditer vivunt. istud potest nisi summo eorum pudore qui Diuinis & humanis sunt instructi legibus. Quod tamen de tribulibus inter se, aut de fœderatis est intelligendum: etenim erga inimicos quomodo se gerant; iam est à nobis demonstratum. Si quæ tamen concœtio inter quosdam apud eos exoriatur, (quod rarissimè accidit, nam toto anni spatio, quo apud eos vixi, bis tantùm rixantes videre mihi cōtiguit) spectatores litem componere minimè Homicidarum apud Barbaros pœna. curant: sed eos pro libidine agere, oculos licet sibi mutuo sint confossuri, sinunt. At si alter alteri vulnus inflixerit, comprehendique possit, vulnus ei eadem in corporis parte ab vulnerati cognatis infligitur. Imò si fortè vulnus mors consequatur, ab mortui cognatis de medio tollitur homicida: Denique Leuit. 24. 19. vitam pro vita, oculum pro oculo, dentem 20

pro dente rependunt. Sed isthęc, vt dixi, rarissimè apud illos contingunt.

Res soli apud eos sunt casæ, & agri longè ampliores quàm qui incolis alendis desiderantur. Ad casæ quod attinet, sciendum est primùm, singulos pagos sexcentena hominum capita capere: quare complures eadem casa habitare necesse est. Attamen singulis familiis suum occupantibus locum (absque vlllo interstitio, nam nihil est quod impediatur quominùs ab extremo vno ad alterum ædes illæ pateant quæ in passus 60. vt plurimum producuntur) pater quisque familias vxores & liberos seorsim positos habet. Ad hæc obseruandum est (quod est sanè mirandum) Americanos vnum locum vltra quinque aut sex menses non incolere. Sed exportata materia, atque herba *Pindo* quibus casæ eorum constant, vicos suos frequenter transportant, quibus tamen eadem semper seruantur nomina. Nos ipsi pagos nonnullos à pristino loco mille passibus remotos conspeximus. Ex quibus satis constat, non modò apud Americanos nostros ingentia non edificari palatia (quemadmodum à quodam scriptum est Indos Peruenses domos ligneas tã magnificas habere, vt in illis cœnacula sint longitudine passuũ (L.L. atitudine vero LXXX.) sed etiã à nullo casam edificari, quam & perficere, inmo vltra vicies struere ac destruere ante obitum non cogatur, si tamen iustam hominis ætatem attigerit. Iam si quæratur ab ipsis

cur

Pagi & familia
Americ. quo disponatur modo.

Pagorũ apud
Americ. trãspottatio.

Mist. gen. Indic. lib. 2 c. 3.

curuam tam frequenter sedes mutant? In promptu est respōsio. Cœli mutationem ad valetudinē multū conferre: Præterea se si ab maiorum consuetudinē recederent confestim interituros. Ad agros quod attinet

Moussacat quisque aliquot quidem peculia res habet quos pro arbitrio vbi cūque visum fuerit ad componendos hortos seligit. Sed anxiam illam curam de fundis diuidendis, & limitibus figendis, & definiendis agris Auaris & leguleiis nostratibus relinquunt.

Quos agros
peculiariter
possideat
Americ.

De eorum supellectile non semel à nobis in superioribus est dictum. Sed ne quid eorum omittamus quæ ad Oeconomiam Barbarorum pertinet, hoc loco recensebo Americanarum mulierum in gossipio, (cuius apud eas vsus est multiplex tam in funiculis, quàm in pensilibus suis cubilibus texendis) nendo artificium.

Extractum ex flocculis, pro omni carminatione digitis aliquantulum extendunt, tum humi acervatim disponunt, (nam colis vti non norunt) pro fuso virgulam habent digiti crassitudine, pedali longitudine, quæ orbiculum ligneum transfigunt, gossipium virgulæ summæ alligant, tum ad femur (vt fusos suos solent nostrates) instrumentum illud torquentes, è manu emittunt. Orbiculus ille per domos vel plateas instar verticuli deuoluitur. Atque eo modo filum nent, non modò crassum ad cubilia xylina texēda, sed & sub-

Gossipium
quo modo
nent Amer.
mulieres.

tilissimū. Huiusmodi ego in Galliam attuli, quo thoracem è candida tela ornari curavi: cuius tanta erat tenuitas, ut à quibusvis pro lectissimo Serico haberetur.

*Ynis cubilia
xylina.*

Cubilia sua xylina *Ynis* nuncupant. Fœminæ, ad quas pertinet istud opificium, texturas habent ab nostratibus non nihil ab similes: neque enim in planum sunt constructæ, neque tot machinamentis constant, sed editæ ad earum staturam: suo more ordiuntur, tum ab imò texendi initium faciunt. Quædã

*Cubilia Bar
barorū quo-
modo sternā
tur.*

ex cubilibus illis ad formam retium, alia dēfiora instar telæ rarissimæ conficiunt. Quinque aut sex pedum longitudinem obtinent, latitudinem vlnæ: extremo vtrique fibulæ xylinæ adduntur, quibus funes annectunt: ac trabibus ad hunc usum in casis accommodatis suspendunt. In Castris degentes, aut in sylvis ad venationem aut in litoribus ad piscatum ea ex arboribus suspendunt. Hæc cubilia (nequid à nobis prætermittatur) ubiordes vel ex humano sudore vel ex fumo, ob ignis perennitatem contraxerunt, hoc abluuntur modo. Mulieres fructum quendam in sylvis colligunt, forma ab cucurbitæ planæ non ab simili, verum longè ampliorem, adeò ut ægrè singula poma alterâ manu gestentur, hos fructus frustatim concidunt, atque in prægrande aliquod fictile vas coniectos aqua madefaciunt. Tum baculo vehementer mouent, atque spumam ex illis excitant.

*Spuma quæ
Saponis vicē
supplet apud
Americ.*

tant, cuius ope (loco saponis) cubilia sua ita mundant, vt niuem vel fullonicos pannos cā-dore adæquent. Cæterùm expertis iudican-dum relinquo, annon suauius, æstiuo præfer-tim tempore, in Cubilibus illis decumbatur, quàm in lectis nostris vulgaribus: An etiam temere in Historia nostra Sancerrana, affir-marim longè commodiorem esse eiusmodi cubilium vsum in excubiis, quàm & rece-pto more, milites in *stobd'ois* volutentur, nam & vestes conspurcantur, & pediculi compa-rantur, & quod magis est, si ad certamen sit confurgendum corpus quodammodò armis quæ continuò militibus adhærent conquis-fatur: quod in vrbe Sancerranæ obsidione ex-perti seriò sumus. Hostes enim per integrum annum ad portas nostras permansit.

Reliquam Americanorum Suppellectilem vt in pauca contrahamus, mulieres (quibus res Domestica est curæ) Cannas ingentes parant, & prægandia fictilia vasa conficiunt ad *Caouin* suum imponendum. Ollas quoque varia forma effingunt, pelues paruulas & me-diocres, paropsides atque id genus alia, vasa quæ extrinsecus quidem minimè sunt polita, intrinsecus tamen adeò læuigata & alba nescio qua infectura quæ continuò indurefcit decorata, adeò vt figulorum nostrorum indu-ftriã mulieres illæ facilè adæquent. Prætereà fucū nescio quē Leucopēū aqua madefaciūt, deinde varias rerum formas in suis vasis af-

Ingentia, me
diocria &
exigua ficti-
lia vasa mu-
lieres Amer.
fabricant.

singunt intrinsecus, atque in iis præsertim, in quibus farinam, aliáque ciborum genera asseruanda reponuntur. Eorum itaque vsus est gratissimus, immò longè præstant illa vasa ligneis quibus non pauci híc vtuntur. Hoc tamen pictrices illæ laborant vitio, quòd vbi penicillo quicquid collibuerit effinxerunt, si rogentur eadem denuò pingere, minimè possint: quod exemplum nullum præter phantasiæ suæ industriam propositum habeant. Hinc fit vt picturarum istiusmodi duæ vix vnquam similes reperiantur.

Præerea (vt alibi dixi) Barbari cucurbitas aliáque fructuum genera habent, quæ diuidunt atque concauant, illique pro poculis (quæ *Coni* appellant) aliisque varij vsus vasis vtuntur. Corbes quoque habent amplas & mediocres, atque adèd canistros, iuncis aut herbis subflauis, ab stramine triticeo non alienis aptissimè contextos. Hos *Panacon* nominant, inque illis farinam, aliáque quæ cœrint visa imponunt. De armis, vestibus plumaceis, Instrumentoque *Maraca* iam est à nobis facta mentio, itaque vt breuitati consulam plura non addo. Ecce iam Casas Barbarorum extractas atque supellectile instructas habemus, iam ipsi in illis sunt inuisendi.

Sed paulò altiùs istud est repetendum. Et si *Tondupnamba* alij hospites perquam humanissimè excipiunt, tamen Galli, aliáque ad-

uenæ

Pocula aliáque vasa
ex fr. tribus
Corbes &
Canistri.

uenæ, qui eorum linguæ sunt ignari, initio non parùm sunt ob tam infuetos mores attoniti. Ego quum primùm inter illos versarer (quod vigesimo circiter die post nostrum ad Castellum Collignium appulsum cõtigat) Interpres quidam ad vicos quosdam in continentem me deduxit, is quem primum vidi indigenarum lingua *Ybouraci*, Gallica verò *Peym* de naucleri cuiusdam nomine qui quondam ad eũ locum nauem onerarat, nuncupatur: quatuor tantùm passuum millibus ab Castello nostro distat. In ipso ingressu me frequentes circumeunt Barbari, hisque compellant verbis. *Marapé-dereve, Marapé dereve?* hoc est, quo nomine vocaris? quæ quidem voces verè mihi erant Barbaræ, alius verò eorum galerum meum mihi ablatum capiti suo imponit, alius cingulum & ensẽ meum lateri nudo suo subligat: alius tunicam induit: mæque suis clamoribus hebetant: atque meis induti spoliis huc & illuc discursant. Ego tum meorum omnium iacturam fecisse me arbitrabar, nec satis sciebam quàm tutò apud illos essem. Verùm vt ipse expertus sum, metus ille ex moribus illorum ignoratione oriebatur, illi enim idem omnibus aduenis, præsertim iis quos nondum conspexerunt, factitare solent. sed vbi animi gratia aliquantisper eo habitu obambularunt, singula præcisè restituunt. Tum sui ab interprete admonitus illos vehementer optare quod mihi nomen esset intel-

Barbari ce-
miter hopi-
tes excipiunt

Eorum quæ
authori cum
primùm Bar-
baros adiit,
acciderunt,
faceta nar-
ratio.

ligere : sed in eo edendo ab nominibus apud nos vsitatis abstinendum esse , vt pote quæ Barbari nec pronuntiare, Ioannis enim loco *Nian* dicebant, nec memoriæ mandare possent: sed aliquid esse proponendum quod illis esset notum. Res tam feliciter successit vt, quantum significauit mihi interpret, qui linguæ Brasiliæ erat peritissimus, (neque enim subtilius inquirendo hæc confinxi, vt impudenter calumniatur Theuetus, ineptissimè de suo *Quoniambeco* Viror. Illust. libro deferens) nomen meum *Lerij Ostreum* significaret. Itaque respondi me, *Lery-ousson* vocari. Illi rem probare, atque interiectione sua admirante *Teb!* crebrè vsurpata, his me compellere. Præclarum sanè nomen! nec vnquam *Mair* vllum offendimus cui tale esset nomen. Ac sanè Circe nusquam hominem in tale ostreum transformauit, nec qui tam fedulo cum vlysse differeret, quàm ego ex illo tempore cum Barbaris differui. Obseruandū est autem eos adeo tenaci esse præditos memoria, vt si cuiusquam nomen semel audierint, illud nusquam obliuioni mandent. Reliquos quos in hospitibus excipiendis obseruant ritus postea recensebo: iam quid mihi tum primùm inter Barbaros versanti contigerit explicabo. Ego cum interprete eo die vltius sum progressus, atque in pago *Eura-miri* Indigenarum lingua, Gallica verò *Gofet* de interpretis cuiusdam nomine, qui eum aliquãdiu incoluerat, diuertimus: occidente sole

Autoris nomen Americæ, lingua.

sole appulimus, Barbaros saltantes, & *Caouinantes*, ob captiuum, quem eo die mactarant, offendimus. Carnium illius frustra Boucano imposita animaduerto. Quanto ibi horrore fuerim perculsus, minimè quærendum arbitror. Attamen id minimum fuit si cum summo metu quo postea fui consternatus conferratur. Casam ingredimur, cubilibus pēsilibus insidemus more recepto, fœminæ eo, qui à nobis dicitur modo, lugent, Paterfamiliâs amicis nos excipit verbis. Interpres qui istis erat assuefactus, quique eorum comotationibus apprimè delectabatur, me rerū omnium ignarū insalutatū relinquit, atque ad saltantes ac *caouinantes* abiit. Ego vero qui defessus eram, postquam me farina, & quibusdam aliis cibis nobis appositis refeci, in cubili decubui. Attamē & strepitu Barbarorum saltantium & *caouinantium*, & captiuū deuorantiū, mox fui expergefactus, & (quod r. proximum) quodā qui captiui boucanatū pedem manu gestabat ad me accedente, atque à me (vt postea intellexi, tū enim verba illius minimè capiebā) annō vellē ex eo edere quærente, adeò fui metu consternatus, vt à sōnolētia fuerī penitus liberatus. Ac sanè omnino credebam gestu illo, quē in deteriorē partē rapiēbā, ab Barbaro mihi indicari, fore vt mox carnes meæ eo modo vorarentur. Præterea uti metus suspicionem parit, in mentem mihi extemplò venit Interpretē prodidisse me,

atque in Barbarorum manus tradidisse. Quare si qua fugiendi patuisset mihi via, ego impigrè fugam capeffiffem. Sed vndiquaque me Barbari, quorum mentem non fatis noueram (nihil enim mali in me moliebantur) circumstabant. Ego in metu confirmatus futurum ominabar vt mox macltarer, quare totam noctem precibus ad Deum fundendis tranfegi. Cogitent lectores qui de iis quæ à me narratur feridè cogitabunt, num mihi longiffima vifa meritò fuerit. Prima luce Interpres, (qui totam noctem cum Barbaris genio indulferat,) ad me redit, atque me pallidum atque feбри correptum videt, ibi quærit num me malè haberem, annò placidè quieuiſſem? Ego tum acriter eum increpare, qui me inter barbaros illos ſolum reliquiſſet, quorum ſermonem minimè capiebam: , quid multa? cum metum deponere non poſſem obnixè rogo vt ſine mora, illinc faceſſeremus. Ille verò bono me animo eſſe iubet: ac minimè malè nos affectos eſſe Barbaros denunciât. Rem omnem Barbaris aperit, qui mihi totam noctem, vt aduentum gratularentur, adſtiterât: Illi ſignificant ſe de eo nonnihil ſubolſeciſſe, dolere tamen ſe quod in tanto eorum metu noctem illam tranſegiſſem. Ac tandem in cachinnos prorumpunt, quod fuit metus illius mei ſolatium. Inde ad quosdam alios viços ego & Interpres illi perreximus. Sed iſt-hæc de primo meo inter Barbaros errore dicta

ſta ſint ſatis. Ad cætera reuertar.

Hi ſunt ritus quod excipiendis hoſpitibus Barbari obſeruant. In primis oportet hoſpitem ſtatim vbi in domum *Mouſſacat* illius fuerit ingreſſus, quem ſibi hoſpitem delegerit, (quod in ſingulis pagis eſt faciendum, nec ad alium eſt diuertendum, niſi illius in malam gratiam velis incurrere) cubili Xylino penſili infideat, ac tacitus ibi aliquatulum remaneat. Mox mulieres adueniunt, cubile cingunt, humique ſedentes manus oculis imponunt ſuis, atque eo modo fauſtum hoſpitis aduentum deſcentes, innumera in illius laudem proferunt.

Mulieres Americanæ hoſpitum aduentum deſcent.

Verbi gratià : tu tantum vt ad nos accederes laborem suscepisti:tu bonus es, fortis es. Si vero hōspes fuerit Gallus, addunt, merces præclaras permultas nobis attulisti, quibus hīc caremus. In summa, vt dictum est, mulieres illæ lachrymis obortis adulatoriis huiusce modi sermonibus hospites excipiūt. Hospes verò qui in cubili xylyno sedet, si gratiam vult cū hospite inire, composito vultu, nisi seriò lachrymari voluerit (prout nonnullos ex nostris vidi a deo fracto animo, vt fœminarum istarum vlulatu lachrymę illis excuterentur) saltem quædam respondēdo, & suspiria trahendo fletum simulet necesse est. Peracta hac lepidissima à mulieribus salutatione, *Moussacat* hoc est pater familiās, qui etiā, vt in pictura videri elicet, in fabricanda sagitta vehementer occupatus, ne oculos quidem quasi non animaduertens in hospitem per aliquod tempus coniecerit, (blanditiæ à nostris amplexibus admodum alienæ) tandem ad hospitem accedens, his eum compellat verbis. *Ere Ioubé?* hoc est, venisti ne? tum vt vales? quid quæris? &c. quibus quo sit respondendum modo inferiùs in Colloquio Americ. dicitur. Quærit postea num esurias? Si annuas, confestim cibos varij generis, putà, farinam, quæ illis panis vices præstat, ferinam, volatilia, pisces, aliáque id genus, in fictilibus tibi apponi iubet: verù, quod mēsis scānisque vsus non sit apud eos, huius omnia illa appo-

Hospitis apud Americ. gestus.

Moussacat quo modo hospitem excipiat.

nūtur. Ad potum quod attinet, si *Caouin* volueris, domique fuerit, statim tibi dabitur. Denique postquam mulieres fletibus hostium aduentum strenuè celebrarunt, ad eos accedunt fructus aut alia munuscula ferentes, atque ita tacitè pectines, specula, vitreos globulos, quibus brachia inuoluunt, exigunt.

Porro si in eo vico pernoctare volēs, *Moussacat* cubile mundissimum tibi suspendi iubet, quod circum igniculos accendi curabit, atque noctu crebro suscitari folliculis quæ ipsi *Tatapecoua* vocant ab orbiculis non ab- similibus, quibus ignis inuasionem ab vultu arcent apud nos deliciores scæminæ. Non quod frigori obnoxia sit illa regio, sed propter noctis humiditatem, maximè verò quia moribus est ab illis receptum. Sed quando in ignis mentionem incidimus, quem illi *Tata*, fumū verò *Tatatin*, nūcupant, operæpretium puto præclarā illius excitandi rationem ut exponam. Ea non minorem meretur admiracionem quàm scoticus lapis, qui (vt refert singularitatum regni illius inuestigator) suppa aut stramine obuolutus ignem per se excitat. Ergo Barbari, quod eo admodum delectentur, igne vbicunque sint, ægrè carent, siue domi, siue in syluis venantes, siue ad litus piscâtes, præsertim noctu, vehementer enim metuūt, ne incauti excipiātur ab *Aygnania* à quo (vt iam diximus) crebrò cæduntur, & affligūtur. Itaque pro eo quod nos lapide atque chalybe ad

Scoticus lapis admiranda ratione ignem concipit.

Cur barbari igne delectentur: atque de egregia illius apud eos excitandi ratione.

be ad ignem excitandum utimur, cuius usus illis est incognitus. Illi lignorum genera duo habent, quarum alterum est mollissimum, alterum verò durissimum, quibus ad ignem excitandum hoc utuntur modo: virgam ex præduri illius ligni pedali longitudine ab altera parte exacuant ad fusi modum, huius cuspidem in frusto aliquo mollis illius ligni defigunt, tum siue humi, siue stipiti impositum, virgam illam, manuum volis maxima celeritate voluunt quasi suppositum ligni frustum perforaturi. Illa tam celeri tamque violenta agitatione non modò fumus excitatur, sed etiam ignis, itaque admoto gossipio, vel foliis quibusdam siccis (fomitis nostratis loco) commodissimè ignis concipitur. Cuius rei ego ipse feci periculum. Nec tamen mihi est animus ea confirmare, quæ Theuetus scripsit, Barbaros Americanos, ante ignis usum cibos fumo exsiccare consueuisse, prout enim philosophicum hoc *ἀξιωμα* quod in proverbum abiit ut verissimū habeo, ignem absque fumo non esse, sic eum indoctum physicum iudico, qui nobis persuadere nititur fumum absque igne existere. Fumum hîc intelligo; cibis percoquendis aptū, cuiusmodi ab Theueto innuitur. Nā si hac solutione nodo illo se expedire vellet, se id de exhalationibus intellexisse, etiamsi concedatur calidas esse, nō tamen datur eas cibos exsiccare & percoquere posse: quinimo & carnibus, & piscibus potius humiditatem sint aucturæ. Quapro-

pter, quid quæso est lectoribus imponere si hoc non est? Quando igitur adeò grauitertum in Cosmographia, tum alibi de iis conqueritur Theuetus, quos, quia res ab se commemoratas pro sua libidine non exponant, eo accusat nomine, quòd nõ satis diligenter in suis scriptis sint versati: Lectorem rogo, vt locum istum diligenter obseruent de nouo isto calido, ac imaginario fumo, quem ego ad ipsius ventosum remitto cerebrum.

Aduenæ
quid hospiti-
bus repen-
dant.

Barbari ad-
uenas hume-
ris gerunt.

Iã igitur ad *Tououpinambaultiorum* in hospitibus excipiendis curam redeamus. Postquam eo quo diximus modo, hospites cibum sumpserunt, atque decubuerunt, si liberales sint, viris cultros, forfices, atque vossellas, ad barbam euellendam aptas: Fœminis pectines, & specula: pueris hamos dare solent. Si verò cibariis hospes indigeat, vbi de pretio est conuentum, ea asportare licet. Porro quia illi iumentis omnibus carèt, omnes pedibus iter facere necesse est, si aduenæ fuerint. Desisti, atque cultrum cuidam ex Barbaris obrulerint, ille confestim (nam ad gratificandum sunt promptissimi) operam suam offeret ad defessum gerendum. Ego ipse cùm in terris illis versarer non semel baiulis illis vectus fui, & quidem bis mille passuum itinere. Quos si vt paulisper requiescerent monebamus, illi nos his verbis irridebāt, Quid? Nõsne tã effœminatos aut fracto animo esse censetis, vt oneri succumbamus? te potiùs totum diem absque vlla intermissione gestarem. Nos verò in cachin-

Gradarij bi
pedes.

chinnos erumpentes gradarios illos bipedes mirabamur, atque illis animum addentes, dicebamus: Pergamus igitur.

Naturalem charitatem abūdè inter se mutuò exercent, nam & pisces, & ferinam, & fructus, aliáque quotidie alij aliis donant, immò vehementer dolerent si vicinos iis rebus quas ipsi habent indigere cernerent. Atque etiam eadem liberalitate erga aduenas vtuntur. Cuius rei exemplum vnum afferre satis erit. De periculo quodã quod euasimus, ego Gallique alij duo, quod scilicet, mors nobis imminebat, ingenti lacerto nobis obuiam factò, capite huius libri decimo memini: nos tum à via in mediis syluis per biduum aberauimus, ac famem non mediocrem sumus perpeffi, tandem ad vicum quendam *Pano* nomine, ad quem iam ante diuerteramus, peruenimus. Ibi nos liberalissimè ab Barbaris fuimus excepti. Illi enim auditis incommodis quæ perpeffi eramus, ac præsertim summum in quo versati eramus periculum, vt ab feris deuoraremur, maximè vero vt ab *Margaiatibus*, communibus nostris hoistibus mactaremur, ad quorum fines per imprudentiã proximè accesseramus: Conspectis quoque spinarum incommodis quorum miserè cutis nostra erat lacerata, adeò nostra mala grauiter tulerunt, vt verè affirmare hoc loco possim blanditias fictas quibus nostrates miseros consolari solent, longè ab sincera gentis illius, quam nos Barbaram appellamus hu-

Barbari natura duce charitatem colunt.

Barbarorum
humanitatis
insigne ex-
plum.

manitate abesse. Illi enim limpida aqua pedes nostros (quod antiquorum morem mihi in memoriam reuocauit) abluerunt, singulis nostrum seorsim in pensili lectulo sedentibus. Tum patresfamilias, qui iam cibos nobis apparari prouiderant, recentemque farinam, quæ (ut alias dixi) candidi panis medullæ bonitate non cedit, corradi iusserant, confestim nobis non nihil refocillatis præstantissimos quosque cibos, putà ferinam, volatilia, pisces, fructusque exquisitissimos, quibus continuò abundant, nobis apponi iubent.

Præterea nocte adueniente *Mouffacæ* hospes noster, pueros omnes à nobis, ut placidius quiesceremus, remouet. Postera autem die summo manè ad nos accedit, quæritque agite *Atourassap*, (hoc est fœderati intimi) placidène hac nocte quieuitis? Placidissimè, excipimus. Tum ille: adhuc quiescite, filioli mei, heri enim vos admodum defatigatos esse animaduerti. In summa verbis exprimit non queo quàm humaniter & blandè à Barbaris illis excepti fuerimus, qui nos non minori prosequuti benignitate, ac Melitenses Barbari Paulum cæterosque naufragos: de quibus Lucas in Actis Apostolicis. Ceterum nos nūquàm absque pera mercibus plena peregrè proficiscebamur, quæ nobis pecuniæ instar essent apud Barbaros illos. Itaque illinc abeuntes quæ visa sunt hospitibus donauimus: nimirum cultros, forfices, vossellas viris; pectines, specula, armillas, & vitreos globulos

Act. 28. 1. 2.

los fœminis: pueris verò piscatorios hamos.

Hic quid mihi aliquando apud eos contigerit narrare libet, vt quanti faciant merces illiusmodi commonstrem. Ego in quodam pago diuerteram, à *Moussacat* verò meo rogatus sum, vt quid in pera mea haberem, sibi indicarem, vâsque ingens fictile mercibus meis imponendis afferi iubet: vniuersas depromo, ordinêque dispono: Tum ille vehementer admiratus Barbaros reliquos advocat, atque infit. Videte quæso, ô boni, qualem virum apud me exceperim! an non liquidissimè apparet illum prædiuitem esse, quâdoquidem tantas opes apud se habet? Illê tamê merces (vt comiti meo Gallo subridens significauit) quas tanti Barbarus ille faciebat, nimirum cultelli sex vario capulo, totidem pectines, tria specula, aliâque minimi pretij pauca, vix Lutetiæ duobus argenteis capitatis vâniissent. Ego tum, quia homines liberales (vt est à nobis dictum, amâr, vt mihi auctoritatem & gratiam apud illos conciliare, *Moussacat* meo cultroꝝ meorum præstantissimum coram omnibus donavi, quem non minoris ille fecit atque apud nos quilibet torquem aureum maximi pretij donatum faceret.

Quâti à Barbaris æstimentur cultri, aliæque merces.

Iam si quærat an tuta nobis esset apud illos habitatio? respondeo eos pro vt inimicos tam infano prosequuntur odio, vt capros mactent vorêntque: sic vice versa tanto, tamque arcto amicos (in quorum eramus nume-

Barbari amicis fidelissimi.

ro) amore complecti, vt potiùs quiduis sub-
eant ad eos tuendos, quàm vt vllò eos affici
incommodo patiantur. Itaque eorum exper-
tus fidem illis iam tum maximè fidebam, ac
nunc facilius fiderem, quàm plerisque Gal-
lis infidissimis atque à proauorum fide de-
generibus. Nominatim degeneres addo: nam
bonis, quibus per Dei gratiam nondum pe-
nitus est destituta Gallia, vllò modo detra-
ctum nolim.

Historia de
periculo in
speciem im-
minente.

Veruntamen vt nihil quoad eorum mo-
res attinet dissimulem, rem hïc narrabo ma-
ximè mihi in speciem periculofam. Accidit
vt sex Galli casu in vicũ illum *Ocarantin* (de
quo saepe facta est mentio) conueniremus: ibi
pernoctare statuimus, ternique arcu cõtendi
m^o, ea cõditione vt victi Indicis gallinis, aliis-
que cibus in cœnã mulctarētur. Ego qui cum
sociis inferior in ludo fuerã, gallinas venales
conquiro. Puer quidam ex eorum numero,
quos suprà *Rosea* naui aduectos fuisse ad
nam Americanam ediscendam demonstra-
ui, mihi occurrit, dicitque: En tibi præpin-
guem Indicam anatem: Eam occide, pretiũ
postea numerabis. Pareo, eoque faciliùs,
quòd non semel in pagis aliis itidem Galli-
nas occideramus, quas cum bona Barbarorũ
gratia cultris quibusdam redemeramus: mor-
tuam manu apprehendo, domũmque in quã
ad *caouinandum* frequentes Barbari conue-
nerant ingredior: cuiusnam sit anas preciũ
numeraturus quæro: prodit vetulus quidam
caperata fronte, ac suã esse significat. Pro

ea sibi numerari quod velit pretium peto. Cultrum, inquit ille. Ego haud mora præbeo: Elegantio- rem velle se ait. Denuo elegantio- rem offero. Nec istum placere ait: Quid ergo à me exigis? inquam. Falcem, excipit. Ego qui pretium inauditum exigi à me videbam, quæ que apud me falcem tum non habebam, cul- tro contentus sit moneo, meque aliud nihil daturum esse. Interpres cui mores Barbaro- rum innotuerant (quamvis hac in parte, vt mox dicam deceptus fuit) vehementer Bar- barum iratum esse significat: falcem quouis tandem pretio inuestigandam esse, atque illi pendendam. Falcem ab puero de quo nuper dixi mutuo accipio, ac Barbaro tra- do. Renuit. Ego non nihil iratus, tertio ab eo quæro quid igitur petat? Ille audacissimè, te interficere volo, ait, pro vt anatem meam occidisti. Ea enim fratris cuiusdam mei olim fuerat, atque idcirco præ omnibus meis in pro- habebam. His dictis bardus ille domũ ab- abit, clauaque ingenti lignea sex pedum lon- gitudine instructus ad me redit: denuoque mortem mihi minatur. Ego tum valde sui at- tonitus, merum tamen meum dissimulabam diligenter. Tum interpres cubili pensili quod inter me & aduersarium meum erat interie- ctũ quid factu opus esset opportunè monuit. Gladium tuum & arcum ac sagittas ostentã- do, inquit his illũ cõpella. Quo cũ sibi nego- tium esse putet? te fortem ac strenuum esse,

nec impunè eum mortem tibi intentaturum: denique quod in animo erat dissimulans, varijs sermonibus vltro citròque habitis nullo de dissidio sedando laborante, Barbarus ille meus ebrius, quippe totum diem *Caquinando* transfegerat, dormitum abiit. Ego cum interprete ad socios nostros contentionis meæ ignaros coenatum me cōfero. Nihilominus tamen totum illud à Barbaro meo ioco factū fuerat. Norunt enim illi se qui immortales cum Lusitanis inimicitias gerunt, si vel Gallū vnum occidant, mercibus penitus prohibitos iri. Ac sanè ille paulò pòst experrectus, per Barbarum quendam mihi significat, me suum esse filium, quæque abs se acta fuerant, eo tantùm animo gesta fuisse, vt quàm strenuè in Lusitanos & *Margaiates* bellaturus essem, periculum faceret. Ego verò vt occasionem omnem ei idem vel in me, vel in alium quemuis tentandi tollerem, adde quod istiusmodi lusibus delectari nemo solet. Respondeo me facilè tali parente, qui exserto gladio filiorum periculum faceret carere, immo etiam postridie eius diei domum quandam in qua erat, ingressus, vt quàm ægrè illud ferrem, seriò cognosceret, eo præsentè, astantibus cultellos, aque hamos dono, illum verò indonatum relinquo: Ex hoc igitur exemplo, eoque cuius antè memini, de periculo quod sum imaginatus tum, cum primùm apud illos versatus sum, satis appareret ea, quæ dixi, constare, nempe amicis eos

fidif-

fidissimos esse. Illud quoque obiter est notandum quòd Senes qui securibus, falcibus, ac cultris olim caruerant, quibus tamen ad ligna secanda, ad arcus fabricandos, sagittasque parandas tam cōmodè iam vtuntur non modò Gallos humanissimè excipiunt, sed & iuniores vt idem in posterum præstent crebriò hortantur.

CAP. XIX.

Quam curam morbis suis adhibeant Barbari: de eorum sepultura & exequijs: deque infano eorum circa mortuos luctu.

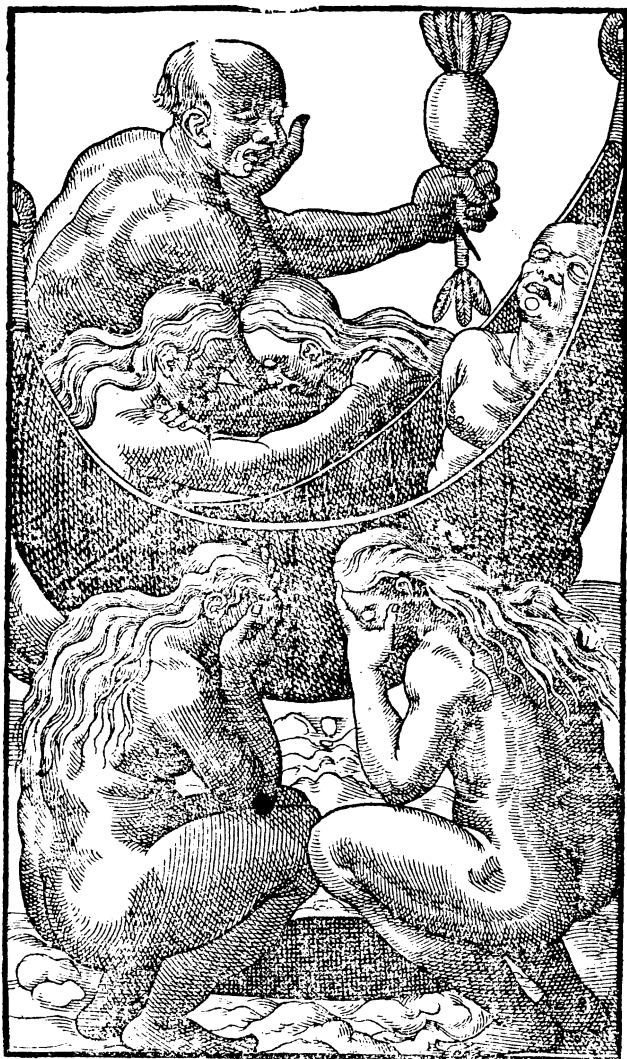
NANDEM vt huic de Barbaris Americanis sermoni finem imponamus: hoc quoque loco aliquid de eorum in morbis suis cura, ac obitu dicendum est. Ergo si fortè contingat, vt eorum aliquis in morbum incidat, partem dolore affectã vbi indicauit ægroti intus, quidam ore exsugit, nonnunquam etiam ab impostoribus quibusdã, quos illi *Pagés*, hoc est medicos aut chirurgos, appellant. (Sunt autè à *Caraiibus*, de quibus antea, diuersum genus) ministerium illud præstatur. Dolorem quoque se extrahere dicunt, ac vitã producere. Febris, aliisque vulgaribus morbis aliquando laborant: at non ita frequenter atque nos solemus. Præterea cum insanabili quodam morbo conflictantur, quem illi

Pagés Barbarorum medici.

Pians Vocant. Is plerumque à libidine pro-
 uenit: puerulos tamen eo infectos vidi non
 ab simili ab variolis nostratibus modo. Con-
 tagio hæc in pustulas rãdem abito digito pol-
 lice ampliores, quæ corpus vniuersum, atque
 ad eò faciem ipsam inuadunt. Itaque iis qui
 hoc morbo affecti fuerint tã insignes suæ im-
 puritatis notæ inuruntur, atque apud nos ve-
 nerea lue laborantibus. Cuius rei exemplo
 fuit Neustrius quidam interpretes, qui crebris
 sese scortationibus cum mulieribus ac puel-
 lis Barbaris contaminarat. Is meritis dignif-
 simam reportauit mercedem: nam eius cor-
 pus vniuersum, atque ad eò vultus ipse, tam e-
 rat deturpatus, vt elephantiaco morbo la-
 borantem deformitate referret: tãmq̃ue in-
 signes inuistæ sunt notæ, vt deleri nusquam
 potuerint: hinc fit vt morbus ille omnium
 perniciosissimus ab illis habeatur. Sed ad rē.
 Egrotanti cibum nusquam præbent, nisi ab
 eo petatur, inedia licet sit periturus. Præterea
 morbus quantumuis sit grauissimus, valentes
 non desistunt saltando, cantando, bibendo,
 more recepto, miserum ægrum strepitu ob-
 tundere: nec conqueritur æger, quòd se nihil
 profecturum esse norit. At si diē suum obeat,
 cantus ille (si præsertim pater quidam fami-
 lias fuerit) in lachrymas repentè conuertitur,
 tantique eduntur gemitus, vt si fortè in pago
 quodam diuertebamus luctus illius tempo-
 pore, nobis vel aliò erat commigrandum,
 vel insomnis nox erat ducenda. In primis au-
 tem

Barbari æ-
 grotos quo
 modo tra-
 ctent.

tem non sine admiratione mulieres exaudiuntur, quæ sic vociferantur atque exclamant, vt luporum aut canum vlulatus, non humanas voces edi dicas. Has autem effundunt querelas voce tremula. Obiit fortissimus ille, qui nobis tot captiuos deuorandos olim præbebat! Tum cætera, ô egregium venatorem, ô præstantissimum piscatorem, ô strenuum Lusitanorum & *Margaiatum* mactatorem! In summa mulieres illæ sese mutuò ad luctum incitantes, brachiâque inuicem amplexantes, vt in subiecta pictura videre est, ab his luctibus ac præconiis non prius desistunt, quàm cadauer elatum fuerit.

Denique Barbaræ istæ mulieres Bearnensium ritum in viris suis mortuis lugēdis imitantur, quos quantum accepi, his prosequuntur querelis. *La mi amou, la mi amou: Cara rident, œil desplendou: Cama leugé, bet dansadou: Lo mé balen, lo m' esburbat: mati depes: fort tard cougat.* hoc est, mi amice, mi amice vultu hilari, oculis splendētibus, cruribus pernīcibus, egregie saltator, fortis ac strenue, qui summo manē surgebas, atque ad multam noctem vigil decumbebas. Vascones quoque mulieres, quæ superioribus isthæc addunt, *Yere, yere, O le bet renegadou, ô le bet iougadou qu' here:* hoc est heu, heu, quā strenu' erat deierator, quàm insignis lusor! Porrò iis quas diximus querelis Barbaræ mulieres crebrò epodiū hoc adiungunt. Obijt, obijt is quē iam lugemus! Tum viri, heu! mortuus est, nec eum amplius videbimus, donec post montes cum ipso pro vident nos Carabes nostri choreas agamus. Alii insuper eiusdem generis multa addunt. Eiulatus verò illi ad sex horas producuntur, neque enim mortuos suos insepultos diutiùs servare solent. Tum excavata fossa non oblonga, ut solemus, sed in orbem, dolij maioris instar, cadaver erectum sepelitur. Patres verò familiās defunctos cubili suo xylyno obuolutos in mediis ædibus sepeliunt, plumis, alijsque quibus dum vita manebat delectabātur, in sepulchro reconditis. Per multa in hanc sententiam antiquorum exempla huc afferri possent, à quibus idem olim erat factitatum:

Sepulchra,
asque in Sepeliēdo ritu.
Americano
rum.

Antiquit.
lib.7.c.12.

Mūdos cum
cadauere se-
pelitur.

Confule Bē-
zonem lib.
9.c.22.

Error verè
Diabolicus.

cuiusmodi est illud quod Iosephus commemorat de pecuniis in Dauidis sepulchro cōditis: Id etiam quod profanæ testantur historiæ de viris illustribus, qui post obitum pretiosissimo quoque mūdo ornati sepulti sunt. Ac ne longiùs ab Americanis nostris recedamus, Indi Peruenſes Reges suos ac *Cacicōs* sepelientes, magnam auri, argenti, atque gēmarum vim in eorum conijciunt sepulchra: quæ cum Hispani scrutarentur, ingentes inde diuitias contraxerunt. Quibus rapacissimis hominibus apprimè id conuenit quod Plutarchus de Semiramide commemorat. Semiramis Regina, quæ Babilonem condidisse dicitur, monumento quod sibi pararat inscripsit, Quisquis rex pecuniis eguerit, aperto monumento quantum voluerit capiat. Darius potitus ea ciuitate, titulo credens, saxum ingens, quo claudebatur monumentum, vix amolitus, nihil quidem inuenit pecuniarum, sed ex altero saxi latere hoc inscriptum cepit. Ni vir malus esses, & pecunia inexplebilis, haudquaquam mortuorum loculos moueres. Sed ad *Touonpinambaultios* nostros redeamus. Ex quo Galli ad eos commeare cœperunt, ab pretiosorum in sepulchris repositione abstinerunt. Sed inauditam ac verè Diabolicam superstitionem retinuerūt. Prima à funere nocte, Barbari, quibus hoc persuasum est, fore vt *Aygnan*, ni alios cibos offenderet paratos, cadauer effoderet, ac deuoraret, vasa nō pauca farine, piscium, carniū, alio-

aliorumque ciborum diligenter paratorum, nec non potionis *Caoni* plena circa sepulchrum apponunt. Quam libationem tandiu faciunt quoad cadaver penitus consumptum esse credant. A quo errore eò difficilius dimovebatur, quòd interpretes quidam Neustrij, sacrificorum Belis exemplo, non semel ante nostrum aduētum cibos illos clam subriperāt. Quo factò Barbaros in errore adeò confirmanant, ut quamuis cibos illos vespere appositos manè superesse demonstraremus, magno tamen labore perpaucos ab errore dimouimus. Hoc autem Barbarorum somniū ab Rabbiorum commento non est alienū: nec ab eo quod Pausanias cōmemorat. Rabbini enī scribūt cadaver hominis tradi in potestatem Cacadæmonis cuiusdam, quem Zazel, aut Azazel nominant: quēque principem deserti in Leuitici libro dici affirmāt. In cuius erroris confirmationem Scripturæ locus detorquent, quibus dicitur serpenti, puluerem comedes omnibus diebus vitæ tuæ: atque ita ratiocinantur. Quandoquidem corpus nostrum è limo terrę desumptum est, qui serpentis est cibus, ei subijciatur necesse est, quoad in spiritualem naturā transformetur. Pausanias etiam author est interpretes Delphicos tradidisse Cacadæmonem quendam, quem Eurinomum appellant, mortuorum carnes deuorare solitum, atque ossa carnibus nudata relinquere. Qui errores ad Americanorum somnia proximè accedunt.

Consule vi-
ret. Physic.

Papal. Dialo.

3. pag. 219.

Leuit. 15 8.

Gen. 3. 14.

Isa. 65. 24.

Denique quoties Barbari, eo quo diximus modo, vicos suos aliò comportât, sepulchris mortuorum tegmina quædâ ex herba *Pindo* imponunt. Quò fit vt viatores cœmeterij formam quandâ agnoscant. Ad quæ loca si quando in syluis errantes virorum defunctorum recordentur, tantos edunt eiulatus, vt procul exaudiantur. Tandem eas quò quantum ad satietatem fuerit, lugeant relinquo. Quando igitur Barbaros ad sepulchrû vique sum prosequutus, de eorum moribus dicendi hic finẽ faciã. Lector tamẽ præter ea quæ attigimus, nonnulla poterit obseruare in eo quod subijcimus colloquio: quod scriptum fuit eo tempore quo in America viuebam ope cuiusdam interpretis, qui & linguæ Americanæ erat peritissimus, (quippe septem annos iam in illis terris vixerat) & linguam Græcam à qua non paucas voces mutantur Barbari, optimè callebat.

CAP. XX.

Colloquium in ipso aditu Brasiliensis ora inter indigenas Tououpinambaultios Tououpinenkin Brasilicè ac Latinè conscriptum.

Tououpin ambaultius.

Ere-ioubé? Venisti ne?

Gallus.

Pa-aiout, Sic est, veni.

T.

Teh! auge, ny-po, Benè dixisti.

Mara-pé-dérère? Quomodo vocaris?

G.

Lery-ousson, Ostrea magna.

T.

Erè-iacasso pienc? Patriam ergo reliquisti vt hîc deis eps habitares?

Cognomen
authoris lin-
gua Ameri-
cana.

G.

Pa. Ita est.

T.

Eori-decretani ouani repiac. Adesdum igitur, & locum habitationis tuæ circumspeice.

G.

Auge-bé, Bene est.

T.

*I-endê répiac? aout I-endérépiac aout é éhéraire
Teh! Oouéreté Teuoy Lery-ousson ymé en!
Ecce igitur, fili mi, venit in has regiones nostrâ
memor, papæ?*

T j

Caramémo ar
tz. aliáque
vasa.

Erérou dé caramémo? Attulistine capsas? Eo ve-
rò nomine comprehendimus quidquid includen-
dis omnis generis vestimentis aptum est.

G.

Pà arout. Etiam, attuli.

T.

Mobouy? Quot?

Quotquot habueris vsque ad numerum quin-
que, verbis notare poteris, hoc modo. *Augé-
pé*, 1. *mocouein*, 2. *mossaput*, 3. *oioicoudic*, 4. *ecombo*, 5.
Si duas tãtùm habes, quatuor numerare nõ opor-
têt. Satis enim erit si dixeris tria *mocouein*. Si qua-
tuor habueris sic dices *oioicoudic*. Et sic de reli-
quis. At verò si quinarium numerum excedant,
numerum quem voles totidem digitis tuis, aut si
non sufficiunt, socio rum qui tibi adstant iudica-
re poteris: Non enim habent aliam numerandi
rationem.

T.

Màé pèrérout, de caramémo poupé? Quid in capsis
attulisti?

G.

Vestimenta. *A-aub.* Vestimenta.

T.

Mara vaé? Cuius coloris?

G.

Colores. *Sóbouy-été.* Cærulei.

Pirenk. Rubei.

Ioup. Lutei.

Son. Nigri.

Sobouy, massou. Viridis.

Pivientz. Variorum colorum.

Pegassou-aué. Coloris columbini.

Tim. Albi. Et de indusiis intelligitur.

T.

T.

Maé pámo? Quid præterea?

G.

Acang aubé-roupé, Galeros.

T.

Seta-pe? Multos?

G.

Ícatoupané. Innumeros.

Galeri.

T.

Ai pugno? Id ne totum est?

G.

Erimen. Minimè.

T.

Esse non bat. Omnia nomina.

G.

Coromo. Expecta paululum.

T.

Nein. Age igitur.

C.

Mocap, seu, *Mororocap.* Ignea tormenta, Cata-
pultas utriusque generis: Nam *Mocap* omne ge-
nus torméti significat: maiora etiam quæ nauibus
imponuntur ad repellendos piratarum insultus.
Pronunciant autem aliquando per B. & In scri-
bendo, si fieri possit, intermiscendæ essent M. & B.

Tormenta
bellicá.

Mocap-coui. Artuli etiam pulverem igneum:

pulvis pyroi
des.

Mocap-coniouron. Cornua & alia instrumenta ad
pulverem includendum.

Instrumenta
ad pulverem
contineudá.

T.

Mara vaé? Cuiusmodi sunt?

G.

Tapirousson-ak, E cornu bonis conflata.

T.

Augé-gaton-régué. Optime dictum.

Maé pé seponyt rem? Quid tibi numerabitur pro

ea res?

G.

Arouri. Ea instrumenta tantùm attuli, quasi dicas, nolo tam citò vendere.

T.

Interiectio. *Hé!* Interiectio est, qua vtuntur dum quis eos alloquitur, quasi respondere veliñt, Libenter? Et tamen quiescunt, ne importuni videantur.

G.

Arrou-ita ygapem. Cultros ferreos attuli.

T.

Naepiac-icho péñ é? Nunquid eos videbo?

G.

Bégoé irem. Quando erit otium.

T.

Falces. *N'é'éróñpe guya-pat?* Nunquid falces attulisti?

G.

Arrout. Attuli.

T.

Igatou-pé? Sunt ne pulchræ?

G.

Guiapar été. Eximix sunt.

T.

Aua-pomoguen? Quis eas fabricauit?

G.

Pagé-ouassou remymognén. Ille qui tibi notus est, cuiusque nomen tale est, eas fabricauit.

T.

Augé-terah. Id bene se habet.

T.

Acépiati-mo-mên. Papæ? Libenter eas viderem.

G.

Karamouffee, Alio tempore id fiet.

T.

Tâcépiah tangé. Iam iam videam.

G.

G.

E'embereingué. Expecta adhuc.

T.

Er'éroupé itaxé amo? Attulisti ne cultros?

G.

Arroureta. Plerosque attuli.

T.

Secouarantin vaé? Sunt me cultri capulo diuiso?

G.

En-en. non. *Ivetin.* Albo capulo,*Taxe miri.* paruos cultros.

Pinda, hamos. *Moutemouton,* Subulas, *Arrouâ.* hami, subu-
 Specula. *Kuap,* pectines. *Mou'robouyé te,* Armillas ^{la, specula,}
 cæruleas. *Cepiah yponeum.* Cuiusmodi hîc non ex- ^{pectines, ar-}
 ta ut. ^{inillas.} Exque pulcherrimæ sunt inter eas quas hîc
 vidimus ab eo tempore quo adferri cœperunt.

T.

Easo-ia voh de caramemo t'acepiah de maé. Aper-
ri arcam vt tua bona intuear.

G.

Aimossaénen. Occupatus sum.*Acépiag-oucairen desue?* Alio die aperiam ad te
veniens.

T.

Nârour ichop' Irémmaé desue? Nonne aliquan-
do ad te bona adferam?

G.

Maé pereron potat? Quidnam vis adferre?

T.

Sceb dé, Nescio. Quid tu?*Maé peréi potat?* Quid vis?

T.

Soô. feras. *Oura.* Aues. *Pira.* pisces. *Ouy.* farinam. ^{bestiæ, aues,}
Yetic. rapas. *Cômenda-ouassou.* Magnas fabas. ^{pisces, fari-}
Com- ^{na, rapæ, fa-}
mendamiri. fabas paruas. *Morgouia ouassou.* aurea ^{be, Mala au-}
 tea & citra

T iij

& citrea mala. *Mae tironén.* Omnes denique aut pleraque res.

T.

Mara-vae' sóo éréiusceb? Cuius generis animal comedere aues?

G.

Nacépiab quevon-gouaaíre. Nolo ea comedere quæ hîc proueniunt.

T.

Aassenon desuoë Ea tibi nominabo.

G.

Nein. Age vero.

T.

Tapiroussou
quale ani-
mal.
genus cerno
rum ac Da
marum.
Aper.
Agouti.

Tapiroussou. Fera quam sic vocant, quam semi asinum aut semi vaccam dicere possis?

Sé-ouassou. Genus cerui ac Damæ.

Taiassou. Aper,

Agouti. Rufum animalculum nefrendis magnitudine.

Pague. Fera est magnitudine nefrendis, nigro & albo colore distincta.

Tapiti. Genus leporis.

Pague.

Tapiti.

G.

Esse non ooca ychesue. Nomina mihi aues.

T.

Magnæ aues
trium gene-
rum.

Iacou. est auis caponis magnitudine. Eius autem tres sunt species, Nempel *Iacoutin*, *Iacoupem*, &

Iacou-ouassou: boni gustus omnes inter ceteras aues.

Mouton. Syluester pauo. Sunt autem nigri & Leucopæi, & corpus adeo magnum habent ac nostri, auis rara.

Genus ma-
gnarum per-
dicum.

Mocacoua. est genus perdicis quæ corpus magnitudine caponis habet.

Inambou-ouassou. est etiam perdix fera alterius magnitudinem æquans.

Inambou. Perdix est non multum ab iis distans,

quas, in Gallia videmus. *Pegassou*. Turtur. *Paicauc*,
Aliud genus turturis minoris. Turtures.

G.

Seta-pé-pira sенаэ? Est ne magnus bonorum piscium numerus?

T.

Nan. Tot sunt.

Kurema. Mulus.

Parati. Mulus altero melior.

Aaara pep. Piscis planus delicatior aliis.

Atrara bouten. Alius lutei coloris, qui minoris est pretij.

Atrara-meri. Maximè parui qui in dulci aqua viuunt, bonique gustus sunt.

Ouara. Magnus piscis boni saporis.

Kamouropouy-ouassou. Magnus piscis.

G.

Mamo-pe-dérétam? Vbinam degis?

T.

Kariauh, ora-ouassou-onêe. Iauen-ur assic? pira- Vici circa ri
cam, opem, Eiraia itanem, taracouir-apã, Sarapo- u. pas Ganaba
Sunt nomina propria virorum qui Ganabarã sinũ ra.

in Medientibus ad sinistrum latus apparent, nec mihi commodè explicari posse videntur.

Keri-u Ahara-u Kouroumouré, Ita-auh, Ioirarouem. Vici in ripa eiusdem fluuij ad latus dextrum.

Maiores vici in continenti ex utroque latere hi sunt.

Sacouarr-oussou-tuue, Ocarentin, Sa popem, Nouroucuue, Arasa tuue, Vsu-potuue. Ac multi alij qui ab iis qui cum indigenis commercium habuerunt, cognosci poterunt & à patribus familiaribus, quos falsò reges vocant, qui in illis vicis habitant,

G.

Môbouy-pé roupicha gatou heou? Quot magni sunt in his regionibus, hoc est, fortes?

T.

Séta-gué. Multi sunt.

G.

Essenon auge pequoube ychesue, Nomina mihi aliquem.

T.

Nân. Vocabulum ad reddendum eum attentum cui vis aliquid dicere.

Eapira-ui iouy. Nomen proprium hominis quod nomé sic exponas, caput semi caluum, & pilo admodum raro.

G.

Mamo pé se tam? Vbi habitat?

T.

Kariauh-bè.
nomen com-
positum.

Kariauh-bè, In vico quem ita appellant est autem nomen fluminis cuiusdam à quo nomé vicus fortitur, quia ad eum situs est. Significat autem *Karios* domum. Componitur autem ex voce *Karios*, & *auh* quæ domum significat extrahendo *os* & addendo *auh* erit. *Kariauh. Be,* autem est & i-culus ablatiui & significat locum quem petis aut in quem proficisceris.

T.

Custos medi-
cinæ aut fœ-
mina Caco-
dæmone ob-
scisa.

Mossen ygerre. Quod significat custodem medicinarum, aut ad quem medicinæ pertinent. Eo vero vocabulo vtuntur quum mulierâ veneficam designare aut à Cacodæmone agitatum. Nam *Mossen,* est medicina, *gerre* proprietas.

T.

Ourauh ousson auh arentin. Vici illius maxima penna.

T.

T.

Tau-couar-ousson-tune-gouare. In quo cannæ instar magnarum arundinum leguntur.

T.

Ou-acan. Præcipuus locus eius vici, quod significat caput ipsorum.

T.

Soonar-ousson. Folium ab arbore collapsum:

Diuerfarum
rerum nomi
na.

T.

Morgonia-ouasson. Ingens malum citreum aut aureum, Sic vocatur.

T.

Maé du. Est flamma ignis.

T.

Maraca-ouasson. Magnum tintinabulum.

Tintinabu-
lum.

T.

Mae-uocép. Res quæ partim emerfit è terra, aut ex aliquo loco.

T.

Karian piarre. Via quæ ducit ad carios. Sunt vero ipsi præcipui inter eos qui fluuium Ganabaram incolunt.

T.

Che-rorup-gatou, derour-ari. Maxime gaudeo te venisse.

Neintéréico, pai Nicolas iron. Mane vero cum domino Nicolao, sic nominabant Villagagnonem.

pai Nicolas
Villagegnô.

Neréroupé déré miceco? Adduxisti ne vxorem?

G.

Miceco
vxor.

Arrout-iran-chereco augernie. Adducam quum expedita erunt negotia mea.

T.

Marape derecouran? Quid tibi est negotij?

G.

Cher auc-onam. Domus ad habitandum parâda est.

Domus.

T.

Mara-vae-auh? Quod genus domus?

G.

Seth, Daé-ehereco-rem-couap-reng ré. Nondum scio quid sim facturus.

T.

Mein tereicouap derecorem. Cogita ergo quid sit faciendum.

G.

Peretam-repiab-iréé. Postquã vestram regionem videro & aliquandiu commoratus fuero.

T.

N'érico-icho pe de auem a irom? Nõne cum tuis, hoc est cum popularibus tuis habitabis?

G.

Marani-amo-pé? Cur illud petis?

T.

Aipo-gue. Non sine causa dico:

Che pontoupa-gue déri. Id me male habet, quasi dicas, id scire cupio.

G.

Princeps aut senex, *N'énpé amotareum-pe oreroubicheh:* Nũquid per marium nostrum siue senem odio habetis?

T.

Erymen. Minimè verò.

Sérécogatou pouyr eim éte mo? Nisi res esset maxima cura digna, dicendum esset.

G.

Sé couaé apoau-e engat engatourefine, yporere cogatou. Est mos boni parentis, vt quod amat diligenter conferuet.

T.

Bellum, *Neresco-icho pirem ouarini?* Nõne in bellum post-hac

hac es profecturus?

G.

Affo irenué. Aliquando proficiscar.

Mara-pé pérouagèrré-réré? Quod est nomé vestris hostibus?

T.

Touaiat siue *Margaiat.* gés est quæ eadé est cum illis lingua: apud quam Lusitani habitant.

Ouetaca, Verè sunt barbari & degunt ad fluuium

Mach-he, & *parai.*

Ouéaném. hi Barbari cæteros antecédüt, in syl-uis & montibus habitant.

Caraiá. hi nobiliores sunt, atque etiam cibus, tum aliis rebus ad vitam necessariis præ cæteris omnibus abundant.

Karios. Est populus qui degit vltra *Touaiare.*

ad fluuium *Platam* cuius lingua eadem est cum

Tououpinambaultiis & *Tououpinenkin.* Diffe-

rentia idiomatis est inter eos quos supra nomi-

nauimus. Ac primùm quidem *Toupinambaultiis*

toupinenzin: Touuaiarre, Tenremnon. & Kario.

nomè eandem habent linguam.

Karaia. Diuersam à reliquis habent & viuēdi & loquendi rationem.

Ouetaca. Differunt ab vtrisque & viuēdi & loquendi ratione.

Queanem. hi etiam diuersum & victus & sermo- nis ab aliis modum habent.

T.

Tch-oiaah pæireca à paanué, iendéue.

Alius alium quærit, atque id magno nostro be-

no. Nā vox hæc *iende-ue,* est dualis quo Græci vtū-

tur cum de duobus fit sermo; hic tamen resoluī-

tur voce nobis.

Nomina ho-
stium Tou-
oupinam.
Ouetaca ubi
habitent.

Caraiá.
Inter alios
excellentes.

Affinitas ac
differentia
linguæ inter
Bras.

Modus lo-
quendi,

Ty ierob ah apoau ari. Exultemus quòd nos homines inuisunt.

Apoau ae mae gerre, iendesue. Gens est nostri còmodi studiosa, quæ nobis bona sua largitur.

Tyréco-gatou iendesue. Diligenter eã conferuemus, hoc est, eã ita excipiam' vt ipsi satisfaciamus.

Iporenc éte-am reco iendesue. Præclara se nobis res offert.

Tymaran-gatou apoau-apé. huic populo nos dedamus.

Tymomourrou, mé mae gerre iendesue. Ne iniuriam faciamus Genti quæ sua bona nobis affert.

Typoich apoaué iendesue. Suppeditemus eis cibos ad viuendum.

Typoeraca apoaué. Laboremus vt prædam pro ipsis venemur. Vox *yporraca*, præcipuè de piscium venatione intelligitur, sed eam ad alia etiam genera extendunt.

Tyrrout mae-tyronam ani apé, adferamus illis quidquid inuenire poterimus.

Tyre comremoich-meiende-mae recon ssa-ue. Ne illos male excipiamus qui nobis adferunt bona sua.

Pé-peroinb auu-mecharaire oueh. Ne mali sitis pueri mei.

Ta péré coih mae. Vt bona consequamini.

Tærecoih peraire amo. Et vestri etiam liberi.

Nyrecoih ienderamouyn maé pouaire. Nulla bona habemus ab auis nostris.

O pap cheramouyn mae-pouaire aiuh. Quæcùque mihi auus reliquerat proieci.

Apoau maé ry oi ierobiak. Magni æstimans ea bona quæ nobis afferuntur.

Ienderamouyn-remié piae potategue auu-aire. Quæcùm nostri videre optassent nec tamé viderunt.

Teh!

*Teb'loip otarhété ienderamouyn recobiare etc. iē-
desue.* Id bene est, quanta potior nostra conditio
patrum nostrorum conditione?

Iendé porrau-onssou vocare. Id nobis tristitiam om-
nem eximit.

Iende-co-ouassou-gerre. Id efficit vt magnos
hortos habeamus.

En sassi piram, iendere mēmynon apé. Non am-
plius dolent pueruli nostri quum tondentur.

Tyre coih apouau, ienderoua-gerre ari. Hos nobi
scum contra hostes deducamus.

Toere coih mocap, ó maé-aé. Habeant catapul-
tas, quod genus armorum sibi vendicant.

Mara-mosentén gatou-euin-amo. Cur non es-
sent strenui?

Memé-taé morerobiarem. Est gens impauida.

Ty senenc apouau, maram-iende-iron. Ex peria-
mur ipsorum vires dum nobiscum erunt.

Ménre-taé moreroar roupiare. Illi sunt qui debel-
lant alios, Id est, Lusitanos.

Agne-be oueh. Quasi diceret, quidquid dixi-
rum est.

T.

Nein-rya-mouéta iéndéré cassariri. Colloqua-
mur de iis qui nos inuisunt. Quod in bonam par-
tem est accipiendum.

G.

Nein-che atour-assauep age igitur mi socie: hic Differentia
verò notandum est voces *Atour-assap* & *Coto-*
uassap, differre. Nam prior significat perfectum inter Aront-
foedus inter eos ac nos pactú esse, quo fit vt bona assap, & Coto-
sint communia. cuius Filiã aut sororem ducere in uassap.
vxorem non possumus: Non ita vero de *Coutu-*
uassap: ea. n. appellatione nominis alicuiusv tütur,
vt tibiã, oculi, auriculã & alia pleraque eius gene

neris nomina.

T.

Maé-resse, siende moueta! De quibus loquemur?

G.

Colloq. de
variis rebus.*Sceh macrouem-resse.* De multis ac variis rebus.

T.

Cœlum, sol,
Luna, stellæ,
terra, mare,
aqua dulcis
& salsa.*Mara-pieng vvah-rere!* Quomodo vocatur cœ-
lum?

G.

Cœlum.

T.

Cyh-rengne-tasseuouh maetirouem desue.

G.

Angebe, Rectè.

T.

Mah. Cœlum *Couarassi.* Sol. *Iasce,* Luna, *Ias-*
si tata ouassou. Stella matutina & vespertina quæ
Lucifer vocatur. *Iassi-tata-miri.* Aliæ omnes
stellæ parvæ. *Ybouy,* terra. *Poirauem.* Mare. *Vh-*
ete. aqua dulcis. *Vh-éen.* aqua salsa. *Vh-ee-*
bubk. aquæ quas nautæ vocant *Sommaque.*

T.

Ita, petra, me-
rallum & do-
mus fund.*Ita.* proprie lapis est, accipitur etiam pro quæ-
bet metallo & ædificii fundamento vt *ach ita,*
domus columna.*Yapurr-ita.* fastigium domus.Omne genus
lignorum.*Iura-ita.* trabes domus.*Igourah* seu *ybouirah.* omne genus lignorum.Ourapat ar-
cus.*Ourapat.* arcus, & quamuis nomen sit compositū
ex *ybouyrah,* quod est lignum & *apat,* vncū: Ta-
men pronunciant *orapat* per syncopem.*Arre,* aer. *arr aip.* Malus aer.*Amen.* pluuia.pluuia.
Ton. tru.*Amen poytou.* tempestas pluuia ingruentē.*Toup-en.* tonitru: *toupen* *Verap* est coruscatio.

Yory-

- Yory-hu.* Nubes aut brumæ. Nubes.
Ybneture Montes. Montes.
Quum. campestria loca ubi nulli montes. Planities.
 T.
Tæue viri aub. Domus. *Vh-éconap* Fluuius de- Vici & flu-
 currens. uij.
Vhpaou. Infula. Infula.
Kaa, omne genus sylvarum & nemorum. Sylua.
Kaa-paou. Est sylua in media planitie.
Kaa-ouan. Qui in syluis educatus est.
Kaa-gerre. Cacodæmon est qui ipso vehementer *Kaa-gerre Ca*
 vexat. *codamon.*
Ygat. Linter ex cortice arborum, triginta aut qua- *Ygal Cymbæ*
 draginta homines ad bellum euntes capiens: ac-
 cipitur etiam pro nauis quam vocat *Yguerrousson.*
Puissa-ouassou. Est rete piscatorium.
Inguea. Est magna Cymba ad piscandum. Rete pesca-
 torium.
Inguéi. Diminutium, Cymba quæ vsui est cum
 fluuij exundant. T.
Nomoquot, mae tasse nomi désue. Quæso ne quid
 ampli us nomines.
Emourbéou deretam ichesue. Iam de tua patria &
 habitatione differe.
 G.
Augèbé derengué eporen doup. Bene est, primùm
 ergo interroga. T. Colloq. de
 Gallia.
Ia eh marape deretam-rere. hoc faciam. Quod est
 patriæ ac regioni tuæ nomen?
 G.
Rothomagum. Vrbs quædam nominis.
 T.
Tanouscou-pe-oum. Estne magnus vicus? Nullam
 ponunt differentiam inter urbem & vicum: quia
 ipsi nullas habent vrbes.
 G.
Pa. Sic est.

T.

Moboy-pe-peroubichah gatou? Quot habetis Dominos?

G.

Augé-pé. Vnicum.

T.

Mara-pe-sere? Quod illi est nomen?

G.

Henricus.2. *Henry.* Tempore henrici secundi hæc nauigatio fuit suscepta.

T.

T'ére-porren c. Præclarum nomen est.

Mara-pé-peroubichan eta-euin? Cur non habetis plures Dominos?

G.

De principe *Moroéré-chih-gue.* Non plures habemus.

ac subditis. *Ore ramouim-aue.* A téporibus maiorú nostrorú.

T.

Marapienh-pee? Vos vero quid?

G.

Oroicôgné. Nos eo contenti sumus.

Orée-mae-gerre. Et bene nobiscum agitur.

T.

Epé noéré, coih-péroupichah-maé? Vester autem princeps bona ne habet?

G.

Oerecouh. Infinita habet.

Oré-maé-gerre a hépé. Quidquid habemus in ipsius arbitrio positum est.

T.

Oriuypé ogépé? In bellumne proficiscitur?

G.

Pa. Ita.

T.

Colloq. de

urb. ac vicis. *Mobony-taue-pe-iouca ny mae?* Quot vrbes aut vicos

cos

cos habentis?

G.

Serà-gaton. Plures quàm possim dicere.

T.

Niresce nonih-ichopene? Nunquid mihi recens-
febis?

G.

Ypo icopony. Id nimis longum foret

T.

Yporrenc pe-peretani? Locus vestræ originis est-
ne pulcher?

G.

Yporren-gaton. Pulcherrimus.

T.

Engaya-pe-per-auce. Vestræ domus sunt ne si-
miles nostris?

G.

Oicoe-gaton. Multùm abest.

T.

Mera-vaé? Cuiusmodi sunt ergo?

G.

Ira-gepe. Sunt prorsus lapideæ.

T.

Tourousson-pe. Sunt ne magnæ?

G.

Tourousson-gaton. Maximæ.

T.

Vate-gaton-pé. Sùntne multùm excelsæ?

G.

Mahmo. Multùm. Id verò vocabulum admi-
rantis est.

T.

Engaya-pe-pet-ancynim? Interior pars acce-
ditne ad similitudinem nostrarum?

V. j.

G.

Erymen. Non.

T.

De rebus
ad corpus
spectanti-
bus,*Eſce-non de-rete renomdau eta-icheſué*. Reci-
ta mihi ea quæ ad tuum corpus pertinent.

G.

Eſcendoup. Audi.

T.

I-eh. Paratus ſum.

Ché-acan. Caput meum. *De acan*. Caput tuum.
Ycan, Caput ſuum. *Oreacan*. Noſtrum caput.
Pé-acan, Veſtrum caput. *An atcan*. Eorum caput
 Ut autem hæc pronomina melius intelligantur,
 perſonas ſingularis & pluralis numeri tantum
 declarabo.

Primum.

Ché. Eſt prima perſona ſingularis numeri, qua
 in omni ſermonis genere, ſive primitiuo ſive de-
 riuatiuo, poſſeſſiuo, aut alio denique inferuit.

Ché-aué Caput meum aut capilli.*Ché-voua*. Mea facies.*Che-nembi*. Meæ aures.*Chéſhua*. Mea frons.*Ché-reſſa* Mei oculi.*Ché-tin*. Meus naſus.*Ché-iourou*. Meum os.*Che-retoupaué*. Meæ genæ.*Ché-redmina*. Meum mentum.*Ché-redmua-aué*. Mea barba.*Ché-ape-con*. Mea lingua.*Ché-ram*. Mei dentes.*Ché-aïoué*. Meum collum, aut mea gula.*Ché-aſſeoc*.

- Ché-asseoc.* Meum guttur.
Ché-poca. Meum pectus.
Ché-rocapé. Mea pars anterior.
Ché-atoncoupé. Mea pars posterior.
Ché-pouy-af'oo. Mea spina.
Ché-rousbony. Mei renes.
Ché-reuire. Meæ nates.
Ché-innanpony. Mei humeri.
Ché-inua. Mea brachia.
Ché-papony. Meus pugnus.
Ché-po. Mea manus.
Ché-poneu. Mei digiti.
Ché-puyac. Stomachus meus aut iecur.
Ché-reguie. Venter meus.
Ché-pourou-assen. Umbilicus meus.
Ché-cam. Mammæ meæ.
Ché-oup. Coxæ meæ.
Ché-roduponam. Genua mea.
Ché-poracc. Cubiti mei.
Ché-retemeu. Tibiæ meæ.
Ché-pouy. Pedes mei.
Ché-pussempé. Ungues pedum meorum.
Ché-ponampe. Ungues mearum manuum.
Ché-guy-encg. Cor meum & pulmo.
Ché-entg. Anima mea aut mens.
Ché-enc-gouere. Anima mea postquam è corpore exijt.

Nomina partium corporis pudendarum:

- Ché-rencouem.*
Ché-rementien.
Ché-rapoupit.

Quæ quidem breuitatis causa non fufius persequar. Notandû verò est, nomina rerum accômo dari non posse nisi pronomina primæ, secundæ, ac tertix personæ vtriusque numeri attribuâtur.

Vt autem meliùs capiantur, hoc fit exemplum.

Primo.

Che, Ego, *De*, tu. *Ake*, Ille.

Plurales.

Oree, Nos. *Peè*, Vos. *Au-ae*, Illi.

Quòd ad tertiam personā *ake* est masculinum. Et pro foemina & neutro *ae* sine aspiratione. Et in plurali *Au-ae*, est masculini ac foeminini generis, & proinde communis.

De rebus ad domum & culinam pertinentibus.

De rebus ad familiā spectantibus. *Emiredu-tata*. Accende ignem.

Emo-goep-tata. Extingue ignem.

Erout-che-rata-rém, adfer fomites ad ignem suscitandum.

Emogi-pira, pisces coque.

Esseffu. Torre.

Emoui. Elix.

Fa vecu-ouy-amo. Fac farinam.

Emogip caouin-amo. Compone potum.

Coein vpe. Vade ad fontem.

Erout-v-ichesue. adfer mihi aquam.

Ché-renni augepe. Da mihi potum.

Quere me che-remyou-recoap. Veni vt mihi cū præbeas.

Taie poeh. Manus meas lauem.

Tae-iourou-eh. Abluam os meum.

Ché-embouassi. Esurio.

Nam che-iourou-eh. Non esurio.

Ehe vffeh. Sitio.

Ché-reaic. Caleo, Sudo.

Ché-rou. Frigeo.

Ché racoup. Febricito.

Ché-carouc-assi. Tristis sum.

Carouc tamen vesperam significat.

Aicotene. Me res quædam excruciat.

Che-

Che-poura-ouffou. Pessimè agitur mecum.

Cheroemp. Lætus sum.

Aico memouoch. Ludibrio expositus sum.

Aicò-gatou. Res mihi cedunt ex sententia.

Che-remiac-ouffou. Meum mancipium.

Che-remiboje. Meus seruus.

Che-roiac. Qui sunt minores me & ad mihi ministrandum nati.

Che-porracassare. Piscatores mei.

Ché-mae. Bona mea, merces, suppellex. Denique quidquid meum est.

Ché-rémigmognem. Est industria mea.

Ché-réré-couarré. Meus custos.

Ché-roubichac. Qui est maior me, quem nos Regem nostrum, ducem, principem denique vocamus.

Mouffacat. Est bonus paterfamilias qui peregrinos viatores excipit.

Querre-muhau. Potens in bello, & in quadam re perficienda strenuus.

Tenten. Qui videtur in bello, aut in alia re fortis.

Ché-roup. Pater meus.

Che-requeyt. Meus frater natu maior.

Ché-rebure. Minor natu.

Ché-renadire. Mea soror.

Ché-reue. Filius sororis meæ.

Ché-tipet. Filia sororis meæ.

Ché-aiche. Amita.

Ai. Mater mea. Dicunt etiam *Ché-si*, Mater meam & sepe quidam dum loquuntur de ipsa. *iq. to iiii*

Ché-sut. Socia matris meæ, quæ patris etiam est vxor.

Ché-raiyt. Mea filia.

Chérememyrou. Filij filiorum meorum & filiarum.

Notandum est auunculum nomine patris vocari & patrem nepotes & neptes suos filios ac filias appellare.

Verbū apud
grammaticos.

Quod Grammatici nostri verbum nominant apud Brasilienses dicitur *guengane*, quod idem est ac loquendi modus. Ut autem aliquam eius rei notitiam habeamus, exemplum in medium proferemus.

Primum.

Singular. Indicat. aut demonstrat
Aico, Sum. *Ereico*, Es. *Oico*, est.

Pluralis.

Oreico, Sumus. *Peico*, estis *Auraé oico*, Sunt.

Tertia persona singularis & pluralis similes sunt, nisi quod in tertia *an aé* pluralis numeri pro nomen est addendum quod significat, Illi, ut apparet in præterito imperfecto numeri singularis, quod resoluitur per adverbium *aquoémé*. Id est eo tempore.

Aico-aquoémé, Tunc eram.

Ereico-aquoémé, Tunc eras.

Oico aquoémé, Tunc erat.

Plus imperfectum.

Oroico aquoémé, Tunc eramus.

Peico aquoémé, Tunc eratis.

Aurae oico-aquoémé. Tunc erant.

Pro præterito perfecto.

Singularis.

Accipiemus verbum, *Oico*, ut ante & hoc adverbium *Aquoé-méné*, quod est temporis præteriti & plusquam perfecti.

Exemplum.

Affauousson-gaton-aquoéméné, Eum perfectè amavi eo tempore. *Quo-venén-gaton-tégné*, Nūc vero nullo modo quasi dicas debebat amicitiam meā colere

colere quando ipsum amabam.

Pro futuro. *Aco-iren*, Ero in posterum. Et ita deinceps de singulis personis tam sing. quã plur.

In Imperatiuo.

Oico, *Sis*. *Toico*. sit.

Plurali.

Toroico, *Simus*, *Tapeico*. *Sitis*.

Auræ-toico, *Sint*. Pro futuro vero addere oportet, *Iren*, vt antè. Et Imperando pro præse. ti dicendum est, *Taugé*, quod est, Statim.

Pro optatiuo.

Aico-mo-men. Quã libèter esse. Et sic deinceps.

Optatiuum resoluimus per aduerbium *Iron*.

Exemplum.

Taico-de-iron, Tecum sim, & sic deinceps.

Participium.

Chéré coruré. Ens. Quod participium rectè per se intelligi non potest nisi addatur pronomen *de-abe-er-ae*. Pluralis quoque *Oreé, péé; an aé*.

Vox indefinita pro infinito accipi potest. Sed ea rarò vñuntur,

● Coniugatio verbi *Aiout* Exemplum Indicatiui aut demonstratiui in præsentis tempore.

Singularis numerus.

Aiout. Venio, aut veni.

Ere^o iout. Venis, aut venisti.

O^o out. Venit, aut venit.

Plural. numerus.

Ore-iout. Venitis, aut venistis.

An-ae-o-out. Veniunt, aut venerunt.

In aliis temporibus accipere debemus aduerbia quæ post declarabimus. Nullum enim verbũ coniugatur quin per aduerbium resoluatur, tũ in præterito, præsentis imperfecto, plusquã perfecto, Indefinito & futuro.

Exemplum præteriti nondum perfecti.

Aiout-agonéme. Tunc veniebam.

Exemplum præteriti imperfecti & perfecti.

Aiout-agonéméné. Veni, aut veneram eo tempore.

Aiout-dimaé-né. Longum tempus elapsum est à quo veni.

Quæ tempora potiùs indefinita sunt censenda.

Exemplum futuri.

Aiout-Iran-né. Veniam certa die. Possumus etiam dicere *Iran.* quamvis non addatur *né.*

Notandum est etiam quòd dum adduntur aduerbia, personæ repetendæ sunt, vt sic in præsentii indicatiui & demonstratiui.

Exemplum Imperatiui singularis numeri.

Eori. Veni; habet tantùm secundam personam.

Eyot. Nam in hac lingua non possumus imperare tertiæ personæ, quam non videmus. Possumus quidem dicere.

Emo-out. Fac vt veniat.

Pluralis numeri.

Pe-ori. Venite.

Pe-iot. Venite.

Soni.

Eiot & *pe-iot*, Similem sensum habent, sed prior,
eiot,

ciot, honestius est inter homines, quoniam vltimus *Pe-iot*, vsurpatur in vocandis bestiis & aui-
bus quas domi alunt.

Exemplum optatiui: tamen videtur imperate.

Singula.

Aiout-mo. Libenter venissem. Et sic de ceteris
personis vt in Indicatiuo: habet tempus futurum
addito aduerbio.

Exemplum coniunctiui.

Ta-iout. Veniam.

Sed ad implendam significationem addenda
est hæc vox *Nein*. quæ est aduerbium exhortan-
di, imperandi, orandi, & incitandi. Verbum hoc
indicatiuo caret: attamen ab eo formatur parti-
cipium.

Touume. Veniens.

Exemplum.

Che-rourmé-Affoua-nitin.

Ché-remiéreco pouére.

Vt veniens inueni quod aliàs perdideram.

Senoyt-pe. Hirudo.

Inuby-a. Cornua lignea quibus barbari soni-
tus cient.

FINIS COLLOQVII.

Insuper vt faciliùs iudiciùm de rebus à nobis in hac historia commemoratis ferre possint tum ii quibuscum eundo, ac redeundo nauigauit, tum ij omnes qui me in America viderunt, (è quibus non paucos superstites esse credo) ipsique adeò nauarum, alique qui vel tantillum ad Sinum *Ganabara* sub Capricorni Tropico vixerunt: In eorum gratiam colloquio catalogum hunc, qui nomina pagorum 22. ad quos non semel oberrauit adiungere visum est.

Pagi: 2. quos
in America
peragrauit
Autor.

Ac primùm quidem hæc sunt eorum nomina qui siti sunt ad dexteram, ingredienti sinum illum. *Cariauc.* 1. *Taboraci.* 2. Quorum postremum Galli Pepinum nominabant, de nauarchi cuiusdam nomine, qui nauem aliquando ad eum pagum onerarat.

Euramyry. 3. A Gallis Goffet nominatur de interpretis cuiusdam nomine, qui aliquandiu ibi habitarat.

Pira-ouassou. 4. *Sapopem.* 5. *Ocarentin,* pagus amoenissimus. 6. *Oura ouassou-oucé.* 7. *Tentimen.* 8. *Cotina.* 9. *Pauo.* 10. *Sarigoy.* 11.

Alium præterea Galli petram vocant, ob rupeculam à mola non absimilem, quæ syluam ingredientibus iter ad istum pagum indicabat. 12. Alium quoque Galli *Vpec* nominant de Indicarum gallinarum, nomine, quas Barbari *Vpec* nuncupant.

Alium

Alium præterea sagittarum vicum appellabamus, quòd cum primùm ad eum iter faceremus, in sylvam ingressi, sagittas multas ad procerissimæ cuiusdam arboris putrefactæ cacumen emissas defixeramus, quæ in posterum indicis vices nobis præstarent. 14.

Qui ad dexteram.

Keri-u. 15. Acara-u. 16. Morgouia-ouassou. 17.

Qui in Insulam magnam.

Pindo-oussou. 18. Carouque. 19. Piraiyou 20.
 Alius præterea, cuius nomen mihi excidit situs inter *Pindo-oussou*, & *Piraiyou*, ad quem in quibusdam captiuis emendis operam posui. 21.

Alius quoque inter *Carouque* & *Pindo-oussou*, cuius etiam appellatio non occurrit. 22.

Quæ sit tum pagorum, tum ædium forma alibi demonstrauimus.

CAP. XXI.

*De nostro ab America discessu: deque naufragijs
& alijs non minimis periculis, quæ primum in
reditu nostro euasimus.*

VERAM discessus nostri ab America causam si quis intelligere cupit, in memoriam sibi id reuocet necesse est quod supra Cap. VI. sub finem retulimus. Nos nimirum postquã menses octo in Insula quam occupat Villagagnò, viximus (quos ad Idololatriam vi adigere non poterat) ab eo post suam à veræ religionis defectionem eiectionis fuisse. Itaque in continentem secessimus, ad sinistram Ganabarae sinum ingredientibus, ad eum locum quem nos *la briqueterie* nuncupamus, qui à Castello Collignio passibus. M. distat. Hi menses duos in tuguriolis quibusdã à Gallis piscatum euntibus olim extractis degimus. Per illud tẽpus Chappelleus & Boissius quos apud Villagagnonem reliqueramus ad nos veniunt, eandem ob causam eum deferentes ob quam nos ab illo discessionem feceramus: quòd nimirum ab Euangelio defecisset. Duo verò illi in nostrum sunt adscripti numerum qui naulum sexcentenarum Gallicarum libellarum, vnà cum aliquanta commeatus copia cum nauclero, cuius nauis transportati sumus,

Lateritia, locus in America.

Chappelleus & Boissius eur à Villagagnone abcedunt.

mus, pacti eramus.

Verùm antequam vlteriùs progrediar, id est à nobis dicendum quod antea nos dicturos recepimus, nimirum quo se gesserit modo in nobis dimittendis Villagagno. Legatì regij nomen præ se ferebat, munusque obibat in illis regionibus: Quare Gallorum qui eò veniebant nullus quidquam contra illius nutum adgredi ausus erat. Ille igitur tantisper dum naus qua reuerti fuimus in anchoris stabat ad Ganabaræ sinum, quo in loco onerabatur, ex scripto nobis abeundi potestatem facit, & literas dat ad nauarchum, quibus illi significat ne cunctaretur nos naui deportare, id quidem illi per se licere: nam (inquebat fraudulenter) quàm gratus fuit mihi olim eorum aduentus, quo me id assequutum esse rebar quod optabam, eorum discessione tam delector, quando mecum non consentiunt. Qua specie insidias nobis clam struxerat. Arcubus enim cerata tela obuolutam (qui mos est ab nauigantibus receptus) epistolis plenâ, quas ad familiares scribebat, eidem nauarcho tradidit quibus dicam in nos conscriptam clâ interse-rit, qua primo quoque obuio regio Iudici vt iam nos manus conijciat, ignique addicat edici, vt pote hæreseos criminis reos à se peractos. Atque ita merita nostra in se collata Villagagno indignissima perfidia veluti ob signauit. Quam tamen (vt mox dicetur) in cõtrarium Deus conuertit euentum: maximo enim nostro solatio, Villagagnonis verò

Villagagnonis indignissima perfidia.

ignominia cessit.

Villagagnon-
nis à vera re
ligione defe-
ctio in causa
est cur a
Gallis Ame-
rica non sit
occupata.

Tandem Prid. Nonas Ianuarij Anno 1558.
nauem nostram, Iacobæam nomine, brasilio,
pipere Indico, gossipio, cercopithecis, Sago-
uinis, psittacis, alijsque id genus quæ iam pri-
dem plerique nostrum, sibi compararât, one-
ratam conscendimus. Sed antequam è portu
soluamus prætermittere nolo, vt magis ac
magis pateat Villagagnonem vnum impe-
dimento fuisse quominus Galli regionem il-
lam tenuerint, Faribæum quendam nomine,
Rothomagensem, nauis nostræ præfectum
nauigationem illam suscepisse religio si no-
minis procerum rogatu, vt terram illam ex-
ploraret, atque habitationi idoneum locum
deligeret. Ac sanè is nobis significauit, nisi
Villagagnonis defectio obstitisset, vltra o-
ctingenta hominum capita lōgis belgicis na-
uibus eò nauigatura mox fuisse. Ego verò fa-
cile credo, si Villagagno constanter in pro-
posito perseuerasset è Gallia, vltra caput
decem millia eo commigratura fuisse, quæ &
Insulam nostram ab Lusitanorum insultibus
propugnassent (qua tamen non multò post
discessum nostrum sunt potiti) amplissimòs
que ac fertilissimos agros sub regia auctorita-
te in America incolerent. Quæ terra si id cō-
tigisset, Antarticæ Gallia nomen quod in-
ditum fuerat, merito retinisset.

Sed vt ad rem, eodem ipso die, nimirum
Prid. Non. Ian. soluimus, ac Deo duce, vasto
illi Occidentali Oceano rursam nos com-
mit-

mittimus. Recensione facta, capitum numerus ad quadraginta quinque est inuentus. Nauigium enim quo uehebamur oneraria erat nauis mediocris, cuius Nauarchus, nomine Baudouinus, de quo antè facta est mentio, nautas viginti quinque habebat, nos verò quindecim eramus. Nauigationem porrò illam non nisi imminentis periculi cum formidine suscipimus: enimuerò plerique nostrum ob infinitos quos inter eundem exantlauerant labores, nisi adedò iniquus nobis fuisset Villagano, ut in Galliam remigrarent nunquam adduci potuissent: tum quòd sincerè Deum illic colere liceret, tum etiam soli fertilitate experta: quarum rerum in Gallia tum erat, atque est etiamnum longè maior difficultas. Hinc fit ut ego, qui Patriam meam semper amari atque amo, Americę valedicturus, hoc loco fateri cogar, me non rarò Americanorum consortij teneri desiderio, apud quos integritatem ac sinceritatem maiorem sum expertus quàm apud nostrates plerosque Christianum nomen præ se ferentes. Iam enim apud nos fides nulla superest, resque adedò nostra tota Italica facta est, inque dissimulationibus, atque verbis inanibus posita.

At quoniam ipso nauigationis nostrę initio Breuia erant nobis transmittenda, (sunt autem scopuli, arenę permixti) quę in mare ad LX. pass. Mill. porriguntur, quę etiã quàm longissimè possunt fugiunt nautę, vento non satis ad altum tenendum secundo, ut tã graue

Qua die ab
America dis
cesserimus.

Breuia.

Imminens
naufragium.

declinaremus periculum retrò cedere prope-
modum coacti fuimus. Attamen postquam
totos septem dies fluctibus agitati oberra-
uimus, nec multùm promouimus circa me-
diam noctem accidit nobis vt nautis pro mo-
re alternatim aquam è sentina *ὕδραύλω* hau-
rientibus quamuis diu multùmque in illo
perstitissent labore eã tamen exhaurire nul-
quam potuerunt. Nauclerus noster rem illam
admiratus ad sentinam descendit, quidnam
rei illud esset sciscitaturus. Nauem rimosam
atque adẽdò aquis oppletam, vt iam paulatim
demergi eam persentiremus, comperit. Qua-
re, minimè quærendum arbitror, vtrum sin-
gulis nostrùm expergefactis vbi imminens
illud periculum in quo versabamur innotuit,
vehementer perculsi fuerimus nec ne. Ac fa-
ne, tam certum erat submersionis mox futurę
indiciũ, vt salutis spe omni abiecta, plerique
iã mortem expectarent.

Veruntamen Deo ita prouidente quid
(in quibus eram) vitam suam quàm longissi-
mè possent producere decernunt: seque col-
ligunt, ac duobus *ὕδραύλοις* nauem ad horam
vsque meridianam sustentant hoc est duode-
cim horarum spatio, quo tanta abundãtia in
nauem influxit quanta totis viribus à nobis
potuit exhauriri. Immo cum brasilium quo
erat nauis onusta aqua attigisset, sanguinem
bubulum rubore referens è canalibus efflue-
bat. Tantisper igitur dum tãta cum diligẽtia,
quantam res ipsa flagitabat; neruos omnes

con-

contendimus, secundo flante vento ad reditum in Barbarorum oram, quam (vt pote non multum à nobis remotam) illius diei hora vndecima conspeximus proram, eò conuertimus. Interea nautæ qui cum fabro lignario sub foris erant rimulas quæ aquæ ingressum præstabant lustrantes, tã nauiter officio functi sunt, vt lardo, plumbo, pãniculis, atque id genus aliis quæ illis non parcè nobis subministrabantur, infestissimas quasque obthurant: atque ita viribus iam deficientibus paulisper leuati fuimus. Attamen vbi faber lignarius nauem vndiquaque diligenter recognouit, asseruit eam (vt pote vetustam & vermibus erosam) ad tantam navigationem minime esse parem quanta erat ea cui iam nos accincti eramus: Autórque fuit, vt vnde excesseramus eò rediremus, ibique vel nauem aliam è Gallia venturam opperiremur, vel nouam conderemus: de qua sententia acerrime est certatum. Nihilominus tamen vicit naucleri sententia, qui veritus vt si litus repeteret, nautis destitueretur, malle se affirmavit, vitam suam ad omnes casus obijcere (quæ erat illius amentia) quàm merciũ atque adeo nauis ipsius iacturam facere. Se quidem Philippo, alijsque quibus præerat, si ad Americã oram redire animus esset, scaphã ad eos vsus daturum esse. Ad quæ propere Philippus se quidem Galliam repetere decreuisse, atque suis omnibus vt idem facerent autorem esse respondit. Nauclerus verò alter exceptit,

uigationem periculosissimā esse: ac præterea præsentire se eam diuturniorem futurā quàm vulgò crederetur: ac proinde com meatum tot hominibus alendis non suffecturum. Quibus auditis ex vniuerso numero sex conuenimus, qui nauigationis pericula, ac præcipuè famem imminentem reformidantes Americanam oram à qua xx. tātum passuum millia aberamus, repetere statuimus.

Id consilium vt exequeremur, haud mora, sarcinas nostras in scapham coniicimus, quæ nobis data fuerat, cum farinæ exigua copia, atque aliquātulo potu. Sed dum mutuo valedicentes bene alii aliis precaremur, quidam ex iis qui cum Philippo remanserant, summo quo me prosequeretur amore motus manū mihi porrexit atque ita inquit, obsecro te vt nobiscum remaneas, fac nos minimè in Galliā esse appulsuros, attamē longè maior affulget spes salutis, siue ad Prouinciam Peruensem, siue ad aliquam insulam appellamus, quā si ad Villagagnonem reuertamur, apud quem (vt facile est coniicere) quieti nunquam eritis. His permotus cum longiori orationi locus non daretur, ego relicta in scapha sarcinarum mearum bona parte in nauem rursus confestim conscendo, atque ita periculum summum (vt dicemus) ab amico illo sagaciter præuisum effugi. Quinque reliqui quorum nomina non sine causa hoc recensebo loco, Petrus Bordonius, Ioānes Bordellus, Mathæus Vernellius, Andreas Fontanus,

Gallorum
quinque in
Americam
reditus.

nus, Iacobus Ballæus, ægrè à nobis nec sine lachrymis abscedentes Americanam orā repetiere. Ad quam non nisi maximo labore tandem appulerunt, atque ad Villagagnonē redierunt, qui tres primo nominatos loco ob Euangelij confessionē morte adfecit, vti fusiūs à nobis dicetur sub finem istius historię.

Itaque rebus omnibus apparatis, vela damus rursūque mari nos committimus, putri ac vetusta illa naui vecti in qua ceu in sepulchro mortem potiūs quàm vitā operiebamur. Ac sane præterquam quod maximo cū labore Breuia illa transgressi sumus, per totū Ianuariū mensem continuis procellis ac tēpestatibus agitati fuimus, nauisq; nostra maximam aquæ copiā rimulis excipiebat quam nisi continuo exhausissemus, centies de die (vt ita dicam) periissemus. Labor autem ille non fuit vnus diei.

Maximo igitur illo labore vltra quadringenta passuū Mill. prouecti, Insulā quandā incultam cōspicimus, in modū turris rotundā, quæ quātum cōiectura assequi possum passus mille in ambitu habebat. Eam verò cū ad dexteram præternauigarem, eā non modo virentibus eo mense Ianuario abundate animaduertimus, sed etiā tanta auiū copia, quarū non pauca malorudentibusque nauis nostrę insidentes prehendi se atque contrectari partiebātur, vt eminus columbariū forma referret. Aues in ea erant nigri, leucopei, subalbi atque varij id genus coloris, oēs quidē inter

Insula inculta
arboribus
atque aui
bus abundāe

volandum amplitudinem non mediocrē præ se ferebant; verum captis quibusdā vbi plura eas nudauimus, corpore passerem amplitudine non superante eas esse comperimus. Ultra quatuor passuū Mill. progressi ad dexteram rupes acutas emergentes cōspicimus, quæ res metū dedit ne plures illiusmodi sub aquis laterent ad quos nauis allisa frangeretur, quod si contigisset ab ea exhaurienda immunes fuissetus. Toto nauigationis illius nostræ tempore quæ fuit quinque mensium terras nullas exceptis insulis illis conspeximus quas Nauicutores nostri in suis chartis minimè notatas inuenerunt, ac forsitan etiam à nullis antea conspectæ fuerant.

Sub finē Februarij mensis ad æquinoctialem circulum accessimus, ad eò vt tribus tantum gradibus ab eo distaremus. Sed quia dies iā quinquaginta erant elapsi, cū nauigationis partē tertiā nondū cōfeceramus, cōmeatus verò pars bona erat consumpta, ambigebamus vtrum ad S. Rochi promōtorium deflecturi essemus necne, quæ terra Barbaros quosdam incolas habet, à quibus commeatū nos accipere posse nōnulli spē faciebāt. Vicit tādē eorum sententia, quibus visum est vt vltiùs progredieremur, vt que cercopithecorum & psittacorum quos nobiscum vehebamus, pars occideretur, atque ita commeatui parceretur

S. Rochi pro
mōtorium.

Porrò quarto huius historiæ capite summos retulimus labores qui nobis inter eundem

dum

dum fuerunt exantlandi, vbi ad circulum æquinoctialem accessimus. At verò quia ipse expertus sum, non faciliorem à polo antarctico huc tendentibus esse accessum, quæ mihi de ea re probabiliter videntur dicenda hoc loco adiciam. In primis igitur illud ponendum est, circulum æquinoctialem cuius situs est ab Euro ad Fauonium, quasi dorsum siue spinam mundi esse, iis qui ab Aquilone ad Austrum navigationem instituunt, & contra, (nam alioqui sat scio in globo nihil summum nihil infimum esse) dico igitur & accessum ad mundi illam summitatem esse ab vtraque parte difficillimum, & in mari fluctus vtrinque æstuantes, quos tamen in immani illa abyssu cernere est difficile. Ventos quoque ab eo loco erumpentes atque in contrariam partem flantes, naues ipsas Aequinoctialis circuli accessu prohibere. Cui meæ sententiæ id suffragatur quòd statim vbi vel gaudium vnū ab vtrauis parte transgressi fuerint nautæ, læticia summa exultantes, ac de reliqua navigatione bene ominantes sese invicem ad com meatum edendum hortantur: adeò vt naues in decliui globi versantes, non ita difficulter agantur, atque ad summitatem illam tendentes agebantur. Adde quòd maria omnia inter se quamuis conuexa (quæ tamen admiranda Dei prouidentia ne terras obruant frænâtur, licet in terris fundata sint, atque adeo supra ipsam terram elata, quam in varias Insulas, & quasi particulas diuidunt

Quid causæ sit cur circa Aequinoctialē lineā difficilis sit nauigatio.

quas item inter se quodammodo concatenate
 quibusdam filamentis & radicibus, ut
 ita loquar, in imis gurgitibus esse existimo)
 cum inquam hæc tanta aquarum, moles vnà
 cum terra ipsa suspensa, quæque duobus axi-
 bus sustentata (quos axes in quadrangulis v-
 trique polo oppositos esse fingo, quorū qua-
 tuor, decusses duas faciunt, quæ in orbem &
 semicirculum spheram totam ambiunt) per-
 petuo agitur motu, quod ex æstu marino ap-
 paret. Cum igitur motus ille sub Aequino-
 ctiali circulo initium habeat, certissimum est
 hemisphærio meridionalium aquarū ad præ-
 scriptos limites recedente eos qui in medio
 globo versantur quasi in æquilibrio nonni-
 hil hac quoque ratione ab cursu cohiberi.
 Addo insuper, quod & alibi attigi, aëris in-
 temperiem malaciâsque, quæ sub æquatore
 crebrò obtinent, non parum incommodi af-
 ferre: imo obstare quo minus celeri cursu
 transmittatur. Hæc sunt quæ paucis ac quæ
 obiter de hac re mihi dicenda fuere, de qua
 tamen in vtramque partem controuerti faci-
 le esse existimo. Ac sanè nemo est, quantum-
 uis eruditus, qui de his rebus statuere quid-
 quam possit, quod non refellatur. Solus enim
 Deus qui ingentem hunc orbem aqua terrâ-
 que constantem condidit, quémque non si-
 ne insigni miraculo suspensum continet, ar-
 cana isthæc omnia nouit. Ac sanè non est dif-
 ficile arguméta quæ passim in scholis de hac
 re agitantur confutare: quæ tamen minimè
 sunt

sunt contemnenda, eo præsertim nomine quòd ingenia acuunt, dummodo isthęc omnia non primam (quod faciunt Athei) sed secundas esse causas meminerimus. Denique nihil certi hac in parte agnosco nisi id quod sacræ tradūt literæ. Illæ enim Spiritum illius authorem habent à quo veritas omnis manet, ac proinde solas illas indubitas habeo.

Sed cùrsus nostrum persequamur. Cùm tandem ad æquinoctialem circulum paulatim maximis cum laboribus peruenissemus, Gubernator naui, eleuationem nostram astrolabio rimatus est: atque asseruit nos sub linea illa æquinoctiali eodem ipso die quo Sol ad eam peruenerat ~~versari~~, nimirum 4. Id. Mart, quæ res vt apprimè notàda, quæque ante illud tempus paucissimis contigisset ab illo est obseruata. Pluribus hæc persequi non lubet, cui libet tantùm æstimandũ relinquo quantos æstus tum perpepsi fuerimus, quibus Sol esset pro Zenith. Præterea quamuis, aliis anni temporibus Sol modò ad vnum, modò ad alterum ex tropicis extpatietur, nulli tamen siue mare siue teram spectes æstus infestior persentitur, quam sub illa zõna, satis id mirari non possum quod à quodam alioqui fide (quantum mihi cernere datum est) dignissimo, est memoriæ pròditum. Hispanos quosdam per regionem quandam Peruanam iter facientes, non modò miratos esse quòd sub æquatore niuem cõspexissent, immò montes niue obtectos ægrè superaf-

Sub Aequatore ipsa die Aequinoctiali versati sumus.

Hist. Gen. Iud. lib. 4. cap. 126.

sent, sed etiam tantum frigus experti essent, ut sociorum suorum nonnulli gelu rigore fuerint exanimati. Iam si vulgaris illa physicorum afferatur sententia, niuem in media aëris regione creari, quàm faciat ad rē (quod cū bona eruditorū venia dictū sit) nō satis video. Sol enim perpendiculariter in illa linea radios suos in terrā emittit, ac proinde aërē calefacit, qui niuē ferre nō potest nedū ut eā cōgelet concreétquē. Nec magis mouet me quod de montium altitudine atque de Lunæ frigiditate vulgò dici solet.

Iob. 38 23.

Quare insolidum quid illud esse statuo, atque ab Philosophorum regulis exceptum: solutionem verò certiorē afferri minimè puto ea quam Deus ipse Iobo affert, cui ut ostēderet homines quantumuis acutissimos præclaris suis operibus rapiendis minimè pares esse, ait: An meos thesauros penetrasti? An grādinis thesauros oculis perlustrasti? Quasi summus ille opifex Iobo diceret, Quem hericreum mihi putas esse, quo isthæc contineantur? rūne istarum rerum causas rimari potes? Minimè id quidem, tu imperitior es quàm qui isthæc possis assequi.

Sed ad rem. Africus tandem ventus nos ab æstibus illis summis eripuit, in quibus procliuius erat ut torreremur, quā in Papali purgatorio igne: ac mox arcticum polum, cuius conspectu annum integrum carueramus, intueri cœpimus. Cæterum ne lectores diutiùs detineam, ea minimè repetam quæ à nobis sunt

sunt commemorata, de permultis obseruatu dignissimis, de piscibus volantibus, alijsque prodigiosissimis, non vnus generis, qui à nobis inter eundem sub torrida illa zona visi sunt: veram eos ad narrationem illam remitto.

Iam igitur eorum à quibus eripuit nos Dominus periculorum narratio est repetenda. Iurgium subortum erat inter vnum ex prefectis nauis nostræ, & nauiculatorem nostrum, quo fiebat vt neuter rectè officio suo fungeretur. Contigit vt nauiculatore ad 7. Cal. April. vicem suam explente vela omnia expandi atque in altum erigi iusserit: turbinem verò imminuentem non animaduertente, qui repente in vela nostra tanto impetu irruit, (quæ vt contraherentur iussisse debuerat) vt naui in latus inclinata, adeò vt mali summum aquam attigerit, quin & rudentes, auium caueæ, aliæque sarcinæ paulò negligentius collocatæ in mare deciderint, non procul absumus ab exitiali submersione. Attamen rudentibus summa celeritate abscissis, nauis paulatim erecta est. Nihilominus tamen nos in summum discrimen tum deuenisse meritò affirmare poteramus. Illi tamen quorū culpa totum illud nobis euenerat, non illo periculo mansueti facti sunt, atque ad concordiam allecti. Sed contra simul atque à periculo exoluti fuerūt, gratiarum actionis loco pugnam intenterunt inter se adeò obstinatum vt periculum esset ne tandem ad eandem deuenirent.

Humanum ingenium uisum à Deo immutetur, indomitum.

Aliquot post diebus obtinente malicia, faber lignarius cum nauis qui de nobis leuandis à tanto labore (dies enim ac noctes in nauis exhaurienda ὑσπαύλοισι occupabamur) solliciti erant, rimas quas obthurarent diligenter perquirunt. Sed dum quandam sarcunt, accidit vt asser longitudine & latitudine pedis vnus auulsus sit, aqua verò tanta copia tantòque impetu in nauem irruerit, vt nauas ipsos è vestigio abegerit, adeo vt illi fabrum lignarium reliquerint solum, ad nos verò qui in foris eramus accedentes re ipsa minimè explicata summo cum pauore exclamabant, actum est de nobis, actum est de nobis.

Casus qui
submerisionē
nobis prope-
modum ac-
tulit.

Ad hæc Præfectus, cū nauarcho & Gubernatore, periculo vrgēte asseres nauis quæ foris sunt tegumento confestim in mare deiciunt, quo facilius educeretur scapha. Brasilijs quoq; maximam vim aliasque merces quarum præcium ad Gallicarum libellarum millia decem accedebat. Illi igitur consilium de naue relinquenda inibāt, deque salute quærenda in Scapha: Quam rursus ne nimio onere opprimeretur metuebant. Quo factum est vt nauarchus stricta machæra nos omnes ingressu illius prohibuerit: minatus, se brachium illi abscissurum qui primus in illam ingressum moliretur. Igitur rabido mari permissos nos esse autumabamus. Prius tamen illud naufragium ex quo singulari Dei ope emerferamus, in mentem nobis redibat, hortabatúrque vt totis viribus in eo perstaremus, ne nauis obrueretur: cum tamen alioqui equè mortem

atque vitam opperiremur. Tamen tātum effecimus vt nauem incolumem retinuerimus. Atqui non omnibus erat ea animi fortitudo: nautæ enim plerique mortis illius quod imminebat genus reformidantes, adeo obstupuerant, vt rerum omnium curā iam abiecerant. Ac sanè, merito quidem asseuerare possum impios illos atheos qui passim inter pocula eos irridēt qui mari sese cōmittunt, quique tot pericula subeūt, si apud nos adfuissent nugas illas & ludibria sua confestim horrēdis terroribus permutaturos fuisse. Mihi porrò dubium non est quin eorum qui isthæc aliisque quæ iā commemorauimus pericula sunt lecturi plerique ex nostrate forma exclamēt. Quàm tutum est brassicās in continente plātare! Quàm faciliùs admirāda de Barbaris audiūtur quàm visuntur! Quàm sapienter olim Diogenes eos laudabat qui nauigādi cōsilio inito minimè tamen nauigabāt! Atqui nondū

● strorum hic fuit exitus malorū: tum enim cum in istud incidimus discrimē ab portu ad quem tendebamus vices centena passuum millia aberamus. Fuerunt itaque multa alia nobis subeunda pericula; quinimo (vt mox dicetur) tantā perpeffi fuimus famem, vt nō pauci ex nostris extrinēti ea fuerint. Sed interim subijcienda est ratio qua istud euasimus periculum. Faber noster lignarius humilis quidem staturæ vir, sed animo forti, nauis sentinam vt cæteri minimè reliquerat, sed cōtra penulam suā nauticā vasto illi hiatui ad mouerat, pedibúsq; vt aquæ virib' obsisteret

quibus tamē non semel est à suo loco dimo-
tus, atque in altum elatus, calcabat tum quāta
poterat vocis contentione eos aduocabat qui
in foris erant consternati atque in summam
iam deuenerant desperationem: monebatque
vt sibi vestes, xylina cubilia, aliāque quæ vsui
erant sumministrarent, quibus quam maximè
possent aquæ impetus tantisper cohiberetur,
dum asserem appareret, quo hiatus ille perni-
ciosus refarciretur. Quibus diligenter suppe-
ditatis, illius opera ab tam præsentī periculo
liberati fuimus.

Ab eo tempore ventis adeo aduersis vsi
sumus, vt naus nostra modò ad Eurum, mo-
dò ad Fauonium depelleretur, cū tamen ad
Austrum tenderemus. Præterea Gubernator
noster illius artis nō admodū peritus à cursu
aberrauit, atque ita incertum cursum donec
ad Tropicū Cancrī peruentum fuerit te-
nuimus.

Præterea per quindecim dies inter herba
mari innatantes versati sumus, quarum tanta
erat densitas, tantāque copia, vt nisi securi-
bus eas secantes, nauigio, quod illis frangen-
dis erat impar, viam fecissemus, futurum au-
tumo fuisse vt ibi substitissemus. Quoniam
autem herbarum illa copia mare quodammo-
do turbidum efficiebat, nos in paludibus cœ-
nosis versari credebamus: ac proinde Insulas
quasdam in propinquo esse iudicabamus. Ve-
rū iacta bolide, cui funis quingentenarum
vlnarū longitudine alligatus est, nec fundum

Herbidum
mare.

atti-

attigimus, neque etiam Insulas vllas aut continentem animaduertimus. Ad hæc id commemorare libet quod ab Ind. Hist. de hac memoria est proditum: Chrystophorus Columbus, inquit, ea quam primùm instituit navigatione ad Indiam nouam cognoscendam, Anno nimirum 1492. Commeatus reparandi gratia ad vnam ex Cauariis Insulis diuertit, à qua paulò post digressus, cùm dies permultos nauigasset, tandem ad mare adeò herbidum deuenit vt pratum referret. Quæ res non parum eum commouit quamuis nullum subesset periculum. Sed herbarum illarum descriptionem subiungere placet. Colore sunt subflauo, ad fœnum iam exsiccatum accedente, foliis à ruta hortensi non ab similibus: baccis iuniperinas referentibus: prælongis quibusdam filamentis ac fibris colligantur, non ab simili ab hædera terrestri modo, atque ita radicibus expertes, mari ipso innatant. Cæteram non satis tutò tractantur, nonnunquam etiam sordes nescio quas rubras, quarum forma ad galli gallinacæi cristam accedit mari innatantes vidi, quarum adeò periculosus erat contactus, vt si à nobis attrectarentur, manus confestim intumesceret, ac rubore infestaretur.

At quia nuper in sermonem de bolide incidimus, de qua multa ab anilium fabularum commentis non admodum aliena sæpius audiui, nimirum nauigantes ea iacta è terra quæ inhæret, quibus in regionibus versetur agno-

Hist. Gen.
Ind. li. 1. c. 16.

Herbarum illarum marinarum descriptio.

Quisquilia rubræ mari innatantes.

Bolis quid
sit, quisque
illius vsus.

scere quod falsissimum esse de Occidentali mari assero. Itaque quod res est subijciã. Bolis ergo instrumentum est trũculum piramidalem forma referens ac acuta parte perforatũ, quod funibus attexitur, scbum verò ab altera parte applicantes in profundum demergũt nautę quoties locũ stationi idoneum nãctos se esse putant. Cui si arena adhęserit opportunam esse stationem colligũt: sin minũs, limum aut rupes subesse cognoscunt, cui anchora defigi minimẽ potest, ac proinde alio esse properandum.

Hęc habui dicenda ad erroris illius refutationem. Ij enim omnes qui in alto Oceano nauigarunt immensam esse illius & inscrutabilem, quanta uis m̃xima funium copia adhibita, profunditatem norũt: Quò fit vt dies noctesque, quãdiu secũdus est ventus, cursus sit tenendus: obtinente verò malacia, cõsistere necesse sit. Nauigia enim mari illi accommoda perinde ac naues actuarie remis nãgũtur. Ex quo patet nugas esse ea quę vulgo referũtur: bolide humum erui, qua in quibus terris nautę versentur dignoscant, cum vasti illi gurgites (vt suprã dixi) sint penitus imperscrutabiles: Quòd si in mediterraneo mari, aut in ipsa terra vt quidam de Africę desertis referunt in quibus stellarum & pixidis marinę ductu viatores iter conficiũt, locũ habeat: penes authores fides esto. Ego quę de Occidentali Oceano dixi vera esse confirmo.

Calchond. de
bello Turci-
co:

Igitur postquã herbosum illud mare præ-
ter-

tergressi sumus, veriti ne in piratas incidere-
mus, tormēta aliquot ferrea aptauimus, aliá-
que munimēta instruximus. Quæ res nouum
nobis creauit periculum. Cùm. n. tormenta-
rius noster puluerem igni admouisset, tandiu
eum apud ignem reliquit quoad vas eui fue-
rat impositus cādesceret, atque adeo ignem
conciperet: cuius flamma vniuersum nauigiū
nostrum penetrauit. Adeo vt perparum ab-
fuerit quin ob picem qua vndiquaque oblitū
erat nauigiū flammis correpti fuerimus, qui-
busdam velis ac rudentibus infestatis, tribus
quoque nautis grauissimè adustis, quorū vn-
post aliquot dies vitam cum morte commu-
tauit. De me quod attinet nisi vultui meo pi-
leum opposuissem, haud dubiè adustione fuif-
set turpatus, nisi quid grauius mihi accidif-
set. At illius mei pilei beneficio summis tan-
tū auriculis capillisque adustis incolumis
euaſi. Quod quidem ad decimum septimum
●. Maias nobis contigit. Iam hoc loco ali-
quantulum est respirandū nobis per Dei gra-
tiam ab naufragiis, submersione, incendióque
hactenus liberatis.

CAP. XXII.

De extrema fame, tempestatibus, aliisque non paucis periculis, à quibus in Galliam redeuntes divina ope erepti sumus.

IOT tātisque euitatis periculis è Scylla in Charibdim incidimus. Etenim cibariis nostris iam ante nō quidem opiparis pars media repentē fuit detracta, eò quòd tum temporis à Gallia decies centena passuum millia aberamus, quam moram non tempestates tantum, nobis attulerunt. Nam (quod etiam alibi dixi) Gubernator noster à cursu adeò aberrauerat, vt cum assereret nos ad Hispaniæ oram accedere, Insulas Efforeas legeremus, quæ ab Hispaniēsi ora sexies cētena suuta millia distant. Ille igitur error eò inopiæ nos redegit, vt sub Aprilis mensis finem comteatu penitus careremus. Postremum igitur solatium fuit, vt Cellulam gypstatam, in qua comteatus recondi solent, euerrere-
mus : in qua vermes & murium excrementa maiori copia quàm micas reperimus, quifquiliis tamen illis diligēter collectis, ac sigillatim distributis, pulmentum cōficiebamus, quod & nigredine & amaritudine fuliginem superabat. Id genus cibi quàm palato effet
gratum

Vermes ac murium excrementa vna cum micis panis colliguntur & eduntur.

gratum minimè est quærendum. Per illud tempus quicumque cercopithecus & psittacos referuarant iis (quod iam pridem à multis erat factum, vefei non dubitarunt. In summa, iam ipso Maij mensis initio ex nautis nostris duo fame necati sunt, atque pro navigantium more in ipso profundo sepulti. Præterea tam dira urgente fame totos viginti dies procellis ac tempestatibus adedò vexati fuimus vt non modò vela omnia complicare, clauumque obligare, sed nauigium amplius regere impotes permittere illud flatibus atque vndis coacti fuerimus. Quæ res effecit, vt per totum illud tempus quantumuis urgente fame piscis à nobis nullus fuerit captus. In summa repente nos in diram famem incidimus extrinsecus vndis, intrinsecus verò aqua petimur. Quare in eorum gratiam qui mare, nondum viderunt, quos meritò mediam tantum mundi partem vidisse dixeris, hoc loco, id est in memoriam reuocandum quod psaltes de nauigantibus asserit:

Nautæ duo
fame necati.

Psalm. 107.
23. 24.

At vos tranantes pictis vada salsa carinis,

Maris coloni diuitis,

Magna Dei verè miracula cernitis, alti

Dispersa campis aquoris.

Nam simulac iussit, rapidi tota æquora venti

Ad ipsa tollunt sidera.

Abripiuntur pariter ratis, & nunc nubila tangit:

Tumente vecta gurgite,

Tartara nunc contra præceps cõtendit ad ima;

Ipsi sçq̃ mergitur inferis, &c.

Per illud tempus cogente rerum inopia, quàm admiranda cōciperēt vota Nautæ Papiſticā ſuperſtitionē profitentes, Nicolao enim Cereū ſimulachrū iuſtę humanæ magnitudinis ſeſe perſoluturos eſſe vouebāt, ſi quando daretur vt portū attingerent. Atqui aliud nihil illud erat quàm Baalem oculis & auribus captum compellare. At nos veram Religionem profeſſi ad verum illum deum vota omnia dirigebamus cuius benignitatem atque fauorem toties experti eramus: cuius etiā ope in media ipſa fame non ſine inſigni miraculo ſuſtentabamur, à quo etiam vno mare ipſum ac tēpeſtates ſedari poſſe noueramus.

1. Reg. 18. 26.

Parma ex tergo Tapirouſſon manduntur.

Interim licet inedia ac proinde macie adedò confecti eſſemus vt nauigationis obeundis miniſteriis vix ac ne vix quidem idonei eſſemus, egeſtas tamen ſingulos edò compellebat vt quacūque fieri poſſet ratione de famelico ventre ſaturando cogitarent. Nonnullis in mētem venit vt fruſtula parmarū ex tergo *Tapirouſſon*, de quo antea, in aqua decoquerent, ederētque: at illa inuentio nō ita ſucceſſit. Alij igitur eadem fruſtula excipientes prunis impoſita torrent, quod aduſtum erat cultro eradunt: quod optimè ſucceſſit, corium enim illud nobis fame iam cōfectis ſuillam cutem prunis aſſatam ſapore referebat. Hoc factō experimento, quicunque parma eiufmodi habebant fruſtatim eas concidebant falcibus, alijsque inſtrumentis, fruſtāque diligenter in ſacculis recondita apud

pud se continuò gestabant, immo in tanto
 apud eos erant illa pretio, atque loculi auro
 oppleti apud auaros & fœneratores nostra-
 tes esse solent. Iosephus de Hierosolymitanis
 obsessis verba faciens memoriæ prodidit eos
 nec cingulis nec calceamentis abstinuisse,
 Coriâque scutis detracta mandisse. At non
 defuerunt inter nos qui & Coriaceos thora-
 ces ipsâque adedò calceamenta ederent. Im-
 mo pueri, qui nobis famulabantur fame adedò
 pressi fuere, vt à Laternarum cornibus non
 abstinuerint, quarû in nauigiis maxima sup-
 petit copia, immo sebaceis ipsis Candelis si
 quas offenderent non pepercerunt. At nos
 summè debilitatos iugiter in exhaurienda
 naue laborare necesse erat, alioqui mox sub-
 mergi fuisset, inediâque nostram largo
 potu compensassemus.

de Bell. Ind.
 lib. 7. c. 7.

Thoraces co-
 riacei & cal-
 ceamenta ex
 eduntur.

Laternarum
 cornua can-
 dilaque Se-
 baceæ cibi
 vices præ-
 stant.

Porro ingentem bolidè tertio nonas Ma-
 ias sub solis Occasum in aere ardentem con-
 speximus cuius tanta erat velis nostris reuer-
 beratio vt ea igne iam correpta esse credere-
 mus: attamen nullo nostro incommodo sta-
 tim euolauit. Iam si quæratyr vnde bolis illa
 ortum habuerit, Respondeo rei illius causam
 indagare difficillimum esse, præsertim cum
 terras nouas ex quibus ichtyocollæ aduehi
 solent, Insulamque Canada præterlegere-
 mus, quæ regio est frigidissima, ex calidis ex-
 halationibus ortam esse nemo dixerit. Nos
 igitur vt genere omni incommodorum af-
 flictaremur; Aquilone vento adedò infestati

Bolis ignea
 in aere con-
 spicitur.

fuius, vt totos dies quindecim calorem vix vllum perferimus.

Tormentarius noster ad 4. Cal. Maias, cū antè tanta fuisset fame oppressus vt psittaci viscera me præfente cruda paulò antè deglubisset, diem suum obiit, nec terræ, sed mari sepulchrali vt & superiores mortui mādatus est. Cuius mortem eò æquiore tulimus animo quòd opera ipsius facilè careremus: Et enim si Piratę quidam eo tempore nos aggressi fuissent, non modo non propulsaremus, eos sed vltro in deditiōnē venire summis votis optabamus (quæ erat nostra miseria) dummodò cibus suppeditaretur nobis. Sed prout Deo visum est nos per totam nauigationem illam affligere, vnicum conspeximus nauigium, quod assequi minime potuimus, vela enim apparare maturè per imbecillatem nostram non licuit.

Cæterum consumptis illis de quibus paulò ante memini parmis, coriis, ipsisque adæ arcæ tegamentis, breuiter quicquid famem explere poterat, nos vltimam nauigationis nostræ lineã attingisse existimabamus. Sed penuria artium inuentrix, quosdam ex nobis mures vt venarentur compulit. Illi enim fame oppressi (quòd micæ cæteraque omnia quæ corrodere solebant diligenter collegissemus) turmatim per foros cursitabant. Nos verò cū diligenter, tum ingeniosissimè iis captandis variis decipularum generibus adhibitis inuigilabamus, nonnunquam
etiam

Mures captantur atque manduntur.

etiam noctu feliū more eos obseruabamus. Quo factum est vt quantumuis latentes per pauci manus effugerint nostras. Ac sanè murum tum pluris, quàm bouem faceremus in continente, æstimabamus. Vidi enim qui coronata tria, nonnunquam quatuor, in singulos mures numerarēt. Immo quendam obseruavi, qui cū Chirugus noster mures duos simul cepisset, hac voluit cum illo agere conditione, vt si murium suorum alterum commodare vellet, cum primam ad portum appelleremus, galerum, thoracem, femoralia, & tibialia ipsi penderet. Ille tamen (quòd vestes vitæ suæ posthaberet) conditionem respuit. Denique mures frequentes ac minimè exenterati in aqua marina elixabantur, qui tamen maiori nobis erant in pretio, quàm sint in continente veruecini armī.

Prætereà quo magis ac magis pateat nihil quod edule esset à nobis contemni, de quodam narrabo, qui cum Præfectus noster murum satis grandem apparasset, quatuor ex-

Murium pedes diligentissimè colliguntur.

Sitis fame
intolerabi-
lior.

non solum cum malo hoc conflictabamur, totis enim viginti diebus quibus fame illa infestati fuimus, neque vinum neque aqua dulcis in naui nostra visa est, restabat tantum exiguus siceræ cadus, quem præfecti nostri adeo parcè distribuebât, vt si vel Monarcha quis tum nobiscum fuisset, cæteris largiorem potum nõ obtinuisset: singulis autem cyathus quotidie assignabatur. Cum itaque non minus siti quàm fame infestaremur, quotiescunque decidebat pluuia linteis expansis, ferreoque globulo in medio sito vt commodiùs in vasa subiecta instillaret, aquã excipiebamus. Immo eam quæ per foros effluebat, diligenter colligebamus, nec obstabant sordes quæ eam longè turbidiorẽ ea quæ per vicos in vrbus præterfluit, reddunt, quominus à nobis ebiberetur.

Sancerrana
fames.

Denique quamuis ea fames quam Anno 1574. in obsidione Sancerrana perpeffi sumus, in earum numerum quæ grauissimæ habentur recenseri debeat, vt videre est ex historia quã de ea re nos ipsi edidimus, quamuis diuturnior non tamen æque grauis atque ea de qua nunc agimus fuit. Sancerræ enim neque aque neque vini laborauimus inopia, præterea herbarum quædam ac radices, vitiumque gemmarum nobis suppetebant. Ego sanè si ob causæ iustæ patrociniũ, obsidione alicubi tenerer, tantisperdum Deo creatis rebus benedictionem suam impertiri visum esset, quid pelles, membranæ, bubalini thoraces, aliæque eiusmodi succum aliquantulum habentes, quibus

tamen quotidiano vsui quamuis minimè familiaribus, in illa obsidione famem tolerauimus, expertus, minimè vnquam famis metu in deditioem hostibus venirem, dummodo earum rerum copia suppeteret. At in illa nostra nauigatione longè diuersa erat ratio, eò enim redacti fuimus vt nil nobis restaret præter brasilium lignum, præ omnibus aliis lignorum generibus siccum, atque humore expers. Nihilominus tamen non defuerunt inter nos qui fame ad extremum adacti, cibi aliis inopia, lignum illud dentibus atterere conarètur. In quibus erat Philippus dux noster: qui cum frustulum ori admouisset altum trahens suspirium me his compellauit verbis. Heu mi Leri, pecuniam in Gallia ad quater mille libellas olim credidi, cuius apocham vtinam conscribere tenerer, & mihi pro ea panis vnus cum cyatho vini mihi præberetur. Petrus autem Richerius Pastor, qui non ita pridem rupellæ ad Dominum migravit, in cellula sua prostratus iacebat, adeoque erat viribus omnibus expers vt caput ad Deum oraturus minime posset attollere, attamen ita prostratus indefinenter precibus ad eum fundendis intentus erat.

Brasilium lignum corroditur.

Philippi votum.

Richerij debilitas.

Antequam sermoni huic finem imponam, id obiter obseruare libet, quod in aliis quidem, maximè in me ipso animaduerti, qui binas fames expertus sum, easque eiusmodi, vt nullum vnquam horridiores euasisse credam. Corporibus inedia debilitatis, & defici-

Inedia rabiè generat.

ciēte natura, sensibus alienatis, spiritibusque dissipatis, non modò feroces, sed & morosi & iracundi fiunt homines. Illa porrò iracundia meritò rabiei genus dici potest: Quo fit vt appositè vernaculo nostro sermone is fame dicatur furere, qui fame premitur. Præterea quoniam experientia res omnes expressius edocet, video non sine causa Deum, populo suo minantem famem nisi suis pareat præceptis, disertè exprimere futurum vt viri illius qui fuerat mollis, & delicatus, valde malignus sit oculus in fratrem suum, & in uxorem sibi charissimā, atque in filios suos, adeò vt non det vlli ex eis de carne filiorum suorum quam comedet. Nam præter ea quæ in Hist. Sancer. commemorauimus exempla de parentibus qui ex liberis suis vnum comederunt, deque militibus quibusdam qui postquam cadauera eorum qui bello cæsi fuerāt, degustassent, se decreuisse si malum illud diutius perstitisset, viuis manus afferre, affirmare possum nos durante illa Nautica fame vix ac ne vix quidem pacatè alij cum aliis colloqui potuisse, licet Dei timore cohiberemur, immò quin (quod Dominus condonet nobis) malignis oculis alij in alios fuerimus.

Deut. 28 53.
34.

Prodigiōsa
multa famis
tempore in
mentem ple-
risque vene-
rant.

Nautæ fame
necati.

Sed vt reliquum nauigationis nostræ cursum describere pergam: Contigit rebus nostris in peius ruentibus, vt nautæ alij duo 17. Cal. Maias fame necati fuerint. Quo tempore ex nostris nonnulli fuere qui tam diuturnum errorem nostrum in aquis secum reputātes,
nulla

nulla obiecta terra animo suo fingeant nos
 in nouo versari diluuiò. Cum igitur nautas
 illos mortuos in mare præcipites dari ani-
 maduertimus eundem nobis exitum omni-
 bus impendere credebamus. Ego in tanta re-
 rum inopia qua, vt dixi, cercopithecii ac psit-
 taci quos uehebamus confecti fuere, ad illud
 vsque tempus psittacum plumis decorum, an-
 feris magnitudine, articulatè voces multas
 humanas imitantem, studiosissimè conserua-
 ram: eum Gaspari Collignio offerre sperabam,
 atque ea spe quinque dies cautissimè occul-
 taram, nullo ei præbito cibo. Hunc tum vr-
 gente fame, tum quòd vererer ne mihi noctu
 furto furriperetur, post alios omnes occidi.
 Ille mihi amicis que aliquot meis per tres qua-
 tuorue dies alimento fuit: integer autem à
 nobis fuit esus, nullam enim particulam præ-
 ter plumas eiecimus, adeò vt non carnes tan-
 tum, sed & viscera & pedes ipsos, atque adeò
 ungues, vncumque rostrum corroserimus.
 Auis istius mortem egerrimè postea tuli: do-
 lorem auxit, quod quinto ab eius obitu die
 terram conspeximus. Cum igitur illius gene-
 ris aues faciliè careant potu, vel tribus noci-
 bus totum illud tempus vitam illius susten-
 tare potuissem.

At verò, dicet quispiam, quid nobis cum
 tuo psittaco? nõsne perpetuò in miseris illis
 vestris suspensos tenebis? Annon tandem ali-
 quando malorum & quidem omnis generis
 fatis? Nunquid aut vita aut morte finis tan-

Qua die cō-
tinentem
conspexi-
mus.

dem dabitur? dabitur utique: Deus enim qui (non sanè vulgari cibo) corpora nostra sustentabat, opè nobis tulit opportunissimam effecitque immensa sua bonitate ut 8. Cal. Jun. cùm iam ad foros fermè languore confecti iaceremus, Britanniam inferiorem conspexerimus. Veruntamen quod non semel à Governatore nostro decepti fuisset, qui terræ loco nubes nobis ac chimeras indicarat quæ properè evanuerant, speculatore iterum atque iterum pro more exclamante, Terram, Terram, vix tamen vere illud dici credebamus. Atqui secūdo flante vento prora obversa mox certò cognouimus, continentem in propinquo esse. Iam verò ut liquido appareat quantam in miseriam quantumque in discrimen adducti fuerimus: quàmque opportunè Deus sit nobis opitulatus, huc referre lubet quod nauclerus noster edita voce affirmavit statim ubi gratiarū actiones ob imminentē liberationē nostram egisset: Se nimirum omnino decreuisse, si diem vnum adhuc in illo tam misero statu permansissemus non quidem forte agere (ut ab nonnullis, in tales redactis angustias est aliquando factum) sed aliquem ex nobis clam interficere qui cæteris esui esset. Quæ res minimè me commovit, conscius enim mihi eram (quamvis omnes macie essemus confecti) me ab illo periculo tutum satis fuisse: nisi forte cutem & ossa nuda pro carnibus habere voluisset. Quoniam autem naute nostri Rupellam appelle-

Piodigiosum
decretum.

re decreuerāt, vt ibi Brasiliū suū lignum venderent, cum iam ab Britānia sex passuum millibus tantum abessemus, Nauclerus cum Philippo & quibusdam aliis scapha vecti ad oppidulum proximum (hodiernam vocant) contendunt, cibaria comparaturi. Inter quos duo ex nostris quibus pecunias speciatim numeraueram ad cibaria quædam mihi comparanda, vbi ad continentem appulerunt, nauem nostram famis domicilium esse rati, diserte testati sunt se in eam pedem nunquam relaturos: quod ab ipsis est factum. Relictis enim in naue sarcinis suis ab illo tempore eos nunquam vidimus. Attamen eorum vnus qui solus mecum è quatuordecim illis quorum nomina initio recensui, hoc anno 1584. quo historiam hanc corrigo recensēque, quanto cum labore pristinæ restituti fuerint valetudini ad me scripsit. Nobis quid hac in parte contigerit mox narrabo. Nobis in anchoris nostris operientibus ad nos accessere piscatores quidam, à quibus cibaria petimus, illi se à nobis irrideri arbitrati, immò ne iniuria aliqua afficerentur veriti, fugam capeffunt, at nos quos vrgebat fames, eos vt consistenter cogimus, inque eorum lintrem irruimus. Tum illi extrema quæuis sibi imminere credebant. Nos verò pacatè omnia agere, cūque cibariū nihil præter cibarij panis frustra aliquot comperissemus, vnus ex illis inuentus est qui exposita extrema qua premebamur fame ad eò ferū se præ-

stitit, vt pro panis illius frustulo, quod vix o-
 bolo venisset, sestertios duodecim non du-
 bitauit à me exigere. Nostri autem mox cum
 cibariis ad nos redeunt, quàm auidè à nobis
 fuerint excepta necesse non est dicere. Tum
 in proposito perseverantes, nimirù vt Rupel-
 læ litus peteremus, iam passuum sex millia
 nauigamus, cum ab Nautis qui nos affecu-
 ti sunt admoniti fuimus Piratas quosdam ad
 oram illam vagari. Quare post tot tantàque
 pericula, quæ Dei ope euaseramus, si vltro in
 periculum nos coniiceremus, videntes illud
 nihil aliud esse quam Deum tentare, illo ipso
 die 7. Cal. Iunias portum intramus, Blauue-
 tensem, in Britannia: ad quod per illud tem-
 pus naues permultæ è variis regionibus redu-
 ces appellebant: quæ & tormenta displode-
 bant, aliàque nauigantibus solemnia cele-
 brabant, atque ob partas victorias triumphab-
 ant. Inter quas vna erat ex vrbe Samnales
 cuius nautæ Hispanicam ex terris Peruanis
 reducem ceperant. Ea pretiosis quibusque
 mercibus erat onerata, cuius pretium ad sexa-
 ginta aureorum nùmorù millia æstimabatur.
 Cuius rei fama cù per vniuersam Galliã spar-
 sa fuisset, mercatores non pauci Parisienses,
 Lugdunenses, aliique eò ad merces illas coe-
 mendas commeabant. Quæ res commodissi-
 mè nobis euenit: accidit enim vt cum è nauì
 egrederemur mercatorum illorum plerique
 iis auditis quæ perpessi eramus, & nos præ in-
 firmitate minus ad gressus figendos idoneos
 sustētarent, & opportunissimè admonuerint

vt ab nimio esu diligenter nobis caueremus, paulatimque vires nostras pauculo cibo repararemus, iure ex veterum gallinarum decoctione, lacte caprino, aliisque ad viscera dilataanda accommodatis. Ac sanè cum iis omnibus qui tam salubri paruerunt consilio bene est actum. Nautę verò qui repente ventrem cibo impleuere, non tulerunt impunè: nam è viginti, tot enim incolumes terram attigerunt, plures decem sibi mortem accersuisse autumo: nos verò (quindecim eramus numero) qui, vt iam dixi, nauem illam in America conscenderamus in Galliam remigraturi, ad vnum omnes terra marique incolumes tum seruati sumus. Hoc quidem verum est, nos non nisi cute & ossibus tum constitisse, adeò vt alij alios intuentes cadauera è sepulchris eruta videre videremur. Adhæc vbi cœlũ terre persensimus, tantum ciborum nos cepit fastidium, vt (nam de me nominatim verius referre possum) in diuersorium tãdem delatus oblatum mihi vinum vbi olseci, deliquium animi passus sim, inque arcam quæ in propinquo erat delapsus. Qui verò aderat futurum vt animã mox agerem existimabãt, habita præsertim debilitatis meæ ratione. Atqui minimo affectus sui casu illo incommodo. Itaque in lectum decubui, tamque suauiter dormiui, vt non nisi sequenti die & quidẽ multa luce experrectus fuerim: quamuis ante decem menses in lecto non decubuissem, quod deo commemoro, quòd faciat cõtra eorum

Famem consequitur ciborum fastidium.

opinionem qui putant eos qui ab mollibus cubilibus desueuerūt ea repetētes initio dormire minūs posse. Blaueti igitur quatuor diebus transactis Hannebonem nos conferimus quod oppidulum ab Blaueto quatuor passuum millibus distat. In quo totos quindecim dies quieuius, nosque ex medicorū præscripto curauimus. Quantumuis tamen diligenter nobis caueremus nemo nostrum effugere potuit quin tumore per totum corpus infestaretur, me cum tribus aliis exceptis qui ab umbilico ad pedes vsque eo morbo laborauimus. Insuper cum *Διαρροία* & stomachi solutione conflictabamur, ad eò ut intra corpus nihil confisteret eorum quæ immitebantur. Tamen medicamenti genus nobis est indicatum, quo postquam vsi sumus cōfestim ab eo morbo sanati fuimus: est autem eiusmodi. Ius hederæ terrestris est accipiendū cum oryza probè cocta, in ipsa olla pannis veteribus restincta: quibus igni ad motis ouorum vitelli sunt permiscendi. Confectionem illā cochlearibus ad modum pultis ori admouebamus. Ac sanè nos omnes morbo illo extinctos futuros fuisse nisi medicamentum illud adhibitum fuisset facile credo. Hæc sunt denique quæ de navigatione illa nostra habui referenda: Quæ sanè inter minimas non est reponenda si animaduertas nos gradus septuaginta tres nauigasse ab Aquilone ad Austrum. Verùm ne palmam merentibus præripere videamur, quantula est, si cum ingenti illa

Medicamentum ad restringendam aluum accōmodum.

Ioan. Sebast. de Cano. Hispanus, Et Drachus Anglus vniuersum terrarum orbem circumdederunt. Confulc Hist. Gen. Ind. ca. 98. Iren. Popelin, de tribus mundis.

illa Ioannis Sebastiani De Cano Hispani, aut (vt quidam volunt) Venetivél etiam vt aliis placet ab vrbe Guetaria in Catabria Pro- uincia oriundi, qui vniuerso orbe circunda- to, quod ni fallor, contigerat ante eum ne- mini, post eum quidem de Dracho Anglo idem referunt, qui in patriam redux pro in- signibus orbem terræ depingi curauit cum hac inscriptione, *Primus me circumdedisti.*

Cæterùm à me lectis quæ Hierony- mus Benzo de sua in Peruensẽm terram, a- aliásque orbis illius regiones peregrinatio- ne, quæ fuit annorum quatuordecim, scri- pfit: commune hoc mihi cum illo esse ani- maduertit, quòd (vt ipse historiæ suę initio re- fert) annos viginti duos natus esset cùm mul- torum exemplo peragrandi orbis cupidus ac præsertim visendæ eius mundi partis nuper repertæ, cui Indiæ Occidentalis nomen fa- ctum est, explere animum secum tandẽ con- stituit? Ego verò eodem studio impulsus, totidẽmque annos natus, in Brasiliam nau- gationem suscepi, pro vt ipse historiæ huius initio adnotauit, sed aliud est longè maiori dignum obseruatione, quòd nimirum Ben- zo, (licet ille de nobis nihil nec nos de ipso vnquam audiuissemus) affirmat se idibus Septembris An. 1556. in Hispaniam, per- actis suis peregrinationibus, appulisse: nos ve- rò (quod etiam super cõmemorauit) ad 4. Idus eiusdẽ mēsis, eodẽq; anno in Brasiliã profectu- ri Geneuã excessimus. Iã igitur si quis tẽporũ

Statim post
Benzonis
reditum ac-
cingit se ad
iter Americ.
Autor.

seriem obseruare velit, eorum qui in Americam nauigarunt: nos statim post Benzoniſ reditum eſſemus collocādi. Porro cū Benzoniſ hiſtoria Latino ſermone primū, ac poſteā Gallico Vrbanī Caluetoniſ amiciffimi mei opera extet ex Italico conuerſa, cui titulus eſt *Noua noui orbis hiſtoria*, adde quod author ipſe inter eos qui multa obſeruarūt, atque obſeruata elegantiffimè ſcriptis mandarunt, poſtremum non obtinet locum: neceſſe penitus eſſe exiſtimo iis qui Americanorum mores probè noſſe cupiūt, atque adeò quā immaniter miſeræ illæ gentes ab Hiſpaniſ, à quibus ſubactæ ſunt; excipiantur, vt hiſtoriam illam diligenter perlegant. Ille autem eò maiori eſt dignus laude, quòd hiſtoriam ſuam concludat præſtantiffima gratiarum actione, quam ad Deum dirigit. In quo ſe minimè ingratum in eum fuiſſe, à quo beneficium hoc acceperat, vt res adeò nouas, tamque à nobis remotas terras viſeret, per totum quatuordecim annorum ſpacium, cuius etiam ope tot pericula euafiſſet. Illius tamen clariffimum nomen obſcurare nititur Theuetus, veritatis, (ſiquis alius noſtra memoria extitit) acerrimus hoſtis, ſuo viro- rum illuſtrium libro, quem nuper edidit. Ille enim de Franciſco Pizarro Hiſpano à quo Attabalippa Peruenſium rex fuit deuictus; verba faciens, totam Benzoniſ hiſtoriam ita in dubium reuocat (à cuius tamen facundia longiſſimè abeſt) vt meras fabulas eſſe dicas.

Theuetus
Benzoni ob
treſcat.

Quæ

Quæ res fortè à Theueto de industria est suscepta, quòd cùm Hispania spiret, ac proinde Galliam patriam suam debito non prosequatur affectu, cuius tamen lepidissimus Benzo famæ est studiosissim⁹, aduersus eos qui quod minimo negotio Indos illos subegerint, cæteras omnes gentes tam facilè se deuincere posse iactant.

Sed vt ad nos redeam finem ac requiem laborum consequutos nos esse forsitan quis existimet: attamen nisi ille idem, cuius ope à tot naufragiis, tempestatibus, extremaque fame aliisque incommodis quæ nos inter nauigandum assiduè vexarūt, liberati sumus, nos ad litus appulsos seruasset, extrema quæque nobis impendebant. Iam suprà dixi Villagagnonem tradidisse dicam in nos perscriptā, præfecto nauis illius qua reuerti sumus, vnà cum mandatis ad obuies quosque magistratus vt in nos (vtpote hærescos criminis reos ac re peractos animaduertent, ignique addicerent. Contigit autem vt Philippo Duci nostro cum Magistratibus (ab religione quam profitebatur non abhorrentibus) cui arcula illa epistolæ dicæ illi adiunctis plena tradita fuerat necessitudo intercederet. Quò factum est vt optimè ab illis excepti fuerimus contra quàm cupiebat Villagagno, imò etiam fortunis suis non pepercerunt, quin nostris, quibus opus erat eas largirentur: Philippus quoque ab illis pecunias mutuo accepit, atque ita Deus ille qui astutos in astutia deprehendit,

Proidentia
Dei admira-
nda.

nos ab illo periculo liberavit, effecitq; vt scelerati Villagagnonis perfidia detecta, id totū ad illius contumeliam, nostrum verò solatiū redundarit. Tanto igitur accepto beneficio ab illius manu qui nos toties terra marique seruauit. Nautis nostris Hanebone excedentibus, vt Neustriam patriam suam repeterēt, Nos etiam vt ab Britannis illis recederemus quorum idioma non minùs nobis erat Barbarum atque fuerat Americana lingua, ad Nannetes properamus, non quòd per celeres iter illud confecerimus: tanta enim erat infirmitas nostra, vt equis, quibus insidebamus regendis minimè pares essemus. Quocirca mercenarii à quibus regerentur singulis fuerunt mercede conducendi.

Naturæ restauratæ appetitus mirabiles.

Quoniam autem quodammodo restauranda erant corpora nostra non minùs portentosis flagrabamus appetitibus atq; ij sunt quos de prægnantibus mulieribus referunt: quos nisi ad finem properarem, exempla admiranda referre possem: quin etiã plerique ab vino ita abhorrebant vt ab eo per mensem integrum abstinerint. Tandem vbi ad Nannetum urbem peruenimus quasi inuersi essent sensus nostri vniuersi, aures oculique nostri adeò hebetes repente facti sunt, vt formido incesseret ne in surdos atque cæcos euaderemus. Huc referri potest quod Jonathan Saulis filius dicebat, illuminatos fuisse oculos suos postquam aliquantulum mellis gustasset, quibus verbis non obscurè significabat

Surditas oculorumque hebetatio ex fame orta.

1. Samuel. I 4
27.29.

oculos antea fuisse inedia hebetatos. Verum tamen ab primi nominis medicis quibusdam aliisque claris viris, qui ad nos frequentissime accedebant tanta cum diligentia curati fuimus, ut nulla tantorum malorum vestigia nobis adhaerint, quin imò de me possum affirmare, exacto ab eo tempore mense me optimum aurium oculorumque usum habuisse. Hoc quidem verum est me ab eo tempore stomachi debilitate semper laborasse: quæ etiã fame illa Sancerrana, cuius paulò ante meminimus, adeo est confirmata, ut minimè dubitem ea me nunquam liberatum iri: donec me totum Deus scelicissima resurrectione instauraret. Itaque apud Nannetes quo in loco (ut dictum est) optimè excepti fuimus recuperatis valetudine ac viribus, nostrum singuli quò visum fuit abiere.

Antequam finem huic historiæ imponamus id vnum superest, ut dicamus de quinque illis qui Americam repetiere, tum quum primum redeuntibus, naufragium euasimus. Quæ res quo modo innotuerit, paucis dicam. Viri quidam fide digni quos in America reliqueramus, qui nos quatuor exactis mensibus sunt insequuti, in Philippum ducem nostrum Lutetiæ inciderunt, illique narrarunt se, maximo suo dolore, tres ex illis à Villagagnone suffocatos ob Euangelij professionem spectasse: quorum hæc sunt nomina. Petrus Bourdonus, Iohannes Bordellus, Matthæus Verneulius, quin etiam integram tum confessio-

nis tum mortis eorum historiam, descriptam attulisse significarunt, illique tradiderunt. Quam ego haud multò post ab illo accepi. Eam ubi legi perspexique fidos illos Christi feruos à Villagagnone tantisper morte ple-xos fuisse, dum nos cum tempestatibus ac variis periculis conflictabamur: in memoriam mihi reuocaui me vnum (yti suo dictum est loco) ex scapha illa eductum fuisse, in quam ingressus iam eram in Americam remigraturus: ac proinde, & mihi quidem esse de quo maximas Deo gratias agerem, quòd me nihil minùs cogitantem, à tanto liberasset periculo, atque etiam mihi in primis onus illud incumbere, vt trium illorum martyrum fidei confessio memoriæ proderetur, atque in eorum referretur album qui nostra memoria, ob Euangelij confessionem, fortiter mortem oppetierunt. Eodem illo anno historiam illam Iohanni Crispino nobili typographo tradidi: quam martyrum Catalogo inserui, vna cum eorum laborum descriptione, quos pertulerunt ab eo tempore quo à nobis discesserunt, donec Americam terram attigerint. Eò igitur Lectores remitto: hoc enim loco mentionem eorum fecissem nullam, nisi ea quam diximus causa adactus eò fuissem. Hoc vnum addam, Villagagnonem, quòd primus piorum sanguinem in orbe illo nuper reper-to, fuderit, meritò à quodam Americanum Cainum nominatum fuisse. Iam iis est satisfaciendum à quibus quisnam fuerit exitus il-
lius

Cōsule Mar-
tyrum nostr;
tēporis hist.
lib. 5.

lius quæri solet. Eum nos in Castello Colli-
gnio (quemadmodum fusiùs in historiæ pro-
gressu dictum est) reliquimus, quod tamen
non multò post deseruit, cuius etiam culpa
ab Lusitanis captum fuit, vnà cum tormentis
bellicis liliis Gallicis insignitis non sine im-
mani Gallorum, quos in eo reliquerat, cæde,
aliud nihil de illo ab eo tempore audiui (nec
sanè multū in inquirendo laboraui) nisi quod
post suum in Galliam reditum religiosus quã
pessimè potius tum voce, tum scriptis excep-
tis inueterata malicia magis ac magis con-
firmatus, obiit tandem Anno 1577. mense De-
cembri, in prædio quodam Melitensi, ordini
attributo, cui nomen Bellouaco: quod ab suo
quondam famulo, mihi est renūciatum. Imò
à quodam ipsius nepote, quem cum illo in
America videram, accepi tam malè ante obi-
tum, rebus suis eum prospexisse, vt suorum
consanguineorum nullus fortunis ipsius au-
ctus fuerit post obitum, vt neque dum vita
manebat, id est ab eo nunquam non negle-
ctos fuisse.

Villagagno
nis obitus.

Denique quandoquidem (vt ex hac histo-
ria satis apparet) & in genere & speciatim
tot periculis, tótque mortis abyssis ere-
ptus sum, an non meritò cum sancta illa Sa-
muelis matre exclamare possum, Ichouam
morte afficere, & in vitam restituere, demit-
tere in sepulchrum & educere? possum sanè.

1. SAM. 2. 6.

Et quidem, ni fallor optimo iure, si quis alius

nostra memoria. Attamen si huius esset loci, addere possem Deum immensa sua bonitate me ab infinitis aliis, in quibus versatus sum, discriminibus eduxisse. Quare, si mare elementum adeò furens, me non absorpsit, si Barbari anthropophagi, quibuscū fermè annum vixi, me non deuorarunt, famésque extremæ quas toleraui me non necauerunt: an non patria mea Gallia, tygride immanior erit si violentam atque immaturam mihi afferat mortem? Vtcunque tamen sit ego qui mortem filiorum Dei (in quorum numerum me ascitum certo scio) coram eo pretiosam esse noui, totum me ipsius voluntati permitto. Hæc tandem sunt quæ à me tum in ipso mari, eundo, ac redeundo, tum in terra America, apud Barbaros obseruaui. Me autem nō latet tam amplum argumentum résque adeo varias à me commemoratas eo stylo, eaque qua decebat grauitate minimè fuisse descriptas: imò etiam lubens agnosco me hac tertia editione nonnunquam ea quæ paucis fuerant perstringenda fusius quàm par erat persequutum esse, & contrà in extremum aliud peccantem ea quæ longiorem postulabant orationem plus æquo contraxisse. At lectores rogatos velim vt studium meū æqui bonique consulant, quod orationis non satis comptæ damna resarciat: Cogiténtque quam dura mihi rerum quæ in hac historia commemorantur, fuerit experientia.

Regi

Regi autem æterno, immortalis, inuisibili,
soli sapienti Deo honos sit & gloria in secula
seculorum Amen.

PLVS VIDERE QVAM HABERE.

FINIS.

Errata operarum sic corrigē.

Primus numerus paginam denotat; secundus lineam.

Præfationis, pag. 2. linea. 11. descripserim. 31 l. 14. Idem. l. 31. testudini bus. 34 l. 2. Præterer. 35. l. 21. ni. *Historia*, 5. l. 2. negotiâ- que. 16. l. 2. nominatimque. 17. l. 24. Albacoras 21. l. 1. appellant 23. l. 1. fictitij. 24. l. 9. fertur. 32. l. 25. Margaiatium. 46. l. 30. nomi- na. 50. l. 9. eumque in l. 25. rebellionē: hæere peccatum). 51. l. 6. ab ijs. l. 25. *post præditus adde ad. 52. l. 16. post è adde Sp. 59. l. 25. En. 61. l. 24. post conspētum adde non. 65. l. 31. maximæ. 67. l. 15. A r- cessit legis. 70. l. 32. conuiuari. 74. l. 3. En. 76. l. 11 sunt l. 26. sinu- 77. l. 9. vi. 93. l. 13. cæruleum 97 l. 27 extremum. 98. l. 30. ijs. 100. l. 15. *post nuncupatur, adde est accommodata. 101. l. 17. caules qui. l. 17. æquant. 102. l. 15. pinastræ. 103 l. 5. post verò adde &. 105. pro è cannis figulina. 108. l. 32. dele decernendis. 110. l. 31. post qua; adde de. 115. l. 26 post triginta adde dierum nati. 116. l. 11. nancif- ceremur. l. 24. ipsi 117. *pro, ut nostrates rerum repone nō virides; verum. 122. l. 27. vnà. 126. l. 1 nec. l. 9 Ad. l. 18. è dumis. 127. l. 11; quas. 137. l. 5. obnoxia. 138. l. 19. lapides. 140. l. 7. dele aut cassum. 144. l. 16. lineamque l. 24. insidentes. l. 29. Nostri. 151. l. 22. illas terras. l. 31. barbati. 155. l. 16. expolita. 160. l. 24. indueret. 167. l. 2. appellati. 190. l. 23. quos. 192. l. 1. effet. l. 16. incolis. 194. l. 26. in- quinasse 204. l. 3. onustis. 212. l. 27. *post medijs adde cadaueribus. 206 l. 10. Esse nos. 208. l. 14. Galle. 211. l. 22. siuit. 223 l. 8. essem. 228. l. 29. inuiratus. 235 l. 21. collucant. 240. l. 20. post animo adde, non. 241. in argum. l. 3. fictis. 245. l. 16. hostis. 246. l. 31. inuisen- di. 250. 51. ille: 251 l. 2. quos 305. l. 25. *pro eam lege arboribus. 310. l. 13. infolitum. l. 18. capiendis 324. l. 20. 1573. 329. l. 21. nostros. 331. l. 32. Ideo.*****

INDEX ALPHABETICVS RERVM ET VERBO-

rum in hac historia ob-
seruandorum.

A.

 CAIOY, suauissimus fructus.	157
Acarapep, piscis planus.	149
Acaraouassou piscis delicatissimus. Ibid.	
Acarabouten piscis subruber.	Ibid.
Acetum è cannis sacchari.	160
Accusatio Barbarorum in erroneos.	151
Admiratio Barbarorú de vero Deo audientium.	
223.	
Adulterium quomodo puniunt Barbari.	234
Ægrotos quomodo tractent.	265
Æquator quare dictus.	29
Aestus maximus.	26
Ætas Barbarorum.	79
Affinitas & differentia linguarum inter Brasilienses.	281
Agros quomodo diuidant Americani.	243
Agouti, porcelli genus.	115
Aiourous, psittaci omnium præstantissimi.	129
Albacoræ, pisces.	18
Ameniiou, gossipium.	159
Americus Vespucius Americá terram primus reperit.	pap. 32
America orbis pars quarta eiusque longitudo.	169
Americani immortalitatem animarum credunt.	
223. tolerabiliores iis qui fingunt animas è corporibus egressas in conspectum viuentium venire.	133. eps irridet qui questus faciendi gra-

I N D E X.

tia in pericula sese coniiciunt. 150. Potatoes eximij. 106. 108. manus ante & post cibū abluūt. 107. vide Barbari.	
Americanae mulieres quomodo vultum fucant. 93 hospitum aduentū deslent. 251. crebrò corpus lauare solent. 94. Res apud eas admiranda. 240	
Grauidæ quo modo se gerant.	254
Ananas fructus exquisitissimus.	162
Animalia Americana à nostris penitus absimilia. III. quæ inter illa maxima.	115
Anus Barbaræ adipē humanū diffuētē lingūt. 190	
Aouai lignum teterrimi odoris.	153
Apostasia Villagagnonis in causa cur Galli non sint in America.	105
Applausus barbarorū victoriā reportantibus. 183	
Aquæ Brasilienses optimæ.	110
Aqua saccharo condita. Ibid. Aqua marina impo- tabilis.	27
Arabouten, Braslica arbor.	146
Arauers papiliones coriū, cibósque corrodūt. 135	
Arat, auis plumis præstantissimis.	128
Arbores continuò virent in America. pag. 33. 161. A nostris penitus sunt absimiles. 168. miræ cra- ssitudinis.	147
Arbor xylum ferens.	159
Arcus Barbarorum.	12
Arcuum nerui ex herba Tocon.	172
Arignan-ouffou gallinæ Indicæ.	126
Arignan-miri vulgares gallinæ.	Ibid.
Arignan-ropia ouum.	Ibid.
Armille.	93. 94
Ars nauigationis præstantissima.	8
Arundines quibus sagittas muniunt Americ. 173	
Astutia Barbarorum ad decipiendos Gallos. 34	
Athei supra ipsos Barbaros detestandi. pag. 209	
Auati crassum milium.	105
	Aues

I N D E X.

Aues marinæ.	17
Auium copia in Maqhenfibus Infulis.	40
Americanarum auium circa colores varietas.	132
Aurata piscis.	19
Aygnan Cacodæmon Barbaros infeftat.	206
Aypi radix.	98
Ayri hebeni genus.	152

B.

Balenæ.	31
Balæna in vadis.	77
Barbaria fivæ Mauritania.	13
Barbari, qua fint ftatura. 79. rerum Mundanarum neglecto- res. 80. villofi non funt vt à quibusdã eft traditum. ibid. variis coloribus corpus inficiüt. 83. Corpus incidunt. 87. Ex parte nudi, èx parte verò induti incedunt. 88. Abfque pane & vino lautè viuunt. 98. quoties efuriunt, edunt. 107. Inter edendum non bibunt. ibidem. In gratiam cum inimicis nunquam reducütur. 170. furiofi. 172. Sagit- tarij peritiffimi 173. nudi pugnãnt. 173. validiffimè Sa- gittas emittunt. 175. Sagittis pisces tranffigunt. 139. Sine ordine, inconfufè tamen in militiam proficifcuntur. 175. Ad prælium venientes vlulant. 178. ferociffimi. 178. pe- dites pugnãnt quídque fentirent de equis fi quos viderent. 179. Compotandi ratio. 108. filentium inter comef- fandum obferuant. 107. Sobrietãtis in edendo. 108. Saltan- tium in orbem geftus. 216. peritiffimè natant. 142. Con- corditer viuunt. 241. ad gratificandum promptiffimi 256. Cubilia quomodo fternant. 244. Comiter excipiunt hos- pites. 247. veri Dei cultui adhærere pollicentes preca- tioni interfunt. 226. vide Americani.	
Barbari noftrum affandi morem ludibrio habent.	191
primi Barbari ab autore vifi.	33
Barbari cur exactè exprimi non poffint.	96
Bellum ab Americanis cur geratur. 169. Quo numero præ- lium conferant. 175. in hoftium confpectum vbi venerüt quibus geftribus vtantur.	178

I N D E X.

Blanditiæ Americanarum mulierum.	94
Boisus classi præficitur.	7
Bolis quid sit, quisque illius vsus.	316
Bonita piscis.	18
Boucan Barbarorum culina. 113. Cui humanæ carnes imponuntur.	114
Boure torques.	83
Breuia maiora.	301
Breuia minora.	36
Bufones in America edules.	118
C.	
Caioua brassicarum genus.	165
Caluarum acerui à captiuis cur afferuentur.	192
Camouroupouy ouassou piscis prægrandis.	140
Cauaria.	12
Cancri terrestres.	138
Canis hominibus ipsis longè humanior.	207
Cavidè auis.	128
Canistri & corbes.	246
Cannæ sacchari.	160
Cantus Barbarorum.	128. 140. 214. 219. 220
Caouin potus. 105. antequam bibatur calefit.	106
Captiuis quomodo excipiantur ab hostibus. 183. ad eum mactandum conuentus. ibid. per vicum circumducitur. 184. mortem imminentem vlciscitur. 285. mortem contemnit. 230. vno ictu mactatur. 188. Eius cadaver calida perfunditur. ibid. in frustra celerrimè secatur.	189
Captiui à Gallis empti.	183
Caraibes, impostores.	212
Maraca instrumentum consecrant.	216
Barbaros exsufflant.	219
Caramemo.	272
Carnes humanæ bouccano impostæ.	114
Casarum Americanarum forma. 216. longitudo.	17
Castellum Lusitanorum.	36
Cay cercopithecii nigri.	122. 190
Cercopithecii animalia ferissima.	123

I N D E X.

Quomodo capiantur. <i>ibid.</i> Eorum in paruulis è periculo eripiendis industria.	122
Charitas naturalis Barbarorum.	257
Charterius pastor in Galliam remittitur.	54
Choreæ Barbarorum.	107
Chorearum in orbem aliud genus.	216
Mulieres seorsim à viris suas choreas agunt.	109
Choyne arbor.	154
Ciborum apud Americanos conseruandorum ratio.	142
Cineres brasiliici ligni. industria rubro inficiunt colore.	148
Coati, animal rostro prodigioso.	124
Cœlum sub tropicis clementissimum.	162
Coemiterium apud Barbaros.	270
Cœna Dominica primò in America celebrata. 46. secundò. 58. noctu. 68. An possit sine vino celebrari.	Ibid.
Cointa papismum eiurat.	46
Collatio vini cum Caou-in.	111
Colloquium mactatoris cum captiuo.	185
Colloquium barbari cuiusdam cum autore.	149
Colloquium de Gallia.	285
Colores.	272
Commanda-ouassou fabæ crassæ.	167
Commanda miri pisa seu fabæ minores.	Ibid.
Conatus Villagagnonis.	12
Concentus Barbarorum mirus.	219
Coniugia Barbarorum.	232
Conomomiri pueruli.	95
Concio prima in America.	44
Constantinopolis sub Mechemeto capta.	199
Copau arbor.	153
Couroq fructus ex quo exprimitur oleum quo vtütur Barbari.	137
Crepitacula è fructibus.	87
Crocodili portentosæ magnitudinis.	117
Crudelitas nautarum.	14
Crudelitates horrendæ Barbarorum.	194. 195. 197
Crudelitas a murati.	199

I N D E X.

Crudelitas Mechmeti.	209
Crudelitas Vladi.	201
Crudelitas Gallica cum Turcica & Americana comparatur.	pag. 211
Cubilia xyliua.	244

D.

Debilitas Richerij.	325
Decretum prodigiosum.	328
Defectio Villagagnonis à vera religione:	62
Defectus frumenti & fecalis à nobis in America satis.	105
Delicati carpuntur.	28
Deliratio Barbarorum auis cantum obseruantium.	133
Delphines pisces alij comitantur.	31
Descriptio prima Barbarorum.	88
Descriptio sinus Ganabaræ.	71
Dies quò primùm nobis America detecta est. 32. Quo ab ea excessimus.	301
Dies longissimi mēse Decembri in America.	161. 162
Die æquinoctiali sub æquatore versabamur.	309
Qua Die redeuntes continentem conspeximus.	328
Diluuium vniuersale confusè norunt Americani.	220
Disputatio Villagagnonis & Cointæ.	
Discrimen proximum.	39. 311
Drachus anglus orbem vniuersum circundedit.	333

E.

Ebrietatis Barbarorum argumentum.	108
Eleuatio poli antarctici.	30
Enses ferreos Barbari parui faciunt.	174
Epilogus primus ad representandum barbarum. 88. secundus	91. & c.
Epistola Villagagnonis ad Caluinum. 55. Vide Præfationē.	
Error verè Diabolicus	268
Error cosmographi cuiusdam.	131
Error cosmographicarum chartarum.	190
Error crassissimus.	222
Euangelium nostra memoria apud antipodas annuntiatum	tum

I N D E X.

tum.	227
Exemplum infigne humanitatis Barbarorum.	258
F.	
Facinus lugendum.	218
Fames extrema. 318.319. rabiem generat.315. eius tempore prodigiosa multa plerisque in mentem venerunt.	336.
eam consequitur ciborum fastidum.	331
Fames Sancerrana.	324
Farina ex radicibus.33. Qua ratione paretur.99.eius sapor.	
ibid.ad panem conficiendum minus apta.	Ibid.
Farina è piscibus.	114
Fidissimi amicis Barbari.	259
Figuræ Barbarorum.90.170.186.192.207.218.252.266.	
Fistulæ ex ossibus humanis.	175
Flumen Vasorum.	78
Fluctuum reciprocatio admirabilis.	12
Fluuij dulces.	78
Frenatotes Barbaris Americanis immaniores.	203
Folia arborum crassissima.153.immensæ magnitudinis.	157
Frontalia è plumis.	85
Fructus Americani à nostris penitus absimiles. 168. periculose permulti eduntur.	190
Fumus Petun quomodo à Barbaris absorbeat.163. Cerebrum purgat.	Ibid.
G.	
Galeri.	273
Galli ad farinam in os iniiciendam minus apti.	100
Gallinæ Indicæ.	124
Gallinæ vulgares contemnuntur à Barbaris.	Ibid.
Ganabara sinus.	42
Gasparus Collignius navigationis autor.	13
Geraii è palmarum genere.	152
Gonambuch auis minima.	132
Gossipium quo modo nent Americanæ mulieres.	143
Gradarij bipedes.	256
Gubernator nauis egregius sine literis.	28

I N D E X.

Guyapat falces.	274
H.	
Habitus Villagagnonis.	65
Hamos maximè probant Americani.	145
Hay deforme animal.	124
Hé Barbarorum interiectio.	274
Herbarum marinarum descriptio.	315
Herich, radices optimæ magna earum copia. 165. mira earum multiplicandi ratio.	ibid.
Historia faceta de vespertilione.	134
De boue qui herum mortuum agnoscit mira historia.	201
Hinouracé, Guaiaci genus quo vtuntur Barbari ad curationem morbi cuiusdam quem illi Pians nominant.	154
Homicidarum apud Barbaros pœna.	241
Hospitis apud Americanos gestus.	253
Hospitibus Barbaris aduenæ quid rependant.	256
Huuassou locus asper in America.	32
I.	
Iacare crocodili.	117
Iacous phasianorum genus.	127
Ian-ouare fera hominibus infesta.	120
Ignem quo modo suscitent Barbari.	254
Ignis è brasílico ligno nullum fermè fumum exhalat.	144
Ignoratio veri Dei & falsorum Deorum apud Tououpinamb. obtinet.	220
Mundi etiam creationis.	ibid.
Inaures barbarorum.	85
Infantuli Americanorum nascentes à quibus excipiantur. 235. Nasus eis deprimitur. 236. Eorum crepundia. ibid. que illis nomina imponantur ibid. eorum alimentum. ibid. mundissimi sunt absque linteorum vsu. 238. fasciis minimè obuoluuntur. ibid. Humano sanguine illinuntur. 189	
Inis cubilia xylyna.	244
Inubia, cornua ingentia.	175
Insulæ fortunatæ.	11
Insula magna, ad flumen Ganabara.	76
Insula inculta auibis atque arboribus abundans.	30

INDEX.

Interpres Neustrij vitam atheorum more transfigunt.	194
Ioānes Sebastianus de Cano Hispanus orbem vniuersum circumdedit.	332
Ionquet sal barbarorum.	167
Iudæi crudelissimi.	189
Iumenta apud Americ. nulla.	147.198
Ius ex radicibus expressum esculentum.	101
K.	
Kurema & parati muli præstantissimi.	139
L.	
Labium perforatum, & eius perforationis ratio.	81
Lacertæ Americanæ edules.	117
De lacerta periculosa & monstrosa narratio.	119
Lacus Geneuensis cum fluuio Ganabara comparatio.	72
Lapis Scoticus admiranda ratione ignem excitat.	254
Lapilli virides labiis inserti.	82
Lapides cultrorum vsum Americ. olim præbebant.	189
Lectiōnes Cointæ.	60
Leri pes ostrea.	77
Leri-ouffou auctoris nomen lingua Americana.	248.271
Linea æquinoctialis quare dicta.	29
Literæ Villagagnonis ad Caluinum. 55. vide Præfationem.	
Liberalibus delectantur viris barbari; morosos autem detestantur.	145
Lignum brasilicum manditur.	325
Ligna varij coloris.	153
Lignum rosei odoris.	ibid.
Locus Scripturæ S. perperam à Villagagnone adaptatus. 59	
Luctus hypocriticus captiui mactati vxoris.	188
Lusitani duo à barbaris capti & deuorati.	197
M.	
Machiauelis sectatores barbaros imitantur.	270
Mactatoris corpus cur incisum.	192
Mais Peruanum triticum.	102
Mala aurea & citria magna copia in America crescunt.	160
Maniot radix.	98
Manobi auellanarum sub terra nascentium genus.	286

I N D E X.

Maqhè regio.	39
Maraca, Instrumentum. 87. eius dedicatio.	216
Mare herbidum.	314
Margaiates Gallis infensissimi.	32
Marganas psittaci vulgares.	130
Margou-ia aurea mala.	160
Materia à Barbaris secatur atque in naues cõportatur.	147
Mauritania.	13
Maurougans citrulli.	167
Medicamentum ad restringendam aluum.	332
Menisci ex ossibus candidis.	83
Miles affectu naturæ carens inter religiosos.	219
Mingant pulmentum ex radicum farina.	100
Mocap, ignea tormenta.	273
Mocacoui, pulvis tormentarius.	273
Mocacoua magnarum perdicum genus.	127
Moneta Barbari carent.	35
Mortuos quomodo sepeliant Americani.	267. 268
Mouffacat, paterfamiliâs hospites excipiens.	253
Mouton auis rara.	127
Mundus cum cadauere sepultus.	268
Mures captantur atque manduntur.	322
Murium pedes diligentissimè colliguntur.	325
Mures subrusi.	116
Musa arbor, eiusque descriptio.	157
Muscipula, rupes.	73
Myoparones capti.	13. 14

N.

Narratio brasiliësis cuiusdam de vino facera. 109. alia item narratio Barbari.	225
Narratio de maxima Barbarorum celebratione.	213
Narrationes insignes.	225. 228. 260
Nasi puerorum depressi.	236
Nautarum rapacitas.	9
Nautæ fame necati.	319. 326
Nautarum desiderium.	27
Neustrij in naumachiis excellent.	15

I N D E X.

Nicotiana non est verum Petum.	164
Nomen auctoris Americana lingua.	248.271
Nomina eorum qui Geneua profecti nauigarunt in Americam.	6
Nomina quę Barbarorum puerulis imponuntur.	236
Nomina hostium Tououpinambaultiorum.	281
Nomina singularum corporis partium.	288.289
Nomina earum rerum quę ad supellectilem pertinent.	290
Nuditas virorum Barbarorum.	80
Nuditas fœminarum Brasilięsium. 92. Certum de vestibus reijciendis cõsilium. 94. De ea re quid sentiat auctor. 97	
Nuptiæ primùm in Brasilia Christiano ritu celebratæ.	56

O.

Occasio veri Dei annuntiandi Barbaris.	224
Quibus in rebus occupentur Barbari.	239
Oleum sanctum Barbarorum.	137
Oropat, arcus.	172
Oratio senum Barbarorum iuniores ad bellum inferendum excitantium.	171
Ornatus barbarorum inter saltandum & potandum.	91
Ornatus clauarum barbarorum è plumis.	86
Ornatus genarum.	85
Ossium eorum qui mactati fuerint ostentatio.	178
Ouara delicatissimus piscis.	140
Ouetacates. 36. Qua ratione cum illis permutatio instituitur.	37
Oura aues.	125
Ouy-entam farina durior.	99
Ouy-pou farina mollior.	ibid.

P.

Pacoaire frutex tenera.	156
Pacos poma oblonga.	ibid.
Pagus à barbaris vastatus.	195
Pag animal maculis distinctum.	113
Pages medici barbarorum.	261
Pagi hostibus conternini quomodo nominantur.	17

I N D E X.

Pagi & familiæ American. quomodo disponantur.	242
Pai-Nicolas Villagagnonis nomen.	279.182
Palmarum in America plura genera.	152
Pana-pana piscis capite deformi.	141
Panis nauticus corruptus.	27
Panou, auis cui pectus rubrum.	132
Paraibæ.	36
Parmæ ex tergo Tapiroussou.	173
Parmæ ex tergo Tapiroussou manduntur.	320
Pectus fuluum auis Toucâ cuius vsus apud Americanos.	85
Pecunia barbari carent.	35
Pennarum fasciculus.	86
Petum herba eiusque vires admirandæ.	163
Philippi votum.	325
Pians contagiosus morbus.	264
Piper Indicum cornutum.	166
Piperis rates earumque vsus.	144
Pira pisces.	139
Piramiri pisciculi. 141. pira ipochi piscis oblongus.	140
Pisces volantes.	16
Piscis manibus & vultu humanam formam referens.	145
Planta foliâque Ananas.	162
Plumæ è quibus pilei vestes &c. componuntur.	129
Pluuia foeda & contagiosa.	26
pocula aliâque vasa ex fructibus,	246
polygamia.	233
potentia Dei admiranda, in mari cernitur.	10.319
Potus è radicibus quomodo & à quibus paretur.	104
Potus ex milio.	105
Potores eximij.	106
prælium barbarorum.	171
prægnantes mulieres quo modo se gerant in America.	235
Promontorium sacrum.	11
Promontorium Præiense.	42
Promontorium sancti Rochi.	306
Proverbum barbarorum à Gallis vsurpatum.	188

I N D E X.

Prōidentia Dei admiranda.	335
Pſittaci mira hiftoria.	130
Pſittacorum agmen.	41
Ptolomæus Lathurus crudeliſſimus.	1199
Pueri decem barbari in Galliam miſſi.	55
Puiſſa ouaſſou retia.	145
Purgatio ſœminarum Americanarum.	240

Q.

Quæſtio vndenam originem traxerint barbari.	230
Quinampian auis coccinea.	132
Quiſquilix rubræ mari innatantes.	215

R.

Radicum duo genera panis loco in America. 98. farinæ ex illis conficiendæ ratio.	ibid.
Mira ratio qua propagantur.	101
Raiæ Americ. à noſtratibus diſſimiles.	140
Raiarum caudæ venenatæ.	141
Ratio viuendi in Braſilia.	5
Ratio egregia barbarorum.	127
Ratio arbores excidendi apud barbaros.	148
Reditus quinque Gallorum in Americam.	304
Regio Americana à niue gelu & grandine immunis.	161
Regibus carent Braſilienſes: ſenioribus autem obſequium præſtant.	171
Remedium aduerſus Scorpionum icſtus.	138
Requies piſces damnofi.	21
Reſurrectionem mortuorum credunt Peruenſes.	208
Roſtrum monſtroſum.	131
Rupes ſmaragdus credita.	39
Rupes cui nomen vas butyraceum.	73

S.

Sabaucaë arbor, cuius fructus vaſis cõficiendis eſt accom- modatus.	155
Sagittæ longiſſimæ.	172
Sagouin animalculum pulchrum.	123
Sarrigoy animal foetidum.	116

I N D E X.

Sepulchrorum apud Americanos forma.	267
Scopus auctoris.	2
Scorpiones Americani.	137
Scripturæ ars excellentissimum Dei donum.	221
Senes Amerinani cur & quando virilia tegant. 81. cæteris præfunt. 171. Quomodo Gallos excipiant.	223
Sententia eximia à Barbaro prolata.	150
Seouassou ceruorum genus.	115
Serpentes permagnos edunt Americani.	118
Serpentes longi graciles & virides.	119
Sitis fame intolerabilior.	324
Socratis de scriptura sententia.	222
Sol pro Zenith.	30
Solum Americanum, tritico & vino accommodatum. 102 ob pinguedinem frumento ferendo minus aptum.	103
Spectaculum visu horrendum.	203
Spinæ quibus pro hamis vtuntur Barbari.	144
Spiritus sanctus Lusitanorum Castellum.	36
Statura ac dispositio Barbarorum.	79
Stratagema primum Barbarorum.	176
Sues marini 19. Eorum piscandi modus. 20. Intestina eorundem.	Ibid.
Sues quibus foramen est in dorso.	115
Superstitio crassissima.	221
Surditas famem consequitur.	336
T.	
Tacapé claua lignea.	172
Taiassou, aper.	115
Tamouata piscis monstruosus.	141
Tapemiti plaga in America.	36
Tapiroussou animal quod afinū & vaccam refert. 112. carnis illius sapor.	113
Tata ignis. 254. Tatatim fumus. Ibid. Tatapecoua folliculi.	Ibid.
Tapitis leporis genus.	115
Tatou fera squammis armata.	116
	Teh.

I N D E X.

Teh interiectio admirantis.	248.271
Terror Barbarorum audito tormentorum strepitu.	174
Testudines marinæ atque earum piscandi modus.	22
Theuetus refutatus in præfatione passim, de testudinibus marinis.22. 23.24.25. De eo quod mentitur Barbarorum animas se Christo lucrifacere voluisse. 61. De eo quod authori imponit quoad sitū Ganabaræ finus.72.De ima- ginaria vrbe Henrica.75.76. De Nomine autoris.77.248. De mulieribus Americanis quas somniat à viris secuba- re cum Caou-in conficiunt.105. De carnibus elixis. 114. De Crocodilis ingentibus quos auctori affingit.117. De herba Petum quam Engolismensem vocat.164. De fumo absque igne.255. Benzoni obtrectans.	334
Ton insecti genus infestissimum.	136
Tormenta quomodo displodunt Barbari.	174
Toucan auis columbi magnitudine.	131
Toucon herba qua vtuntur Barbari pro arcuum neruis. 144.172.	
Touis psittacorum genus minimum.	
Touou lacerta.	117
Tououpinambaultij cum Gallis fœderati.	41
Toupan tonitru.	187.223
Trichides prodigiosæ.	12
Trophæum ex capitibus humanis.	199
Turio in capite palmarum edulis.	120
V.	
Vanitas Theueti.	61
Vasa fictilia 316.eorum forma.	105
Veneficæ à Sathana quomodo agantur.	214
Ventorum inconstantia circa æquatorem.	26
Verecundia naturalis in Americanorum coniugiis serua- tur.	239
Vermes cum panis micis eduntur.	318
Vespertilio humanum sanguinem exfugentes.134. face- ta de vespertilio quodam historia.	ibid.
Vestes, pilei, armillæ è plumis contextæ.	86

I N D E X.

Villagagno quibus nos primum verbis affatus est.	43
Villagagnonis indignissima perfidia.	299
Villagagno cur nauigationem in Americam fuscipit. 2. ad Gencuensem Ecclesiam scribit. 4. eius inter audiendum concionem gestus. 44. Ecclesiasticam disciplinam constituit. 46. zelo se ardere simulat. ibid. Illius preces. 47. & 51. ad coenam accedit. 53. Illius lex in scortatores. 57. Caluinum vituperat, quem antè laudarat. 62. eiusdem conscientia excruciatà, atque ordinaria deierandi formula. 63. Nititur nos in seruitutem adigere. 67. nos in Castello suo diutiùs manere non vult. 70. Eiusdem vitę epilogus. 71. mors.	
Vitis à nobis plantata quomodo prouenerit.	103
Viri Americani vxoribus obstetricantur.	235
Vlulatus horrendi foeminarum Americanarum.	214
Vpec anates Indicę.	126
Vrbanitas verè barbara.	35
Vrbs imaginaria in operibus Theueti.	75
Vrbes nullę apud Americanos.	171
Y.	
Yetin culices lancinantes.	137
Yempenambi frontalia è plumis.	87
Ygat linter è cortice.	177
Ynambououassou perditicum genus.	127
Yra mel. yetic, cera nigra.	138
Yri arbor, atque eius fructus.	2

F I N I S.

Ob. 6. II. 3366

Ob. 6. ii. 3365 = 3366

